

Masarykova univerzita
Ekonomicko-správní fakulta

Geografie cestovního ruchu

Distanční studijní opora

(nové inovované vydání)

Pracovní text

Autoři:

**doc. RNDr. Vystoupil Jiří, Csc., Ing. Šauer Martin, P.hD., Ing. Andrea
Holešinská**

Brno 2009

Identifikace modulu

Znak

- KRGCRC

Název

- Geografie cestovního ruchu

Určení

- Hospodářská politika a správa – Regionální rozvoj a cestovní ruch

Autor

- Doc. RNDr. Jiří Vystoupil, CSc., Ing. Martin Šauer, PhD., Ing. Andrea Holešinská

Garant

- doc. RNDr. Milan Víturka, CSc.

Cíl

Vymezení cíle

Cílem předmětu geografie cestovního ruchu je seznámit studenty s předmětem a úkoly geografie cestovního ruchu, k nimž patří především studium základních přírodních a socio-ekonomických předpokladů a faktorů cestovního ruchu (lokalizační, selektivní a realizační předpoklady), seznámit je dále s analýzou a hodnocením prostorového rozložení a organizace cestovního ruchu, pochopit základní prostorové vztahy vytvořených cestovním ruchem (například mezi oblastmi poptávky a nabídky), dále pochopit vlivy, kterými cestovní ruch působí na přírodní prostředí, ekonomiku a strukturu oblastí, sociální strukturu obyvatelstva, vývoj sídel a změny jejich funkcí. Dalším cílem je také seznámit posluchače s kartografickými metodami a principy vymezení regionů a oblastí cestovního ruchu, funkční typologizace středisek cestovního ruchu, apod. Konečně významným cílem je také seznámit posluchače s geografickým přehledem cestovního ruchu zemí Evropy.

Časový plán

Časová náročnost

- prezenční část 8 hod.
- samostudium 32 hod.
- cvičení 8 hod.

Celkový studijní čas

- 48 hod.

Harmonogram

- (předmět je zařazen do 2. semestru):
- přednášky – únor – květen
- cvičení (odevzdání výsledků) – duben - květen

Způsob studia

Studijní pomůcky

a) *Povinná literatura:*

- Vystoupil, J. – Šauer, M. – Holešinská, A. – Metelková P.: Geografie cestovního ruchu. Brno: ESF, 2005
- Vystoupil J. a kol.: Atlas cestovního ruchu ČR. ESF MU, Brno, MMR, Praha, 2006. 156 s.
- Vystoupil, J. (2008): Geografie cestovního ruchu. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. a kol.: Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: nakl. A. Čeněk, s. 295-332.

b) *Doporučená literatura:*

- Hrala, V.: *Geografie cestovního ruchu*. Praha: VŠE, 2000. 109 s. ISBN 80-245-0099-X
- Kopšo, E. a kol.: *Geografia cestovného ruchu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství, 1992. ISBN 80-08-00346-4

c) *Důležité internetové zdroje*

eAtlas (bude doplněna adresa)

Vybavení

- PC
- Internet

Návod práce se studijními texty

DSO je nutné chápat jako výchozí studijní materiál, který na jedné straně posluchače orientuje v základní problematice studia geografických problémů cestovního ruchu (lokalizační, selektivní a realizační předpoklady rozvoje cestovního ruchu, prostorové rozložení a diferenciací cestovního ruchu), na straně druhé potom stimuluje posluchače kurzu k aktivní práci s dalšími dostupnými srovnávacími informačními zdroji a prameny. Ty jsou uvedeny jako inovační prvek ve formě vybraných přednáškových PowerPoint a elektronické verze Atlasu cestovního ruchu ČR nedílnou součástí tohoto DSO.

OBSAH

1	GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU, HLAVNÍ VÝZKUMNÁ TÉMATA A PROBLÉMY	5
2	POTENCIÁL A PŘEDPOKLADY ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU	14
2.1	LOKALIZAČNÍ FAKTORY A PŘEDPOKLADY CESTOVNÍHO RUCHU	15
2.1.1	<i>Přírodní zdroje a předpoklady cestovního ruchu</i>	<i>15</i>
2.1.2	<i>Kulturně-historický potenciál a předpoklady cestovního ruchu</i>	<i>22</i>
2.2	SELEKTIVNÍ FAKTORY A PŘEDPOKLADY CESTOVNÍHO RUCHU	27
2.3	REALIZAČNÍ FAKTORY A PŘEDPOKLADY CESTOVNÍHO RUCHU	31
2.3.1	<i>Základní a doprovodná infrastruktura cestovního ruchu</i>	<i>31</i>
2.3.2	<i>Sportovně-rekreační a dopravní infrastruktura</i>	<i>37</i>
3	HLAVNÍ FORMY A DRUHY CESTOVNÍHO RUCHU	42
3.1	GEOGRAFICKÁ ANALÝZA HLAVNÍCH FOREM CESTOVNÍHO RUCHU	43
3.2	DRUHY CESTOVNÍHO RUCHU	50
4	PROSTOROVÁ ORGANIZACE CESTOVNÍHO RUCHU A REKREACE	53
4.1	ÚZEMNÍ ORGANIZACE KRÁTKODOBÉ REKREACE	53
4.2	KLASIFIKACE, TYPOLOGIZACE A REGIONALIZACE OBLASTÍ A STŘEDISEK CESTOVNÍHO RUCHU ..	56
5	MEZINÁRODNÍ CESTOVNÍ RUCH	63
6	AKTUÁLNÍ TRENDY V TEORII A VÝZKUMU GEOGRAFIE CESTOVNÍHO RUCHU	72
7	GEOGRAFICKÉ PODMÍNKY CESTOVNÍHO RUCHU V ZEMÍCH EVROPY	76
7.1	ZEMĚ STŘEDNÍ EVROPY	77
7.2	ZEMĚ SEVERNÍ EVROPY	93
	<i>Otázky k zamyšlení</i>	<i>98</i>
7.3	ZEMĚ ZÁPADNÍ EVROPY	99
	<i>Otázky k zamyšlení</i>	<i>114</i>
7.4	ZEMĚ JIŽNÍ EVROPY	115
	<i>SLOVINSKO, REPUBLIKA SLOVINSKO (REPUBLIKA SLOVENIJA)</i>	<i>123</i>
	<i>Otázky k zamyšlení</i>	<i>130</i>
7.5	ZEMĚ VÝCHODNÍ EVROPY	131
	<i>Otázky k zamyšlení</i>	<i>138</i>
	<i>Shrnutí kapitoly 7</i>	<i>138</i>
8	SHRNUTÍ	139
9	VYBRANÁ TERMINOLOGIE	140
10	POUŽITÁ LITERATURA	149

1 Geografie cestovního ruchu, hlavní výzkumná témata a problémy¹

Cíl kapitoly

Po prostudování této kapitoly bude schopni popsat objekt a předmět geografie cestovního ruchu jakožto vědní disciplíny (teorie a metodologie), dále získáte nutný terminologický přehled k dané problematice. V neposlední řadě budete schopni provázat hlavní řešené oblasti a problémy vědního oboru s jeho historickým vývojem..

Časová náročnost

🕒 2,5 hod. (0,5 - prezenční, 2 - samostudium)

Geografie cestovního ruchu a rekreace je jednou z *nejmladších disciplin geografie* a má svoje vědecké počátky ve 30. letech tohoto století. Důvody tak pozdního rozvoje jsou v samotném vzniku jevu **rekreace, volný čas**. Ten sice sahá až do starověku, avšak na svoje skutečné rozšíření a zhodnocení musel tento jev čekat dlouhá staletí. Teprve v 19. století byl volný čas definován jako společensko-ekonomická kategorie a stal se předmětem rozsáhlejších, zejména sociologických a ekonomických výzkumů. Teprve ve 20. letech tohoto století, kdy se ve většině vyspělých zemí zkrátila a uzákonila délka pracovní doby a prodloužila dovolená, můžeme hovořit o skutečném vstupu volného času a rekreace do života celé společnosti.

Začátek 20. století lze označit za *léta prvotního formování teoretických základů* v geografii cestovního ruchu a rekreace, tedy především diskuse o objektu a především o předmětu výzkumu. Objevuje se první statistická evidence a první ucelenější práce regionálně geografického charakteru. Velmi častý byl *ekonomický směr výzkumu* (hodnocení vlivu cestovního ruchu na ekonomický rozvoj míst a oblastí). Nejvýznamnější práce z tohoto období pocházejí z ***německy mluvících zemí***.

Tricátá a čtyřicátá léta byla obdobím poměrně intenzivního rozvoje geografie cestovního ruchu. Byly rozpracovány definice pojmů, došlo k upřesňování předmětu výzkumu, tj. vymezování sfér výzkumu geografických problémů (např. výzkum prostorového šíření a rozložení cestovního ruchu, hodnocení přírodních předpokladů, regionalizace a typologie oblastí cestovního ruchu). Existovaly v zásadě **čtyři hlavní základny výzkumu – v Německu, Francii, Švýcarsku a USA**.

Po druhé světové válce nastal obrovský rozvoj cestovního ruchu, vedoucí záhy k vytváření samostatné disciplíny v rámci geografie, a to geografie cestovního ruchu. V poválečné Evropě vznikají „významné geografické školy“ – např. francouzská, rakouská, švýcarská. Velká aktivita v tomto směru se ukázala také v jiných zemích, kde se geografie cestovního ruchu stala disciplínou vyučovanou na univerzitách a jiných vysokých školách, např. v Itálii, Velké Británii, Švédsku, jakož i v USA, Kanadě, Austrálii. Ve výzkumu převažovala orientace na tradiční **otázky ekonomické geografie** (vliv cestovního ruchu na ekonomickou strukturu, na zaměstnanost obyvatelstva, dopravní proudy, aj.).

¹ Kapitola je kompilována z publikační činnosti J. Vystoupila - Vystoupil 2008, Vystoupil. 2007, Vystoupil 1981)

Následující šedesátá léta lze označit za období **sociologické orientace** v geografii cestovního ruchu a rekreace, zvláště v západních zemích (USA), a to zejména v souvislosti s výzkumem trhu turistické nabídky a poptávky a pod vlivem rozvoje sociálního turismu. Konec 60. let a 70. léta můžeme charakterizovat jako období **exaktizace a rozvoje kvantitativních metod** v geografii cestovního ruchu a rekreace (aplikace matematicko-statistických metod, programování, hodnotová a faktorová analýza, simulační a prognostické modely). Významným mezinárodním podnětem aktivizace geografických výzkumů bylo v tomto období ustanovení pracovní komise „Geografie cestovního ruchu“ v roce 1972 na kongresu Mezinárodní geografické unie (IGU) v Montrealu v Kanadě.

Období od 80. let do současnosti je všeobecně charakterizováno velmi dynamickým rozvojem geografie cestovního ruchu ve většině vyspělých zemí. Důvodem vědního rozvoje je stále *rostoucí společenská váha samotného jevu*, zasahujícího výrazně do problematiky prostorového a ekonomického plánování (od regionální až po mezinárodní úroveň). Mezi nosné trendy můžeme zařadit velmi dynamický **rozvoj mezinárodního cestovního ruchu**, a to nejen v turisticky vyspělých zemích, ale především v rozvojových zemích a regionech (severní Afrika, jihovýchodní Asie, ostrovní turistika). Rozvoj moderních metod marketingu a především rozvoj informačních technologií posunul cestovní ruch do éry „globalizačních rozvojových tendencí“. Dynamický rozvoj cestovního ruchu však s sebou postupně přináší i negativní problémy, zejména v oblasti životního prostředí (horské oblasti, přímořská a lázeňská střediska, národní parky a přírodní rezervace) a v oblasti udržení původní kulturní identity). Stále více se začíná prosazovat filosofie „čistého“ **turismu**, což postupně vede nejen k řešení jak otázek teoreticko – metodické povahy v geografickém výzkumu, tak i v oblasti praxe.

Geografie cestovního ruchu (*geography of tourism*) je obor zabývající se studiem zákonitostí prostorových vztahů mezi cestovním ruchem a *rekreací* na straně jedné a *krajinnou sférou* na straně druhé, zákonitostmi a faktickým rozmístěním cestovního ruchu v oblastech různé prostorové hierarchie, dále studiem lokalizačních, selektivních a realizačních faktorů a podmínek rozvoje cestovního ruchu (*příroda, historie, životní úroveň, urbanizace, životní prostředí, infrastruktura*, apod.). Geografie cestovního ruchu se také zabývá analýzou vlivu cestovního ruchu na změny ve struktuře a rozmístění hospodářství v oblasti jeho realizace, vyhodnocuje oblasti z hlediska možných a vhodných *forem cestovního ruchu* s ohledem na přírodní, kulturní, společenské podmínky, ochranu *životního prostředí*, ekonomický rozvoj (upraveno z Výkladového slovníku cestovního ruchu – Zelenka, Pásková 2002, s. 99).

Jedním ze základních problémů geografie cestovního ruchu v celé její poměrně krátké historii je definice předmětu výzkumu (hledání a formulování hlavních teoretických konceptů) a stanovení, resp. hledání hlavních směrů a úkolů. Na zcela obecné úrovni soustřeďuje geografie cestovního ruchu svůj zájem (předmět výzkumu) na prostorové vztahy ve volném čase a cestovním ruchu, které se při působení různých procesů společenského vývoje snaží popsat a vysvětlit. Zároveň si geografie cestovního ruchu vytváří a rozvíjí vlastní teorie a modely nebo se soustředí na vysvětlující přístupy v jiných disciplínách cestovního ruchu. Získané poznatky ze základního výzkumu se snaží dát k dispozici společenské praxi ať již veřejnému či podnikatelskému sektoru (organizace, plánování, poradenství, aj.).

Teoretické základy geografie cestovního ruchu se v hrubé generalizaci soustřeďují na 3 paradigmatu, a to v **prostorovém, sociálním a kulturně geografickém přístupu**. Přitom se jako dlouhodobé dilema objevují pochybnosti o existenci resp. neexistenci specifika geografie cestovního ruchu. Na jedné straně jsou vědecké směry, které se cestovním ruchem intenzivně zabývají ve svých jasně definovaných mateřských oborech (např. ekonomie, sociologie, psychologie). Na druhé straně však skoro ve všech těchto oborech chybí nosné teoretické koncepce a analytické modely, které by umožnily kvalitnější a sjednocující společné

poznatkové souvislosti vyššího řádu ve výzkumu interdisciplinárního jevu cestovních pohybů (Becker, Hopfinger, Steinecke 2003).

Hodnocení *lokalizačních předpokladů* cestovního ruchu bylo jedním z prvních klasických přístupů tradiční geografie cestovního ruchu, zejména v 50. a 60. letech minulého století. Např. jeden ze zakladatelů moderní geografie rekreace v USA **D. C. Mercer** viděl hlavní úkoly v hodnocení krajiny pro rekreaci, angličtí geografové studovali lokalizační faktory přímořských oblastí a středisek, francouzští a němečtí geografové podobně lokalizační faktory pro rozvoj příměstské rekreace (Mercer 1970).

V teoretických konceptech *prostorově geografických přístupů* byly viděny modely „prostor – vzdálenost“ jako rozhodující chorologické elementární vlivy v turistických systémových souvislostech. Klasické geografické prostorové modely byly přenášeny do této disciplíny. Jako jeden z prvních se objevuje např. lokalizační přístup u autora teorie centrálních míst W. Christallera v roce 1955, jehož základem byla jeho hypotéza, že ty zóny, které jsou nejvíce vzdáleny od centrálních míst a od průmyslových aglomerací, vykazují nejpříznivější lokalizační podmínky pro místa cestovního ruchu. Postuloval centrálně-periferní model rozšíření cestovního ruchu, pro který je konstituována polarita mezi zdrojovou oblastí v centru a cílovou oblastí v periférii.

Častou aplikaci nacházel a stále nachází také Newtonův gravitační zákon, zejména v problematice příměstské rekreace, kde je snaha o prokázání faktu, že síla cestovních proudů mezi místem původu a cílového místa je závislá na velikosti obou míst a vzdálenosti mezi nimi (např. Kaminske 1981; Vystoupil 1981). Další aplikace v analogii k Christallerově teorii centrálních míst a k principu prostorově diferenciovaného vzdálenostního gradientu von Thüna (se vzdáleností od centra klesá intenzita cestování v koncentrických kruzích) lze nalézt v dalších pracích německých a francouzských geografů (např. F. Yokeno, J. M. Miossec, K. Gormsen, K. Vorläufer).

V opoře ekonomické teorie stupňů „produktu životního cyklu“ byl v geografii cestovního ruchu vytvořen koncept teorie životních cyklů destinace (Butler 2004). Také zde je uváděn přístup v aplikacích prostorově-difúzního modelu.

Koncem 60. a počátkem 70. let se objevuje nová koncepce sociální geografie spojená s „*mnichovskou školou*“, jejímž představitelem byl **K. Ruppert a J. Maier** (Ruppert 1975). Podle této mnichovské sociálně geografické školy je základem analýza prostorové struktury a procesů v rekreaci a cestovním ruchu, přičemž jako nositelé procesů mají být viděny různé sociálně geografické skupiny (Vystoupil 1981). Jejím hlavním přínosem je fakt, že se jí poprvé podařilo v dějinách disciplíny *systematicky začlenit člověka jak jednotlivce či skupinu do sociálně-geografické konstrukce oboru*. Tento nový přístup vyvolal v geografii cestovního ruchu vyvolal silné impulsy a vedl ke hledání dalších otázek a k novým metodám (např. navržení obecné geografie volného času).

Ve styku s mnichovskou sociální geografii v chování ve volném čase se vyvinul v 70. letech další teoretický směr, tzv. „*kapacita – dosah*“. Cílem bylo ohraničit oblasti volného času sociálně-geografických skupin a analyzovat vnitřní rozšiřování těchto oblastí. Oba přístupy se plodně osvědčily především pro plánovací účely (Becker, Hopfinger, Steinecke 2003)².

Koncem 60. let nastupuje období *rozvoje a exaktizace kvantitativních metod* v geografii cestovního ruchu a rekreace, zejména aplikace matematicko-statistických metod,

² Rozvinutí tohoto diskutovaného konceptu však nebylo dosaženo v Německu ale ve Švédsku jako „time-space geography“, především zásluhou T. Hägerstranda.

programování, hodnotová a faktorová analýza, prostorové, simulační a prognostické modely). Hlavního uplatnění našly tyto metody a modely zejména v oblasti prostorového šíření cestovního ruchu, modelování turistických proudů, v oblasti vytváření modelů „teritoriálních rekreačních systémů“, v oblasti diferenciacie turistických a rekreačních nároků obyvatelstva (selektivní předpoklady), prognóz budoucího rozvoje mezinárodního cestovního ruchu apod.

V 70. a 80. letech postupně začíná silná ekonomizace myšlenek v geografii cestovního ruchu (počátky již v 50. letech). V geografii cestovního ruchu se tak objevují další stěžejní témata - **ekonomicko geografické a sociálně geografické přístupy**, zejména analýzy a hodnocení *ekonomických přínosů cestovního ruchu* (např. rozsáhlé a rozšířené analýzy nákladů a užitků). Jeden z nejčastějších problémových okruhů představují např. analýzy a hodnocení efektů regionálního příjmu a zaměstnání v cestovním ruchu (např. práce Ch. Beckera či W. Klemma), od 50. let 20. století byly předmětem zájmu v USA zejména studie týkající se významu cestovního ruchu na regionální ekonomii severoamerické turistické oblasti od autorů jako byli např. C. Hall, N. Leiper, S. J. Page, D. G. Pearce), následovaly ekonomicko-geografické průzkumy v otázkách globalizace cestovního ruchu (např. vlivy inovací, informací, technologií komunikace, internetovými službami, aj., a z toho vyplývající některé prostorové důsledky, především zpětný účinek na cestovní chování aktérů). Dalším významným trendem v geografii cestovního ruchu je již od konce 60. let výzkum vnímání (percepce) volného času, resp. chování člověka – rekreanta – turisty (tzv. **behaviorálně – geografický přístup**).

V důsledku razantně se vyvíjejícího sektoru domácího a především mezinárodního cestovního ruchu se postupně zájem geografie soustředil od 70. let do současnosti na analýzy a hodnocení **vlivů cestovního ruchu na rekreační a turistické oblasti**. Zhruba do poloviny 60. let jsou efekty vztahující se na cestovní ruch hodnoceny převážně pozitivně, poté začíná, podtrženo ropnou krizí od roku 1973, uvnitř geografie široká diskuse o negativních aspektech související s životním prostředím (mezi jinými se zabývala ekologickou únosností a jí odpovídajícím mezím zatížení, čímž mohlo být navázáno na poznatky z fyzické geografie). Objevují se základní teze a koncepce o „měkkém“ cestovním ruchu, udržitelném cestovním ruchu, resp. „*sustainable development*“.³ Pod heslem „udržitelného“ cestovního ruchu se tento obor intenzivně zabývá od konce 90. let trvale udržitelným (regionálním) rozvojem. Tyto analýzy byly nejdříve prováděny v cílových oblastech rozvojových zemí. V souvislosti s důsledky cestovního ruchu se vedou také diskuse o vlivu cestovního ruchu na místní společnosti. Přitom se dostávají do popředí otázky, zda cestovní ruch poškozují místní společnosti nebo spíše poskytuje prostředky a pomocnou ruku, aby mohly dále existovat (např. Cazes 1992; Pásková 2003).

Právě otázkám významu kulturních faktorů a jejich vzájemného vlivu na cestovní ruch a naopak je v geografii cestovního ruchu věnováno stále více pozornosti. Jako nosné koncepty lze uvést např. **cestovní ruch a kulturní obrat** (*cultural turn*), výzkum procesů se svými prostorovými implikacemi jako jsou inscenace, emocionalita, personalizace, fikcionalizace turistického vnímání, resp. problematika pozitivního a negativního socio-kulturního dopadu cestovního ruchu (např. akulturace). Další zajímavé koncepční pole pro geografii cestovního ruchu ve vztahu k výše znázorněnému kulturně vědnímu paradigmatu je spektrum přibývajících čtených průzkumů umělých světů volného času, konzumu a zábavy.

Shrnujícím a zajímavým příspěvkem francouzské geografie cestovního ruchu v 90. letech je studium transformace určitých míst na turistické středisko - „*Touristification*“. Ve stručnosti

³ Tyto koncepce se významně objevují zejména v geografických pracích z německy mluvících zemí, ve Francii a v anglo-amerických studiích (Becker, Hopfinger, Steinecke 2003).

jde o to porozumět, z jakých důvodů se dané místo stává popř. nestává turistickým cílem. K popsání tohoto procesu byly vytvořeny pojmy „*Touristification*“ popř. „*Touristisation*“. Existují tři různé typy přístupů k této problematice. Tradiční přístup zdůrazňuje úlohu geografických faktorů, přičemž vyzvedává diskutabilní význam turistického účelu („*vocation touristique*“) a stanovuje seznam příznivých faktorů, jejichž existence je důležitá pro rozvoj cestovního ruchu. Jako reakce na tento přístup vychází druhá názorová skupina z konstatování, že některá místa, ačkoliv disponují těmito příznivými faktory, se přesto nestávají turistickými cíli. K vysvětlení těchto skutečností musí být zohledněn společenský a kulturně - historický vývoj a projevy v sociálních strukturách. Tyto faktory hrají daleko větší, resp. rozhodující roli než místní geografické předpoklady. Třetí a nejnovější přístup integruje oba uvedené přístupy a zdůrazňuje rozmanitost faktorů, které mohou hrát roli při vysvětlování prostorových rozdílů rozšíření procesu „*Touristification*“⁴ Bližší přehled a hodnocení těchto přístupů viz např. Dewailly, Flamente (1993).

Rámeček: Geografie volného času a cestovního ruchu.

V 70. letech se objevuje zejména v německy mluvících zemích a v anglo-americké literatuře pojem „geografie volného času“, resp. „geografie volného času, rekreace a cestovního ruchu“. Koncem 70. let v rámci diskuze o vztazích mezi elementy turistického systému, zahrnující základní psychické, kulturní, sociální, politické, ekonomické a technologické prostředí, formuloval N. Leiper (1979) všeobecně akceptovatelný rámeček pro anglo-americký geografický výzkum cestovního ruchu. Ten symbolizoval geografické, psychografické (vnímání volného času), podnikatelské, průmyslové i ekologické elementy fenoménu cestovních pohybů.

Zatímco výzkum volného času např. v Německu vycházel zejména ze sociologie (z části také z pedagogiky a psychologie), představuje v anglo-amerických pracích integrální součást geografie. Metodologický rámeček pro zkoumání prostorově relevantních prvků souvisejících s volným časem a cestovním ruchem tvoří vztahový trojúhelník mezi volným časem, rekreací a cestovním ruchem, přičemž „rekreaci ve volném čase“ je připisována nejvýznamnější funkce. Z pohledu nadřazeného společenského fenoménu **volný čas** bylo nahlíženo na formy a efekty cestovního ruchu a rekreace jako na podřazené (nižší) fenomény. Po mnoha letech diskuzí se pojem „*Recreation Geography*“ postupně prosadil na amerických a kanadských univerzitách. Pod pojmem „*recreation geography*“ je začleněna jednak geografie sportu (*geography of sport*) stejně jako geografie cestovního ruchu (*geography of tourism*)“.

Zdroj: Wachowiak (2003).

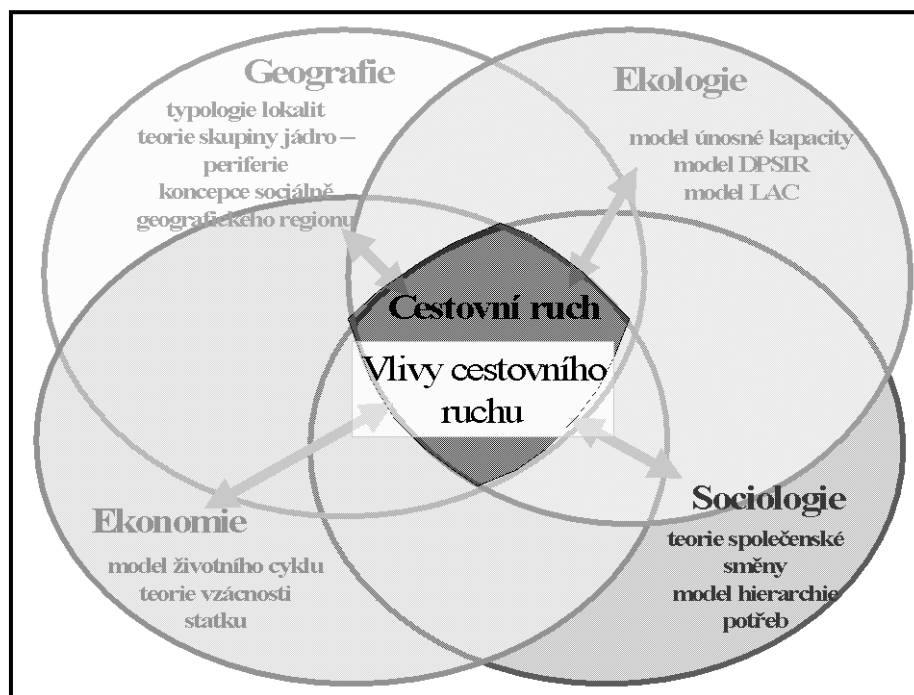
⁴ Upraveno podle Berriane (2003).

Rámeček: Hlavní výzkumná témata severoamerické geografie volného času a cestovního ruchu do konce 80. let 20. století

Oblast výzkumu	Popis
Vnímání volného času (<i>Recreation perception</i>)	Analýza dostupných volnočasových a odpočinkových příležitostí a jejich vnímání společenskými skupinami (aplikace behaviorálního přístupu)
Účast na volném čase a rekreaci (<i>Recreation participation</i>)	Výzkum faktorů, které motivují k určité volnočasové aktivitě
Volný čas a rekreace ve městě (<i>Urban recreation</i>)	Analýza rozdělení a hierarchie zdrojů volného času, studie chování při trávení volného času ve městě
Studie míst trávení volného času (<i>Studies of places and areas</i>)	Šetření orientovaná na „šetrný“ volný čas, které se často věnují zvláštním typům a důležitým cílovým oblastem včetně z toho vyplývající environmentální problematiky ve vztahu k volnému času a cestovnímu ruchu
Vývoj cestovního ruchu (<i>Tourism development</i>)	Vývoj cestovního ruchu jako opatření regionální hospodářské podpory v rozdílně rozvinutých hospodářských systémech
Dynamika rozvoje cílových oblastí cestovního ruchu (<i>Tourism resorts and their development</i>)	Zkoumání pravidelných změn (procesů změn) v cílových oblastech a možnosti plánovitého ovlivňování takovýchto procesů
Cestovní ruch a cestování ve volném čase (<i>Tourism travel</i>)	Analýza lokálních faktorů a vytváření prostorových vzorů v domácím i mezinárodním cestovním ruchu
Důsledky cestovního ruchu (<i>Tourism impacts</i>)	Šetření týkající se vztahu hostitel – host (Host-guest-relationship) v cestovním ruchu, otázky socio-kulturních efektů cestovního ruchu v hostitelských zemích
Plánování volného času a cestovního ruchu (<i>Recreation and tourism planning</i>)	Šetření orientovaná na plánování prevence a využití rekreačních a turistických zdrojů na lokální, regionální a státní úrovni
Sport a mobilní volnočasové aktivity (<i>Sport</i>)	Šetření týkající se prostorových aspektů sportovních aktivit a otázky prostorového rozšíření sportovních aktivit

Zdroj: Wachowiak (2003).

Obr.: Schéma interdisciplinarity studia vlivů cestovního ruchu, resp. teoretických přístupů k cestovnímu ruchu

Pramen: Zelenka, Pásková 2002

Hlavní představitelé v geografii cestovního ruchu v ČR

Generalizovaný přehled hlavních geografických směrů a představitelů v geografii cestovního ruchu je jasně patrný z minulé kapitoly. Následující přehled je proto soustředěn na vývoj a současný stav disciplíny včetně *nejvýznamnějších představitelů geografie cestovního ruchu v České republice*.

Vývoj geografických výzkumů cestovního ruchu měl a má v České republice podobné rysy jako ve světě, i když samozřejmě v daleko menší míře komplexity a rozsahu výzkumu jakož i v úrovni teoreticko - metodologických základů a přístupů. Přesto i česká geografie měla a má svoje *silná témata v problematice cestovního ruchu*. Jako významné a nosné lze uvést zejména diskuze nad předmětem geografického výzkumu cestovního ruchu, výzkum rekreativity obyvatelstva, otázky druhého bydlení, hodnocení lokalizačních faktorů v cestovním ruchu, prostorové analýzy cestovního ruchu, regionální výzkum cestovního ruchu území ČR, atlasovou a mapovou tvorbu prostorové organizace cestovního ruchu, regionalizace a rajonizace cestovního ruchu území ČR.

Za nejvýznamnější geografické pracoviště v oblasti geografického výzkumu cestovního ruchu lze do roku 1993 označit *Geografický ústav ČSAV* v Brně, zejména v oblasti základního teoreticko-metodického výzkumu, regionálních geografických analýz území ČR, tématické kartografické tvorby v cestovním ruchu, aj. Většina nejvýznamnějších prací je spojena se jménem autora této kapitoly (J. Vystoupil).

Geografie cestovního ruchu jako speciální obor není a nebyla v našich podmínkách nikdy na vysokých školách formou samostatné katedry ustavena. Je vyučována pouze jako speciální předmět v rámci oboru a kateder geografie (hlavní představitelé jsou uvedeni za období

posledních cca 60 let) především na *přírodovědeckých fakultách Karlovy univerzity v Praze* (V. Häufler, V. Gardavský, D. Fialová, J. Vágner, M. Pásková a další), *Masarykovy univerzity v Brně* (S. Řehák, D. Seidenglanz), *Palackého univerzitě v Olomouci* (S. Šprincová, Z. Szczyrba), *Ostravské univerzitě v Ostravě* (M. a J. Havrlantovi) a na pedagogických fakultách *Západočeské univerzity v Plzni a Chebu* (S. Mirvald, M. Novotná, J. Ježek), *Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích* (J. Kubeš, J. Šíp) a *Technické univerzitě v Liberci* (V. Poštolka).

Za nejvýznamnější negeografické pracoviště lze jednoznačně označit *Vysokou školu ekonomickou* v Praze, tradiční místo pro přípravu vrcholových manažerů pro oblast cestovního ruchu kde se předměty s problematikou cestovního ruchu vyučují již od roku 1959. Jako klíčová výzkumná témata a koncepty lze uvést zejména teorie cestovního ruchu, management a marketing cestovního ruchu, ekonomický význam cestovního ruchu, informační technologie v cestovním ruchu, regionální (geografické) analýzy v cestovním ruchu. Za nejvýznamnější reprezentanty katedry lze v jejím vývoji uvést mnoho odborníků ekonomického i geografického zaměření - např. V. Hralu, J. Indrovou, V. Malou, Z. Petřů, K. Stránského). Aplikovaný geografický i ekonomický výzkum v cestovním ruchu je také prováděn řadu let na *Katedře regionálních a správních věd VŠE* v Praze – hlavní představitel R. Wokoun).

Za další významné negeografické pracoviště lze uvést *Katedru regionální ekonomie a správy, ESF MU* v Brně (A. Holešinská, J. Kunc, M. Šauer, J. Vystoupil.), kde je v současnosti prováděn nejrozsáhlejší teoreticko-metodický i aplikovaný geografický i ekonomický výzkum cestovního ruchu v ČR (koncepce a prognózy rozvoje cestovního ruchu, rajonizace a regionalizace cestovního ruchu ČR, organizace a řízení cestovního ruchu, kartografická tvorba v oblasti cestovního ruchu).

Cestovní ruch včetně geografie cestovního ruchu je také vyučován a prakticky bádán na *Podnikatelské fakultě v Karviné* (J. Němčanský), na *katedře cestovního ruchu Vysoké školy polytechnické v Jihlavě* (L. Jirků, J. Vaniček), na *Katedře rekreologie a cestovního ruchu Univerzity Hradec Králové* (J. Štýrský) a na *katedře cestovního ruchu Jihočeské univerzity v Táboře* (M. Hesková). Aplikovaný výzkum zejména ekonomických otázek cestovního ruchu nalezneme v posledních letech také na soukromých subjektech, jako jsou *Vysoké škola hotelová v Praze* - P. Attl, A. Franke, J. Jindra, K. Nejdla) a *Vysoká škola obchodní v Praze* - M. Palatková, Š. Tittelbachová.

Stručný přehled problémového zaměření geografie cestovního ruchu

Geografie cestovního ruchu se ve své zhruba 80-ti leté historii soustředila a soustřeďuje v hrubém generalizujícím přehledu na následující hlavní problémové okruhy:

- ***Analýza a hodnocení základních faktorů a podmínek rozvoje cestovního ruchu.*** Toto široké téma zahrnuje především hodnocení vlivu přírodních, kulturně-historických, ekonomických a společenských podmínek a předpokladů pro cestovní ruch, a to na různých prostorových úrovních (střediska, oblasti, regiony, země, svět). Ve stejném pojetí jsou tyto analýzy a hodnocení také často označovány jako lokalizační, selektivní a realizační faktory a předpoklady cestovního ruchu. V tomto pojetí je především akceptováno chápání cestovního ruchu jako prostorového modelu. Konečně třetí podobné pojetí je označováno v geografické literatuře jako analýza a hodnocení turistické nabídky a poptávky. Ve struktuře této a následující kapitoly je upřednostněn první přístup.
- ***Prostorová analýza cestovního ruchu.*** Tento nejrozsáhlejší problémový okruh je nejstarším a nejvlastnějším předmětem geografie cestovního ruchu jako syntetizující

prostorové vědy. Do této oblasti spadají výzkumy intenzity a struktury návštěvnosti, formování a směřování turistických a návštěvnických proudů, typizace a rajonizace návštěvních míst cestovního ruchu a regionální výzkumy menších územních celků, regionální analýzy větších oblastí cestovního ruchu, rajonizace a regionalizace národní úrovně. Spadají sem rovněž problémy územní organizace krátkodobé rekreace městského obyvatelstva (krátkodobé rekreační migrace) a problematika územní organizace druhého bydlení.

- **Geografická analýza hlavních forem cestovního ruchu** (městský a venkovský cestovní ruch, zimní a letní cestovní ruch, kongresový a veletržní cestovní ruch, vinařský cestovní ruch, cestovní ruch seniorů a mládeže, lázeňský a zdravotní cestovní ruch, druhé bydlení, průmyslový cestovní ruch).
- **Geografické aspekty mezinárodního cestovního ruchu** (vývoj prostorového rozšíření a diferenciací, hlavní turistické proudy, zdrojové a příjmové oblasti, ekonomický význam).
- **Koncepce a prognózy rozvoje cestovního ruchu a rekreace** (prognózy rozvoje krátkodobé rekreace měst a velkoměst, diferenciované rekreační nároky obyvatelstva, regionální koncepce a prognózy, marketingové studie budoucí návštěvnosti, globální prognózy, prognózy rozvoje mezinárodního turismu v celosvětovém i regionálním pohledu, informační, ekologické a dopravní problémy spojené s budoucím rozvojem cestovního ruchu a rekreace).
- **Geograficko - kartografické přístupy a metody v cestovním ruchu** (metodika tvorby tematických turisticko-geografických map – obsah a zaměření, charakter turistických map, atlasy cestovního ruchu).
- **Udržitelný rozvoj cestovního ruchu, hodnocení vlivů cestovního ruchu na geografické prostředí** (vlivy globální, národní, regionální a lokální, vlivy cestovního ruchu na rekreační krajinu, urbanizace rekreačního prostoru, vlivy cestovního ruchu na složky přírodního prostředí – turistické znečištění, emise, působení na ekosystémy, vlivy cestovního ruchu na sociální a kulturní prostředí – sociální, etnické, kulturní, urbanistické, ekonomické a infrastrukturální efekty).

Shrnutí kapitoly

V kapitole Cestovní ruch jako objekt a předmět geografických výzkumů jsou posluchači seznámeni s vymezením objektu a předmětu geografie cestovního ruchu, s historickým vývojem této vědní disciplíny a závěrem také s významnými informačními zdroji s geografickou tematikou cestovního ruchu (mezinárodní instituce a časopisy).

Otázky ke kapitole 1

1. Co je objektem a předmětem výzkumu geografie cestovního ruchu, jaké hlavní úkoly geografie cestovního ruchu řeší?

2 Potenciál a předpoklady rozvoje cestovního ruchu

Cíl kapitoly

Po prostudování této kapitoly budete schopni:

- objasnit rozdíly mezi lokalizačními, selektivními a realizačními předpoklady,
- identifikovat nejvýznamnější činitele a faktory ovlivňující význam jednotlivých předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu,
- vysvětlit roli urbanizačních, sociálních, demografických a ekonomických faktorů v útváření poptávky po cestovním ruchu,
- orientovat se v prostorovém rozmístění jednotlivých prvků nabídky cestovního ruchu v ČR.

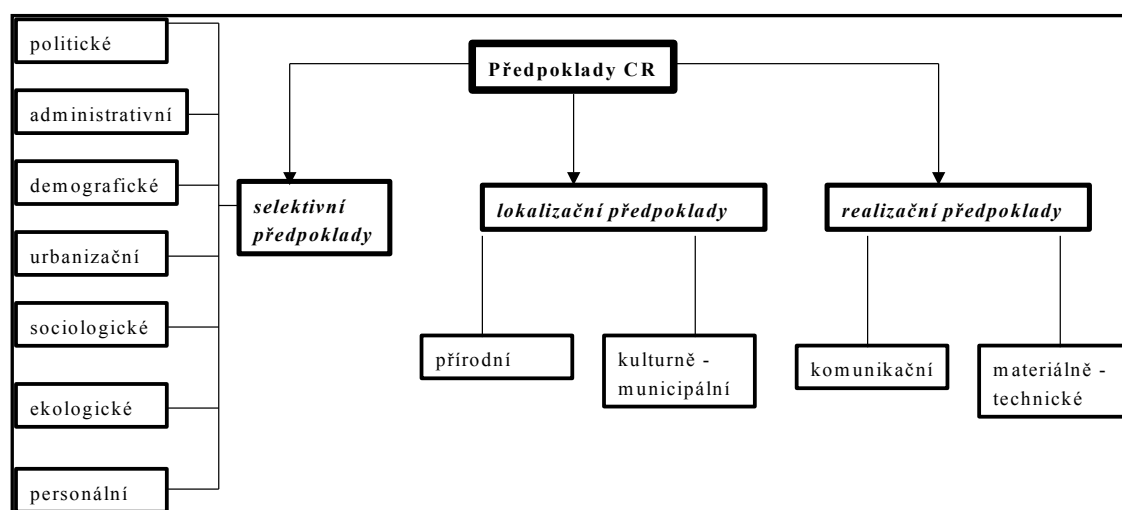
Časová náročnost

🕒 12 hod. (2 - prezenční, 10 - samostudium)

Potenciál cestovního ruchu (též potenciál rozvoje cestovního ruchu; angl. tourism development potential) je souhrnnou hodnotou všech *předpokladů cestovního ruchu*, oceněných na základě bodovací škály, sníženou o zápornou hodnotu negativních faktorů rozvoje cestovního ruchu – zejména o špatný stav složek *životního prostředí* (*kyselá dešť*, nízká *kvalita vzduchu*, znečištění moře, *pláží* aj.) a konfliktní *land-use* daného území (tolik definice dle Výkladového slovníku cestovního ruchu - Zelenka, Pásková 2002, s. 247).

Ve stejném smyslu lze definovat také **předpoklady cestovního ruchu** (angl. prerequisites of tourism), které představují souhrn přírodních a antropogenních aspektů včetně jejich mnohoúrovňových vazeb, které vytvářejí předpoklady pro realizaci cestovního ruchu. Podle funkčně – chorologického členění (P. Mariot) je lze členit (základní klasifikace) na *lokalizační předpoklady cestovního ruchu*, *selektivní předpoklady cestovního ruchu* a *realizační předpoklady cestovního ruchu*. Lokalizační předpoklady se dále dělí na přírodní a kulturně-municipální, realizační předpoklady na komunikační a materiálně-technické, selektivní předpoklady se člení na politické, demografické, administrativní, urbanizační, sociologické, personální a ekologické (tolik definice dle Výkladového slovníku cestovního ruchu - Zelenka, Pásková 2002, s. 250).

Obr.: Schématické znázornění předpokladů cestovního ruchu

Pramen: Výkladový slovník cestovního ruchu - Zelenka, Pásková 2002, s. 250).

2.1 Lokalizační faktory a předpoklady cestovního ruchu

Lokalizační předpoklady cestovního ruchu (angl. localization prerequisites of tourism) jsou *předpoklady cestovního ruchu* zahrnující obvykle (podle P. Mariota) *přírodní předpoklady* (reliéf, struktura a *přírodní atraktivita krajiny*, klima, vodstvo, flóra, fauna, *kvalita vzduchu*) a *kulturně-historické předpoklady* – *lidmi vytvořené atraktivita*, lidové tradice, folklór a umění, struktura institucí státní a místní správy a samosprávy (tolik definice dle Výkladového slovníku cestovního ruchu - Zelenka, Pásková 2002, s. 174).

2.1.1 Přírodní zdroje a předpoklady cestovního ruchu

Přírodní předpoklady cestovního ruchu (angl. natural prerequisites of tourism) patří mezi základní předpoklady rozvoje cestovního ruchu zahrnující *krajinu* s jejím reliéfem, přírodními zdroji a přírodními útvary (pohoří, roviny, osamělé skalní útvary, sopky, jeskyně, propasti atd.) a vodstvem (vodní plochy a vodní toky - moře, oceány, jezera, vodopády, přehrady atd.), dále *klima*, flóru, faunu (podle Mariota). Součástí přírodních předpokladů jsou také *fytogeografické předpoklady cestovního ruchu* (tolik definice dle Výkladového slovníku cestovního ruchu - Zelenka, Pásková 2002, s. 267).

Přírodní podmínky, resp. přírodní potenciál, jsou rozhodujícími lokalizačními faktory většiny aktivit cestovního ruchu a rekreace, zejména jeho pobytových forem. Zároveň také určují základní funkčně-prostorové dimenze či diferenciace v rekreačním využití území.

Přístupy k hodnocení potenciálu cestovního ruchu lze rozdělit do dvou základních problémových okruhů. První z nich akcentuje hodnocení dílčích složek potenciálu. Dosavadní výsledky výzkumu v oblasti přírodních podmínek cestovního ruchu ukazují na obecnou shodu ve struktuře činitelů ovlivňující přírodní potenciál území. Například jak Mariot (1971), Kopšo a kol. (1992), Wokoun, Vystoupil (1987) a další považují za základní přírodní předpoklady reliéf území, klimatické, hydrologické a biografické podmínky.

Stručná charakteristika přírodních rekreačních zdrojů

Reliéf

Reliéf je základním strukturním prvkem přírodních rekreačních zdrojů. Povrchové tvary reliéfu (morfologický charakter krajiny) umožňuje různorodé funkční využití pro rekreaci. Reliéf navíc podmiňuje výskyt a lokalizaci řady ostatních přírodních rekreačních prvků např. říční sítě, vegetačního krytu, hospodářského využití území, rozmístění sídel apod. Povrch krajiny můžeme posuzovat ze dvou diametrálně odlišných hledisek:

- a) morfologické členění krajiny obecně, tj. **makroformy** reliéfu
- b) podrobné členění krajiny, tj. **mikroformy** reliéfu

Morfologické makroformy (velehory, vrchoviny, roviny) mají schopnost vyvolat zájem obyvatel z morfologicky odlišných území. Pro řadu významných rekreačních aktivit (zimní sporty, turistika, horolezectví) jsou nejvýznamnější složkou reliéfu hory a pohoří). Rovněž charakter pobřeží je významným morfologickým činitelem pro rekreační využitelnost, podobně i typ pláží (písečná, šterkovitá, skalnatá), jejich rozsah a šířka a zvláštnosti pobřeží (např. skalní výtvoř, jeskyně, drobné ostrovy v pobřežní linii). Z jednotlivých charakteristik či prvků reliéfu jsou z hlediska výběru a realizace rekreačních a turistických aktivit uváděny zpravidla jako nejvýznamnější:

- formy povrchu (určují základní typ rekreačního využití);
- výšková poloha;
- vertikální členitost reliéfu (sklonitost, reliéfová energie);
- horizontální členitost reliéfu (hustota říční sítě, délka údolí);
- expozice.

Z uvedených charakteristik má na rekreační využití největší vliv výšková a horizontální členitost reliéfu (podstatně ovlivňuje celkový charakter krajiny). Její konkrétní vliv je pak dán mírou územní podrobnosti.

Členitost reliéfu - význam a vliv reliéfu při hodnocení potenciálu krajiny a její celkové využitelnosti pro cestovní ruch roste se zvyšující se vertikální a horizontální členitostí území. Jedním z důležitých hledisek turistické využitelnosti oblastí je výšková členitost území, která významně ovlivňuje estetickou hodnotu a celkový vzhled krajiny. Patří k důležitým ukazatelům vhodnosti území pro turistiku a zimní sporty. Členitost území ovlivňuje ostatní složky přírodního prostředí, jako i všechny lidské aktivity vázané na toto prostředí.

Různorodost krajiny a její přitažlivost pro cestovní ruch závisí také na pestrosti reliéfu. Pestřejší reliéf s velkou energií má příznivější předpoklady na využití krajiny z aspektu cestovního ruchu než monotónní reliéf s malou energií.

Horizontální členitost v morfologii naší krajiny neovlivňuje podmínky pro cestovní ruch tak významně jako vertikální členitost reliéfu. Významným způsobem se uplatňuje zejména v přímořských rekreačních oblastech. Horizontální členitost reliéfu je zde úzce spjata s členitostí mořského pobřeží.

Při určení rekreačního potenciálu je třeba brát do úvahy také geomorfologické prvky reliéfu (kontrastní formy reliéfu) podmíněné vývojem geologické stavby území ve vztahu k její

atraktivnosti. Od geologické stavby horských oblastí a jejich geomorfologického vývoje závisí vznik, charakter a rozmístění některých geologicko-morfologických prvků reliéfu, které se označují jako *formy* reliéfu. Z hlediska cestovního ruchu jsou atraktivní zvyšují přitažlivost daného území (Mariot 1983). Mezi turisticky atraktivní formy reliéfu patří především krasový reliéf. Krasové oblasti z mohutným systémem jeskyní patří ve všeobecnosti k nejméně atraktivním místům cestovního ruchu. Formy povrchového krasu reprezentované především krasovými poli (polje) a závrtky nejsou z hlediska cestovního ruchu tak významné.

Podnebí

Klimatické poměry patří rovněž mezi základní přírodní předpoklady pro rekreaci a cestovní ruch. Vliv podnebí na rekreační využití území je možné posuzovat ze dvou základních hledisek:

- Působení horizontální a vertikální zonálnosti podnebí na Zemi. Z hlediska horizontální zonálnosti má nejintenzivnější rekreační využití subtropický a mírný pás, vertikální zonálnost se nejvýrazněji projevuje v mírném pásmu, kde především ovlivňuje předpoklady pro zimní sporty a rekreaci a rozšiřuje turistickou sezónu);
- Působení klimatických prvků v konkrétním území či lokalitě, tedy působení mikroklimatických, resp. mezoklimatických podmínek (např. průměrná teplota, počet letních a tropických dní, srážkové poměry a jejich sezónní a denní chod, počet dní se sněhovou pokrývkou, výška sněhové pokrývky, délka slunečního svitu, relativní vlhkost vzduchu, inverze, oblačnost, vítr, výskyt mlh, apod.).

Při analýze klimatických poměrů se snažíme vyčlenit území s různými typy podnebí s ohledem na rekreační využití (území s vhodnými klimatickými podmínkami pro letní rekreaci, nebo území vhodné pro letní i zimní rekreaci apod.). Klimatické poměry mají rovněž vliv na sezónnost a na způsob výstavby rekreačních zařízení. Pro rekreaci krátkodobou (víkendovou) má větší význam okamžitý stav atmosféry, tj. počasí.

Na lokalizaci středisek cestovního ruchu působí klimatické podmínky ve třech chorických úrovních:

- horizontální klimatické zonalita
- vertikální klimatická zonalita
- mikroklimatické podmínky

Ve všech chorických rovinách ve vztahu k cestovnímu ruchu se sledují a hodnotí ty samé klimatické prvky. Pořadí jejich vlivu je v každé rovině jiné.

V rámci horizontální zonálnosti (podle jednotlivých klimatických pásem) jsou nejpříznivější podmínky pro cestovní ruch v subtropickém pásmu (příznivé teplotní i srážkové poměry v letní sezóně). Následuje mírné pásmo. Nejlepší podmínky zde poskytuje středomořské (mediteranní) klima. Jeho přitažlivost pro cestovní ruch je dána především stálým počasím a vysokou hodnotou slunečního svitu. Průměrné trvání slunečního svitu se vyjadřuje v hodinách za rok.

Klimatické hodnoty ostatních podnebných pásem jsou pro cestovní ruch méně vhodné. Například v tropickém pásmu jsou vysoké hodnoty, velké množství srážek a s tím spojená vysoká relativní vlhkost vzduchu. Výjimku tvoří jen některé přímořské oblasti a ostrovy (karibská oblast, tichomořské ostrovy). V subpolárních a polárních oblastech s extrémními klimatickými podmínkami se cestovní ruch realizuje jen ve výjimečných případech (polární bílé noci).

Sněhová pokrývka. Srážkové poměry jako kladný klimatický prvek se projevují v cestovním ruchu především výškou sněhové pokrývky. Předpoklady daného místa pro zimní rekreaci a sporty ovlivňuje vertikální zonálnost, která způsobuje variabilitu klimatických faktorů v rozdílných nadmořských výškách. Srážek ve formě sněhu přibývá od nížin směrem k horským oblastem, přičemž s výškou se zvyšuje i relativní podíl sněhu na celkovém množství srážek. Pod trváním sněhové pokrývky rozumíme počet dní se sněhovou pokrývkou od prvního do posledního dne. Za nejdůležitější kritérium využití daného místa na zimní rekreaci se pokládá počet dní se sněhovou pokrývkou vhodnou na lyžování a výška sněhové pokrývky. Tato skutečnost ovlivňuje délku sezóny v střediscích letních sportů. Vyhledávaná jsou místa se sněhovou pokrývkou přetrvávající do pozdního jarního období. Významnou úlohu zde hraje také expozice svahů. Jižní expozice ztrácí sněhovou pokrývku v průměru o dva týdny dříve.

Sluneční svit. Dalším významným klimatickým prvkem z hlediska cestovního ruchu je sluneční svit. Čím jsou vyšší hodnoty slunečního svitu, tím příznivější jsou podmínky pro rozvoj cestovního ruchu. Trvání slunečního svitu závisí na konfiguraci terénu a oblačnosti.

Mimo klima ovlivňuje cestovní ruch také počasí, tj. momentální stav klimatických prvků v určitém regionu. Silně ovlivňuje hlavně krátkodobou a víkendovou rekreaci, především v letním období.

Vodstvo

Dalším přírodním činitelem, který podmiňuje využití krajiny z hlediska cestovního ruchu, je vodstvo - především moře, jezera, vodní nádrže, řeky. Míra jejich významu jako potenciálních činitelů ovlivňujících rozvoj cestovního ruchu je různá, a to podle stupně jejich atraktivnosti, mohutnosti a především využitelnosti pro rekreaci a cestovní ruch. Mimo mnohostranného významu pro cestovní ruch působí voda jako významný krajinnotvorný prvek. Vodní plochy výrazně oživují krajinu a projevují se v podobě nenahraditelných složek krajinných krás.

Hydrologické podmínky mají jeden z rozhodujících vlivů na lokalizaci, určení rozsahu, intenzity a směru turistických proudů a rekreačních pobytů (např. v ČR je více než 40 % rekreační ubytovací základny soustředěno kolem vodních ploch a toků, v Chorvatsku více než 75 % ubytovacích kapacit leží u moře, ve Francii kolem 55 %, v SRN přes 35 %).

Ze všech povrchových vod má největší význam moře, které je využíváno především pro dlouhodobé rekreační pobyty. Moře má zpravidla vedoucí postavení v domácím cestovním ruchu i u zemí s méně vhodnými klimatickými podmínkami. Řeky a vnitrozemské vodní plochy (zejména jezera a umělé vodní nádrže) jsou využívány převážně pro krátkodobou rekreaci (zvláště víkendovou v blízkosti velkých měst a aglomerací). Stojaté i tekoucí vody umožňují kromě koupání i provozování řady vodních sportů, rybolov, vodní turistiku. Na intenzitu využívání povrchových vod má rovněž velký vliv jejich geografická poloha. Při určování využitelnosti povrchových vod pro rekreaci se vychází např. u pobřeží z jeho délky, přístupnosti i expozice (kromě již uvedené morfologie). Sleduje se též charakter i sklon vodního toku či nádrže, rychlost proudění, hloubka a čistota vody. K posouzení funkčního využití povrchových vod potřebujeme znát údaje o teplotě vody podle měsíců a o délce období zámrazu vodní hladiny. Atraktivnost vodních toků zvyšují některé vodní útvary, mezi které patří kaňony a vodopády, jsou přírodními atraktivitami I. stupně. K turisticky vyhledávaným částem krajinných celků patří meandry řek.

Podzemní vody ovlivňují rekreační využití krajiny v okolí místa svého výstupu na povrch, tj. pramenů. Jejich význam záleží především na minerálním složení, teplotě a formě vývěru vody.

Rozvoj dlouhodobé rekreace a turistiky s poměrně vyrovnaným ročním průběhem návštěvnosti podmiňují minerální prameny, hlavně termální (lázně). Předmětem zájmu cestovního ruchu se stávají také prameny vyvěrající ze země atraktivním způsobem (gejzíry v sopečných oblastech, vyvěračky v krasových územích, vývěry minerálních vod v travertínových kopách, uměla navrtné artézské studny atd.).

Vážným problémem cestovního ruchu na mořských plážích, ale i vnitřních vodních plochách, se v současnosti stává jejich stoupající znečištění zapříčiněné průmyslovým odpadem, námořní a říční dopravou, těžbou nerostných surovin v pobřežním pásmu (ropa, zemní plyn, těžba soli). Negativně se to odráží ve snižující se kvalitě vod a může mít vážné důsledky v dalším rozvoji vnitřního a mezinárodního cestovního ruchu.

Rostlinstvo

Rostlinstvo má z hlediska cestovního ruchu a rekreace nezastupitelnou roli. Dotváří celkový charakter krajiny, je důležitou složkou přírodního prostředí, které významným způsobem ovlivňuje fyziologii krajiny. V porovnání s ostatními složkami, které patří do komplexu lokalizačních předpokladů cestovního ruchu, význam této složky na jeho rozmístění není tak výrazný, jako význam reliéfu a klimatu, ale není ani zanedbatelný. Pro funkční rekreační využití krajiny má z tohoto aspektu celkově pozitivní vliv. K základním přírodním rekreačním prvkům patří lesy (hlavně v mírném pásmu). Jejich rozmístění a druhová skladba podporuje rozvoj turistiky a letní rekreace. V zázemí velkých měst jsou zalesněné plochy dominantním rekreačním prvkem s velmi intenzivním využitím pro příměstskou denní a víkendovou rekreaci. Při hodnocení rekreační využitelnosti fyto geografických předpokladů sledujeme především charakter lesního porostu, druhovou skladbu lesních společenství, charakter i druhové složení nižších rostlinných pater (houby, borůvky) a celkovou estetickou hodnotu lesních ploch. Zvláštní význam z hlediska cestovního ruchu mají území se specifickou funkcí (lesní rezervace, chráněná naleziště vzácných rostlin, zahrady a parky, studijní plochy, bažantnice), ve kterých se realizuje úzko specializovaná rekreační činnost zaměřená na porovnávání přírody a přírodních zvláštností.

Částečný vliv na rozvoj cestovního ruchu v bezprostřední blízkosti zalesněného území mají i rostlinná společenství luk a pasek. V nížinné, polnohospodářsky intenzivně využívané krajině bez souvislých lesních ploch zastává významnou funkci rozvinutá zeleň. Je cenná a hodnotná nejen z hlediska rekreačního, ale i krajinného. K rozvinuté zeleni patří lesní enklávy a remízky, břehové porosty vodních ploch a toků, uměle vysázené větrolamy a ochranné pásy, křovinatá zeleň mezi a stromořadí.

Pro krátkodobou rekreaci obyvatel velkých měst a průmyslových aglomerací mají velký význam tzv. parkové lesy. Pod tímto pojmem rozumíme upravené úseky volné krajiny, které tvoří navzájem sladěné přírodní a umělé rekreační prvky.

Živočišstvo

Podobně jako předcházející komponenty přírodního prostředí, i zvířectvo patří k činitelům trvalého charakteru. Ze všech přírodních faktorů, které ovlivňují rozvoj cestovního ruchu, fauna relativně nejvíce podléhá pozitivním i negativním zásahům člověka, který si ho může do znané míry regulovat podle svých hospodářských potřeb. Zvířectvo se na rozvoji cestovního ruchu projevuje zejména lovem zvířat a rybolovem, který je možný přiřadit k formám ne vždy nemasového, spíše exkluzivního cestovního ruchu. Specifikum této formy je časový rytmus, ve kterém se může realizovat (je to období povoleného odstřelu lovné zvěře a chytání ryb).

Zvláštní postavení mají zoologické zahrady. Patří k atraktivitám, které se významně podílejí na rozvoji cestovního ruchu. K atraktivitám cestovního ruchu ve světovém měřítku patří turistická safari. Lovecká safari a odchyt zvěře pro světové zoologické zahrady jsou zdrojem příjmů mnoha rozvojových zemí.

Syntetizující hodnocení přírodních předpokladů

Vedle hodnocení výše uvedených dílčích složek přírodního potenciálu cestovního ruchu je možné hodnotit přírodní atraktivitu území prostřednictvím syntetizujících charakteristik a ukazatelů. Souhrnný přírodní potenciál cestovního ruchu může být například modelován na základě hodnocení *potenciálních rekreačních ploch*. Ty nám v územní podrobnosti obcí synteticky a přehledně generalizují vliv celkových přírodních podmínek na současný stav a intenzitu funkčně - prostorového využití území. Za modelové území lze zvolit například území ČR Tento příklad (viz následující kartogram) je použit z Atlasu cestovního ruchu ČR (Vystoupil a kol. 2006).

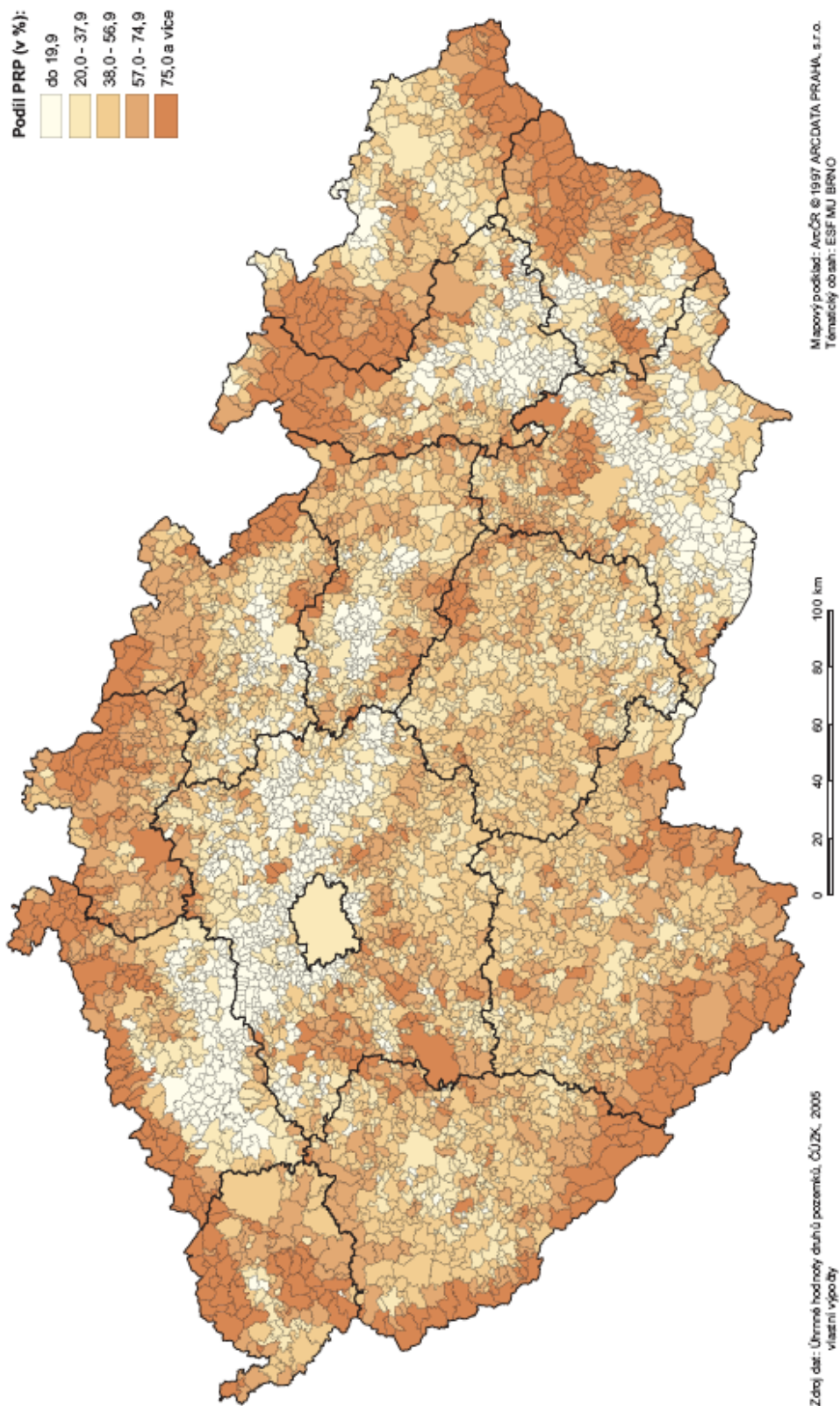
Metodika sestavení ukazatele Potenciální rekreační plochy je poměrně jednoduchá. Hodnota ukazatele vzniká součtem ploch rekreačně využitelných v katastrálních územích jednotlivých obcí ČR, který je poté vydělen celkovou rozlohou obce (jeho hodnota se na území ČR pohybuje od 0,8 do 98,6 %). Tyto údaje jsou obsaženy v tzv. ÚHDP (úhrnné hodnoty druhů pozemků, nebo též katastr nemovitostí), jehož registr spravuje ČUZK (Český úřad zeměměřičský a katastrální).

Za rekreačně využitelné plochy z registru ÚHDP jsou v našem pojetí považovány plochy lesní půdy, luk a pastvin, zahrad, sadů, dále vodní plochy (tekoucí a stojaté vody). Pro názornou prostorovou diferenciaci uvedeného ukazatele byla zvolena následující hodnotící stupnice:

- do 20,0 % potenciálních rekreačních ploch - zemědělsky velmi intenzivně využívaná venkovská krajina, pro cestovní ruch a rekreaci jen velmi málo vhodné přírodní podmínky;
- 20,0 – 37,9 % potenciálních rekreačních ploch - většinou zemědělsky využívaná venkovská krajina v nížinách a pahorkatinách, pro cestovní ruch a rekreaci málo vhodné přírodní podmínky;
- 38,0 – 56,9 % potenciálních rekreačních ploch - venkovská krajina s průměrnými přírodními podmínkami pro cestovní ruch a rekreaci;
- 57,0 – 74,9 % potenciálních rekreačních ploch - podhorská a vysočinná venkovská krajina s příznivými přírodními podmínkami pro cestovní ruch a rekreaci;
- 75,0 a více % potenciálních rekreačních ploch - povětšinou horské oblasti s velmi příznivými přírodními podmínkami.

Samotný ukazatel potenciálních rekreačních ploch je samozřejmě velmi hrubým vyjádřením přírodní atraktivity území pro cestovní ruch. Proto je vhodné jej doplnit o další analýzy a hodnocení založené na našem systému ochrany přírody. Především velkoplošná chráněná území představují ucelený komplex přírodně orientovaných předpokladů rozvoje cestovního ruchu. Tato území na jedné straně soustřeďují vysokou koncentraci přírodních atraktivit, na straně druhé jsou vysoce homogenní celky se společnými specifiky.

POTENCIÁLNÍ REKREAČNÍ PLOCHY

Pramen:: Vystoupil a kol. (2006).

2.1.2 Kulturně-historický potenciál a předpoklady cestovního ruchu⁵

Potenciál krajiny pro cestovní ruch tvoří veškeré využitelné zdroje, ať již přírodní či antropogenní tedy kulturně-historické, které jsou stěžejním prvkem (předpokladem) rozmístění aktivit cestovního ruchu v území, resp. určují směr funkčního využití daného území. Obdobně jako přírodní předpoklady cestovního ruchu mají i kulturně-historické předpoklady své charakteristiky a specifika.

Základním specifickým kulturně-historického potenciálu, na rozdíl od přírodních předpokladů je, že byl vytvořen *zásahem člověka do krajiny*. Další odlišnost lze spatřovat v charakteru *rozmístění* kulturně-historického potenciálu, který je ve srovnání s areálovým a liniovým rozložením přírodního potenciálu lokalizován *převážně bodově*. Z hlediska činitele cestovního ruchu (na straně nabídky) má kulturně-historický potenciál *sekundární význam* a plní spíše doplňkovou funkci atraktivitám přírodního charakteru. V neposlední řadě je třeba se zmínit o specifickém postavení kulturně-historického potenciálu, resp. jeho jedné složky, kterou jsou kulturně-historické památky, v *souvislosti s motivací návštěvníků*. Právě kulturně-historické památky mají významný motivační vliv na migrační pohyb účastníků cestovního ruchu, a to jak v mezinárodním tak domácím měřítku. Klíčovým motivačním impulsem k cestovnímu ruchu zaměřeného na kulturně-historické památky je především seznámení se s historií, architekturou a kulturou konkrétního území.

Členění kulturně-historického potenciálu

Kulturně-historický potenciál je značně rozsáhlý a navíc různorodý, což vyvolává potřebu jeho zpřehlednění, resp. členění. Proto se jednotlivé atraktivity vykazující společné/shodné znaky shlukují do skupin. Například Stránský (1976) vymezuje společenské atraktivity na tři podskupiny, a to kulturně-historické památky; kulturní zařízení a kulturní akce; a zvláště pak vymezuje sportovní, zábavná a podobná zařízení a podniky. Vymezením poslední podskupiny však dochází k prolnutí lokalizačních předpokladů s realizačními, jelikož sportovní zařízení jsou součástí sportovně-rekreační infrastruktury, která spadá do realizačních předpokladů cestovního ruchu.

Při identifikaci shodných znaků jednotlivých složek kulturně-historického potenciálu a následném vymezení jeho skupin vycházíme ze dvou charakteristik, a to z funkce kulturně-historického potenciálu a z časové neměnnosti kulturně-historického potenciálu (viz Bína, 2002). Funkce kulturně-historického potenciálu je odvozena od motivace účastníků cestovního ruchu k návštěvně dané atraktivity. Rozlišujeme tak *funkci poznávací* a *funkci společenskou*. V případě časové neměnnosti se jedná o relativní stálost (existenci) určité atraktivity v místě a čase, kterou lze vyjádřit stupnicí od *relativně neměnných/stálých* atraktivit (např. muzeum) až po atraktivity *snadno měnitelné/nestálé* (např. hudební festival).

Průnikem těchto dvou vlastností u jednotlivých složek kulturně-historického potenciálu dochází k následnému členění: *kulturně-historické památky, kulturní zařízení a společenské akce*⁶.

⁵ Tato kapitola je upravenou verzí příspěvku A. Holešinské do připravované společné publikace Geografie cestovního ruchu České republiky

⁶ Na rozdíl od členění Stránského (1976) zahrnuje tato skupina všechny společenské akce, a to jak sportovního, tak kulturního zaměření.

Kulturně-historické památky

Kulturně-historické památky představují významné doklady historického vývoje, způsobu života a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jakožto projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti. Charakteristickým znakem kulturně-historických památek je jejich revoluční, historická, umělecká, vědecká či technická hodnota. Mezi kulturně-historické památky dále patří věci, které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem. Všeobecně je možné kulturně-historické památky rozdělit na památky movité a nemovité a jejich soubory. Kulturně-historické památky představují v rámci kulturně-historického potenciálu cestovního ruchu tu nejdůležitější složku, která se významně podílí na rozvoji cestovního ruchu v území. Dokladem skutečného významu památek pro cestovní ruch je jejich návštěvnost, která slouží jako indikátor atraktivity. Z mezinárodního hlediska je nejvyšším stupněm ochrany zařazení památky na seznam kulturního dědictví UNESCO⁷.

Pro potřeby následujícího detailnějšího popisu kulturně-historických památek je nezbytné definovat jejich členění. V základě lze například v České republice památky rozdělit do tří skupin:

- architektonické památky,
- přírodní památky,
- soubory materiálních a duchovních projevů člověka.

Pro cestovní ruch mají největší význam **architektonické památky** (nemovité), které jsou nejčastějším motivem cest návštěvníků za poznáním těchto objektů. Z tohoto hlediska hovoříme o **poznávací funkci** kulturně-historický památek.

Architektonické památky můžeme dělit na dvě skupiny, a to na:

- **památky profánní**, tj. světské,
 - historická jádra měst⁸
 - historické územní celky⁹
 - městská architektura¹⁰
 - lidová architektura¹¹

⁷ UNESCO – mezinárodní organizace při OSN pro výchovu, vědu a kulturu, která eviduje unikátní památky světového dědictví a vytváří tzv. Seznam světového dědictví UNESCO dostupný na <http://whc.unesco.org/en/list>

⁸ Historická jádra tvoří ve městech komplexy dobově kumulovaných staveb různého slohu, které dodávají jedinečnost a specifickou fyzionomii. Pro historická jádra měst je typické, že vynikají nejen jednotlivými objekty, ale i celými komplexy, celkovým členěním a dispozicí městského prostoru, jeho rozložením v terénu, charakteristickými siluetami a neopakovatelností.

⁹ Tuto skupinu architektonických památek tvoří z pohledu turistů nejatraktivnější objekty, které jsou charakteristické svým rozptýlením v krajině, jejíž jsou neoddělitelnou součástí. Mezi kulturně-historické památky, které dotvářejí ráz krajiny⁹, patří hrady, zámky, zříceniny, tvrze a podobné objekty. Pro výstavbu těchto objektů byla vybírána vhodná, leckdy strategická, místa. Například hrady se stavěly na kopcích, a to především z obranných důvodů, pomineme-li široký výhled do krajiny. Lokaci také ovlivňovala blízkost obchodních cest. Naproti tomu zámky se budovaly veskrze na rovině v blízkosti luhů a hájů, které sloužily pro honitbu a měly spíše význam reprezentativní a „rekreační“ (letní sídla šlechticů).

¹⁰ Tato skupina památek je tvořena individuálními architektonickými objekty, resp. domy - budovami, které se vyznačují specifickými jedinečnými architektonickými rysy.

¹¹ Památky lidového stavitelství patří do oboru etnografie, tj. jsou národopisnou ukázkou kulturního dědictví. Jedná se především o venkovské objekty (domy, chalupy, usedlosti, venkovské statky apod.) roubeného či hrázdného typu. Řada těchto objektů je využívána jako muzea či skanzeny vypovídající o způsobu života na venkově nebo jako rekreační objekty, tzv. objekty druhého bydlení. Z hlediska funkčního využití poskytují

- technické památky¹²
- vojenské památky
- sochy, sousoší, kašny a drobná kamenická a kovová díla
- **památky sakrální**, tj. církevní,
 - chrámy, katedrály, kláštery, kostely, kaple, rotundy, synagogy, (židovské) hř
 - hřbitovy, betlémy apod.

Kulturní zařízení

Druhou skupinu kulturně-historického potenciálu tvoří kulturní zařízení, která zastávají jak **funkci poznávací** tak **funkci společenskou**, což odpovídá i jejich charakteru a svojí povahou jsou *spíše v čase neměnná*. Kulturní zařízení dělíme do tří kategorií, a to na:

- muzea¹³, galerie a památníky;
- divadla,
- hvězdárny a planetária.

Společenské akce

Na kulturní zařízení úzce navazuje třetí skupina kulturně-historického potenciálu, kterou představují společenské akce (události), jež plní **společenskou funkci** a z hlediska časové neměnnosti spadají mezi atraktivitu *poměrně snadno měnitelné*, tj. nestálé. Díky této charakteristice není jednoduché všechny společenské akce podchytit a v podstatě ani hodnotit. Společenské akce zahrnují vedle kulturních (hudební/filmové festivaly, karnevaly apod.) a sportovních akcí (mistrovství, olympijské hry, světové poháry či místní sportovní akce s dlouhou tradicí) i výstavní (výstaviště) a kongresové (kongresová centra) akce.

Jiným způsobem členění společenských akcí je jejich kategorizace dle místa realizace, a to na akce *interiérové* (pořádané v určitém zařízení - budově) a *outdoorové* (pořádané venku - pod širým nebem). V rámci tohoto členění je možné identifikovat zdroje pro získání statistik o návštěvnosti konkrétních společenských akcí. Zatímco u outdoorových akcí jsou těmito zdroji jednotliví pořadatelé, u akcí interiérových je možné využít souhrnných statistik dle typu zařízení, ve kterém se akce uskutečnila¹⁴. O významnosti konkrétní společenské akce rozhoduje její tradice (délka trvání) a návštěvnost, resp. šíře okruhu návštěvníků, kteří určují, zda se jedná o akci mezinárodního, národního či regionálního charakteru.

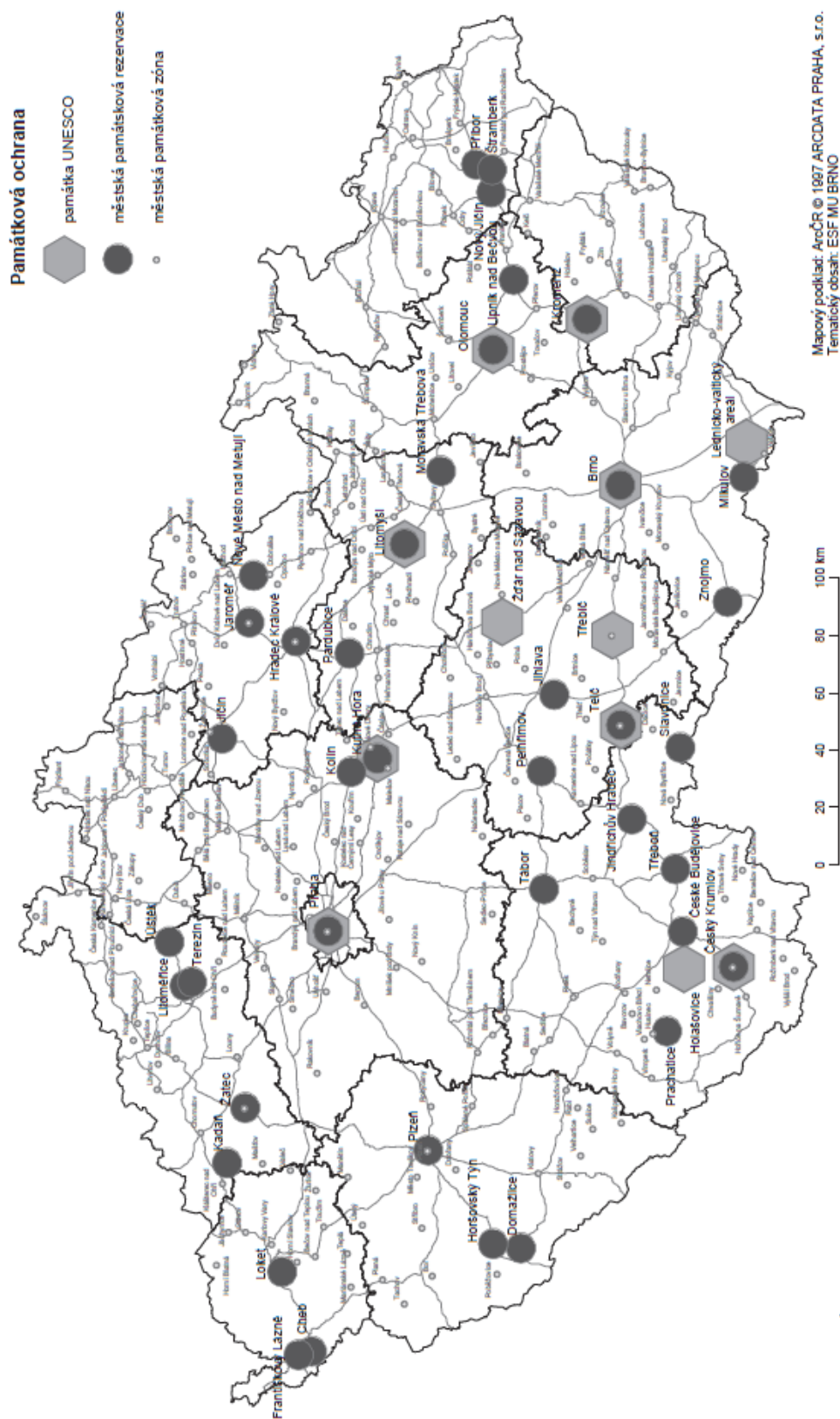
památky lidové architektury vhodné podmínky pro realizaci venkovského cestovního ruchu. Venkovský prostor, nebo-li venkov, se vyznačuje jistými rurálními prvky, které mají svůj původ v kultuře a způsobu života v daném prostředí. Mezi projevy venkovské kultury, jež mají znatelný dopad na krajinu, patří lidová architektura, ale i nehmotné složky, a to lidové zvyky a tradice, řemesla apod. Význam a hodnotu projevů venkovské kultury, jakožto součástí národního kulturního dědictví, vyjadřuje jejich ochrana.

¹² Technické památky lze členit na památky komunikačního a vodního stavitelství, hornictví a hutnictví, výroby sklářské a keramické, textilní, památky zpracování zemědělských produktů.

¹³ Do kategorie muzea náleží také muzea v přírodě, tj. skanzeny, nebo-li soubory lidových staveb.

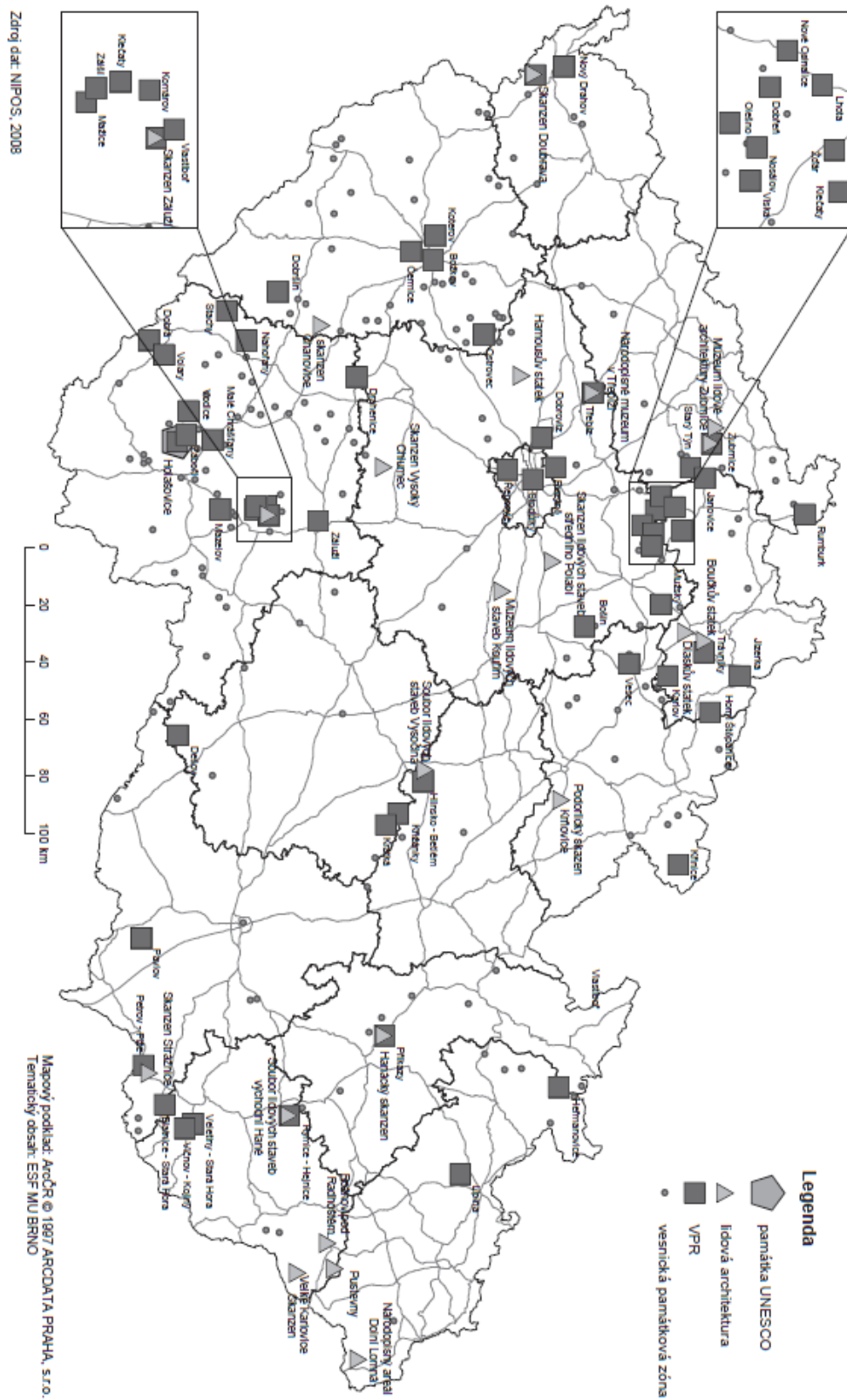
¹⁴ Použit tak lze například statistiku již mnohokrát zmiňovaného NIPOSu, která zpracovává nově od roku 2008 údaje za kulturní centra/střediska/domy, jež představují potenciál nejen v oblasti pořádání kulturních (společenských) akcí, ale také v oblasti kongresového cestovního ruchu, jelikož řada z těchto zařízení pronajímá své prostory pro účely konferencí, seminářů apod. Prozatím (rok 2008) tvoří databázi 295 jednotek, které uspořádaly v souhrnu na 77 tis. akcí.

Kartogram: Městské památkové rezervace a zóny, památky UNESCO

Pramen: připravovaná společná publikace autorů Geografie cestovního ruchu České republiky

Kartogram: Venkovské památky

Pramen: připravovaná společná publikace autorů Geografie cestovního ruchu České republiky

2.2 Selektivní faktory a předpoklady cestovního ruchu

V předchozí kapitole bylo pojednáno o přírodních rekreačních zdrojích a předpokladech. Jestliže tyto zdroje a předpoklady stojí na jedné straně jako „lokalizační“ faktory vzniku a rozvoje cestovního ruchu a rekreace, pak na straně druhé stojí takové *zdroje*, předpoklady a impulsy, které *uvádějí v činnost rekreační a turistické procesy*. Těmito zdroji jsou v nejobecnějším slova smyslu veškeré socioekonomické zdroje, předpoklady a možnosti, ovlivňující zejména rozdílnou intenzitu účasti obyvatelstva na cestovním ruchu a rekreaci (selekce).

Existuje řada teoreticko-metodologických přístupů k označení a hodnocení uvedených faktorů¹⁵, které však i přes určitou nejednotnost (zejména terminologickou), provádějí analýzu a hodnocení téměř shodných problémů.

V podstatě lze tak vyčlenit dvě významné oblasti geografického výzkumu uvedené problematiky:

- i) studium příčin *rekreačních potřeb a nároků* obyvatelstva a příčin *faktorů rozvoje rekreace a cestovního ruchu a jejich územní diferenciaci*;
- ii) studium *socioekonomických podmínek pro rozvoj rekreace a cestovního ruchu*.

Jedním ze závažných problémů v geografickém výzkumu je výzkum hranic a prahových hodnot, tzv. „*potenciálu rekreativity obyvatelstva*“, tj. kvantitativní a kvalitativní zjištění současného stavu a prognóza rekreačních nároků obyvatelstva. Metodická základna zde vychází v odhalování vztahů mezi jednotlivými prvky socioekonomické sféry, tj. kvantifikace vazeb mezi industrializací, urbanizací, socioekonomickou a demografickou strukturou obyvatelstva, životní úrovní, životním prostředím na jedné straně a rekreací na straně druhé. Vezměme kupříkladu problematiku rekreace obyvatel velkoměsta. Velkoměsto je sociálně, ekonomicky, demograficky i ekologicky (kvalita prostředí) velmi heterogenní systém, v němž se však jako výsledný proces uvedených vlivů formují rozhodující proudy rekreační aktivity obyvatelstva. Co je příčinou? Diferenciovaný vliv výše uvedených faktorů, a to nejen u velkoměstského obyvatelstva.

Obecně lze tyto faktory podle vlivu jejich působnosti rozlišit následujícím způsobem:

¹⁵ Například *selektivní a realizační předpoklady pro cestovní ruch* P. Mariota, podle něhož se selektivní předpoklady vyznačují především vlivem na objemové parametry účasti obyvatelstva na cestovním ruchu, podmiňují kvantitativní a kvalitativní selekci v řadách obyvatelstva. Řadí do nich hospodářské, sídelní, sociální a politické činitele (stupeň urbanizace, charakter zástavby sídel, hustotu obyvatelstva, délku a rozložení volného času, výši příjmů, psychologické a právní vztahy apod.). Za hlavní problém poje považováno objevení vhodných ukazatelů pro vyjádření odlišností a jejich hodnocení (póly selektivních předpokladů). Vzájemné spojení dvou funkčně odlišných prostorových struktur (lokalizační x realizační předpoklady) má potom za následek migrační charakter cestovního ruchu. Jeho důsledkem je nevyhnutelnost existence dalších předpokladů, které toto spojení dvou statických pólů prostorového modelu cestovního ruchu umožňují – realizační předpoklady (doprava a materiálně technická základna) (Mariot 2000). S. Šprincová (???) zase vyčleňuje hospodářsko-geografické předpoklady, kam zahrnuje obyvatelstvo a sídla, výrobně hospodářský charakter oblasti a z něho vyplývající územní zájmové kolize, komunikační síť, síť zařízení cestovního ruchu, síť zařízení obchodu a služeb pro cestovní ruch, rozložení středisek zájmu o cestovní ruch, polohu center zájmu k cílovým místům.

Demografické faktory

Diferencující vliv nejen na intenzitu účasti obyvatelstva na cestovním ruchu a rekreaci, ale i na specifické druhy aktivit volného času, má demografická struktura obyvatelstva. Jiné rekreační nároky a preference má např. rodina s dětmi, mladí svobodní či staré obyvatelstva (tyto faktory jsou zvláště důležité v marketinkových studiích např. při plánování infrastruktury zařízení volného času v příměstských rekreačních centrech, ubytovacích kapacit v turistických střediscích, vybavenosti hotelu apod.).

Urbanizační faktory

Základním diferenciačním faktorem v rekreační aktivitě obyvatelstva je urbanizace. Zcela jiné nároky má venkovské a městské obyvatelstvo, zejména na víkendovou rekreaci, ať již po stránce kvantitativní či kvalitativní. V celoevropském průměru se např. krátkodobé (víkendové) rekreace účastní více či méně pravidelně kolem 40 % městského a jen asi 5 - 10 % venkovského obyvatelstva, rovněž tak druhé bydlení je výraznou doménou městského obyvatelstva. Podobnou úroveň diferenciací představuje velikost města, jeho funkce a urbanisticko-architektonický charakter. Urbanistické a sociologické studie hodnotí za nejvýznamnější řádovou velikost města. Svou roli hraje také socioekonomická struktura města a jeho funkce (významné rozdíly v rekreační účasti a aktivitách volného času vykazují obyvatelé měst s dominantními centrálními funkcemi a vysokým podílem teriéru oproti městům průmyslovým s vysokou mírou migrace, apod.).

Ekonomické faktory

Rozvoj průmyslu jakož i postupující urbanizace způsobily v průběhu krátkého období zásadní změny geografického prostředí. Vytvořil se klasický typ industriální krajiny. Antropogenní formy v takovém prostředí dominují nad přírodními strukturami. Způsob života, který se v industriální společnosti vytvořil, má za následek i rozvoj nejrozmanitějších rekreačních forem, kontaktů s přírodou, historií, kulturou v geografickém prostředí. Cestovní ruch se tak historicky zformoval jako jeden z výstupů složitých interakcí prvků industriální krajiny a získal dynamický a masový charakter.

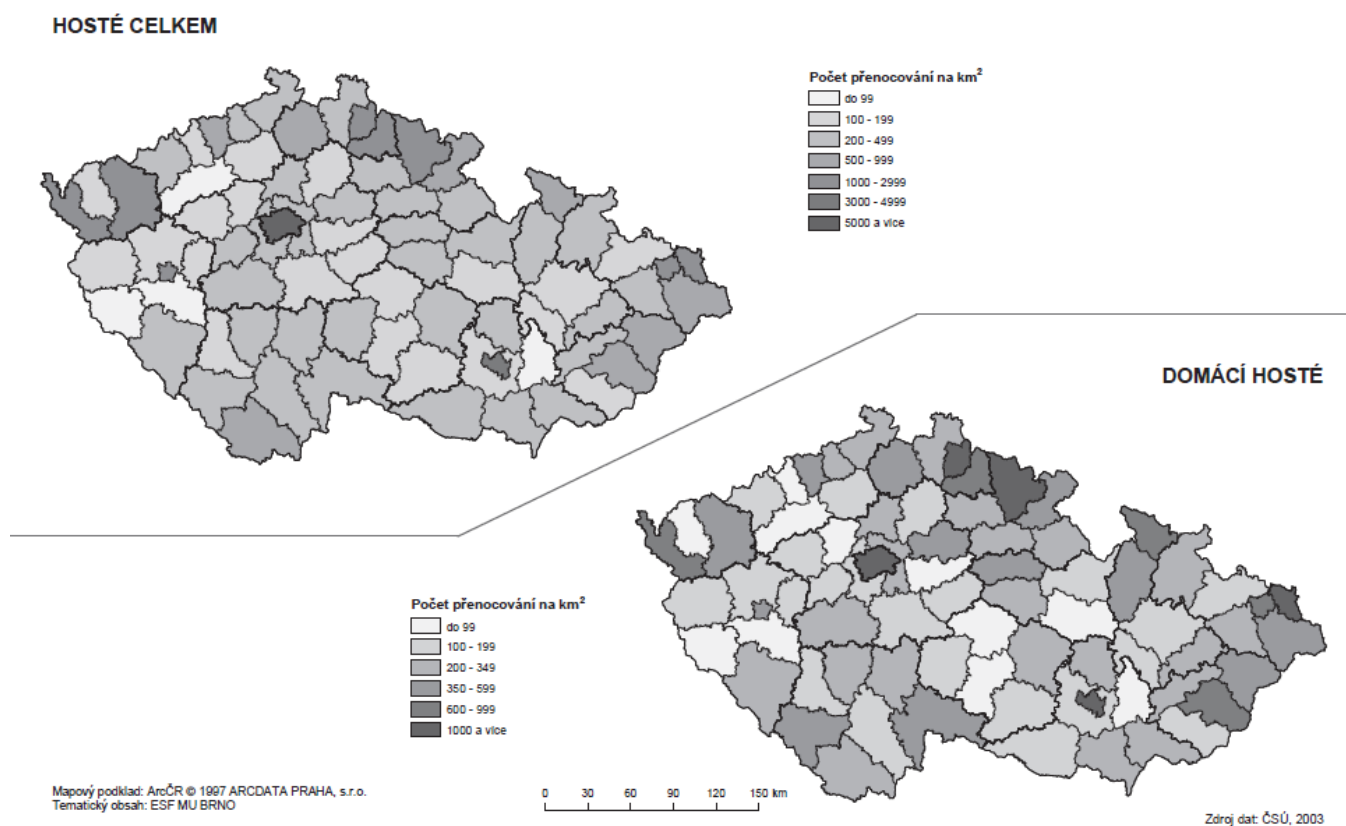
Sociálně – kulturní a sociálně - politické podmínky

Sociálně - politické podmínky vystupují jako soubor činitelů, ze kterých zejména oficiální státní politika, hmotná a kulturní vyspělost obyvatelstva a fond volného času výrazně podmiňují dynamický rozvoj cestovního ruchu. Sociální politika mnoha států vytváří podmínky masové účasti obyvatelstva na cestovním ruchu. Vyspělé státy přijímají závazné dokumenty, které otevírají a zdokonalují cestovní ruch a rekreaci domácího obyvatelstva jako součást svých ekonomických programů. Cestovní ruch je motivován životní úrovní obyvatelstva. Životní úroveň je podmíněna stupněm rozvoje výrobních sil, které se v konečném důsledku projevují v úrovni výživy, bydlení, vzdělání, kultury, zdravotnické péče, pracovních i mimo pracovních podmínkách, v právu na práci, délce pracovního času, v délce dovolených, v získávání volného času, v růstu reálných mezd apod. Existuje přímá úměrnost mezi životním standardem obyvatelstva určitého státu a jeho podílem na cestovním ruchu. Platí tu vzájemný vztah, že se stupněm růstu ekonomické aktivity státu roste i stupeň aktivity obyvatelstva v cestovním ruchu vyjádřený jeho podílem pohybu v jednotlivých formách cestovního ruchu. Aktivita pohybu se váže i na sociální a zaměstnaneckou strukturu obyvatelstva a jeho reálné mzdy. Předpokladem aktivity cestovního ruchu, resp. výběru jeho

forem je i dosažený stupeň kultury a vzdělání společnosti. Skupiny obyvatelstva, které vykazují určitý stupeň vzdělání, se vyznačují větší aktivitou v cestovním ruchu.

Jedním z důležitých syntetizujících aspektů působení selektivních předpokladů je realizované domácí a zahraniční cestování, vyjadřované především počty hostů a jejich přenocování, resp. mezinárodními turistickými proudy. Podrobnější analýzy návštěvnosti jsou uvedeny v kapitole Mezinárodní cestovní ruch a v kapitolách Geografické podmínky cestovního ruchu v zemích Evropy, na tomto místě lze jako příklad uvést prostorové rozložení domácí a zahraniční návštěvnosti v ubytovacích zařízeních na úrovni okresů ČR v roce 2003 (viz následující dva kartogramy z Atlasu cestovního ruchu ČR (Vystoupil a kol. 2006).

Podrobné výsledky působení selektivních faktorů poskytují také národní či regionální šetření profilu návštěvníků.

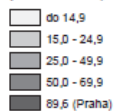

ZAHRAŇIČNÍ HOSTÉ

PODÍL ZAHRAŇIČNÍCH HOSTŮ

**Podíl zahraničních hostů
na celkovém počtu
přenocování (v %)**

Mapový podklad: ArcČR © 1997 ARCDATA PRAHA, s.r.o.
Tematický obsah: ESF MU BRNO

0 30 60 90 120 150 km

Zdroj dat: ČSÚ, 2003

2.3 Realizační faktory a předpoklady cestovního ruchu

Realizační předpoklady cestovního ruchu (angl. realisation prerequisites of tourism) jsou *předpoklady cestovního ruchu*, zahrnující **komunikační předpoklady** (textura a struktura komunikační sítě, dostupnost území) a **infrastrukturu cestovního ruchu** (*ubytovací zařízení, stravovací zařízení, kulturní zařízení, zábavní zařízení, sportovní zařízení, dopravní zařízení, další zařízení infrastruktury cestovního ruchu*). Tolik definice Výkladového slovníku cestovního ruchu (Zelenka, Pásková 2002). Realizační předpoklady umožňují svou existencí vlastní uskutečnění cestovního ruchu a rekreace. Význam realizačních předpokladů spočívá v jejich schopnosti vytvářet spojovací článek a prostorovou konkretizaci vztahů mezi oblastmi, resp. centry zájmu o cestovní ruch a rekreaci (póly nabídky) a cílovými místy, resp. oblastmi cestovního ruchu a rekreace (nabídka). Na tomto obecném a zjednodušeném přístupu je založena většina studií zabývajících se analýzou potenciálu cestovního ruchu a rekreace. Například podle Mariota (2000) se tyto vztahy realizují prostřednictvím *komunikačních předpokladů a materiálně technickou základnou, resp. základní a doplňkovou infrastrukturou cestovního ruchu*.

2.3.1 Základní a doprovodná infrastruktura cestovního ruchu

Infrastruktura cestovního ruchu (angl. tourist infrastructure) představuje souhrn organizačně-technických předpokladů pro uspokojování potřeb účastníků cestovního ruchu v dané destinaci (doprava, komunikace, zásobování elektřinou, pitnou vodou, kanalizace, maloobchodní síť, banky, směnárny, kulturní zařízení, zábavní zařízení, sportovní zařízení atd.). Infrastrukturu cestovního ruchu lze rozdělit na **základní** (doprava, ubytovací a stravovací služby) a **doplňkovou** (doprovodnou). Jádrem infrastruktury cestovního ruchu je tzv. suprastruktura cestovního ruchu (ubytovací, stravovací, dopravní služby a doplňkové služby), která je budována zejména pro návštěvníky (Zelenka, Pásková, 2002, s. 127).

Hlavní zájem geografického výzkumu u nás i ve většině evropských zemí byl a je soustředěn zejména na rozhodující součást infrastruktury cestovního ruchu, a to na ubytovací zařízení a vybranou sportovně - rekreační a dopravně - rekreační infrastrukturu cestovního ruchu.

Ubytovací zařízení

Turistický význam regionu a jeho středisek je celosvětově (viz statistiky UNWTO) měřen ukazateli kapacitními, a to počty turistických a rekreačních zařízení a lůžek (lůžka v hromadných ubytovacích zařízeních, lůžka v soukromí, lůžka v objektech individuální rekreace - chaty, chalupy).

Rozmístění kapacit ubytovacích zařízení významně koreluje s vnímanou turistickou atraktivitou jakéhokoliv území. Je proto jedním ze základních kamenů diferenciací atraktivity území. Pohled na územní rozložení současné sítě hromadných ubytovacích zařízení jasně dokumentuje významné geografické diferenciací a především velmi výraznou územní koncentraci, a to do středisek s významným kulturně – historickým potenciálem na jedné straně (historická města, lázně), na straně druhé pak do středisek s významným přírodním potenciálem a předpoklady (horská střediska, střediska letní rekreace u vody).

Kdybychom měli vybrat 3 základní srovnávací ukazatele významu a prostorové (geografické) diference cestovního ruchu z hlediska mezinárodních, národních i regionálních srovnání, lze s určitostí říci, že jsou to kapacity ubytovacích zařízení, počty a přenocování hostů v nich (resp. návštěvníků, turistů). Geografické analýzy u nás i v zahraničí se povětšinou soustředí na následující kvalitativní, resp. kvantitativní charakteristiky ubytovací infrastruktury:

- počty ubytovacích zařízení a lůžkových kapacit v nich
- prostorová (geografická) diference v rozložení ubytovacích kapacit (koncentrace, disperze)
- význam a podíl hromadných a individuálních ubytovacích zařízení
- druhová skladba lůžkových kapacit (zejm. kvalita – např. podíl lůžek v hotelech a jim podobných zařízeních, sezónní lůžka – campinky, aj.)
- využití lůžkových kapacit (celoroční, sezónní, podle hlavních forem cestovního ruchu)¹⁶
- geografická, demografická a psychografická segmentace při výběru ubytovacích zařízení
- vývojové trendy ve struktuře a ve výstavbě ubytovacích zařízení (lůžkové kapacity a druhová skladba)

Tab.: Ubytovací kapacity v hotelech – země EU 2007

Hotely a lůžka v nich			Ostatní ubytovací zařízení a lůžka v nich		
	Počet zařízení	Počet lůžek		Počet zařízení	Počet lůžek
EU celkem	202353	11715000	EU celkem	220497	156560000
V tom:			V tom:		
Velká Británie	39860	1176000	Velká Británie	41998	1801000
Německo	35941	1677000	Německo	17817	1567000
Itálie	33058	2202000	Itálie	96991	2447000
Francie	18135	1256000	Francie	16643	4514000
Španělsko	17827	1685000	Španělsko	19696	1475000
Rakousko	14204	580000	Rakousko	6526	379000
Řecko	9207	716000	Řecko	324	90000
Irsko	4087	169000	Irsko	4890	64000
Nizozemí	3196	199000	Nizozemí	4072	1004000
Česká republika	4559	248000	Česká republika	3286	209000

Pramen: Eurostat

¹⁶ Např. z hlediska funkční struktury nabídky cestovního ruchu v ČR připadá cca 45% lůžkové kapacity na střediska městského a kulturně – poznávacího cestovního ruchu, 16-17 % na střediska letní rekreace u vody, 19-20 % na střediska horského cestovního ruchu, cca 8 % lůžkových kapacit na lázeňská střediska a na ostatní střediska cestovního ruchu, většinou ve venkovském prostředí, cca 10 % kapacit ubytovacích zařízení v ČR.

Ubytovací zařízení cestovního ruchu se běžně člení na **hromadná a individuální**. Za hromadná ubytovací zařízení (angl. collective tourism accommodation establishment) se považují *ubytovací zařízení* poskytující přenocování v pokoji nebo v jiné ubytovací jednotce, počet poskytnutých míst musí být větší než určené minimum pro skupiny osob přesahující jednu rodinnou jednotku a všechny ubytovací jednotky musí podléhat stejnému řízení (podle *WTO*). Ve většině evropských zemích jde o zařízení s více jak 9 lůžky

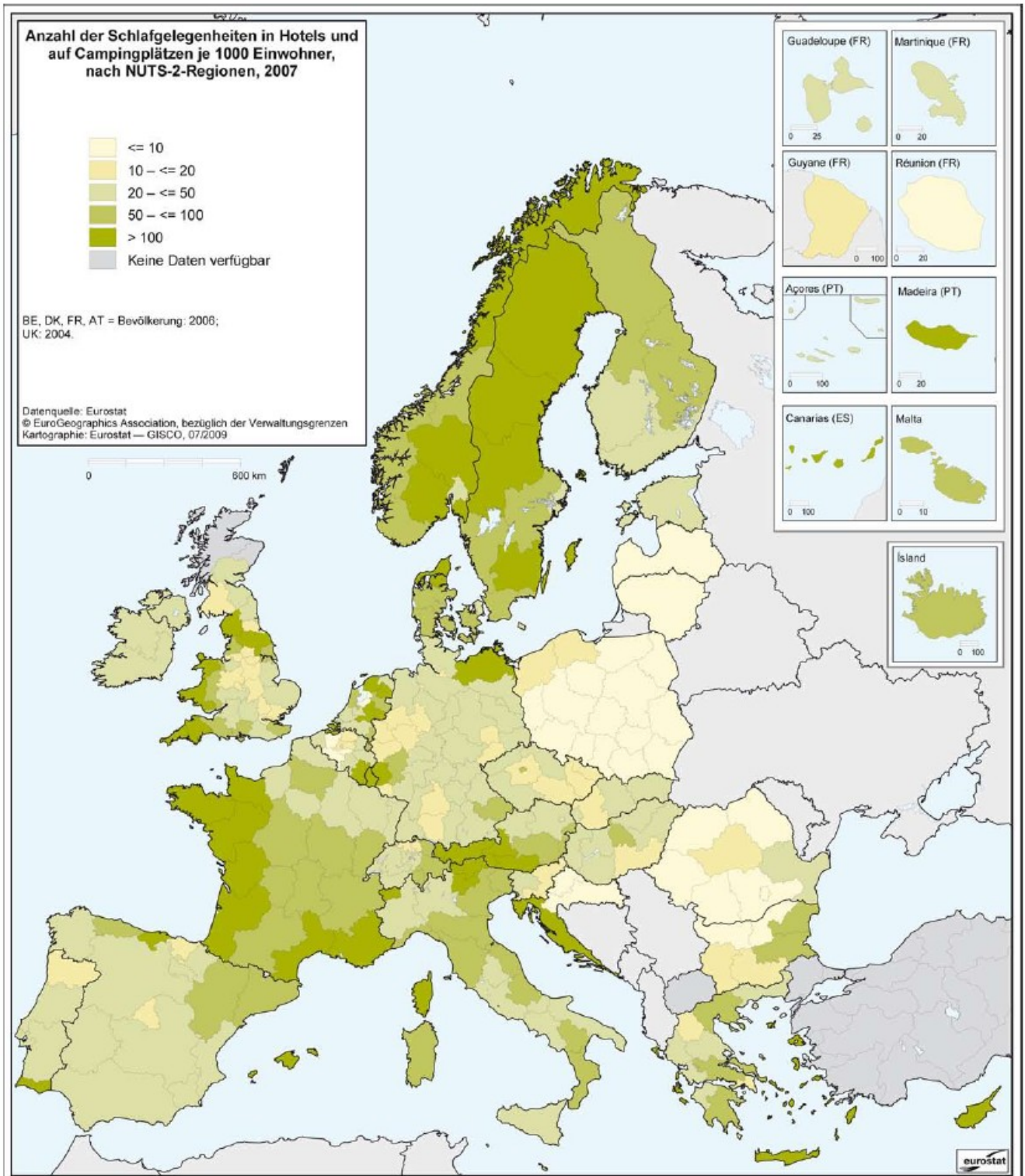
Objekty individuální rekreace

Specifický a velmi významný potenciál v ubytovací turistické infrastruktuře v mnoha evropských zemích představuje druhé bydlení (objekty individuální rekreace), tedy zejména chataření a chalupaření.¹⁷ Rozvoj „druhé bydlení“, resp. chatové rekreace je v celém světě v jádře poválečný jev. Druhé bydlení má svoje funkční a prostorová specifika.

Prostorovým odrazem lokalizace objektů individuální rekreace je utváření rekreačních zázemí měst. Pomocí lokalizace objektů individuální rekreace lze vymezovat velmi seriózně příměstská rekreační zázemí měst, v nichž převažuje víkendových charakter využívání rekreačního potenciálu, významně se lišící od funkčního a časového využití koncentračních oblastí pobytové rekreace a cestovního ruchu (příkladem např. kartogram Hlavní oblasti a centra víkendové a pobytové rekreace a cestovního ruchu v kapitole 4.2).

¹⁷ Například v roce 1991 bylo při sčítání lidu v ČR zjištěno téměř 430 tisíc objektů individuální rekreace (v roce 2001 lze jejich počet odhadovat řádově kolem 450 tis., což reprezentuje více jak 1,5 mil rekreačních lůžek, tj. 75 % z celkového počtu rekreačních a turistických lůžek u nás).

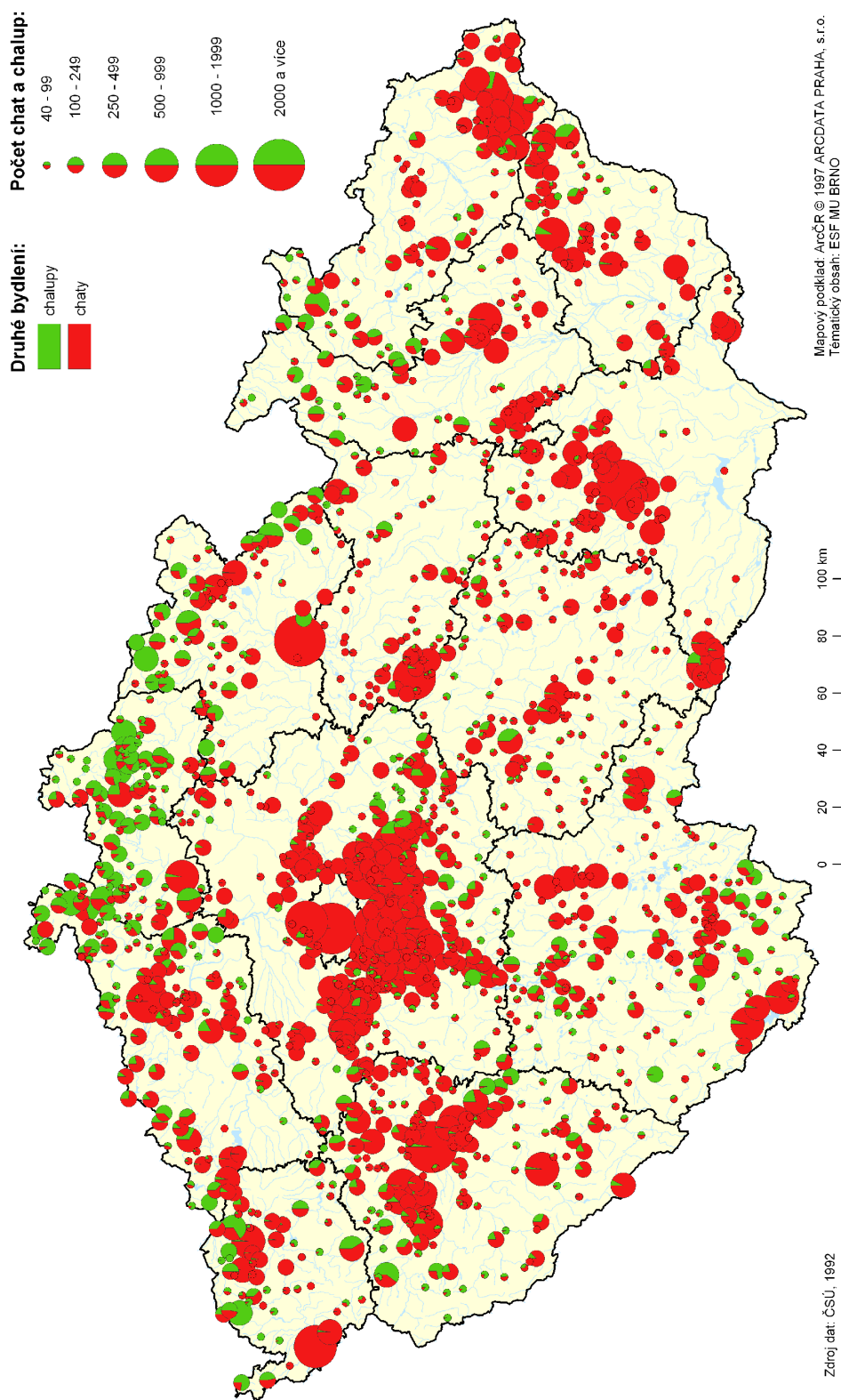
Karte 10.1: Anzahl der Schlafgelegenheiten in Hotels und auf Campingplätzen je 1000 Einwohner, nach NUTS-2-Regionen, 2007

Kartogram: Počet lůžek v hotelech a kempingech na 1000 obyvatel v regionech NUTS II - 2007

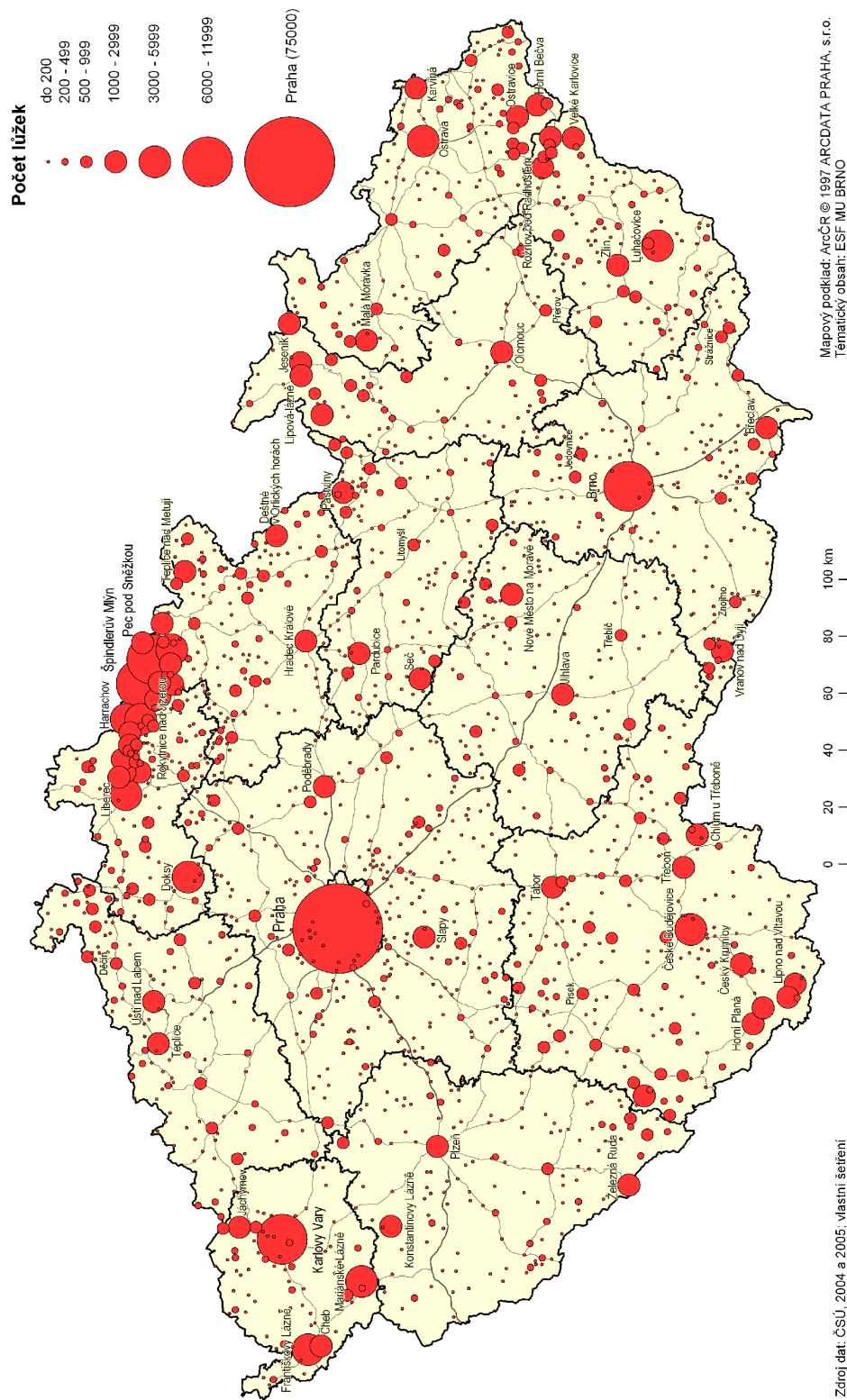
Pramen: Eurostat

Kartogram: Objekty druhého bydlení v ČR (1991)

Pramen: Vystoupil a kol. 2006

Kartogram: Hromadná ubytovací zařízení v ČR (2003)

Pramen: Vystoupil a kol. 2006

2.3.2 Sportovně-rekreační a dopravní infrastruktura¹⁸

Dopravní infrastruktura a cestovní ruch

Doprava představuje v současném světě velmi významný fenomén. Teze platí jak obecně, tak i ve specifickém případě cestovního ruchu – bez rychlé, bezpečné a kvalitní dopravy by nemohly tak obrovské počty osob cestovat na velké – často i mezikontinentální – vzdálenosti. Doprava tudíž představuje faktor, bez něž by de facto existence cestovního ruchu nebyla možná. Doprava obvykle umožňuje propojení dvou zpravidla v prostoru oddělených oblastí (Page 1998):

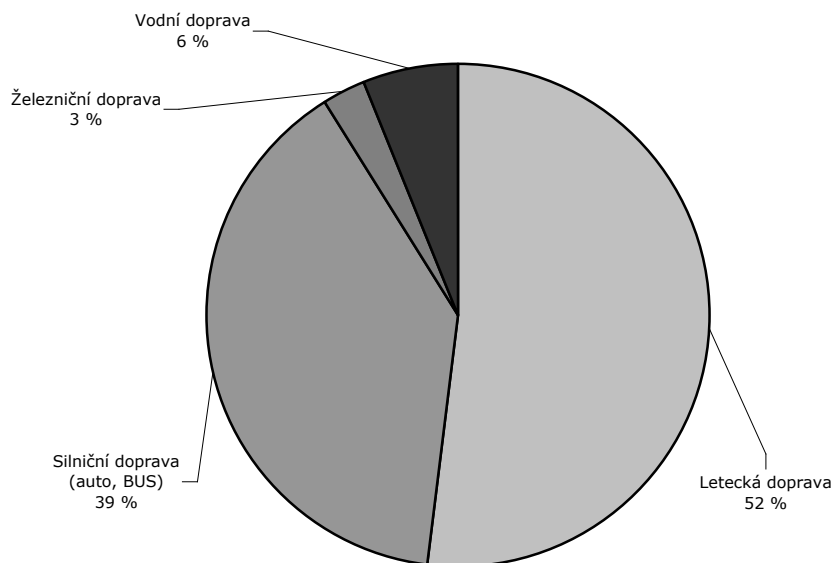
- oblastí, z nichž pocházejí účastníci cestovního ruchu (tj. míst, v nichž se generuje poptávka po cestovním ruchu – v největší míře jde o silně urbanizované regiony ve vyspělých státech světa);
- oblastí, v nichž se nacházejí zdroje cestovního ruchu (tj. míst, v nichž je koncentrována nabídka cestovního ruchu – jedná se zejména o regiony disponující přírodními zajímavostmi, kulturně-historickými památkami a dalšími atraktivitami).

K propojování obou typů výše uvedených oblastí (Page, 1998) dochází na všech hierarchických úrovních, tj. od úrovně globální až po úroveň lokální (i příměstská rekreace bývá často spojena s nějakou formou dopravy, ať už jde o cestu autem do příměstského letoviska, cestu městskou hromadnou dopravou na okraj města či o jízdu na kole). V tomto ohledu doprava představuje klíčový faktor, který umožňuje prostorové projevy činnosti lidí v rámci cestovního ruchu a turismu. K cestám do destinací cestovního ruchu jsou přitom využívány různé druhy dopravních prostředků, na jedné straně spektra lze uvést technologicky pokročilou dopravu leteckou, na druhé straně spektra pak leží tradiční doprava pěší (bližší informace o úzké provázanosti turismu a letecké dopravy poskytuje např. následující graf.

V souvislosti s výše definovanou funkcí je doprava v rámci teorie lokalizačních, realizačních a selektivních předpokladů řazena mezi základní faktory tzv. realizačních podmínek cestovního ruchu (např. Hrala, 1992).

¹⁸ Tato kapitola je upravenou verzí stejnojmenné kapitoly připravované společné publikace autorů Geografie cestovního ruchu České republiky

Graf: Příjezdy v mezinárodním cestovním ruchu podle druhu použitého dopravního prostředku v roce 2008 (v %)

Pramen: Tourism Highlights, 2009 Edition (2010)

Postavení dopravy v systému cestovního ruchu je však ve skutečnosti komplikovanější, neboť doprava může představovat i hlavní náplň / aktivitu cestovního ruchu. Tato teze platí přesto, že v konkrétních případech může být rozlišení mezi čistě turistickým a účelovým využitím dopravy (respektive určitého dopravního prostředku) sporné (blíže viz např. Duval 2007). V takovém případě je pro účastníky cestovního ruchu důležitější samotná cesta, respektive pohyb v prostoru, cíl cesty je významný méně. Příklady tohoto pojetí dopravy je velké množství, k ilustraci problematiky lze uvést např. výpravy podnikané karavany či osobními auty, „cruising“ (v nejjednodušším pojetí jde o rekreační plavbu) s analogiemi i v jiných druzích dopravy (jízdy luxusních vlakových souprav – zmínit lze např. pravidelně organizované jízdy Orient Expresu, příležitostně lety např. nadzvukových letounů Concorde) a s jistým nadhledem lze do tohoto typu využití dopravy v rámci cestovního ruchu zařadit i cyklistiku (pakliže je prioritou cyklisty sportovní výkon a nikoliv návštěva na trase položených míst). Specifickou činností, která se rovněž může odehrávat ve sféře cestovního ruchu, mohou být i aktivity tzv. „spotterů“, ať už jsou předmětem jejich zájmu letadla, vlaky, autobusy či jiný druh dopravy.

Samostatnou kategorií využití dopravy v rámci cestovního ruchu představuje i její pojetí jakožto specifického typu sportovně-rekreační infrastruktury. V tomto případě můžeme dopravu chápat jako nástroj usnadňující pohyb účastníků cestovního ruchu přímo v cílové destinaci či umožňující jim zde sportovně rekreační vyžití. Do takto široce definovaného typu dopravy vázané čistě na cestovní ruch lze zařadit zejména následující skutečnosti:

- infrastruktura zimních sportů (vybavenost zimních středisek pro sjezdové a běžecké lyžování);
- infrastruktura pro potřeby pěší turistiky (značené trasy pro pěší turistiku, tematické a naučné stezky);

- infrastruktura cykloturistiky (značené cyklotrasy, značené cyklostezky, značené cykloturistické trasy);
- další specifické typy dopravních služeb, které lze zařadit do kategorie sportovně-rekreační infrastruktury (letní provoz lanovek, provoz skibusů a cyklobusů, značené hippostezky, značené trasy pro vozičkáře apod.).

Vzhledem k tomu, že pojetí dopravy jakožto specifického typu sportovně-rekreační infrastruktury vykazuje velmi silné vazby s rozvojem cestovního ruchu, bude v následujícím textu věnována jednotlivým aspektům této problematiky větší pozornost.

Sjezdové lyžování a sjezdovky

Sjezdové lyžování patří spolu s běžeckým lyžováním k nejvýznamnějším aktivitám charakteristickým pro zimní část turistické sezóny. Určitou nevýhodou sjezdového lyžování například i ve srovnání s lyžováním běžeckým jsou poměrně náročné lokalizační a realizační předpoklady. K základním podmínkám jeho úspěšného rozvoje totiž patří:

- příhodná konfigurace terénu a příznivé fyzikogeografické podmínky (existence svahu, který musí splňovat řadu kritérií, jako je například délka, sklon, expozice vůči světovým stranám apod.);
- vhodné místní klimatické podmínky (projevující se délkou zimní sezóny, teplotními charakteristikami, výškou a dobou trvání sněhové pokrývky, větrností apod.);
- vysoké investiční náklady spojené s výstavbou a infrastrukturním vybavením vlastních lyžařských areálů (investice do rychlých a kapacitních přepravních zařízení jako jsou např. lanové dráhy, nákup techniky k zasněžování, úpravy a osvětlení svahů apod.);
- k těmto problémům přistupuje často i obtížná vyjednávací pozice provozovatelů lyžařských areálů s orgány ochrany přírody, protože projekty cílené k rozvoji sjezdového lyžování bývají často považovány za významný zásah do funkce přírodních ekosystémů.

Ke komplexnímu zhodnocení kvality střediska sjezdového lyžování ovšem nepostačuje informace pouze o celkové délce sjezdových tratí. Důležitá je i jejich infrastrukturní vybavenost rychlými a kapacitními přepravními zařízeními a další důležitou technikou jako jsou např. systémy umělého zasněžování, zařízení pro úpravu svahů, odbavovací systémy, vybavenost pro snowboarding, dostatečná parkovací kapacita apod. Charakteristickým rysem většiny českých lyžařských středisek přitom bohužel je jejich poměrně výrazná infrastrukturní nedovybavenost – ta se projevuje zejména nízkou kvalitou, nízkou kapacitou a zastaralostí přepravních zařízení (a to i přes postupně se zlepšující situaci, přehled počtu v poslední době otevřených lanových drah poskytuje následující graf), což prodlužuje čekací doby a limituje kvalitu lyžařského zážitku ve špičkových obdobích zimní sezóny. Problematická je někdy i tarifní integrace všech existujících přepravních zařízení ve středisku do jednoho odbavovacího systému.

Zimní sporty a rekreace - běžky

Jak již bylo uvedeno v předchozí části, běžecké lyžování představuje společně se sjezdovým lyžováním nejvýznamnější aktivity charakteristické pro zimní část turistické sezóny. Ve srovnání s lyžováním sjezdovým je určitou výhodou běžeckého lyžování skutečnost, že tato

sportovní aktivita je o něco méně náročná z hlediska požadavků na splnění lokalizačních a realizačních předpokladů:

- na rozdíl od sjezdového lyžování je základní podmínkou pro jeho rozvoj pouze dostatečně dlouhé období se souvislou a dostatečně vysokou sněhovou pokrývkou, další nároky týkající se ostatních fyzickogeografických předpokladů již tak přísné nejsou (z hlediska reliéfu jsou pro běžecké lyžování dokonce výhodou spíše rovinnatější nebo povlnnější terény, vysloveně horské pasáže se strmými a dlouhými svahy jsou pro sportovní využití tohoto druhu vhodné méně);
- ve srovnání se sjezdovým lyžováním lze v případě běžeckého lyžování zdůraznit i nižší investice nutné k jeho rozvoji – kromě pořízení a provozu technologických zařízení potřebných ke strojové úpravě vhodných tras (a případného osvětlení krátkých okruhů pro večerní lyžování) nejsou k jeho rozvoji zapotřebí žádné další zásadní investice jako jsou v případě sjezdového lyžování např. drahá přepravní zařízení (tj. vleky a lanovky);
- výhodnější je také celkově větší prostorová disperze aktivit běžeckého lyžování, z níž vyplývá lokálně nižší environmentální vliv na přírodní ekosystémy.

Turistické trasy a naučné stezky

Pěší turistika, která bývá často realizována i v souvislosti s cestovním ruchem, patří k významným volnočasovým aktivitám. Pěší turistika může být sice pěstována bez existence specifické infrastruktury, nicméně vybavenost území značenými turistickými trasami a naučnými stezkami může přispět ke zvýšení jejich pozitivních ekonomických a rozvojových efektů. Značené turistické stezky pro pěší turisty a naučné stezky lze tudíž v souladu s výše uvedenými informacemi považovat za jeden z významných nástrojů k udržování a podpoře návštěvnosti území.

Shrnutí kapitoly

V kapitole Předpoklady a faktory rozvoje cestovního ruchu jsou posluchači postupně seznámeni se základními lokalizačními faktory a podmínkami cestovního ruchu, a to s přírodními předpoklady (reliéf, klima, vodstvo, flóra a fauna, přírodní atraktivita a zvláštnosti) a kulturně - historickými faktory a předpoklady (historické, církevní, technické a kulturní památky), včetně hodnocení jejich významu pro rozvoj všech forem cestovního ruchu a rekreace. Následně jsou seznámeni se základními selektivními faktory a podmínkami cestovního ruchu, a to s rozhodujícími demografickými, urbanizačními, sociálně – ekonomickými (např. životní úroveň) a politickými faktory, včetně hodnocení jejich významu pro rozvoj všech forem cestovního ruchu. Konečně ve třetí části jsou posluchači seznámeni se základními realizačními faktory a podmínkami cestovního ruchu, kam patří zejména základní a doprovodná turistická infrastruktura (ubytovací a gastronomické služby, sportovně - rekreační a kulturně - rekreační vybavenost).

Otázky ke cvičení z kapitoly 2

1. Zpracování POT č. 1: Vyberte si libovolný okres České republiky a sestavte tabulku jeho rozhodujících přírodních a kulturně - historických předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu.
2. Které demografické a sociálně-ekonomické faktory považujete v ČR za rozhodující pro účast obyvatelstva na zahraniční dovolené?
3. Zpracování POT č. 2: Vyberte si libovolný okres České republiky (stejný jako v POT č.1) a sestavte tabulku nabídky jeho ubytovacích možností a nabídky turistických informací

3 Hlavní formy a druhy cestovního ruchu

Cíl kapitoly

Po nastudování této kapitoly budete schopni:

- vysvětlit rozdíl mezi druhy a formami cestovního ruchu,
- charakterizovat nejdůležitější formy a druhy cestovního ruchu,
- aplikovat základní třídící kritéria pro definování druhů a forem cestovního ruchu,
- diskutovat problémy vymezení specifických forem a druhů cestovního ruchu.

Časová náročnost

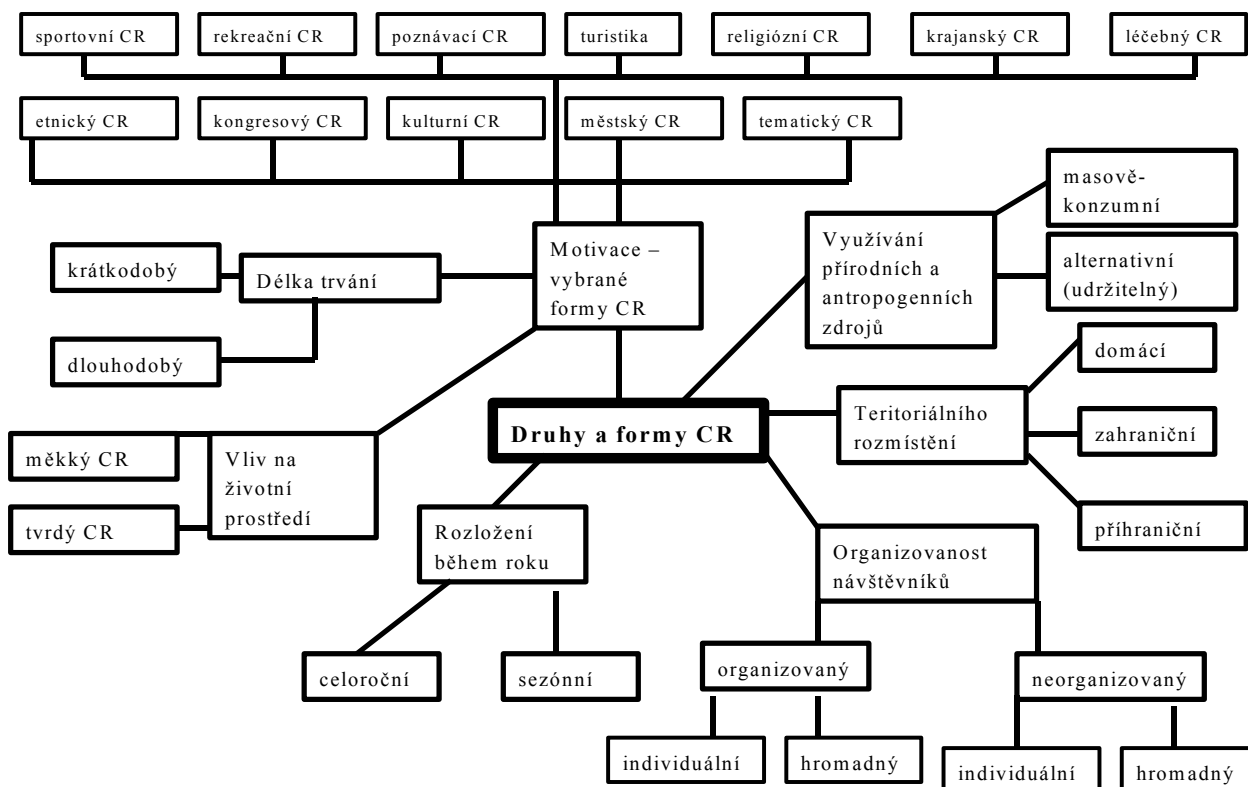
🕒 2 hod. (0,5 – prezenční, 1,5 – samostudium)

V teoretických a metodických přístupech cestovního ruchu byla a je dlouho diskutována otázka o formách a druzích cestovního ruchu.

Uveďme na tomto místě např. citaci Výkladového slovníku cestovního ruchu (Zelenka J., Pásková M. 2002, s. 70, 93):

- **druh cestovního ruchu** = typ cestovního ruchu, pro jehož určení je klíčovým kritériem „jevový průběh *cestovního ruchu* a způsob jeho realizace v závislosti na geografických, ekonomických, společenských a jiných podmínkách, jakož i jeho účinky“. Toto obecné kritérium se dále dělí podle objektivních faktorů (prostorové, časové, sociální a demografické, vlivů cestovního ruchu) – např. místa realizace cestovního ruchu (*domácí a zahraniční, mezinárodní CR, národní, příhraniční, výjezdový, vnitřní*), *doby trvání pobytu* – kritériem je hranice tří (resp. čtyř) přenocování (*krátkodobý, dlouhodobý cestovní ruch*), způsobu zabezpečení cesty a pobytu (*organizovaný, neorganizovaný*), převažujícího prostředí pobytu (*městský, venkovský, lázeňský, přírodní, vodní cestovní druh*).
- **forma cestovního ruchu** = typ cestovního ruchu, pro jehož určení je klíčovým kritériem motivace *návštěvníka*. Základními motivacemi CR jsou odpočinek, poznávání prostředí a kontakty s lidmi, odtud základní formy cestovního ruchu : *rekreační, pobytový, lázeňský, lovecký, poznávací* (kulturně poznávací, přírodně poznávací, historicky poznávací), socio-profesní (profesně orientovaný: např. *obchodní, kongresový, incentivní cestovní ruch*), aj.

Z definic je patrné, že zde dochází k určitým překryvům mezi druhem a formou cestovního ruchu, např. u lázeňského, přírodního cestovního ruchu. V duchu převažujících odborných názorů na tuto problematiku lze uvést následující členění a následně provést základní geografickou analýzu rozhodujících forem cestovního ruchu.

Obr.: Vybrané druhy a formy cestovního ruchu

Pramen: Zelenka, Pásková 2002, s. 115

3.1 Geografická analýza hlavních forem cestovního ruchu¹⁹

Jeden z velmi častých směrů geografického výzkumu, zejména v regionální geografii. Předmětem zájmu jsou zejména *městský a venkovský cestovní ruch, zimní a letní cestovní ruch, kongresový a veletržní cestovní ruch, vinařský cestovní ruch, cestovní ruch seniorů a mládeže, lázeňský a zdravotní cestovní ruch, druhé bydlení, průmyslový cestovní ruch* a mnoho dalších forem. Kromě analýz prostorového rozložení uvedených aktivit jsou často hodnoceny jejich ekonomické přínosy a dopady (příjmy, zaměstnanost).

Formy cestovního ruchu vycházejí ze zaměření cestovního ruchu na **uspokojování určitých konkrétních potřeb účastníka**. Tyto potřeby mají *specifický charakter*, jednotlivé formy cestovního ruchu obvykle kladou zvláštní požadavky na způsob realizace a zabezpečení služeb (rozsah a kvalita). Členění na formy cestovního ruchu nepředstavuje skutečnou pojmovou klasifikaci, ale tvoří spíše obchodní, pracovní nebo propagační označení, a proto se také stále vyvíjí a mění.

Základními formami cestovního ruchu jsou:

- městský cestovní ruch (kulturně-poznávací),
- letní rekreace a turistika u vody,
- zimní sporty a rekreace,
- lázeňský cestovní ruch,

¹⁹ Tato podkapitola je převzata a upravena z kapitoly Hlavní formy a druhy cestovního ruchu z připravované publikace autorů Geografie cestovního ruchu České republiky

- kongresový a veletržní cestovní ruch.

K dalším formám cestovního ruchu patří:

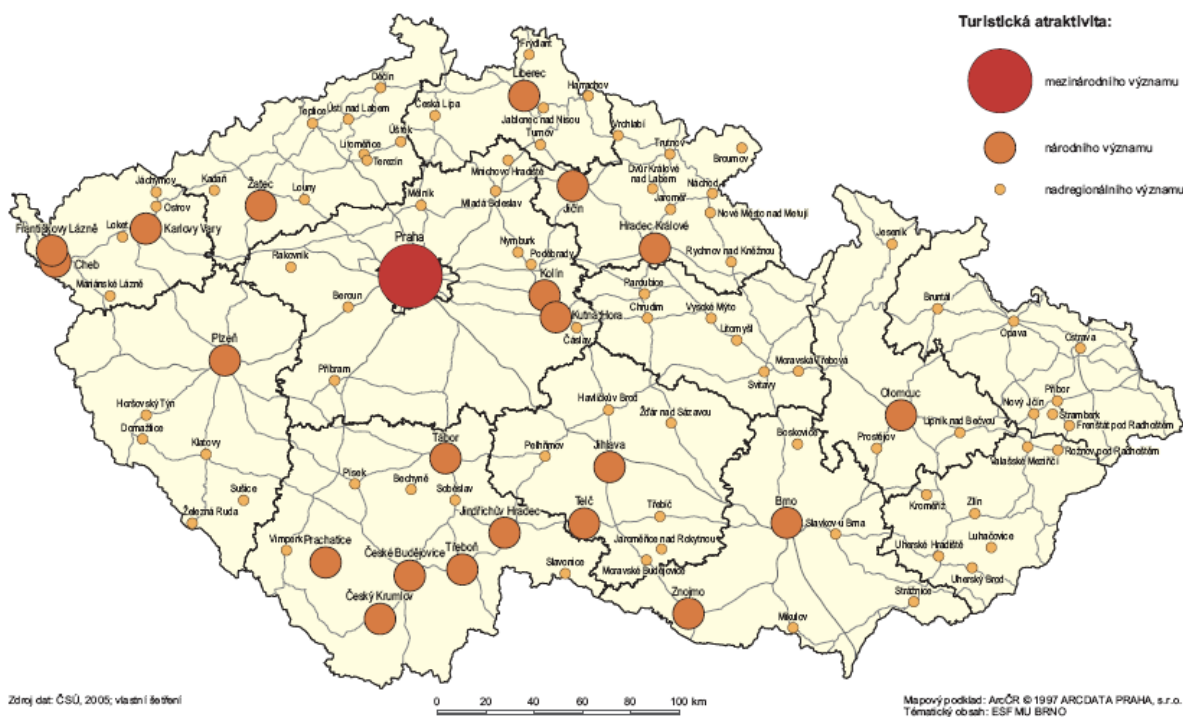
- vinařský cestovní ruch
- cykloturistika,
- agroturistika,
- lovecký cestovní ruch,
- mototuristický cestovní ruch,
- incentivní (motivační) cestovní ruch,
- průmyslový cestovní ruch,
- ...atd., možných kategorií je velmi mnoho.

a) Městský cestovní ruch

Jedna z nejstarších a nejvýznamnějších forem cestovního ruchu v Evropě i ve světě. Odhadovaný podíl návštěvnosti měst na všech formách cestovního ruchu se pohybuje kolem 40 až 45 % v celosvětovém srovnání. Jde především o návštěvy kulturně-historických památek, společensko-kulturních akcí, aj. Nejnavštěvovanější jsou především světová velkoměsta (New York, Paříž, Londýn) s vysokým podílem zahraničních turistů (např. v Praze tvoří přenocování zahraničních turistů přes 90 %).

Jedním z problémových okruhů geografických analýz ve výše uvedené problematice je hodnocení turistické atraktivity měst. Jako příklad může posloužit hodnocení turistické atraktivity měst ČR (viz. následující kartogram z Atlasu cestovního ruchu ČR – Vystoupil a kol. 2006).

MĚSTSKÝ CESTOVNÍ RUCH

b) Venkovský cestovní ruch

Podle Výkladového slovníku cestovního ruchu (Zelenka, Pásková 2002, s.309) je venkovský cestovní ruch „*souborné označení pro druh cestovního ruchu s vícedenním pobytem a s rekreačními aktivitami na venkově (procházky a pěší turistika, projížďky na kole nebo na koni, pozorování a péče o domácí zvířata, konzumace podomácku vyrobených potravin, atd.) s ubytováním v soukromí nebo v menších hromadných ubytovacích zařízeních. Jeho rozvoj souvisí s rozvojem venkova, budováním pěších tras a cyklotras, farem s alternativním zemědělstvím, budováním místních muzeí, skanzenů, rozvíjením tradičních řemesel, budováním a obnovou ubytovacích a stravovacích zařízení, atd.*“ V anglosaské literatuře je používáno označení „rural tourism“, což vede i u nás k používání pojmu rurální cestovní cech, které je možné považovat za synonymum.

Z předchozí definice je zřejmé, že se nejedná o jednoduše a jednoznačně uchopitelnou formu cestovního ruchu, ale naopak o velmi širokou škálu dílčích aktivit, které je možno s venkovským cestovním ruchem spojovat a prolínat. Patří k nim např. agroturismus (či farmářský turismus), ekoturismus, ekoagroturismus, pěší turistika, hippoturistika, vinařský cestovní ruch, dobrodružný či adrenalinový cestovní ruch, ale také kulturní a poznávací cestovní ruch ve své šíři, jež zasahuje do venkovského prostoru; často je k těmto aktivitám řazena také cykloturistika²⁰.

Venkovský cestovní ruch je potom spolu s dalšími výše jmenovanými aktivitami součástí tzv. šetrných forem cestovního ruchu, v zahraniční literatuře také zelený cestovní ruch nebo alternativní cestovní ruch. Alternativními formami cestovního ruchu je myšleno „*obecné označení pro cestovní ruch alternativní k masovému cestovnímu ruchu s jeho negativními vlivy na sociální a kulturní vlivy a životní prostředí obecně*“ (Zelenka, Pásková 2002, s. 17). Pro venkovský cestovní ruch potom platí více než pro jiné formy cestovního ruchu respektování zásad trvale udržitelného rozvoje, které je úzce spojeno se stavem a potřebami konkrétního území (Kolektiv autorů, 2007).

Venkovský cestovní ruch není z historického pohledu žádnou novou záležitostí. Zájem o rekreaci na venkově se objevil již na počátku 19. století jako reakce na rodící se průmyslová města a aglomerace se všemi svými neduhy (hluk, špína, stres, apod.). Byl však určen především pro bohatší vrstvy obyvatel a odrážel se především v jízdě na koni či lovu zvěře (Hall, Page, 2002). Venkovský prostor začíná být intenzivněji využíván od počátku 20. století, v souvislosti s rozvojem tzv. druhého bydlení či druhých domovů. Velký rozvoj venkovského cestovního ruchu nastal však až v 60. a 70. letech, mj. v důsledku omezení pracovní doby, změnách ve struktuře volného času (dvoudenní víkend a delší dovolená), ale i růstem reálných příjmů obyvatel a investicemi do dopravní infrastruktury. Dlouhodobější tradici hledejme především ve Francii, Německu, Švýcarsku, Rakousku a Švédsku.

Zhruba od 80. let 20. století byl v ekonomicky vyspělé Evropě pozorován zřetelný posun od masového cestovního ruchu směrem k novým formám turistické spotřeby. Ve společnosti se začala projevovat touha po individualitě, odlišnosti, možnosti navštívit více nepoznaných míst. Objevuje se také více informace o alternativních formách cestovního ruchu, jež se také později spojily pod označením venkovský cestovní ruch (viz výše) a začíná se rozvíjet tzv. „zelený cestovní ruch“ (Williams, Shaw, 1998). Moderního venkovského cestovního ruchu se účastní daleko větší množství turistů a v souvislosti s rostoucím individuálním automobilismem se prodloužily cestovní vzdálenosti. Podle Stříbrné (2005) je však ze všeho nejdůležitější to, že se cestovní ruch rozvíjí ve venkovské krajině všeho druhu, vymanil se z velkých a

²⁰ Viz např. skriptu kolektivu autorů VŠE Praha z roku 2007 „Venkovský cestovní ruch – jeho specifika a podmínky pro rozvoj“.

specializovaných středisek a dostal se do malých měst a vesnic, čímž se stal skutečně venkovským.

c) Veletržní a kongresový cestovní ruch

Vzhledem k vývoji obou forem cestovního ruchu, lze konstatovat, že počátky veletržního cestovního ruchu jsou mnohem starší než tradice kongresového cestovního ruchu.

Pro kongresový (i veletržní) cestovní ruch je příznačné, že vedle vědecko-informační funkce naplňuje funkci ekonomickou a významně tím ovlivňuje regionální ekonomiku, viz multiplikační efekt – nabaluje na sebe celou řadu doplňkových služeb. Ekonomická funkce souvisí se segmentací trhu, resp. *typem účastníků* kongresových/veletržních akcí, kteří jsou vzdělaní a povětšinou pocházejí z vyšších sociálních vrstev, mají lukrativní práci a jejich zaměstnavatel jim hradí (část) výdaje spojené s účastí na kongresové/veletržní akci, proto si mohou dovolit užívat služeb vyššího standardu. Kongresový (veletržní) cestovní ruch není tak citlivý na ekonomické výkyvy (např. změny devizových kurzů, recese apod.) jako jiné formy cestovního ruchu.

Z mikroekonomického pohledu představuje kongresový (veletržní) cestovní ruch ekonomické přínosy pro hotely v podobě *prodloužení sezóny*, a tím efektivního využití disponibilních kapacit. Další charakteristikou kongresového (i veletržního) cestovního ruchu je jeho koncentrace do větších měst - *středisek*, která *disponují* vhodným *zázemím* (kongresová centra, hotely, výstavní a veletržní prostory) pro realizaci kongresových/veletržních akcí, ale i nezbytnou *infrastrukturou* (dopravní spojení).

Oproti tradici veletržního cestovního ruchu je kongresová turistika relativně mladá, ovšem o to větší pozornosti je jí v současnosti věnováno. Dle statistik Mezinárodní asociace kongresů a konferencí (ICCA)²¹ celosvětově patří mezi pětici zemí, které hostí nejvíce kongresových akcí, USA, Francie, Německo, Itálie a Velká Británie.

Tab.: Pořadí zemí dle počtu uspořádaných akcí za rok 2008

Pořadí 2007	Pořadí 2008	Země	Počet akcí 2007	Počet akcí 2008	Podíl ze všech akcí (%) 2008
1	1	USA	467	507	6,78
2	2	Německo	429	402	5,38
3	3	Španělsko	303	347	4,64
5	4	Francie	255	334	4,46
4	5	Velká Británie	281	322	4,30
6	6	Itálie	250	296	3,96
8	7	Brazílie	209	254	3,40
7	8	Japonsko	215	247	3,30
10	9	Kanada	197	231	3,09
11	10	Nizozemí	195	227	3,03

Zdroj: <http://www.iccaworld.com/cnt/docs/2008-Statistics-Report-CountryCity-Rankings.pdf>

Největšími centry kongresového cestovního ruchu jsou dlouhodobě: Paříž, Vídeň, Brusel, Londýn, Ženeva. Praha se pohybuje těsně za první desítkou nejvyhledávanějších center

²¹ Statistics Report. International Association Meetings Market: Country and city ranking 2008. International Congress and Convention Association, 2009. Dostupné na: <http://www.iccaworld.com/cnt/docs/2008-Statistics-Report-CountryCity-Rankings.pdf>

kongresového cestovního ruchu. V roce 2007 byla spolu s Hong Kongem na dvanácté pozici (72 akcí) a v roce 2008, i přes zvýšení počtu pořádaných akcí (74) se dostala na třináctou příčku za Kodaň a Sao Paulo.

Tab.: Pořadí měst dle počtu uspořádaných akcí v roce 2008

Pořadí 2007	Pořadí 2008	Země	Počet akcí 2007	Počet akcí 2008	Podíl ze všech akcí (%) 2008
4	1	Paříž	115	139	1,86
1		Viedeň	154	139	1,86
5	3	Barcelona	106	136	1,82
3	4	Singapur	120	118	1,58
2	5	Berlín	123	100	1,34
6	6	Budapešť	90	95	1,27
9	7	Amsterdam	82	89	1,19
14	8	Stockholm	70	87	1,16
14	9	Soul	70	84	1,12
6	10	Lisabon	90	83	1,11

Zdroj: <http://www.iccaworld.com/cnt/docs/2008-Statistics-Report-CountryCity-Rankings.pdf>

d) Lázeňský cestovní ruch a wellness

Co jsou to vlastně lázně, lázeňské místo a vlastní lázeňský cestovní ruch jako jedna z forem cestovního ruchu? Podle výkladového slovníku cestovního ruchu tvoří lázně „komplex ubytovacích, stravovacích, rehabilitačních, sportovních a léčebných zařízení, využívajících pro dosažení léčebného účinku na klienty přírodních a léčivých zdrojů (minerální a termální prameny, peloidy, humidity (slatiny, rašeliniště) a bahna (prostá, sirná), vrádelní plyny, klimatické podmínky, moře, vysoká nadmořská výška, jeskyně) a léčebných procedur. Podle přírodních zdrojů je časté dělení lázní na termální, klimatické a bahenní“ (Zelenka, Pásková 2002, s. 158).

Lázeňský cestovní ruch je potom podle Zelenky a Páskové (2002, s. 158) „forma cestovního ruchu, účast na níž je charakteristická pobytem v lázních, ať již za účelem regenerace, poznání nebo sociálních kontaktů“. Moderním trendem jsou kondiční, preventivně-zdravotní a tzv. wellness pobyty v lázních. Vzhledem k tradicím a pověsti českého lázeňství a klientele z vyšších středních vrstev s nadprůměrnými výdaji je lázeňství jednou z klíčových forem aktivního cestovního ruchu. Mezi ostatními formami cestovního ruchu a rekreace je lázeňství považováno za tzv. měkkou formu s minimem nežádoucích projevů masovosti, se kterou se v dnešním cestovním ruchu zpravidla setkáváme. Navíc lázně a lázeňský provoz přispívají ke snižování sezónnosti jednotlivých míst v cestovním ruchu, což je pro Českou republiku jako v mnoha ohledech typickou sezónní destinaci pozitivní skutečnost. Proto se také lázeňství, dle rozložení účasti během roku, někdy označuje za celoroční druh cestovního ruchu. Zelenka a Pásková (2002, s. 159) udávají také velmi příbuznou formu cestovního ruchu, a to léčebný cestovní ruch, kde „účastníci jsou motivováni zlepšováním zdravotního stavu, tělesné i psychické kondice. Jedná se tedy o pobyty spojené s podstupováním léčebných kúr, procedur a terapií, rekonvalescentní pobyty, apod. Nekryje se plně s lázeňským cestovním ruchem, neboť nemusí být provozován vždy v lázních a naopak pobyt v lázeňské středisku nemusí být vždy spjatý výlučně s léčením“.

Historie a tradice lázeňství je neoddělitelnou součástí evropského kulturního dědictví. První písemné zprávy pocházejí většinou z 15. a 16. století, k výraznějšímu rozvoji lázeňství došlo

ale až na přelomu 17. a 18. století. Obdobím největšího rozkvětu evropského lázeňství byl přelom 19. a 20. století, kdy největší lázeňská střediska byla zároveň skutečnými společenskými a kulturními centry, kde se scházely osobnosti kulturního, vědeckého i politického života. V celé Evropě bývá toto období označováno za „zlatou éru lázeňství“, postupně došlo k plánovitým dostavbám lázeňských komplexů a k vybudování moderních léčebných provozů.

Počátek myšlenky a existence wellness aktivit lze spatřovat už u kořenů vlastního lázeňství, jehož principy se využívají od pravěku. Vývoj wellness jako samostatné disciplíny se většinou datují od počátku 60. let 20. století, kdy vyšla kniha amerického lékaře Alberta L. Dunna s názvem „High Level Wellness“. Postupně se myšlenky wellness šířily po USA, později do Evropy a dalších kontinentů.

Existuje řada definic wellness. Např. Attl (2006a) říká, že se jedná o aktivity lidí vedoucí k pocitu uspokojení z pohody, kterou si vytváří jedinec souborem příjemných impulsů, ať již psychického nebo fyzického rázu. Patří k nim pohyb, regenerace, příjemná hudba, uklidnění, relaxace, v přiměřené míře dobré jídlo a pití, dále pak pozitivní vjemy a požitky. Poděbradský (2008) doplňuje, že hlavním cílem je zvýšit kvalitu života. Aby bylo dosaženo wellness, musí být optimalizovány fyzické, emocionální, mentální, spirituální a sociální podmínky člověka. Tyto složky se vzájemně ovlivňují a pro dosažení co nejvyšší kvality života je nutné je chápat jako komplex.

Z moderního současného pohledu je wellness kombinací relaxačních a některých léčebných metod a naopak lázeňské kúry v sobě zahrnují kromě léčebných funkcí i některé aspekty wellness produktů. Tato skutečnost svádí k otázce, jaký je vlastně rozdíl mezi lázeňstvím a wellness. Ten nejvýznamnější spočívá podle mnoha autorů v tom, že lázeňství má v sobě zahrnutou léčebnou funkci a jeho cílem je léčit či doléčovat zdravotní komplikace. Cílem wellness je naproti tomu zdravým životním stylem těmto problémům předcházet formou prevence. Lázeňství je v podstatě vždy vázáno na přírodní léčivé zdroje, přičemž wellnessová zařízení mohou fungovat jak v prostředí lázní, tak mimo lázeňské oblasti bez nutnosti vazby na přírodní léčivé zdroje. Lázeňství a především wellness jsou specifickou formou cestovního ruchu, využívající obdobnou infrastrukturu a přinášející pozitivní ekonomický a multiplikační efekt.

e) Zimní rekreace a cestovní ruch

Zimní sezóna je ve srovnání s létem specifickým obdobím, v němž je cestovní ruch spojen především s aktivitami charakteristickými sportovním vyžitím - k nejdůležitějším zimním sportům přitom patří sjezdové a běžecké lyžování a též bruslení.

Vzhledem k lokalizační náročnosti obou klasických lyžařských zimních sportů není překvapením, že aktivity tohoto typu jsou prostorově často výrazně koncentrovány. K základním podmínkám rozvoje sjezdového lyžování patří:

- příhodná konfigurace terénu a příznivé fyzikogeografické podmínky;
- vysoké investiční náklady spojené s výstavbou a infrastrukturním vybavením vlastních lyžařských areálů;
- k těmto problémům přistupuje i obtížná vyjednávací pozice provozovatelů skiareálů s orgány ochrany přírody, a to vzhledem k jejich vnímanému negativnímu environmentálnímu vlivu.

Běžecké lyžování je ve srovnání s lyžováním sjezdovým lokalizačně náročné méně - základní podmínkou pro jeho rozvoj je totiž pouze dostatečně dlouhé období se souvislou a dostatečně

vysokou sněhovou pokrývkou, nároky týkající se ostatních fyzickogeografických předpokladů již tak přísné nejsou. Ve srovnání se sjezdovým lyžováním je možné hovořit také o jeho nižší investiční nákladnosti a o jeho menším environmentálním vlivu na přírodní ekosystémy. Potenciál pro rozvoj běžecího lyžování je dán dostatečnou délkou období se souvislou sněhovou pokrývkou, a také některými dalšími vhodnými klimatickými podmínkami (např. nízká průměrná teplota v zimním období, vysoký počet mrazových dnů apod.).

Využití podmínek pro sjezdové lyžování ovlivňují primárně vhodné fyzickogeografické předpoklady, důležitým sekundárním faktorem ovlivňujícím význam zimních středisek je také jejich infrastrukturní vybavení - vedle celkové délky a uspořádání sjezdových tratí je důležitá i vybavenost střediska kvalitními a zároveň kapacitními přepravními zařízeními (tj. lanovkami a vleky).

f) Letní rekreace u vody

Rekreace u vody a vodní turistika patří k tradičním formám cestovního ruchu. Jejich lokalizace je logicky vázána na moře a vnitrozemské vodní plochy a toky, čímž se podílí na liniovém rozmístění cestovního ruchu. Stupeň využití území je však dále podmíněn klimatickými faktory. Rekreace u vody a vodní turistika je tak výrazně orientována na letní sezónu.

g) Vinařský cestovní ruch

Definice Zelenky a Páskové (2002, s. 311) říká, že „*vinařský cestovní ruch je forma cestovního ruchu, jejíž účastníci jsou motivováni poznáváním způsobu pěstování vína v tradičních vinařských oblastech, ochutnávkami vín, procítěním atmosféry vinných sklípků, vináren a fonoték, nákupem archivních i nových vín*“.

V řadě evropských zemí s dlouhodobou historií pěstování vinné révy (především východní a jihovýchodní Francie, severní Itálie, Rakousko, západní a jihozápadní Německo, Švýcarsko) má vinařský cestovní ruch dlouhodobé tradice a vykazuje výrazný regionální aspekt provázaný s gastronomií, kulinařskými specialitami a tradiční drobnou výrobou. Podobně jako v ČR se vinařský cestovní ruch začíná v posledních letech rozmáhat také v dalších zemích jako je Slovinsko, Slovensko, Maďarsko, potenciál má i Chorvatsko, Černá Hora, Bulharsko a další.

Vinařský cestovní ruch vzhledem ke své specifčnosti nemůže v masovějším měřítku existovat izolovaně. V současné době je vinařská turistika úzce spjata s dalšími rozličnými formami aktivního cestovního ruchu – pěší turistikou, cykloturistikou, ale i rekreací u vody, návštěvou přírodních, kulturních, historických a dalších památek, které se ve venkovském prostředí nacházejí²².

h) Golf

Golf jako sport má dlouhou tradici, cestovní ruch se zaměřením na golf je však fenoménem posledních třiceti let. Díky rostoucí popularitě tohoto sportu a jeho skloubení s cestovním ruchem začala vznikat nová golfová hřiště. Například Portugalsko mělo v 80tých letech 23 golfových hřišť a dnes má na 80 kvalitních resortů. Podobný rozvojový „boom“ lze pozorovat i v ČR. Na území České republiky se v současnosti nachází přes 70 golfových hřišť.

²² Vinařskou turistiku by šlo patrně velmi snadno, vzhledem k jejím specifickým a formě, začlenit do venkovské turistiky.

Přestože golf je dobrou relaxací a představuje trávení volného času v „přírodě“, přináší s sebou také negativa, která jsou spojena s budováním golfových hřišť. Golfová hřiště jsou náročná na přírodní zdroje, tj. terén a vodu. Při výstavbě hřiště dochází k nepřehlédnutelným zásahům do krajiny, resp. přetváření původního rázu krajiny.²³ V případě vodních zdrojů jde o jejich vytěžování pro účely zavlažování trávníků.

3.2 Druhy cestovního ruchu²⁴

Kromě forem lze vymezit také druhy cestovního ruchu. Při rozlišování jednotlivých druhů cestovního ruchu se vždy zdůrazňuje *určitý prvek (hledisko)* - může jít např. o motiv účasti, délku pobytu, organizaci, způsob dopravy, apod.

Nejčastěji se vychází z následujících kritérií:

- a) podle místa realizace
 - domácí cestovní ruch
 - zahraniční cestovní ruch

Z hlediska vztahu k ekonomice státu lze také vymezit:

- příjezdový cestovní ruch (aktivní zahraniční) - příjezdy a pobyt zahraničních návštěvníků; *z pohledu daného státu jde o přínos platebních prostředků*
- výjezdový cestovní ruch (pasivní zahraniční) - vycestování (výjezdy) vlastních občanů do zahraničí a jejich pobyt v zahraničí; *z pohledu daného státu jde o výdej platebních prostředků do zahraničí.*

Souhrn veškerého zahraničního cestovního ruchu bývá označován jako tzv. **mezinárodní cestovní ruch**. Dále se vyčleňuje tzv. **tranzitní CR** - je spojený s *průjezdem území určitého státu*, který nezahrnuje pobyt a je obvykle omezen určitým počtem hodin. Z pohledu ekonomiky státu má do jisté míry podobný charakter jako příjezdový cestovní ruch.

b) podle způsobu účasti a formy úhrady nákladů

- **volný (komerční) cestovní ruch** - všechny náklady si účastníci hradí ze svých příjmů a o místě, termínu, apod. se svobodně rozhodují;
- **vázaný cestovní ruch** - *úhrada účastníka je plně hrazena nebo doplňována ze společenských fondů* (i dnes např. zdravotní pojištění - lázně, FKSP - Fond kulturních a společenských potřeb; Vázaný cestovní ruch např. v ČR zahrnuje z části lázeňské léčení, dřívější rozšířenou podnikovou rekreaci, dětskou letní rekreaci, apod.

²³ Dalo by se říci, že tyto zásahy do krajiny jsou tím intenzivnější, čím odlišný je stávající terén od typického mírně zvlněného terénu Skotska, země původu golfu.

²⁴ Upraveno z kapitoly J. Vystoupila Geografie cestovního ruchu z publikace Ekonomická a sociální geografie (Vystoupil 2008, s. 307-309)

c) podle způsobu a organizace zabezpečení služeb

- **neorganizovaný cestovní ruch** - vše potřebné si účastník cestovního ruchu zajišťuje sám, resp. pouze částečně využívá služeb cestovní kanceláře, touroperátora (např. k prodeji jízdenek, letenek, apod.);
- **organizovaný cestovní ruch** - cestu i pobyt zajišťuje určitá organizace (např. cestovní kancelář).

Samostatně se někdy vyčleňuje ještě tzv. **cestovní ruch mimo veřejné formy** jedná se o chataře a chalupáře, patří sem např. i turisté ubytování u příbuzných a známých, apod. - jde o CR, kdy není potřeba organizovat ubytování ani v zásadě žádné jiné služby.

d) podle velikosti skupiny

- **skupinový (hromadný) cestovní ruch** - v rámci tohoto cestovního ruchu cestuje formální nebo neformální skupina (např. školní skupina vers. neformální skupina známých);
- **individuální cestovní ruch** - v tomto případě cestuje účastník sám nebo se svou rodinou.

Obě formy mohou být organizované i neorganizované – záleží na způsobu organizace služeb.

e) podle délky účasti

- **krátkodobý cestovní ruch** - je zpravidla charakterizován pobytem do tří dnů mimo trvalé bydliště (tedy nejvýše dvě přenocování);
- **dlouhodobý CR** = předpokládá zpravidla cestovní pobyt delší než tři dny mimo trvalé bydliště, nikoliv však delší než 6 měsíců (rozdílnost dle legislativ jednotlivých zemí, už při pobytu nad 90 dnů lze hovořit o tzv. dlouhodobém pobytu).

f) podle časového rytmu a rozložení během roku

Podle **časového rytmu** lze cestovní ruch třídit na:

- každodenní,
- víkendový,
- týdenní,
- dlouhodobější.

Podle **rozložení během roku** lze členit cestovní ruch na:

- sezónní (především letní, zimní),
- celoroční.

Shrnutí kapitoly

V kapitole Základní členění cestovního ruchu jsou posluchači seznámeni s vymezením hlavních druhů a forem cestovního ruchu a jejich významového rozlišení.

Otázky ke cvičení z kapitoly 3

1. Jaké hlavní druhy a formy cestovního ruchu jsou pro Českou republiku typické?

4 Prostorová organizace cestovního ruchu a rekreace

Cíl kapitoly

Po prostudování této kapitoly budete schopni:

- vysvětlit nejdůležitější faktory a podmínky, které utvářejí prostorovou organizaci cestovního ruchu,
- identifikovat rozdíly v prostorové organizaci krátkodobé a pobytové rekreace,
- interpretovat zobecňující modely prostorové organizace cestovního ruchu,
- vysvětlit problematiku rajonizace cestovního ruchu,
- interpretovat rozdílné přístupy k regionalizaci cestovního ruchu,
- diskutovat roli funkční typologie turistických regionů, oblastí a středisek v prostorových modelech organizace cestovního ruchu a rekreace.

Časová náročnost

🕒 6 hod. (0,5 - prezenční, 5,5 - samostudium)

Z geografického hlediska představuje územní organizace syntetické vyjádření vlivů dílčích rekreačních potenciálů, působících zde ve formě přírodních (lokalizačních) a socioekonomických podmínek a předpokladů.

4.1 Územní organizace krátkodobé rekreace

Výzkumy problematiky krátkodobé rekreace obyvatelstva jsou obvykle vedeny ve dvou časoprostorových úrovních. První z nich je **rekreace v místě bydliště**. Většina výzkumů se orientuje na analýzu pobytu a pohybu obyvatelstva na území města, a to z pohledu urbanistických, dopravních a sociologických. K tomu přistupuje také hodnocení struktury a využití městské zeleně, parků a lesů, analýza rekreační infrastruktury ve městech, např. vybavenost a přitažlivost zábavních a sportovních zařízení volného času. Od konce 60. let je největší zájem geografie soustředěn na problematiku **krátkodobé (víkendové) rekreace mimo město** (blízká, resp. příměstská, vzdálená resp. mimoměstská rekreace). Z velmi širokého spektra pohledu geografů na krátkodobou rekreaci lze uvést dopravní problematiku, problematiku územní organizace, intenzitu rekreačních migrací, rekreační infrastrukturu, socioekonomickou problematiku. Na jedné straně je tak v oblastech poptávky prováděno systematické hodnocení účasti obyvatelstva na krátkodobé rekreaci, hodnocení časové dostupnosti a dosažitelnosti, jsou projektovány modely prostorového šíření a rozptylu příměstské rekreace, na straně druhé je prováděn výzkum v cílových návštěvních místech a oblastech denní, víkendové, letní a zimní rekreace.

Územní organizace krátkodobé rekreace je významně podmíněna prostorovou strukturou systému osídlení. Vzhledem ke skutečnosti, že více než 70 % účastí na krátkodobé rekreaci připadá v Evropě i v USA na městské obyvatelstvo, je hlavním úkolem při studiu zákonitostí územní organizace krátkodobé rekreace analýza vzájemných vztahů mezi centry osídlení a

jejich rekreačním zázemím. V tomto kontextu lze vyčlenit tři základní prostorové zóny *krátkodobé rekreace*, a to *městské, příměstské a mimoměstské*.

Studium krátkodobých rekreačních migrací je i dnes stále složitým problémem, neboť většinou můžeme zjišťovat buď určitý počet rekreantů a turistů vyjíždějících z určitého místa, ovšem bez znalosti cílů, nebo můžeme zjišťovat strukturu návštěvníků v cílových místech (častým pomocníkem jsou zde anketní šetření). Z výsledků četných výzkumů u nás i v Evropě vyplývají některé obecnější zákonitosti vlivu vzdálenosti na organizaci příměstské (víkendové) rekreace. Rekreační víkendové migrace (proudy) jsou normálně rozloženy v relativní blízkosti bydliště, při optimální časové dostupnosti 1 - 1,5 hodiny (50 - 100 km). Při pochopitelných existujících národních a regionálních rozdílech jsou dalšími rozhodujícími činiteli prostorového šíření a utváření příměstské rekreace především přírodní zdroje a předpoklady (výskyt rekreačních vodních a lesních ploch) a řádová velikost a funkce města, ovlivňující nejen velikost svého rekreačního zázemí, ale také intenzitu rekreačního cestování. Svou roli hrají samozřejmě i faktory socioekonomické a administrativní, např. organizace, kapacita a kvalita dopravních sítí.

Problémy a prostorová analýza druhého bydlení

Jedním z nejvýznamnějších geografických problémů krátkodobé rekreace, analyzovaným v geografické literatuře jako významný proces prostorově-sociální difúze, je druhé bydlení. Zájem o druhé bydlení vychází v naprosté většině z největších měst a šíří se do menších, ze sociálně vyšších vrstev do nižších. Všeobecně je rozšířen názor, že v evropských poměrech je **druhé bydlení** (chataření) ovlivňováno nejvíce urbanizačními procesy, sociální a demografickou strukturou a tradicí.

V problematice druhého bydlení byl a je velmi rozšířen výzkum jeho **územního utváření a organizace**. U víkendové chatové rekreace hraje největší roli vzdálenost. Z evropských výzkumů vyplývá, že rekreační objekty jsou lokalizovány povětšinou v zázemí měst a velkoměst, rádius vzdálenosti je úměrný velikosti města. Za další faktory lokalizace (kromě vzdálenosti) lze označit zejména přírodní atraktivitu (voda, reliéf, les), rekreační vybavenost, sídelní situaci v návštěvních místech. V neposlední řadě jsou také prováděny analýzy ekonomického vlivu druhého bydlení na rozvoj venkovského prostředí a rekreačních míst, resp. hodnocení transformace příměstského venkovského prostoru z funkce obytné na funkci obytně-rekreační. Nejpočetnější geografickou literaturou k problematice druhého bydlení poskytuje regionální výzkum.

Analýza prostorové organizace druhého bydlení umožňuje na jedné straně odhalení míst a center zájmu (zdrojové oblasti rekreační poptávky) a na straně druhé přírodní (krajinnou) atraktivitu cílových míst. Prostorovým odrazem těchto faktorů je potom **vytváření rekreačních zázemí sídel**.

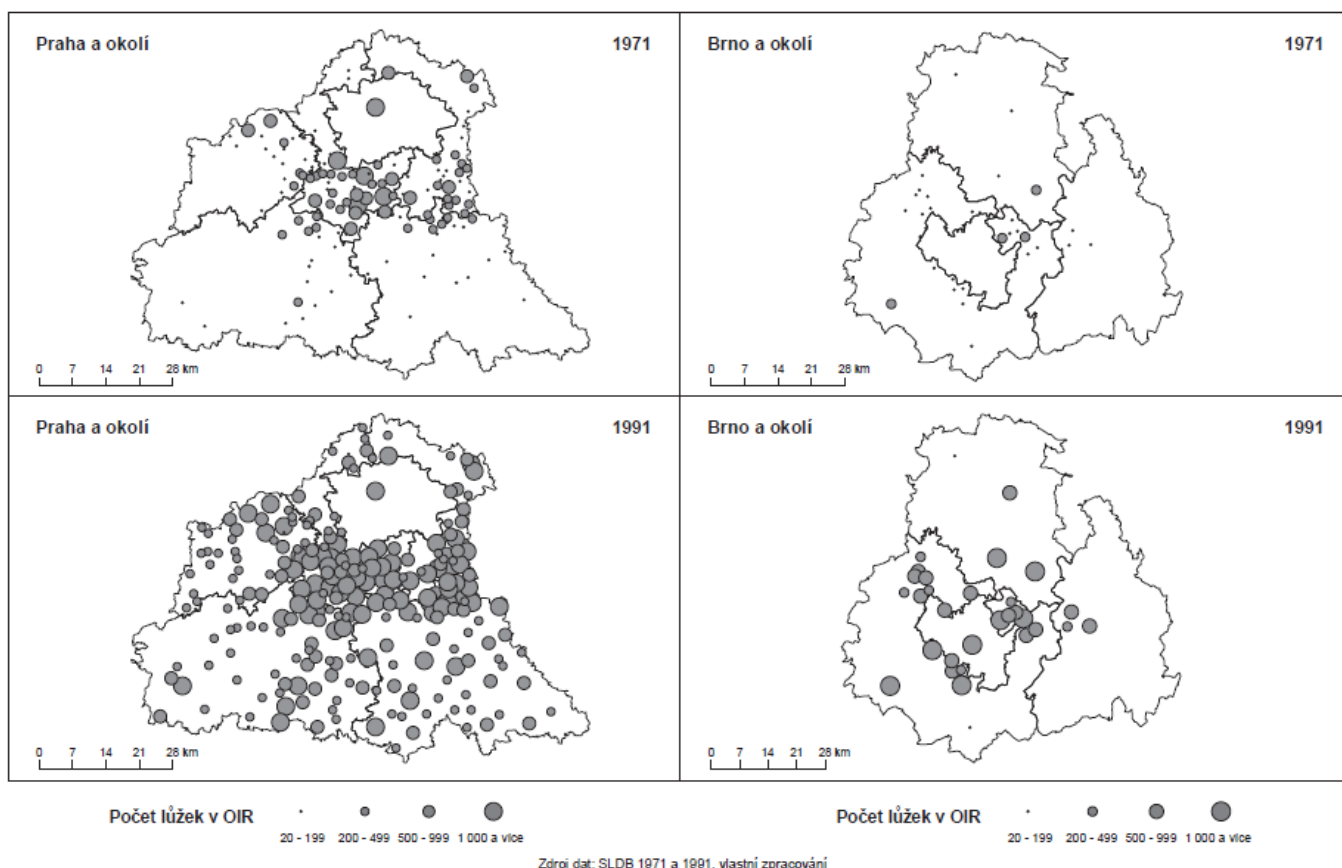
Uvedená hodnocení prostorových vztahů mezi trvalým a víkendovým bydlištěm obyvatelstva a charakterem přírodních podmínek dávají obecně hlavní zákonitosti prostorové organizace chatové rekreace:

- Rozhodujícím faktorem prostorové organizace chatové rekreace je **rozmístění sídelního systému a vliv socioekonomické struktury měst** (intenzita výstavby). Rozhodující koncentrace chat jsou v zázemí větších měst a měst vůbec. Existují přitom značné regionální rozdíly v intenzitě chatové rekreace způsobené rozdílnou sociální, vzdělanostní a demografickou strukturou obyvatelstva a urbanistickým vývojem města (rozdíly např. mezi městy s významnou centrální funkcí na jedné

straně a městy mladými a zprůmyslňovanými na straně druhé). Nezanedbatelný vliv na intenzitu druhého bydlení má dále cena pozemků, móda a tradice.

- **Vzdálenost ve spojení s charakterem přírodních podmínek zázemí sídel** jsou dalšími rozhodujícími faktory prostorové organizace druhého bydlení. Většina prováděných analýz potvrzuje velmi těsnou souvislost mezi vzdáleností, charakterem přírodních podmínek a lokalizací rekreačních objektů v tom smyslu, že při zajištění optimální kapacity a kvality přírodních zdrojů klesá intenzita „chataření“ přímo úměrně se vzdáleností od místa bydliště. Města s příznivými přírodními předpoklady pak obvykle vytváří typická kruhová a polokruhová koncentrická rekreační zázemí. Města s méně příznivými přírodními předpoklady posouvají často svá příměstská rekreační zázemí o 20 - 30 km dále proti městům s podmínkami příznivějšími. Pro ně jsou typická pásová a sektorová příměstská rekreační zázemí. Nejintenzivněji jsou využívána okolí vodních ploch a toků, okraje lesních celků a při vzdálenější rekreaci atraktivní střediska horských, podhorských a přímořských oblastí (blíží znázornění na příkladě ČR viz kartogram Druhé bydlení v podkapitole Základní infrastruktura cestovního ruchu a následující kartogram).

Obr.: Vývoj druhého bydlení v příměstském zázemí Prahy a Brna

Pramen: vlastní analýzy

4.2 Klasifikace, typologizace a regionalizace oblastí a středisek cestovního ruchu

Jeden z nejstarších a nejrozšířenějších směrů výzkumu v geografii cestovního ruchu a rekreace. Po dlouhém období verbálních popisů a prvotních statistických evidencí návštěvnosti a struktury míst cestovního ruchu se koncem 50. let objevují práce zaměřené na klasifikaci, typologizaci a rajonizaci oblastí a středisek cestovního ruchu. Řádově lze zde vymezit tři prostorové úrovně.

První z nich představují *typizace a rajonizace návštěvních míst cestovního ruchu a regionální výzkumy menších územních celků* (hodnocení významu míst cestovního ruchu, kartografická znázornění typů návštěvních míst).

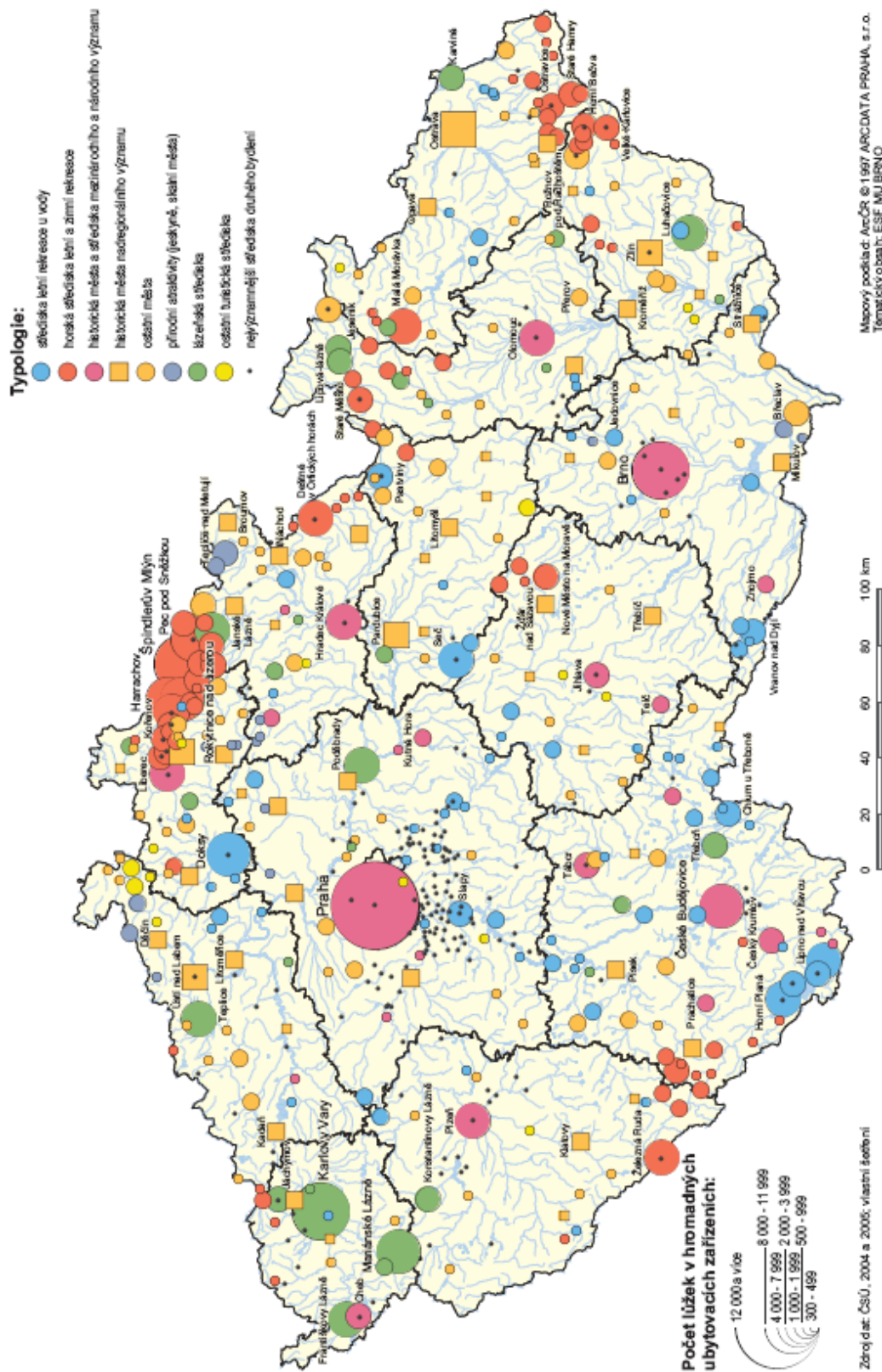
Funkční typologie středisek cestovního ruchu

Odrazem specializace míst a středisek cestovního ruchu jejich funkční typologie. Ta je ve své podstatě vhodným nástrojem pro stanovení hlavních druhů a forem cestovního ruchu v území. Při určení funkční využitelnosti jednotlivých středisek nelze vycházet pouze z rekreačních aktivit, které lze ve středisku realizovat. V rámci tohoto procesu musí být zdůrazněny ty funkce, které jsou ve srovnání s jinými středisky typické. Například v České republice můžeme vyčlenit např. následujících devět základních funkčních typů středisek cestovního ruchu:

- střediska letní rekreace u vody,
- horská střediska letní a zimní rekreace,
- historická města a střediska mezinárodního a národního významu,
- historická města nadregionálního významu,
- ostatní města,
- přírodní atraktivita (jeskyně, skalní města),
- lázeňská střediska,
- ostatní turistická střediska,
- nejvýznamnější střediska druhého bydlení.

Při vymezování funkčních typů středisek cestovního ruchu dochází nutně k určité významové selekci (všechna střediska nelze reálně zachytit). Selekcce se většinou kvantifikuje, v řadě prací se můžeme setkat např. s ukazatelem počtu lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních, jehož horní hranice (hodnota) určuje primární výběr středisek (upraveno podle Vystoupil, Holešinská, Kunc, Šauer 2007). Příklad funkční typologie středisek cestovního ruchu na příkladě České republiky reprezentuje následující kartogram z Atlasu cestovního ruchu ČR (Vystoupil a kol. 2006)..

FUNKČNÍ TYPOLOGIE STŘEDISEK CESTOVNÍHO RUCHU

Druhým směrem výzkumu jsou **regionální analýzy větších územních celků** (oblasti cestovního ruchu a rekreace), zaměřené na analýzu geografických podmínek pro různé druhy rekreace a na syntézu, tj. regionalizaci zkoumané oblasti. Součástí takto zaměřených výzkumů jsou také aplikace různých prostorových modelů cestovního ruchu (např. gravitační modely), analýzy turistických proudů v různých typech rekreačních oblastí (např. přímořské, horské, příměstské).

Regionalizace a rajonizace cestovního ruchu

Třetím směrem výzkumu jsou **rajonizace a regionalizace na celostátních až mezinárodních úrovních**. Hlavními postupnými kroky při uvedených rajonizacích jsou výběr vhodných informací, zpracování rozsáhlých souborů dat a kartografická syntéza informací (výsledky jsou často publikované v národních atlasech).

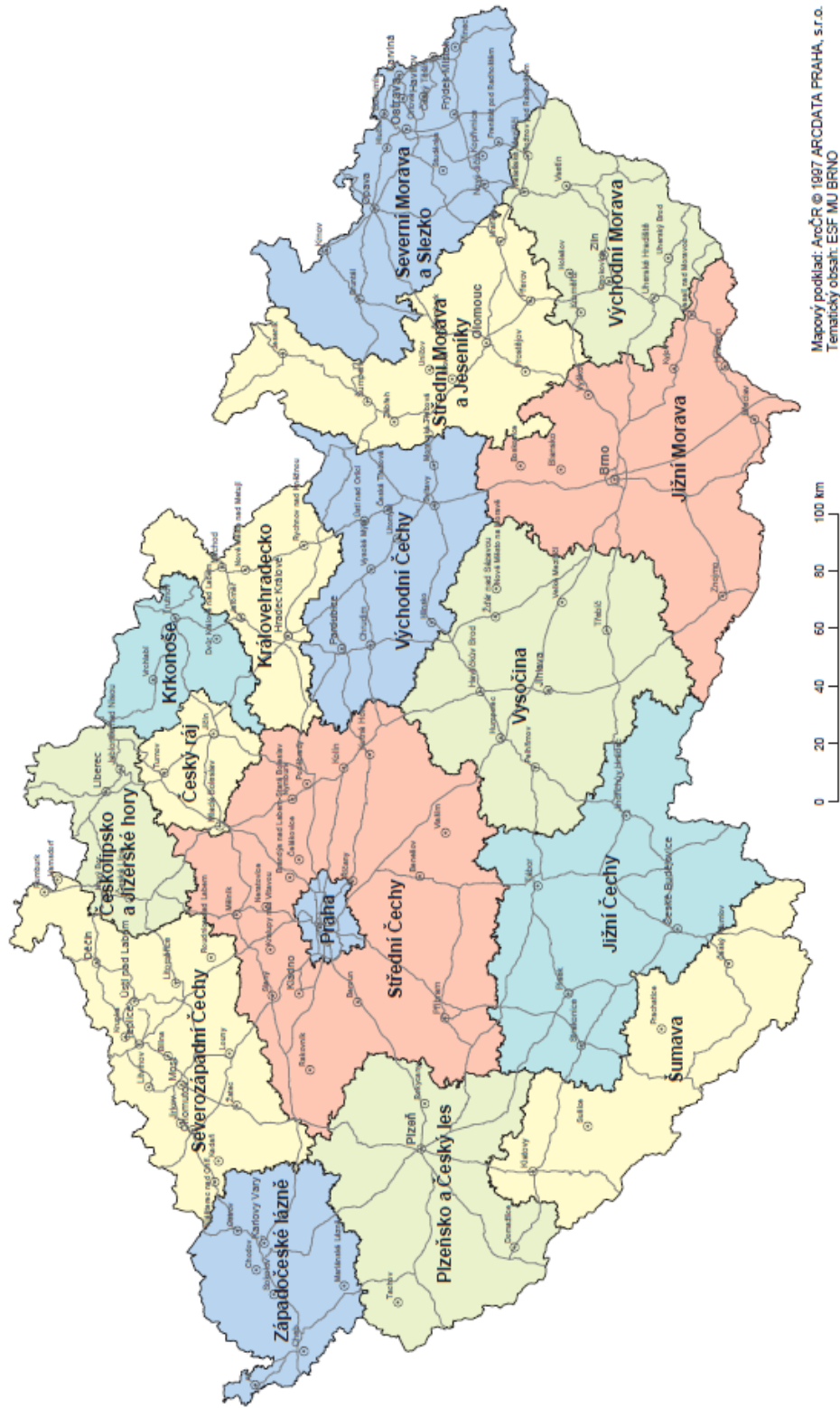
Cestovní ruch a jeho rozvoj ovlivňuje velké množství faktorů, jejichž uspořádání můžeme uskutečnit prostřednictvím vymezení relativně homogenních regionů. Nalezení takových regionů není vůbec jednoduchou záležitostí. Je zřejmé, že při vymezení regionů jsme nuceni přistoupit k více či méně intenzivnímu zevšeobecňování, jehož míra závisí na účelu, kterému má rajonizace sloužit. Při účelově zaměřených rajonizacích tak mohou některé faktory vystupovat do popředí, zatímco jiné ustupují do pozadí nebo nemusí být brány v úvahu vůbec.

Z toho pohledu můžeme definovat tři základní přístupy k rajonizaci, resp. regionalizaci cestovního ruchu v turisticky vyspělých evropských zemích:

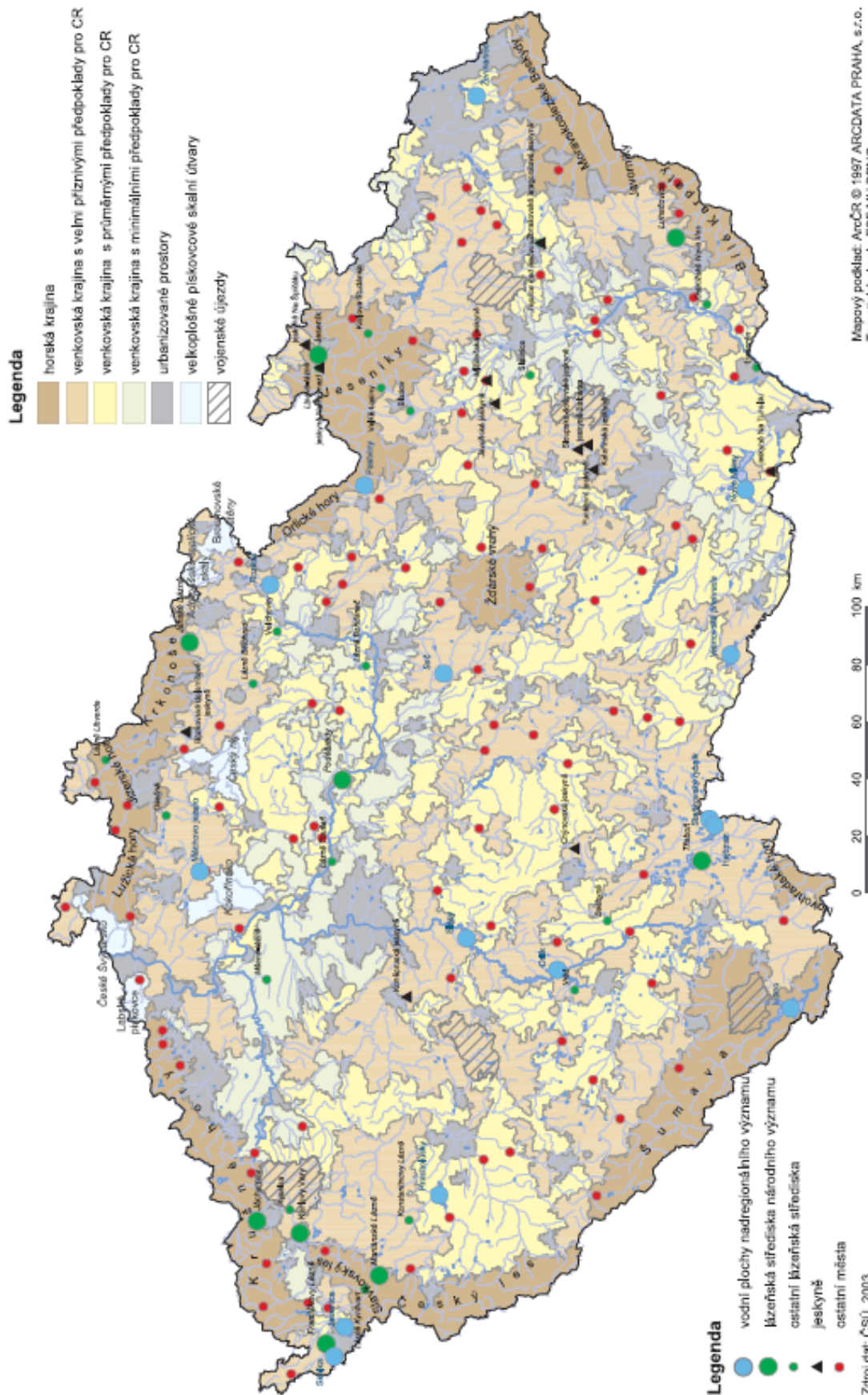
- Nejstarší přístup od 50. do 70. let minulého století akcentuje především **geografický princip**, vyčleňující, resp. členící obvykle území podle významných geografických (geomorfologických) celků (např. hory, resp. horské oblasti, moře, pobřeží, velkoměsta, lázně, aj.).
- Druhý přístup akcentuje **územně-plánovací princip**, tedy delimitaci území podle diferenciací funkčního využití území a prostorového rozložení, resp. významu cestovního ruchu a jeho aktivit, spojený často s přístupem normativním, určujícím jednotlivých regionům (oblastem) možnosti, resp. limity využití a zatížení, kategorizuje jejich význam, apod. Příkladem aplikace turistické regionalizace jako nástroje územně – plánovací praxe podpory rozvoje cestovního ruchu může být např. „Rajonizace cestovního ruchu ČSR“ z roku 1981 nebo „Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike 2005“.
- Třetí, nejmladší a v současnosti nejrozšířenější přístup, lze označit jako **marketingový přístup**. Vychází z pragmatické potřeby co nejučelnější propagace turistické nabídky území na národní, resp. regionální úrovni na jedné straně, a významně také z požadavku přípravy konkurenceschopných turistických produktů místními a regionálními aktéry v těchto regionech a oblastech (lokální a regionální turistické regiony a turistická sdružení) na straně druhé (Vystoupil, Holešinská, Kunc, Šauer 2007).

Ukázku uvedených přístupů na příkladě České republiky znázorňují následující kartogramy z Atlasu cestovního ruchu ČR (Vystoupil a kol. 2006)

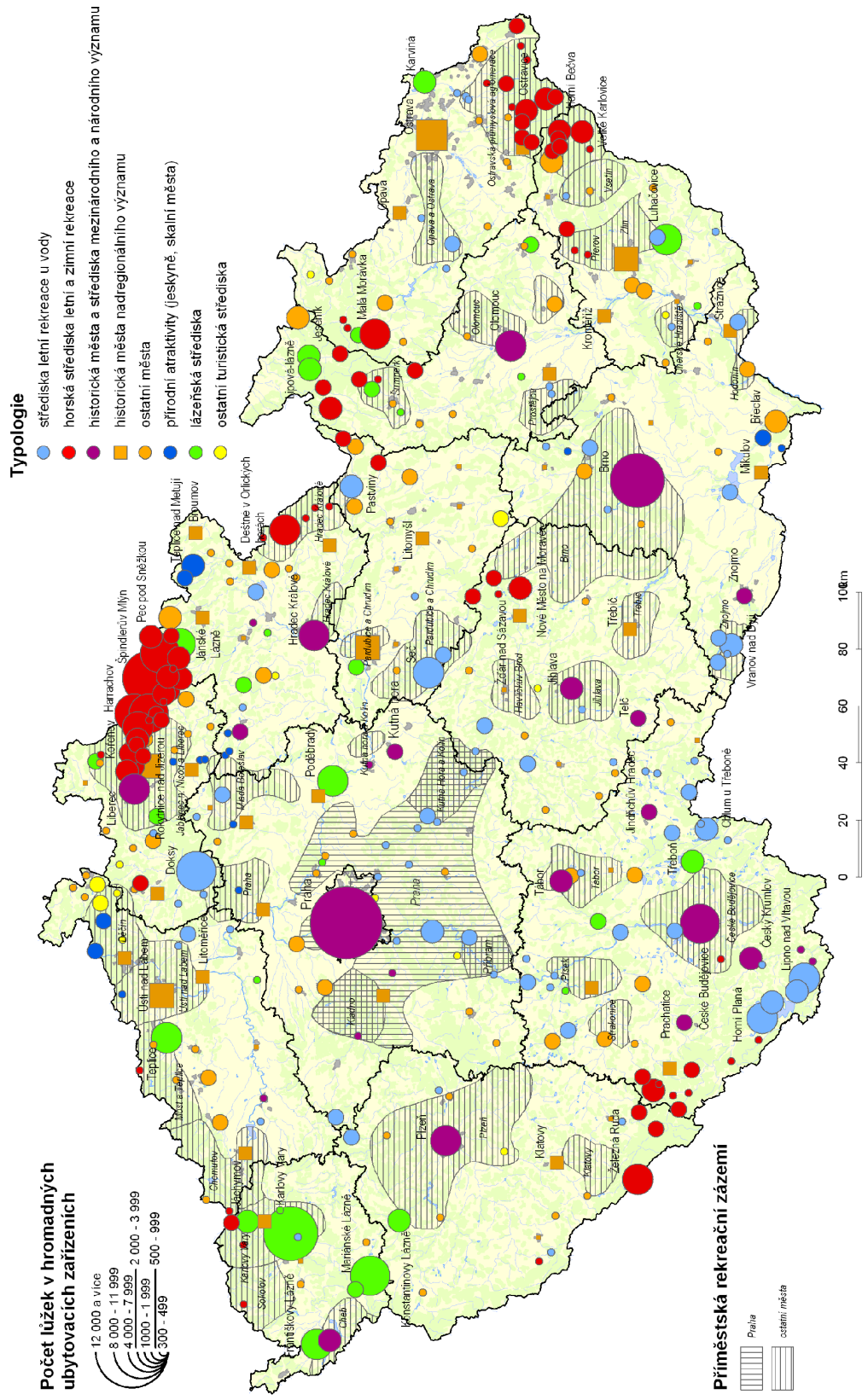
Turistické regiony ČR

RAJONIZACE CESTOVNÍHO RUCHU

Kartogram: Hlavní oblasti a centra víkendové a pobytové rekreace a cestovního ruchu

Shrnutí kapitoly

V kapitole Prostorová organizace cestovního ruchu a rekreace jsou posluchači seznámeni se základními faktory a podmínkami, které utvářejí prostorovou organizaci krátkodobé a pobytové rekreace a cestovního ruchu, včetně zobecňujících modelů prostorové organizace cestovního ruchu. Dále jsou vysvětleny a komentovány otázky regionalizace, rajonizace a funkční typologizace turistických regionů, oblastí a středisek.

Otázky ke cvičení z kapitoly 6

1. Zpracování POT č. 3: Vyberte si libovolný okres České republiky (stejný jako v POT č.1 a 2) sestavte tabulku nabídky jeho základních druhů a funkčních typů rekreačního a turistického využití.

5 Mezinárodní cestovní ruch²⁵

Cíl kapitoly

Po prostudování kapitoly budete schopni:

- popsat význam mezinárodního cestovního ruchu v globální ekonomice,
- orientovat se v prostorové diferenciaci mezinárodního cestovního ruchu ve světě,
- pojmenovat metodické problémy měření mezinárodního cestovního ruchu,
- identifikovat hlavní turistické proudy v Evropě i ve světě.

Časová náročnost

🕒 2 hod. (0,5 – prezenční, 1,5 – samostudium)

Ve světě je považován cestovní ruch za odvětví, které přináší významné multiplikační efekty. Často bývá označován za nejvýznamnější odvětví, ve kterém vzniká **nejvíce pracovních příležitostí**. Mimo zaměstnanosti ovlivňuje cestovní ruch podstatným způsobem další oblasti:

- podílí se na tvorbě hrubého domácího produktu,
- pozitivně ovlivňuje platební bilanci státu,
- tvoří příjmy státního rozpočtu,
- má vliv na příjmy místních rozpočtů,
- jeho rozvoj podporuje investiční aktivity.

Cestovní ruch je v současnosti nejpozoruhodnějším a zároveň **nejdynamičtějším ekonomickým a sociálním fenoménem**, který měl od druhé poloviny 20. století roční průměrný růst okolo 4 - 5 %. V roce 1995 např. cestovní ruch tvořil 10,9 % světového HDP, vytvořil pracovní příležitosti pro 212 milionů lidí a odvedl státnímu sektoru na daních přes 637 mld. USD. Cestovní ruch je mnohostranným odvětvím, který zahrnuje především dopravu, turistická zařízení poskytující ubytování a stravování, služby cestovních kanceláří, turistické informační systémy a další.

Význam cestovního ruchu není pouze v pozitivních dopadech na hospodářství dané země, ale má i další přínosy v podobě zachování původních tradic a kultur, ochrany životního prostředí. Z toho všeho vyplývá i význam cestovního ruchu pro rozvoj regionů. Tento regionální rozměr cestovního ruchu je současně i stabilizačním faktorem nejen ve vztahu k místnímu obyvatelstvu, ale i ve vztahu k sociálně kulturnímu zázemí, které cestovní ruch zprostředkovává pro další zájemce (návštěvníky a turisty), a tak zároveň posiluje místní identitu z hlediska hrdosti na místní tradice a kulturní specifika.

Mezinárodní cestovní ruch (zahraniční cestovní ruch) představuje v celosvětovém měřítku významnou součást cestovního ruchu.²⁶ Celkový objem mezinárodního cestovního ruchu činil

²⁵ Upraveno z kapitoly J. Vystoupila Geografie cestovního ruchu z publikace Ekonomická a sociální geografie (Vystoupil, 2008, s. 321-326)

v roce 2000 podle Mezinárodní turistické organizace (*World Tourism Organisation - WTO*; www.unwto.org.) 697 mil. účastí, v roce **2007 hovoří disponibilní odhady o 898 mil. účastí**, v roce 2010 WTO předpokládá okolo 1 miliardy a v roce 2020 okolo 1,6 miliardy účastí. Mezinárodní cestovní ruch se vyznačuje **vysokou dynamikou růstu**, a to nejvyšší ze všech sektorů světového hospodářství (např. v období 1950-1960 v průměru 10,6 % ročně, v letech 1960 - 1970: 9,1 %, v letech 1970 – 1980: 5,3 %, 1990 – 2000: 4,6 %, a konečně v letech 2000-2005 to bylo 3,3 % ročně). Srovnatelné tempo růstu má pouze mezinárodní obchod (mezinárodní cestovní ruch bývá také označován jako „skrytý“ export).

Mezinárodní cestovní ruch je regionálně značně diferencován. Nejvýznamnějším turistickým makroregionem (v rámci statistik WTO) je **Evropa**, na kterou v roce 2007 připadalo 480 mil. mezinárodních příjezdů, tj. **53,5 % z celosvětového mezinárodního cestovního ruchu**. Druhý nejvýznamnější turistický region představuje **Asie a Pacifik** s téměř 185 mil. mezinárodních příjezdů, tj. 20,6 %, na třetím místě je Amerika (asi 142 mil. mezinárodních příjezdů, tj. 15,8 %). Následují turistické makroregiony Blízký Východ - 46,4 mil. mezinárodních příjezdů, tj. 5,2 % a Afrika – 44,2 mil. mezinárodních příjezdů, tj. 4,9 %. Hlavním problémem dvou posledních uvedených regionů (jinak atraktivních) je dosud nedostatečná turistická infrastruktura a časté válečné konflikty.

Tab.8.1: Mezinárodní turistické příjezdy podle turistických regionů a oblastí světa v roce 2007

turistický region/oblast	mezinárodní příjezdy v mil. osob	% podíl	turistický region/oblast	mezinárodní příjezdy v mil. osob	% podíl
Svět	898,0	100,0	Amerika	142,1	15,8
Evropa	480,1	53,5	- Severní Amerika	95,0	10,6
- Severní Evropa	56,0	6,2	- Karibik	19,3	2,1
- Západní Evropa	155,0	17,3	- Střední Amerika	7,7	0,9
- Střední/východní Evropa	98,0	10,3	- Jižní Amerika	20,2	2,2
- Jižní/středomořská Evropa	176,3	19,6	Blízký Východ	46,4	5,2
Asie a Pacifik	184,9	20,6	Afrika	44,2	4,9
- Severovýchodní Asie	104,2	11,6	- Severní Afrika	16,4	1,8
- Jihovýchodní Asie	60,4	6,7	- Subsaharská Afrika	27,8	3,1
- Oceánie	10,5	1,2			
- Jižní Asie	9,7	1,1			

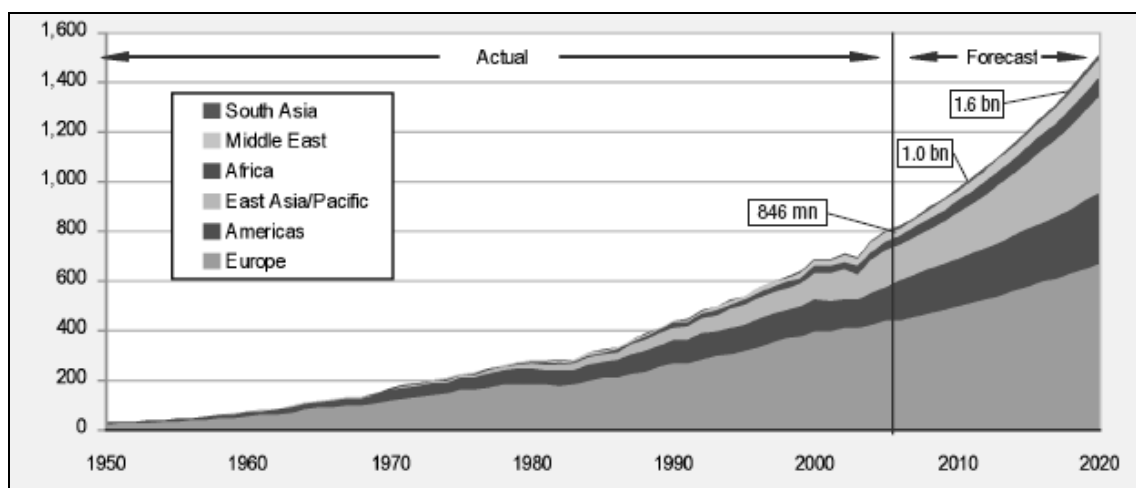
Zdroj: UNWTO World Tourism Barometer 2007; (<http://www.unwto.org>).

²⁶ Ačkoliv nejsou dostupná všechna hodnotící data, předpokládá se, že domácí cestovní ruch je celkově trojnásobně až desetinásobně vyšší než mezinárodní.

Dlouhodoběji (od roku 2000) je **nejvíce růstová Asie a pacifická oblast a Afrika**, Evropa je na světovém průměru, severní Amerika je dokonce mírně ztrátová. Více než polovina mezinárodních příjezdů **byla motivována využitím volného času, dovolenou a rekreací**, 17 % tvořily obchodní cesty, 27 % ostatní důvody (návštěva příbuzných a známých, náboženské důvody, léčebné pobyty..), 6 % příjezdů nebylo specifikováno. **Letecká doprava** se na mezinárodních příjezdech podílela 46 %, silniční 43 %, vodní 7 % a železniční 4 %.

Celková expanze mezinárodního cestovního ruchu je doprovázena vzrůstajícím počtem zemí, které přilákaly turisty k návštěvě a zároveň dokázaly využít cestovní ruch jako zdroj růstu. Např. v roce 1950 získalo pouze 15 zemí všech 25 mil. zahraničních příjezdů, v roce 2000 to bylo již více než 70 zemí, které navštívilo více než 1 milion turistů. Podíl patnácti „nejlepších“ zemí klesl v posledních letech na méně než dvě třetiny a některé tradiční destinace byly nahrazeny zeměmi z **Asie a střední a východní Evropy**. Výrazných změn doznal mezinárodní cestovní ruch zejména po roce 1989 v postkomunistických evropských zemích. Největší přírůstky zahraničních turistů vykazují zejména Chorvatsko, Polsko, ČR, Rusko a Maďarsko. Další významné změny v návštěvnosti mimoevropských zemí vykazují v posledním desetiletí především Čína, Malajsie, Austrálie a nové „ostrovní“ destinace v Karibiku.

Obr. : Vývoj mezinárodních příjezdů v cestovním ruchu

Zdroj: Tourism Highlights 2007, (<http://www.unwto.org>).

Význam a regionální diferenciacie mezinárodního cestovního ruchu jsou často měřené také jeho platební bilancí, jako jsou **příjmy a výdaje**. Disponibilní údaje ze statistik World Tourism Organization hovoří o v roce 2006 o celkových příjmech z mezinárodního cestovního ruchu v hodnotě 733 mld. USD (v roce 2000 to bylo 476 mld. USD). Tyto příjmy jsou podobně jako mezinárodní příjezdy významně regionálně diferencovány. **Evropa** z této sumy získala **374,5 mld. USD (51 % celosvětového objemu)**, Asie a pacifická oblast 152,6 mld. (20,8 %), severní a jižní Amerika 154 mld (21,0 %), Blízký východ (3,7 %) a Afrika 3,3 %. **Největší meziroční růst** (2006/2005) zaznamenala **Afrika** (10,2 %; vůbec nejvíce severní Afrika - 17,3 %), dále Asie a pacifická oblast (8,9 %), Evropa (3,7 %), severní a jižní Amerika (1,8 %).

Tab.: Mezinárodní turistické příjezdy podle turistických regionů a oblastí světa v roce 2007

turistický region/oblast	příjmy v mil. USD	% podíl	turistický region/oblast	příjmy v mil. USD	% podíl
Svět	733	100,0	Amerika	154,0	21,0
Evropa	374,5	51,1	- Severní Amerika	112,5	15,4
- Severní Evropa	59,9	8,2	- Karibik	22,1	3,0
- Západní Evropa	130,8	17,9	- Střední Amerika	5,4	0,7
- Střední/východní Evropa	37,3	5,1	- Jižní Amerika	14,0	1,9
- Jižní/středomořská Evropa	146,5	20,0	Blízký Východ	27,3	3,7
Asie a Pacifik	152,6	20,8	Afrika	24,3	3,3
- Severovýchodní Asie	74,3	10,1	- Severní Afrika	8,5	1,2
- Jihovýchodní Asie	40,6	5,5	- Subsaharská Afrika	15,8	2,2
- Oceánie	26,3	3,6			
- Jižní Asie	11,5	1,6			

Zdroj: Tourism Highlights 2007; (<http://www.unwto.org>).

Mezinárodní cestovní ruch je velmi významným exportním odvětvím. Například podle údajů World Tourism Organization byl mezinárodní cestovní ruch (včetně dopravních nákladů) v roce 1998 na prvním místě ve světovém obchodu (exportu) zboží a služeb (na ukázkou viz následující tabulka).

Tab. : Světový export zboží a služeb v roce 1998

pořadí	export zboží a služeb	hodnota v mld. USD	% podíl
	Světový export zboží a služeb celkem	6 738	100,0
1.	<i>Mezinárodní cestovní ruch</i>	532	7,9
2.	Automobilový průmysl	525	7,8
3.	Chemický průmysl	503	7,4
4.	Potraviny	443	6,6
5.	Počítače a příslušenství	399	5,9
6.	Ropa	344	5,1
7.	Textil a oděvy	331	4,9
8.	Telekomunikace	283	4,2
9.	Suroviny	158	2,3
10.	Železo a ocel	141	2,1

Zdroj: Tourism Highlights 2000 (<http://www.unwto.org>).

Ještě větší regionální diferenciaci má mezinárodní cestovní ruch ve srovnání jednotlivých zemí. Přehled turisticky nejvýznamnějších zemí světa z hlediska návštěvnosti, příjmů a výdajů podává následující tabulka. Podobně zajímavý pohled na mezinárodní cestovní ruch v Evropě představují návštěvní proudy turistů mezi turisticky nejvýznamnějšími zeměmi (viz následující obrázek).

Tab. : Nejvýznamnější země v mezinárodním cestovním ruchu (2006)

mezinárodní příjezdy			příjmy			výdaje		
Poř.	země	v mil. osob	Poř.	země	v mld. USD	Poř.	země	v mld. USD
1.	Francie	79,1	1.	USA	85,7	1.	Německo	73,9
2.	Španělsko	58,5	2.	Španělsko	51,1	2.	USA	72,0
3.	USA	51,1	3.	Francie	46,3	3.	Velká Británie	63,1
4.	Čína	49,6	4.	Itálie	38,1	4.	Francie	31,2
5.	Itálie	41,1	5.	Čína	33,9	5.	Japonsko	26,9
6.	Velká Británie	30,7	6.	Velká Británie	33,7	6.	Čína	24,3
7.	Německo	23,6	7.	Německo	32,8	7.	Itálie	23,1
8.	Mexiko	21,4	8.	Austrálie	17,8	8.	Kanada	20,5
9.	Rakousko	20,3	9.	Turecko	16,9	9.	Ruská federace	18,8
10.	Ruská federace	20,2	10.	Rakousko	16,7	10.	Jižní Korea	18,2
11.	Turecko	18,9	11.	Kanada	14,6	11.	Nizozemí	17,0
12.	Kanada	18,3	12.	Řecko	14,3	12.	Španělsko	16,7
13.	Malajsko	17,5	13.	Thajsko	12,4	13.	Belgie	15,4
14.	Řecko	14,3	14.	Mexiko	12,2	14.	Norsko	12,1
15.	Thajsko	13,9	15.	Nizozemsko	11,3	15.	Austrálie	11,7
34.	ČR	6,4	38.	ČR	5,0	45.	ČR	2,7

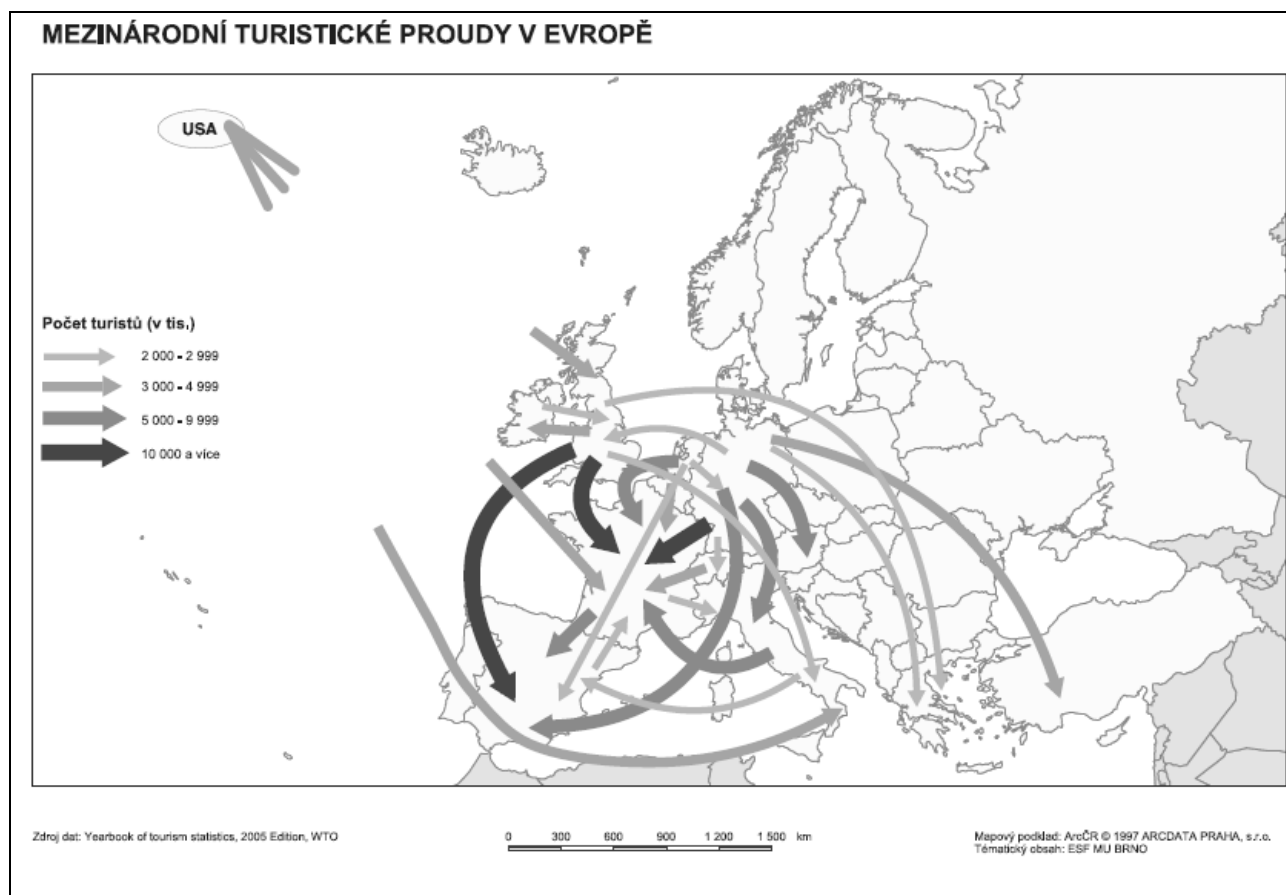
Zdroj: Tourism Highlights 2007; World Tourism Barometer 2007; (<http://www.unwto.org>).

Dlouhodobě, již po řadu desetiletí, se na prvním místě s nejvyšším počtem *příjezdů* drží **Francie**, za ní Španělsko a USA. Obecně lze konstatovat také skutečnost, že na *prvních pozicích jednoznačně převládají evropské státy* (mezi prvními 15 státy je jenom 5 mimoevropských), jejichž pořadí se v průběhu 20-25 let sice mírně mění, ale nedochází k žádným zásadním změnám. *Nejvýznamnější posun vzhůru v žebříčku zaznamenala Čína* (posun z 19. pozice v roce 1980 na 4. místo v roce 2006), výrazný posun směrem vzhůru je

charakteristický také pro Hong Kong. K významným turistickým destinacím se v současné době řadí i Česká republika (počet mezinárodních příjezdů překračuje 6,4 mil.).

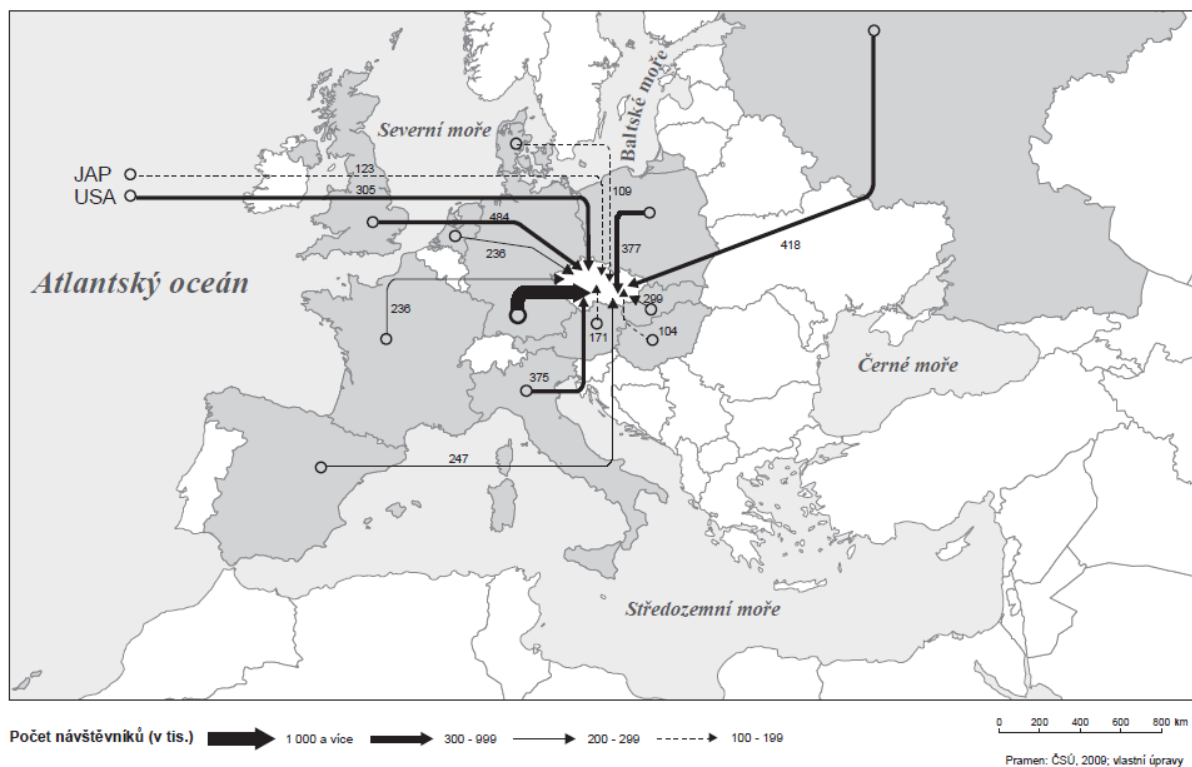
Srovnáme-li země podle *výše příjmů* z mezinárodního cestovního ruchu, tak se na první příčce s velkým odstupem objevují *Spojené státy americké* (důvody můžeme hledat v „obtížnější“ dostupnosti ze všech ostatních zemí světa, velké rozloze, více strávených dnů/nocí a dalších vlivech), následované Španělskem a Francií. Ve *výdajích* na cestovní ruch dominuje spolu s *USA* také *Německo*, které vynakládá na rozvoj mezinárodního cestovního ruchu nejvíce prostředků (více než dvojnásobně než vykazuje příjmů), čímž se přes objektivní nedostatek především přírodně atraktivního potenciálu cestovního ruchu snaží zahraniční turisty přilákat.

Obr. : Hlavní turistické proudy v Evropě v roce 2004

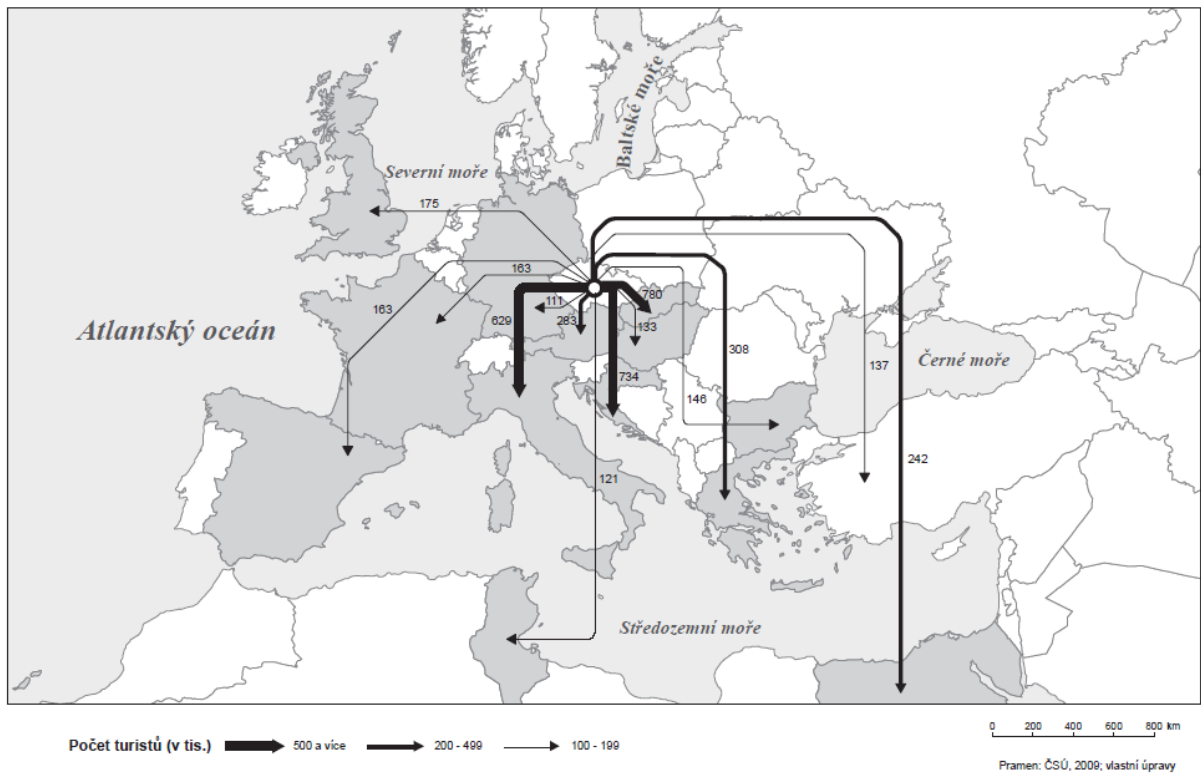

Zdroj: Vystoupil a kol. (2006).

Obr.: Hlavní turistické proudy do ČR ze zahraničí 2007

Obr.: Hlavní turistické proudy z ČR do zahraničí 2007

Pramen: připravovaná publikace autorů Geografie cestovního ruchu České republiky

Shrnutí kapitoly

V kapitole Mezinárodní cestovní ruch jsou posluchači seznámeni s významem mezinárodního cestovního ruchu a se základním prostorovým rozložením do geografických regionů a do nejvýznamnějších příjezdových a zdrojových zemí.

Otázky ke cvičení z kapitoly 5

1. zpracování POT č. 4: Zpracujte kartogram mezinárodních příjezdů turistů v Evropě.

6 Aktuální trendy v teorii a výzkumu geografie cestovního ruchu

Cíl kapitoly

Po prostudování kapitoly budete schopni:

- vyjmenovat současné nejdůležitější geografické přístupy k problémům cestovního ruchu,
- porozumět významu konceptu udržitelnosti v oblasti cestovního ruchu,
- identifikovat nejvýznamnější problémové okruhy udržitelného rozvoje cestovního ruchu.

Časová náročnost

🕒 1 hod. (1 – samostudium)

Výzkumné aktivity v geografii volného času a cestovního ruchu v anglo-americké jazykové oblasti jsou v posledních letech ve velké míře chápány jako **aplikovaný výzkum**. Zejména v USA, Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandě se dá sledovat, že významní stoupenci geografie volného času a cestovního ruchu působí stále méně na geografických institutech a stále častěji na *Business Schools* na interdisciplinárním poli²⁷. Například jen v Austrálii bylo od 80. let 20. století založeno 28 institutů s vzdělávacími programy v managementu cestovního ruchu, hotelnictví a volného času (Wachowiak 2003)²⁸.

Narůstající orientace na aplikovatelnost geografického výzkumu volného času a cestovního ruchu v anglo-americkém prostoru se dá sledovat obsahově např. na struktuře témat novějších učebnic a příspěvků v časopisech. Přitom se pojednává o *geografických aspektech volného času a cestovního ruchu v narůstající míře z pohledu prostorových změn poptávky a nabídky, spotřeby produktů, výzkumu motivů v rámci rozhodovacích procesů o cestování a distribuce výkonů*. Na podobné trendy upozorňují také odborníci ve Francii, Německu a Rakousku zejména v souvislosti s globalizačními tendencemi v cestovním ruchu.

Devadesátá léta minulého století i léta současná jsou charakterizována zřetelnou snahou po kvalitnějším **hodnocení ekonomických efektů cestovního ruchu** na bázi monitorovacích systémů. Zejména musí být jmenován *kanadský výzkum cestovního ruchu* s ohledem na vývoj *Tourism Satellite Accounts (TSA)*, který představuje v současné době zřejmě nejrozsáhlejší monitorovací systém na světě k zachycení mezinárodních ekonomických proudů zboží a služeb v cestovním ruchu (v odborné literatuře bývá uváděn také příklad Španělska). TSA je ještě relativně mladý nástroj, který je akceptován jak u *World Tourism Organization*, tak u *World Travel & Tourism Council (WTTC)* a v rámci doporučení Eurostatu je již aplikován ve většině zemí EU včetně České republiky. Uvedené organizace nyní dále rozpracovávají *mezinárodní standardy pro lepší srovnatelnost bilancí a statistik přenocování* a početních modelů přidané hodnoty vyvolané výdaji v cestovním ruchu.

Rostoucí problémy negativních vlivů vyvolaných cestovním ruchem jsou posledních 20 let v širokém poli zájmu nejen samotné geografie cestovního ruchu ale i jejích dalších disciplin,

²⁷ Tento trend je patrný nejen v uvedených zemích ale celkově ve všech turisticky významných evropských zemích, v tom nevyjímaje ani ČR a Slovensko.

²⁸ Podobná situace nastala také v ČR od 90. let do současnosti

zejm. sociální, kulturní a fyzické geografie. Z regionálního pohledu je největší zájem soustředěn na rozvojové země s cennými přírodními a kulturně-historickými atraktivitami. Jako jeden z nejvýznamnějších aktuálních trendů lze v následujícím textu uvést problematiku udržitelného cestovního ruchu.

Tab.: Současné geografické přístupy a jejich vztahy ke geografickému výzkumu cestovního ruchu a volného času v anglosaské literatuře

Přístup	Příkladové studie
Prostorová analýza	Návštěvnické proudy a vzory chování Gravitační modely
Geografie chování	Mentální mapy Akčně prostorové chování návštěvníků Chování návštěvníků Vnímání životního prostředí
Humanistická geografie	Zmírnění prostorového vnímání cestovního ruchu Historická geografie
Radikální přístupy	Sociální teorie Kulturní identita Chování podle pohlaví
Aplikovaná geografie	Plánování Regionální rozvoj Cestovní ruch na venkově Městský cestovní ruch Zdraví a wellness Destinační marketing Efekty cestovního ruchu Životní cyklus destinace Cestovní ruch v národních parcích Udržitelný vývoj

Zdroj: upraveno podle Hall, Page 2006.

Udržitelný cestovní ruch a jeho vliv na geografické prostředí

V posledních 15 letech představuje problematika *udržitelného cestovního ruchu* celosvětově jedno z nejvýznamnějších paradigmat v geografii cestovního ruchu. Výzkumná témata se soustředí jednak na objasnění rostoucího významu, podstaty a principů dlouhodobě „udržitelného“ cestovního ruchu a jeho úlohy v dlouhodobě „udržitelném rozvoji“ lokality či regionu. Vedle mnohostranných analýz a hodnocení negativních dopadů cestovního ruchu na přírodní a zejména sociální prostředí přináší geografický výzkum také aplikaci moderních výzkumných modelů, teoretických přístupů a konceptů a diskutuje možnosti hledání

zákonitostí v oblasti zjištěných dopadů (při zohlednění časoprostorového kontextu) a způsobů jejich verifikace.

Další výzkumný směr se zabývá postupy *optimalizace* (maximalizace kladných a minimalizace záporných) *dopadů pomocí strategického plánování*, dále *řízením a organizací cestovního ruchu* (destinační management), a to především ve vztahu k územnímu plánování a participaci místních obyvatel. Stručný nástin hlavních problémových okruhů, na které se geografie cestovního ruchu soustředila (a nejen ona), poskytuje následující schéma (upraveno z výukového sylabu předmětu „Dlouhodobě udržitelný cestovní ruch a lokální / regionální rozvoj“ M. Páskové a V. Štěpánka – Přírodovědecká fakulta UK Praha 2006).

- **Vztah mezi fenomény cestovního ruchu a kulturní krajiny** (procesy terciarizace kulturní krajiny, turistické urbanizace, komodifikace zdrojů cestovního ruchu, krajinná determinace jednotlivých destinačních typů, otázka morfické resonance, genia loci a působení krajinných prvků v procesu symbolizace).
- **Filosofie, základní principy, výzkumné přístupy, metody a systémové modely, koncepce a definice dlouhodobě „udržitelného rozvoje“ cestovního ruchu** (specifika v jednotlivých (makro)regionech cestovního ruchu, formy a druhy cestovního ruchu s optimálním dopadem na životní prostředí - ekoturismus, (eko)agroturismus, atd., problematika „udržitelnosti“ v jednotlivých destinačních typech).
- **Vlivy vývoje CR na přírodní a antropogenní prostředí** (hodnocení dopadů na místní komunitu a její životní prostředí – ekonomické, ekologické, socio-kulturní, politické, se zaměřením na potenciální nežádoucí dopady - např. turistická inflace, turistická dualizace, turistifikace, inscenizace, folklorizace, komercializace a komodifikace primárních zdrojů cestovního ruchu).
- **Monitoring kapacitního i výkonnostního stavu a vývoje cestovního ruchu** (výběr, měření, analýza a hodnocení výkonnostních i kapacitních ukazatelů a indikátorů zpětné vazby např. soubor ukazatelů udržitelnosti cestovního ruchu zpracované WTO, multiplikátor cestovního ruchu, Defertova funkce, iritační index, míra turistické penetrace, míra turistické závislosti, lokační kvocient, míra nasycení únosné kapacity, aktuální fáze životního cyklu destinace atd.).
- **Management a marketing dlouhodobě udržitelného rozvoje cestovního ruchu a optimalizace vývoje cestovního ruchu** (destinační management, strategické plánování a řízení rozvoje cestovního ruchu - postup, typické problémy, případové studie vybraných lokalit a regionů, destinační marketing).
- **Vztah cestovního ruchu k územnímu plánování** (např. způsoby oceňování potenciálu území pro rozvoj cestovního ruchu, metodika určování hodnoty únosné kapacity a míry jejího nasycení, problém časové i prostorové koncentrace aktivit cestovního ruchu v destinaci, aplikace nástrojů územního plánování k regulaci rozvoje cestovního ruchu v destinaci).
- **Analýzy a hodnocení životních cyklů destinace** (aplikace teoretického modelu geografie cestovního ruchu jako praktického nástroje k porozumění a řízení vývoje cestovního ruchu, aplikace pro strategické plánování, zejména v rámci aktivit destinačního managementu).
- **Přístupy kulturní geografie v oblasti cestovního ruchu** (kulturní místní/regionální identita, působení cestovního ruchu na behaviorální a percepční prostředí, možné způsoby a zaměření kvalitativního výzkumu cestovního ruchu, kulturně historické,

kulturně antropologické, sociologické a psychologické, morální a etnografické aspekty lokálního/regionálního cestovního ruchu).

Tab.: Ekonomické, ekologické a sociální přednosti trvale udržitelného cestovního ruchu

<i>Ekonomické zisky a výhody</i>			
<i>návštěvník</i>		<i>Hostitel</i>	
Konkurenceschopné podniky i celý průmysl cestovní ruch		Vytváření pracovních příležitostí a vznik různorodé ekonomiky	
Kvalitní produkt (s odpovídající cenou)		Ekonomická stabilita a nárůst bohatství (vysoké tržby a příjmy)	
<i>Ekologické zisky a výhody</i>		<i>Sociální zisky a výhody</i>	
<i>návštěvník</i>	<i>hostitel</i>	<i>návštěvník</i>	<i>Hostitel</i>
Nedotčená příroda a krajina	Uchování a péče o přírodní a kulturní hodnoty	Klid, odpočinek, vnitřní pohoda a duševní stimulace	Nabídka pracovních příležitostí (např. lepší zařazení, rovnost šancí)
Aktivity nepoškozující přírodní a kulturní bohatství	Produkce a spotřeba šetrná k životnímu prostředí	Osobní kontakt a mezikulturní výměna (jež vede k míru, porozumění a vzdělání)	Jednota celé společnosti a sociální spravedlnost

Zdroj: Pásková, Štěpánek PřF UK 2006 – výukový syllabus.

7 Geografické podmínky cestovního ruchu v zemích Evropy

Cíl kapitoly

Předmětem zájmu geografie cestovního ruchu je zkoumání prostorového rozmístění lokalizačních a realizačních podmínek rozvoje cestovního ruchu a jejich rajonizace. V následujících kapitolách se posluchači seznámí s geografickým rozložením přírodních a kulturně-historických předpokladů cestovního ruchu celkem evropských zemí (bez České republiky). Zároveň si osvěží informace o základních geografických podmínkách popsaných států. A konečně v této kapitole pochopí vazbu mezi nabídkovou stranou cestovního ruchu a výsledky jednotlivých zemí Evropy v oblasti cestovního ruchu.

7.1 Země střední Evropy

Obsah kapitoly

Německo, Spolková republika Německo (Deutschland, Bundesrepublik Deutschland)

Rakousko, Rakouská republika (Österreich, Republik Österreich)

Švýcarsko, Švýcarská konfederace (Schweizerische Eidgenossenschaft, Confédération suisse, Confederazione svizzera)

Slovensko, Slovenská republika

Polsko, Polská republika (Polska, Rzeczpospolita Polska)

Lichtenštejnsko, Lichtenštejnské knížectví (Fürstentum Liechtenstein)

Časová zátěž

7 hodin

Způsob studia

práce s mapou a eAtlasem

Německo, Spolková republika Německo (Deutschland, Bundesrepublik Deutschland)

Spolková republika Německo (Bundesrepublik Deutschland) má velmi příznivou polohu a díky ní je významnou tranzitní zemí. Leží totiž na pomezí západní, střední a severní Evropy, při Severním a Baltském moři. Německo je po Rusku druhý nejlidnatější stát v Evropě, počet obyvatel překračuje 82 mil., a zároveň má nejvýkonnější ekonomiku Evropy.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska přírodních předpokladů nemůže Německo konkurovat středomořským či alpským státům. Zejména pro zahraniční návštěvníky není příliš přírodně přitažlivé. Chybí teplé moře, velehorská oblast je velmi malá. Většinu území vyplňují monotónní roviny a nížiny (sever Německa) nebo vrchoviny a pahorkatiny (střední a jižní část Německa), které jsou využívány hlavně domácími turisty. Přesto zde nalezneme i vysoce atraktivní přírodní partie. Jde především o úzký lem výběžků Alp podél rakouských hranic s nejvyšší horou Zugspitze (2963 m), dále údolí částí řek Rýna, Mosely, Labe, Dunaje, Mohanu a Neckaru, mnohdy spojených s vinařstvím a v neposlední řadě je to řada jezer, zvláště v jižním Německu (Chiemsee, Königsee, Bodamské jezero).

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Zahraněční návštěvnost je založena hlavně na kulturně-historických a společenských předpokladech. Největší pozornost přitahují historická města - Hamburk, Brémy, Lübeck, Cáchy, Heidelberg, Koblenz, Trevír, aj., hrady a zámky - Marburg, Wartburg, Heidelberg, Hohenzollern, Räsfield, Elitz, Schwerin, Neuschwanstein atd. a některé církevní stavby. Významné jsou i technické památky. Přes nepochybnou turistickou atraktivitu však nedosahují úrovně středomořských zemí. Ani největší německá města nedosahují významu Paříže, Londýna či Říma.

Pro Německo jsou typické lidové slavnosti částečně vycházející z tradic regionu. K nejznámějším se řadí bavorské slavnosti mužských lidových tanců, pивní slavnosti „Oktoberfest“ pořádané v Mnichově, Slavnosti masopustu v Porýní, festival hudební, divadelní a literární „Berliner Festwochen“, hudební festival uvádějící Beethovenovu hudbu „Beethovenfestival“, slavnosti vinobraní „Heilbronnen Herbst“, lidová veselice „Dorffest im Spreewald“ a mnoho dalších.

Německo patří k předním destinacím v lázeňském cestovním ruchu. Lázeňská střediska nalezneme hlavně v jižním Bavorsku, jižním a západním Bádensku-Würtembersku, Porýní-Falc, Hesensku, Severním Porýní-Vestfálsku a na pobřeží Severního a Baltského moře.

Význam cestovního ruchu

Výše zmíněné predispozice Německa, tedy přírodní a kulturní předpoklady cestovního ruchu, velikost a ekonomická síla, se projevila v jeho postavení v mezinárodním cestovním ruchu. Přestože Německo patří do první desítky nejnavštěvovanějších zemí světa (každoroční zahraniční příjezdy se pohybují okolo 20 mil. osob) jeho význam je hlavně na straně výjezdového cestovního ruchu. Německo je tradičně nejdůležitější zdrojovou zemí cestovního ruchu. V zahraničním cestovním ruchu má tak Německo hluboce pasivní bilanci, nejvyšší v Evropě. Jinak zahraniční návštěvnosti jasně dominují evropské země, zejména pak státy, se kterými Německo sousedí. Pořadí návštěvnosti je následující: Nizozemí, USA, Velká Británie, Švýcarsko, Itálie, Belgie a Francie.

Velmi silný je i domácí cestovní ruch – Němci tvoří téměř 90 % z ubytovaných hostů v Německu. I díky tomu má Německo velmi kvalitní materiální a technickou infrastrukturu, která částečně kompenzuje nižší přitažlivost primární nabídky. Hospodářské postavení Německa ve světové ekonomice se projevuje i intenzivním obchodním cestovním ruchem.

Turistické regiony

Regionální diference návštěvnosti v Německu je značná. Pořadí návštěvnosti (a to jak domácímu, tak zahraničnímu) jednotlivých regionů vévodí s odstupem Bavorsko (více jak pětina všech přenocování), následované Bádenskem-Würtemberskem a Severním Porýním-Vestfálskem. Čtvrtým nejnavštěvovanějším regionem je Dolní Sasko, především díky domácím návštěvníkům. Naopak ze zahraniční návštěvnosti těží hlavně hlavní město Berlín, ostatní městské spolkové země, dále Porýní-Falc a Hessensko.

Nejvýznamnější koncentrace cestovního ruchu je v podhůří a vysokohorské oblasti Alp v **Bavorsku** (Bayern). Bavorsko nabízí široké možnosti letní rekreace, turistiky a zimních sportů. Kromě intaktní přírody a klimatických lázní mohou turisté obdivovat kulturní bohatství, lidové zvyky (národní tradice jsou tu zakořeněny silněji než v jiných spolkových zemích) i vychutnávat tradiční bavorskou kuchyni. Střediska Oberstdorf a Garmisch-Partenkirchen mají mezinárodní pověst. Pro letní pobyty má mimořádnou přitažlivost oblast kolem Chiemského, Ammerského a Starnberského jezera. Vedle nich však poskytuje dobré podmínky pro koupání a vodní sporty řada menších jezer v atraktivním přírodním prostředí. V přírodně zajímavém areálu s jezerem Königssee byl zřízen Berchtesgadenský národní park. Východiskem do lučinatých Algavských Alp je město Kempten. V Bavorsku se najdou také lázeňská střediska (např. Bad Reichenhall, Bad Tölz).

Milovníky architektonických památek přitahují četné stavby od římského období (Řezno) přes středověk (Řezno, Norimberk) po renesanci (Augšpurk) a baroko (Pasov). Zvláštností jihobavorské architektury je velký počet honosných chrámů a klášterů, obdobně honosné jsou zámky. V alpské oblasti se dochovaly dřevěné lidové stavby horského typu. Mnichov vyniká památkami i moderními stavbami a akcemi.

Na území spolkové země **Bádensko-Würtembersko** (Baden-Württemberg) se cestovní ruch soustřeďuje do Hornorýnské nížiny, pohoří Schwarzwald, v okolí Bodamského jezera a ve vrchovině Švábský Jura. Hornorýnská nížina je atraktivní díky četným kulturním pamětihodnostem: zámek Hohenzollern a města Freiburg in Breisgau (katedrála), největší

německé lázně Baden-Baden, Karlsruhe (zámecký areál), univerzitní město Heidelberg (zřícenina hradu) nebo Heilbronn. Většinu území však vyplňují hory. Druhé nejvyšší německé pohorí Schwarzwald je nejrozsáhlejší oblastí rekreace i pěší turistiky v zemi (leží zde pramen Dunaje). V řídce osídleném území Švábského Jury se nachází atraktivní průlom Dunaje a univerzitní město Tübingen. Intenzivně využívanou rekreační oblastí je Bodamské jezero na jihu. Hlavním městem spolkové země je Stuttgart.

Severní Porýní – Vestfálsko (Nordrhein-Westfalen) je známé spíše jako průmyslový region (Porúří), má přesto řadu atraktivit pro turisty. Cestovní ruch se soustřeďuje především do Kolína nad Rýnem a Cách. V Kolíně se kromě výstavného domu a dalších sakrálních staveb dochovaly památky z římského období, kotvila zde římská flotila. V Cáchách (Aachen) je významná architektura z období karolínského. Cáchy byly korunovační město římských králů, mezi nimi i Karla IV. Římské památky najdeme i v dalších místech (Dantem, Monster). Bonn má převážně barokní ráz. V celé zemi jsou četné románské a gotické stavby, několik městeček si zachovalo středověké opevnění (Münstereifel, Zons). Nejvýznamnější rekreační oblastí země je oblast Saurland, kde nalezneme jak vhodné terény pro pěší turistiku nebo cyklistiku, tak ideální podmínky pro vodní sporty a rybolov. Nejvyšším pohořím oblasti je vrchovina Rothaar, která soustřeďuje střediska zimní rekreace s kvalitními lyžařskými svahy. Pro tuto oblast jsou typické tradiční masopustní karnevaly.

Dolní Sasko (Niedersachsen) je čtvrtým nejnavštěvovanějším regionem. Nejvíce návštěvníků (hlavně domácích) míří k pobřeží Severního moře s četnými vřesovišti, rašeliništi a tzv. maršemi (občasně zaplavovaná území). Velice atraktivní jsou i písčité pláže Východofríských ostrovů. Jižně od Hamburku leží třetí nejnavštěvovanější oblast Dolního Saska – Lüneburg Heide (cykloturistika) s historickým městem Lüneburg. Je cílem hlavně domácích návštěvníků. Významným místem koncentrace cestovního ruchu je i výběžek pohorí Harz v jihovýchodním cípu spolkové země. Jde o nejseverněji položené německé pohorí (Brocken, 1 142 m n. m.) s rozsáhlými lesy a horskými sceneriemi, v jehož podhůří nalezneme řadu významných historických měst s brázděnými domy a lázeňských středisek. V Dolním Sasku to jsou Goslar, univerzitní Göttingen nebo Bad Lauterberg. Městský cestovní ruch je soustředěn do hlavního města spolkové země Hannoveru (veletrhy) a historický měst Braunschweig, Hildesheim, Osnabrück, Celle, aj. Písčité pláže a útesy na ostrově Helgoland jsou přírodními atraktivitami regionu.

Spolková země **Hesensko** (Hessen) leží v centrální oblasti Německa, na jeho území se nalézají stopy po bohaté historii – římské tábory, karolínské budovy, románské kostely, gotické dómy. Eltville je jedna z nejvýznamnějších vinařských oblastí Německa. Panorama Frankfurtu nad Mohanem s mnohapatrovými budovami a mrakodrapy připomíná newyorský Manhattan. Darmstadt proslul na počátku 20. století jako centrum secese. Wiesbaden je známé lázeňské město.

Meklembursko - Přední Pomořansko (Meklemburg-Vorpommern) na severovýchodě Německa je zemí mnoha jezer, morén a rašelinišť. Nejvýznamnějším místem koncentrace cestovního ruchu je pobřeží Baltského moře (lepší podmínky pro přímořskou rekreaci než při Severním moři), zejména východně od Rostocku – poloostrovy Darss a Zingst, ostrovy Rujana se známými křídovými útesy a Usedom. V regionu se nalézají mnoho zachovaných středověkých měst – Schwerin, Wismar, Rostock, Stralsund. V centrální Meklenburské jezerní plošině se prostírá národní park Müritz – rozsáhlé území jezer a lesů, též zvané Meklenburské Švýcarsko.

Šlesvicko-Holštýnsko (Schleswig-Holstein) je nejseverněji položená spolková země rozkládající se mezi Severním a Baltským mořem. Ve středověku největší hanzovní město na Baltu – Lübeck je velkou atraktivitou regionu. Jeho historické jádro vyznačující se cihlovou

gotikou bylo zapsáno do seznamu kulturního dědictví UNESCO. Nedostatek dalších významných kulturních památek vynahrazují přírodní atraktivity. Severofríské ostrovy mají jistý rekreační potenciál. Ostrov Sylt je největší ze Severofríských ostrovů, nabízí písčité pláže a pohyblivé duny zvedající se až do výšky 25 m. Marše (občasně zaplavovaná území) se prostírají v národním parku Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer.

Porýní-Falc (Rheinland-Pfalz) patří k nejromantičtějším a turisticky velice oblíbeným oblastem Německa. Zvlněná krajina se dotvářena vinicemi a četnými hrady v údolí Rýna a Mosely. Obě řeky se využívají k projížďkám výletními loděmi. Koblenz leží na začátku romantického údolí Rýna. Severozápadní část země tvoří vulkanické pohoří Eifel. Trevír (Trier), jedno z nejstarších německých měst, si uchovalo památky na římskou minulost, Porta Nigra (Černá brána) je nejkrásnější pozdně antická stavba na území Německa. Impozantní románský dóm ve Wormsu (sídlo říšského sněmu ve středověku) představuje spolu s románskými dómy ve Špýru a Mohuči fascinující ukázkou středověké sakrální architektury. Tento kraj je opředen mýty a legendami (legendy o Nibelunzích, Lorelei).

Sasko je po Meklembursku-Předním Pomořansku druhou nejnavštěvovanější spolkovou zemí bývalé NDR. Cestovní ruch se soustřeďuje jednak do dvou největších měst Drážďan (obrazárna Zwinger, soubor barokních a rokokových staveb) a Lipska (veletrhy a výstavy) a dále také do přírodně atraktivních lokalit při hranicích s Českou republikou: Krušné hory, Saské Švýcarsko.

Ve spolkové zemi **Braniborsko** (Brandenburg) je vymezeno celkem 12 turistických regionů. Jedná se spíše o nížinný a venkovský kraj protkaný hustou sítí řek a jezer. K největším atraktivitám patří historické památky ve městě Postupim (park a zámek Sanssouci – letní sídlo pruských králů). Sprévský les (Spreewald) je vhodný k projížďkám na lodích nebo na kole. Braniborsko se pyšní velkolepými zámky (Oranienburg, Branitz, Rheinsberg) a gotickými kostely a kláštery. Vzhledem k blízkosti Berlína se stal tento kraj častým místem rekreace obyvatelů hlavního města.

Durynsko (Thüringen) je země s kopcovitou lesnatou krajinou a četnými menšími městy, prezentuje se jako zelené srdce Německa. V jižní polovině se rozkládá masiv Durynského lesa s hustým porostem smrků, buků a dubů, ve kterém se nachází množství oblíbených lázeňských a zimních středisek (Oberhof). V Durynsku v minulosti vyrůstaly velkolepé hrady (Wartburg), kostely a kláštery. Výmar (Weimar) je atraktivním historickým a kulturním městem. K jeho slavným obyvatelům náleželi Goethe, Schiller, Herder, Liszt, Strauss, Nietzsche a další. Město propůjčilo jméno také výmarské republice. Erfurt, středisko Durynska, je zároveň nejstarším městem se známou univerzitou, na které studoval Martin Luther.

Sasko – Anhaltsko (Sachsen-Anhalt) je spolkovou zemí při Labi s převážně nížinným povrchem. Na jihozápadě se však zdvihá pohoří Harz, které je nejznámější turistickou atrakcí země. V rámci této země se rozeznává 6 turistických regionů (region Harz leží také v Dolním Sasku). Nachází se zde také zajímavá sídla jako Wittenberg (Martin Luther zde uveřejnil své teze), Dessau (bývalé sídelní město vévodství), Magdeburg (ve středověku politické a kulturní centrum). Po celém území je roztroušeno množství kostelů a klášterů v románském stylu. Ve Wörlitzu je možné navštívit parkově upravené anglické zahrady, první svého druhu na evropském kontinentu.

Sársko (Saarland) je malou spolkovou zemí při hranicích s Francií a Lucemburskem. Jedná se o kopcovitou lesnatou oblast s dosud významnou těžbou uhlí. Region má za sebou bouřlivou minulost, dlouhá léta byl předmětem sporů mezi Francií a Německem. Opevněné město Saarlouis proslulo barokní architekturou. Saarbrücken leží na řece Sára a bylo původně frankou pevností.

V turistických regionech nejsou zahrnuta města Berlín, Brémy, Hamburg, která jsou také samostatnými zeměmi. **Berlín** (Berlin) byl v minulosti z hlediska cestovního ruchu velmi postižen rozdělením Německa. Mezi jeho architektonickými památkami dominují klasicistní stavby podél třídy Unter den Linden. Neoklasicistní Braniborská brána je hlavním symbolem a tepnou Berlína. Najdeme tady rovněž ostrov Museumsinsel s dómem a působivým seskupením muzeí, Humboltovu univerzitu, Státní operu a další významné stavby. Na Alexanderplatz se tyčí televizní věž. Na bývalém území nikoho, jež kdysi oddělovalo východní a západní Berlín je nyní ultramoderní náměstí. Navzdory tomu, že část Charlottenburg se nemůže pochlubit mnoha historickými budovami, náleží k nejpřitažlivějším čtvrtím v metropoli.

Brémy (Bremen) jsou spíš než rušnou moderní metropolí poklidným venkovským městem s historickými kořeny sahajícími až do doby Karla I. Velikého. Panoramatu Brém vévodí staré jádro s velkolepým dómem a radnicí. Město bylo členem hanzy (obchod s kávou a vlnou). Symbolem Brém je sousoší tzv. brémských muzikantů. Součástí této spolkové země je přístav Bremerhaven při ústí Vesery do Severního moře.

Hamburk (Hamburg) je druhé největší německé město s památkami různých architektonických slohů. Hamburk byl řadu let vůdčím členem hanzy a samostatným obchodním městem. Návštěvníky láká obrovský přístav (Labe), situovaný přímo uprostřed města. Symbolem Hamburku je rozměrná neorenesanční radnice. V Hamburku působili četní umělci.

Rakousko, Rakouská republika (Österreich, Republik Österreich)

Rakousko má dobrou geografickou polohu, jelikož se rozkládá na hranicích mezi západní a východní Evropou, zároveň se nachází na severo-jihní tranzitní turistické ose (klíčový význam pro německý, český a polský tranzit do Středomoří). Počet obyvatel se pohybuje kolem 8,1 mil., přičemž Rakousko je charakteristické relativně vysokým podílem venkovského osídlení a nerovnoměrností osídlení. Hlavní město Vídeň (Wien) je také největším městem země s cca. 1,6 mil. obyvatel. K dalším velkým sídlům patří Štýrský Hradec (Graz), Linec (Linz), Salzburg, Innsbruck.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Různorodost krajinných typů s převahou hornatin je velmi příhodná pro rozvoj cestovního ruchu. Rakousko lze členit na tři velké přírodní oblasti: alpskou soustavu, východní nížiny a vysočiny podél hranice s Českou republikou.

Alpy zabírají 60 % území a jsou rozděleny na tři pásma. V severním vápencovém pásmu mají zvlášť neobvyklý charakter masivy Salcburských Alp, nejvyšší jsou masivy Dachsteinu. Centrální krystalické pásmo se rozpadá na řadu hřebenů oddělených malebnými kotlinami a kaňonovitými údolními. Nejvyšší jsou Vysoké Taury s nejvyšší horou Grossglockner s ledovcem Pastersee při úpatí. Pokračováním Taur na západ jsou Zillertálské a Ötztálské Alpy, na italských hranicích přerušené komunikačně důležitým průsmykem Brenner. Na jihovýchodě při hranici s Itálií a Slovinskem zasahuje do Rakouska pásmo Jižních vápencových Alp – masivy Karské Alpy a Karavanky.

Severovýchod vyplňuje úrodná, rovinná Vídeňská pánev s vápencovými pahorky, které představují výběžky Vídeňského lesa. Na hranicích s Maďarskem leží bažinami obklopené Nezdiderské jezero. Sever je vyplněn morfologicky jednotvárnými výběžky České vysočiny v podobě Mühlviertlu (Mlýnská čtvrť) a Waldviertelu (Lesní čtvrť).

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Soubor kulturně-historických předpokladů pro cestovní ruch v Rakousku je taktéž ojedinělý. Rakousko je místo architektonických skvostů i pozůstatků historie. Každá významná epocha i historický styl zde zanechal své stopy. K tomu významně přispívá i skutečnost, že Vídeň byla císařským sídlem. Pod světovým kulturním dědictvím se nachází světoznámá rezidence Habsburků, zámek Schönbrunn ve Vídni stejně jako historická jádra Vídně, Salcburku a Štýrského Hradce. V Rakousku se najde celá řada klášterů a významných církevních památek, hradů a zámků (např. Clam, Düssing, Dürnstein, Rosenberg, Porcia, Hohenwerfen, Rappottenstein, Eggenber, Kufstein, Esterázy, Hollenburg, Velden, Greifenstein a řada dalších).

Tato země čerpá ze své bohaté kulturní historie a každoročně se zde koná množství kulturních akcí a festivalů. V Rakousku působilo několik světově proslulých hudebníků jako W.A. Mozart, G. Mahler, F. Schubert, J. Strauss, L. v. Beethoven a další. Zejména v horských oblastech se uchovávají lidové zvyky a tradice

Význam cestovního ruchu

Vysokohorský reliéf Alp se stovky ledovcových jezer (koncentrované v oblasti Solné Komory a Korutan) a vodnatých řek (vodacké sporty, rafting) představuje velký potenciál pro letní a zimní sportovní rekreaci i pro specifické formy cestovního ruchu. Rakousko je zemí s vysoce rozvinutým venkovským cestovním ruchem, spojeným s agroturistikou a ekoturistikou. Specifickým rysem rakouské nabídky jsou kulturní a hudební festivaly. Vyvážená kombinace přírodních a kulturních předpokladů, doplněná o typické německé vlastnosti (pracovitost, systematickosti, smysl pro pořádek a hygienu) a blízkost nejvýznamnějšího zdrojového trhu Evropy Německa vyúsťuje ve vysokou výkonnost rakouského cestovního ruchu. Rakousko se dlouhodobě udržuje v první desítce nejnavštěvovanějších zemí světa (v roce 2006, 10. místo), v relativním vyjádření (příjezdy na počet obyvatel či rozlohu) je postavení Rakouska ještě významnější. Turismus představuje také významnou složku rakouské ekonomiky. Podíl turismu na HDP je oproti státům EU nadprůměrný a činí cca 6,4 % (v EU cca 5 %). Kolem 10 % ekonomicky aktivního obyvatelstva je zaměstnáno v turismu.

Turistické regiony

Více jak třetina všech přenocování se uskuteční ve spolkové zemi **Tyrolsko** (Tirol). Horský ráz krajiny, intaktní příroda, kvalitní turistická infrastruktura činí tento region velice turisticky atraktivním, zejména v zimním období. Centrem regionu je Innsbruck se řadou kulturních památek a zajímavostí. Innsbruck byl v minulosti dvakrát dějištěm zimních olympijských her, (skokanský areál Bergisel, střediska Seefeld a Igls). Mezi významné oblasti horského cestovního ruchu patří masiv Ötztalských Alp (středisko Sölden, údolí Pitztal), Stubaiské Alpy (Stubaital), Zillertalské Alpy (Hintertux) a Kitzbühelské Alpy (středisko Kitzbühel). Z dalších významných středisek nesmíme zapomenout na Sankt Anton, Arlberg a Achensee.

Salcbursko (Salzburg/SalzbürgerLand) nabízí mnoho přírodních atraktivit s pojených s horským charakterem, v národním parku Hohe Tauern se nachází několik třítisícovek. Ke známým střediskům v rámci této země patří Kaprun / Zell am See, Lungau, Pinzgau atd. Město Salzburg je rodištěm W.A. Mozarta, na jehož počest je každoročně pořádán hudební festival. Salzburgu se také někdy přezdívá „Řím severu“, dochovalo se zde množství historických památek, pro které bylo město zapsáno do seznamu světového dědictví a po Vídni je druhým nejnavštěvovanějším městem Rakouska. Dalšími turistickými atrakcemi regionu jsou Grossglocknerská vysokohorská silnice, Krimmlské vodopády, solné doly atd.

Typickým znakem **Korutan** (Kärnten) je vysoká koncentrace ledovcových jezer. Na rozdíl do Solné komory jsou teplejší. K turisticky intenzivně využívaným patří hlavně Wörther See, Ossiacher See a Millstätter See. Stejně jako předešlé regiony mají Korutany horský charakter krajiny, na hranici s Tyrolskem a Salcburskem se tyčí nejvyšší hora Rakouska (Grossglockner 3798 m). Známostou turistickou atraktivitou je Mölltalský ledovec.

Spolkové zemi **Štýrsko** (Steiermark) se vzhledem k lesnímu bohatství také říká „zelené srdce“ Rakouska. V tomto regionu se nachází různé typy krajin - ledovcové pláně v oblasti Dachsteinu i vinice jižně od Štýrského Hradce. Štýrská Solná komora je atraktivní krajina hor a jezer. Druhé největší město Rakouska a zároveň centrum země – Štýrský Hradec má historicky atraktivní centrum. V popředí stojí hodinová věž, Zemský dům, zbrojnice atd. Ve Štýrsku je i největší poutní místo Mariazell.

Region a spolková země **Vorarlbersko** (Vorarlberg) leží v západním cípu Rakouska mezi Bodamským jezerem a Arlbergem. Asi tři čtvrtiny území zabírají Alpy, které skýtají bohaté možnosti pro turistické využití, zejména zimní sporty zde mají svoji tradici a horská střediska se řadí k nejlepším a nejznámějším v Alpách (Lech, Zürs a další), k čemuž napomáhá rozsáhlá turistická infrastruktura. Oblast kolem Bodamského jezera je obzvláště vhodná pro méně náročnější formy turistiky. Bregenz, centrum regionu, je kulturní město známé díky konání mezinárodních festivalů.

Spolková země **Horní Rakousy** (Oberösterreich) nabízí zajímavou paletu turistických atraktivit – hory, lesy (Mühlviertel), jezera (např. Mondsee, Traunsee, Wolfgangsee). Centrem Horních Rakous je Lincec (Linz), město rozložené na obou březích Dunaje, které je významným přístavem, střediskem vědy, školství, kultury. V Linci stojí jeden z nejstarších kostelů celého Rakouska, je známý řadou barokních památek. Oblast kolem lázní Bad Ischl proslavil císařský pár, který si zde vybudoval císařskou rezidenci. Městečko Hallstatt v centru Solné Komory pod Dachsteinem je památkou UNESCO. Za zmínku stojí i význam lázeňství v regionu.

Na území největší spolkové země **Dolní Rakousy** (Niederösterreich) je vymezeno 7 turistických regionů – Wachau (UNESCO), Waldviertel, Mostviertel, Weinviertel, Marchnonauland a Niederösterreich-Süd Alpin. Dolní Rakousko je rozmanitá země – od rovin kolem Moravy a Dunaje, přes pahorkatinu Weinviertelu až po náhorní plošinu Waldviertelu, k oblouku Alp v Mostveietelu. Dolní Rakousko má s rozsáhlou sítí cyklistických stezek a cest pro pěší turistiky (např. Podunajská cyklostezka), najdeme zde i střediska zimních sportů (Schneeberg, Semmering). K významným atraktivitám patří klášter v Melku a St. Pöltenu.

Relativně málo významná pro cestovní ruch je spolková země **Hradsko** (Burgenland). Země nese název podle množství hradů střežících hranici. Nejvýznamnější přírodní atraktivitou je Neziderské jezero (ke koupání se však hodí jen na málo místech). Hlavním městem země je Eisenstadt.

Hlavní město **Vídeň** (Wien) je nejvýznamnější z hlediska městského turismu, stalo se třetím sídlem OSN. Soubor kulturních a historických památek Vídně je jedinečný (dřívější sídlo Rakousko-uherské monarchie). Centrem staré části je Stehpanplatz s gotickým dómem sv. Štěpána, mezi důležité a zajímavé budovy patří budova opery, císařský palác Hofburg se Španělskou jízdárnou, neogotická městská radnice, Burgtheater a Musikverein, sídlo vídeňského filharmonického orchestru, chrám Karla Boromejského a další. Letní císařskou rezidencí byl zámek Schönbrunn. Mezi přitažlivé lokality patří zábavní středisko Prater.

Švýcarsko, Švýcarská konfederace (*Schweizerische Eidgenossenschaft, Confédération suisse, Confederazione svizzera*)

Švýcarsko je vnitrozemský stát, který se svojí rozlohou 41 293 km² řadí spíše k menším evropským zemím. Počet obyvatel dosahuje 7,2 mil. obyvatel, hustota obyvatelstva je tedy poměrně vysoká – 174 obyv./km². Největším městem je Curych s cca. 360 tis. obyvateli, včetně aglomerace dosahuje město téměř 1 mil. obyvatel. Za Curychem následuje Ženeva, více jak 100 tis. obyvatel mají města Basilej, Bern a Lausanne.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Přírodní podmínky Švýcarska jsou obzvláště výhodné z hlediska využití pro cestovní ruch a dá se říci, že soubor těchto podmínek je v Evropě ojedinělý. Kolem 70 % území má horský až velehorský charakter. Cca 60 % území zabírají Alpy a Švýcarsko se tak řadí mezi nejvýše položené státy v Evropě (průměrná nadmořská výška je 1300 m. n. m.). Alpy zabírají střední, jižní a jihovýchodní část země. Vysokohorský reliéf, zaledněná údolí, ledovcová jezera, typické alpské louky vytváří malebné scenérie a činí tuto zemi velice turisticky atraktivní. Na území Alp se rozkládá několik horských masívů. Z jihu se zvedají masivy Vnějších vápencových Alp a za nimi velehorské krystalické Bernské Alpy, východněji nižší Glarnské Alpy. Jih Švýcarska vyplňují další alpská pohoří oddělená od severních Alp hlubokým údolím řeky Rhône na západě a Rýna na východě. Dvě větve Alp se stýkají v masivu St. Gotthard. Nejvyšších výšek dosahuje jižní pásmo v Pevninských Alpách na jihozápadě v masivu Monte Rosa a pověstným Matterhornem. Na východě dosahuje ještě 4000 m výšky masiv Bernina. Po obou stranách horských pásem ustupující ledovce vytvořili jezera.

Ve střední části země se nachází Švýcarská plošina (Mitteland), která zaujímá cca 30 % území. Podél hranice s Francií se rozkládá vápencové pohoří Jura, které se rozprostírá na zbývajících 10 % území.

Ve Švýcarsku najdeme přes 2000 jezer (většinou ledovcového původu), které se vzhledem k relativně studené vodě nehodí k běžnému koupání, využívají se spíše pro vodní sporty a vyjížďky výletními loděmi a parníky. Nejznámější jezera jsou Vierwaldstätterské o rozloze 114 km² (někdy překládáno jako Čtyřkantonské), Neuchatelské, Bodamské, Ženevské, Curyšské.

Klimatické podmínky

Podnebí je ovlivněno polohou (na rozhraní mezi kontinentálním a oceánským klimatem v Evropě), reliéfem a nadmořskými výškami. Rozdíly v klimatu mezi málo vzdálenými oblastmi mohou být značné. Podnebí při hranici s Itálií (Ticino) má určité středomořské rysy (včetně subtropické vegetace). Fény, suché a teplé větry, mají vliv na prudké změny tlaku a teplot v krátkých časových úsecích. U mnoha osob, zejména ve vyšším věku, negativně působí na jejich organismus i psychiku. Trvalá sněhová pokrývka na severních svazích je od 2500 m, na jižních svazích od 2900 m.

Horská střediska se kromě sportů využívají také jako klimatické lázně. Železniční trasy a silnice vedoucí přes Alpy se využívají nejen k dopravě, ale také turistických účelům pro panoramatické vyjíždky.

Kulturně historické předpoklady

Nejen, že všechna důležitá města mají bohaté soubory kulturně historických památek, ale existuje spousta menších architektonicky i historicky zajímavých míst. Každý umělecký i stavební styl probíhající v evropských zemích zanechal své stopy i ve Švýcarsku. Ve Švýcarsku však nenajdeme grandiózní paláce a stavby aristokracie tak jako na jiných místech Evropy. Na území Švýcarska se dochovaly památky Římanech, ze středověku, gotiky, renesance, baroka, samozřejmě zde najdeme stavby v duchu moderních stavebních stylů. Architektonické památky jsou většinou dobře dochované a to i díky tomu, že se na území Švýcarska téměř 200 let neválčilo. Každá horská oblast si dochovala svůj určitý ráz projevující se v architektuře horských chalup.

Tradiční partikularismus kantonálních komunit a jazykově odlišných oblastí (ve Švýcarsku jsou čtyři úřední jazyky, existují výrazné dialekty) vytvářejí různorodost folkloru, lidových slavností a tradičních ceremoniálů, zvláště přitažlivých pro zahraniční klienty. V horských oblastech se stále dodržují tradice spjaté zejména s oslavami jarního tání a hnaní krav na alpské louky, naopak potom na podzim.

Turistické regiony

Z pohledu cestovního ruchu se dělí území Švýcarska na 13 turistických regionů, každý region se dále skládá z několika subregionů.

Dominantní postavení mezi turistickými regiony mají zejména alpské regiony a střediska. Největší švýcarskou rekreační oblastí je **Graubünden**, kde cestovní ruch hraje významnou roli v místní ekonomice. Na území Graubündenu se rozkládá 150 údolí a kolem tisícovky vrcholů Alp, přírodní scénérii doplňuje nespočet jezer. V Graubündenu se nacházejí významná evropská střediska proslulá zejména jako střediska zimních sportů, turistiky a jako klimatické lázně. St. Moritz je nejen proslulým lázeňským městem, ale také střediskem především zimních sportů (mistrovství, OH). K dalším turisticky významným destinacím patří Arosa, Davos (World Economic Forum), Scuol, Klosters, Lenzerheide, Disentis, Val Poschiavo. Graubünden je domovinou jediného švýcarského národního parku (Engadin).

V regionu **Wallis** (francouzsky Valais) se nalézá celkem 47 čtyřtisícovek. Další atraktivitou tohoto regionu je Aletschký ledovec (zapsán do seznamu světového přírodního dědictví UNESCO), který zaujímá 187 km² a táhne se celých 24 km údolím. Zřejmě nejznámějším střediskem regionu je Zermatt, který se nachází pod úpatím hory Matterhorn. Zajímavostí Zermattu je, že se po tomto středisku nedá pohybovat běžným automobilem nebo autobusem. Návštěvníci musí odstavit automobily na parkovišti, přesednout do vlaku, který je do střediska doveze. Pro pohyb po Zermattu se mohou použít elektromobily nebo koňské povozy. K dalším známým destinacím regionu patří Saas-Fee, Crans-Montana, Leukerbad, Chablais – Portes du Soleil.

Region **Berner Oberland** leží v turisticky hojně navštěvovaných Bernských Alpách. Lákadlem tohoto regionu jsou taková střediska jako Interlaken, Grindelwald, Gstaad-Saanenland, Lenk-Simmental, Lötschberg-Kandersteg, Wengen atd. V tomto regionu leží velice známá trojice alpských velikánů Eiger, Mönch a Jungfrau, po které dostal region název (Jungfrauregion). Jungfrauoch (3454 m.n.m.) je nejvýše položená stanice železnice v Evropě, na jejímž vrcholu je možné navštívit ledový palác. V tomto regionu leží mimo jiné dvě jezera – Thunersee a Brienersee využívaná k vyhlídkovým plavbám.

Střediskem regionu **Zentralschweiz** (centrální Švýcarsko) je město Luzern (Lucern) položené na Vielwaldstätském jezeře s množstvím historických památek. Podél jezera vede tzv. Švýcarská stezka, rozdělená na 26 úseků podle kantonů. Toto území je opředeno spoustou pověstí spojených se založením konfederace v roce 1291 a osobou Viléma Tella. Pohled na hřebeny Alp se naskýtá z vrcholku Rigi nebo Pilátusu, na který vede nejprudší ozubená lanovka. K vyhlášeným střediskům zimních i letních sportů patří Engelberg (pod ledovcovou horou Titlis), Melchsee-Frutt a dále Andermatt (při Gotthardském tunelu propojující severní a jižní stranu Alp).

Také region při **Ženevském jezeře** (Genferseegebiet, Waadtland) nabízí mnoho alpských panoramat v kontrastu s jižní vegetací a stráněmi porostlými vinicemi. Hlavním střediskem tohoto regionu je Lausanne (sídlo Mezinárodního olympijského výboru a Olympijského muzea). V regionu se nachází malé vinařské vesničky se středověkou historií, která se promítla na místní architekturu. Podél jezera leží několik lázeňských center – Montreux, Vevey, Yverdon – Les Bains, které se těší oblibě mezi známými osobnostmi již několik století.

Kanton a region **Ticino** (Tesín, Tessin) je bránou na jih. Leží na jižní straně Alp a jeho podnebí i vegetace je touto skutečností významně ovlivněna. Střediskem regionu je Bellinzona, město, které díky svým historickým památkám bylo zapsáno do seznamu kulturního dědictví UNESCO. Turisticky atraktivní jsou jezera Lago Maggiore a Lago Lugano, jejichž přitažlivost zvyšuje subtropická vegetace.

Na území regionu **Schweizer Mittelland** leží hlavní město Bern, jehož historické centrum bylo zapsáno do seznamu UNESCO (6 km arkád). Ve východní části regionu leží Emmental – údolí s malebnou architekturou proslavené výrobou sýra. Dalšími středisky v regionu jsou města Biel a Solothurn.

Destinace **Genève** (Ženeva, Genf) leží na západním cílu země samotné i Ženevského jezera. O Ženevě se říká, že je nejmenší z velkých metropolí. Město má kosmopolitní charakter a to zejména díky sídlům několika mezinárodních organizací (Organizace spojených národů, Světová zdravotnická organizace atd.).

Region **Neuenburg / Jura** leží na severovýchodě země při hranici s Francií se také bývá označován jako Watch Valley. Tento region je známý svojí tradicí ve výrobě proslulých švýcarských hodinek. Pro méně náročné formy rekreace je vhodné vápencové pohoří Jura s atraktivními jezery jako např. Lac de Joux.

Region **Ostschweiz / Liechtenstein** (východní Švýcarsko, Lichtenštejnsko) leží jižně od Bodamského jezera a je značně rozmanitý co do přírodních zajímavostí – od roviny podél jezera a údolí Rýna až po masiv Toggenburgu. Na jihu regionu se nalézá několik lyžařských středisek. Na toku Rýna (nedaleko Schaffhausenu) se nachází vodopád s vyhlídkou na skalním výběžku. Z historického hlediska je zajímavý komplex kláštera v St. Gallenu, jež je součástí dědictví UNESCO. Polokantony Appenzell jsou vyhledávány zejména díky jejich neobvyklé architektuře a lidovým zvykům. Lichtenštejnsko nabízí mimo intaktní přírody také známou knížecí galerii.

V severní části Švýcarska se kolem stejnojmenného města nachází region **Zürich** (Curych). Největšími lákadly pro turisty je samotné město Curych s množstvím historických památek, které bylo původně sídlem keltských Helvétů. Na východ od města je položené letiště, pod kterým je železniční nádraží zajišťující rychlé a pohodlné spojení do všech částí Švýcarska. V okolí Badenu je možné navštívit několik lázeňských středisek.

Střediskem regionu **Basel** (Basilej) je stejnojmenné město s bohatými kulturními tradicemi a historickou hodnotou. Ve městě se nachází řada historických památek včetně nejstarší univerzity Švýcarska. Proslulý je basilejský masopust, který se odehrává v ulicích města již od brzkých ranních hodin. Dalšími centry v regionu je Aarau, Rheinfelden.

Region **Fribourg** (Freiburg) je známý díky středověkému jádru města na skalnatém úbočí řeky Saine a díky místní univerzitě. Nedaleké historické městečko Gruyères je proslulé výrobou sýra.

Význam cestovního ruchu

Švýcarsko patří mezi země s intenzivním turistickým ruchem s ohledem na své přírodní poměry i z historicko-kulturního hlediska. Odvětví cestovního ruchu (zařízení pro volný čas, zařízení pro turistiku, hotely, cestovní kanceláře, dopravci atd.) se v roce 2002 na HDP podílelo 5,3 %. Tento podíl je od roku 1992 poměrně stabilní (v roce 1992 5,8 %, 1998 5,4 %).

Návštěvníci ze SRN tvoří více jak třetinu zahraničních návštěvníků Švýcarska. Další početné skupiny návštěvníků tvoří návštěvníci z USA, Velké Británie a Francie.

Maďarsko, Maďarská republika (*Magyarország, Magyar Köztársaság*)

Maďarsko je podunajským státem ležícím ve vnitrozemní ve střední Evropě. Jeho rozloha přesahuje 93 tis. km². Maďarsko hraničí se 7 státy, přičemž nejdelší hranici (677 km) má se Slovenskem. Počtem obyvatel se Maďarsko vyrovná České republice, tj. v současné době zde žije přes 10 mil. obyvatel. Hustota zalidnění činí 108 obyv./km². Mezi největší města se řadí na prvním místě hlavní město Maďarska Budapešť (2 mil. obyvatel), Pécs, Szeged, Miskolc, Debrecen, Kecskemet, Nyíregyháza a Székesfehérvár.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska reliéfu krajiny nemá Maďarsko příliš vhodné podmínky pro rozvoj cestovního ruchu. Je totiž převážně rovinatou zemí. Rovinatý povrch tvoří dvě nížiny, a to Velká maďarská nížina (Alföld) na východě území a Malá nížina (Kisalföld) na severozápadě. Těmito nížinami protékají dvě největší řeky Dunaj a Tisa. Pouze na severu při hranicích se Slovenskem vystupují nevýrazná pohoří. Jedním z nich je i pohoří Mátra s nejvyšší horou Maďarska Kékes 1014 m n.m. Pro cestovní ruch i z hydrografického hlediska je významné jezero Balaton nacházející se na východě Maďarska. Toto jezero je zajímavé nejen proto, že je největší vodní plochou ve střední Evropě (595 km²), ale také díky tomu, že není napájeno žádnou řekou, což vede k tomu, že jezero vysychá. Na území Maďarska se nachází také řada přírodních rezervací a národních parků. Pro cestovní ruch v Maďarsku mají velký význam geotermální prameny, kvůli kterým sem přijížděli již staří Římané.

Podnebí je zde středoevropského typu s kontinentálními rysy, tj. mírné klima s teplými léty (nejteplejší měsíc je srpen) a chladnými zimami (nejchladnější měsíc je leden).

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Maďarsko má za sebou pestrou historii, která zanechala své stopy nejen v podobě historických pamětihodností ale také v podobě četných kulturních tradic a zvyků. Největší dominantou na historické pamětihodnosti je bezesporu hlavní město Budapešť. Bohatá maďarská kultura a tradice jsou stále udržovány v podobě maďarského folklóru. Maďarsko se světově proslavilo svým typickým tancem čardášem a gastronomií (např. segedínský guláš, tokajské víno atd.).

Turistické regiony

Z pohledu cestovního ruchu je Maďarsko rozděleno do pěti turistických regionů: Budapešť a okolí, Eger a Tokajské vinice, Pusta a jezero Tisa, Pannonia (Zadunají) a region Balaton. Turistický region Pannonia (Zadunají) a region Pusta a jezero . My se zde zmíníme pouze o těch nejnavštěvovanějších.

Nejvíce atraktivní částí Maďarska je region **Budapešť a okolí**. Dominantou tohoto regionu je Budapešť, která patří mezi významná evropská velkoměsta. Budapešť pomyslně rozdělena protékající řekou Dunaj na dvě části Buda a Pest. Buda se nachází na pravém břehu Dunaje a je převážně kopcovitého charakteru. Na jednom z jeho kopců se tyčí palácový komplex zvaný Buda Castl a na stejném břehu řeky se také nachází ve čtvrti Óbuda bývalé římské město Aquincum. Nejznámější pohled na Budapešť je z opevnění Citadel, které se nachází na hoře Gellért. Na druhém břehu Dunaje se rozkládá část zvaná Pest, která je centrem města. I zde se nachází spousta historických a architektonických památek (např. známá budova parlamentu, která je zároveň největší budovou v zemi a která ukrývá královskou korunu a insignie). Vyhledávaným místem v Pest je městský park Városliget, ve kterém se nachází zámek Vajdahunyad, proslulé městské lázně a v zimních měsících krasobruslařská plocha. Budapešť je nejen metropolitním městem s nákupními centry a zábavnými parky, ale je to i lázeňské město.

V okolí Budapešti se nachází řada pozoruhodných pamětihodností či atrakcí. Například město Gödöllo je vyhledáváno návštěvníky nejen kvůli přes 250let starému rozsáhlému královskému baroknímu paláci, ale i díky slavnému Hungaroringu, na kterém se jezdí závody Formule 1. Okolí Budapešti dominuje řeka Dunaj, která se v této části regionu stáčí prudce na jih a tvoří četné ostrůvky.

Vedle hlavního města je hlavní atraktivitou mezinárodního cestovního ruchu Maďarska **jezero Balaton**. Balaton je přezdíván „maďarským mořem“ a je ideálním místem rekreace pro rodiny s dětmi. Nabídka této turistické oblasti je kromě samotného jezera Balaton doplňována nedalekými termálními lázněmi (Keszthely, Balatonfüred, Hévíz, Zalakaros).

Na severu Maďarska se nachází turistický region **Eger a tokajské vinice**. Slouží jako rekreační zázemí pro domácí návštěvníky. Je nejhornatějším regionem Maďarska (pohoří Mátra – Kéres 1014 m). Častým cílem i zahraničních turistů je jeden z největších jeskynních systémů Evropy – jeskyně Baradla v Národním parku Aggtelek při hranicích se Slovenskem. (je zapsán na seznamu památek UNESCO). Významnou turistickou lokalitou je také vinařská oblast Tokaj (nedávno se stala součástí světového dědictví UNESCO). Centry tohoto regionu jsou historická města Eger a Miskolc.

Slovensko, Slovenská republika

Slovensko je menším střeoevropským státem s rozlohou 49 tis. km² s územím protaženým v rovnoběžkovém (východozápadním) směru. Počet obyvatel je přibližně 5,4 milionů, podíl dětské složky se postupně snížil a celkový počet obyvatel již spíše stagnuje. Hustota zalidnění je 110 obyv./ km². Hlavní město Bratislava s téměř 500 tis. obyvateli je současně i největším městem. K dalším významným městům se řadí Košice, Nitra, Prešov, Banská Bystrica, Žilina a další.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Více než polovinu plochy Slovenska zaujímají hory (dokonce velehory, nejvyšší vrchol má přes 2600 m), všechna pohoří patří ke karpatské soustavě alpsko-himálajského horského systému. Karpaty se táhnou ve velkém oblouku od Bratislavy (Malé Karpaty) podél hranic s Českou republikou (Bílé Karpaty, Javorníky) a Polskem až k hranicím s Ukrajinou. Slovenské Beskydy na západě a Nízké Beskydy na východě mezi sebou uzavírají Vysoké Tatry s výraznou ledovcovou modelací. Na jih od Vysokých Tater se táhnou pohoří Nízkých Tater a Slovenského rudohoří. Frekventovaným typem terénu jsou mezihorské kotliny. Slovenský kras při hranicích s Maďarskem představuje největší krasové území ve střední Evropě. Na jihozápadě státu se rozkládá rozsáhlá úrodná Podunajská nížina, na východě Východoslovenská nížina. Na území Slovenska se nachází 9 přírodních národních parků a 13 chráněných krajinných oblastí, téměř 1500 pramenů termálních a minerálních vod, mnohé s léčivými účinky. Mezi nejvýznamnější lázně patří Piešťany, Trenčianské Teplice, Rajecké Teplice, Bardejov, Bojnice, atd.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Kromě přírodního bohatství nabízí Slovensko celou řadu kulturně-historických atraktivit z různých vývojových epoch. Zárodky prvních měst na Slovensku se začaly formovat v období Velké Moravy. Na území Slovenska se nachází 18 městských památkových rezervací (např. Banská Bystrica, Bardejov, Bratislava, Kežmarok, Košice, Podolíneec, Žilina, Levoča, Trnava, Nitra atd.) a 10 rezervací lidové architektury. Slovensko se řadí mezi země s největším počtem hradů a zámků v Evropě, kterých se zde najde kolem 180 (Spišský hrad s je největší hradní komplex v Evropě). Na Slovensku se dá dále obdivovat pozoruhodná sakrální architektura (výjimečné dřevěné kostely).

V jednotlivých regionech se vyskytuje rázovitý folklór, živá kultura různých etnických skupin.

Význam cestovního ruchu

Přes velký turistický potenciál není postavení Slovenska v mezinárodní cestovním ruchu zatím až tak významné. Ročně přijede na Slovensko okolo 1,6 mil. zahraničních turistů, přičemž téměř třetinu tvoří návštěvníci z České republiky. Další významnou skupinou jsou Poláci se 17 % podílem a Němci se 14 % podílem na celkové zahraniční návštěvnosti.

Turistické regiony

Ačkoliv na Slovensku byly „Regionalizací cestovního ruchu v SR“ vymezeny turistické regiony (21 turistických regionů), my se v tomto textu omezíme na popis několika makroregionů.

Vedoucí postavení v realizaci cestovního ruchu si dlouhodobě udržují čtyři oblasti: Vysoké Tatry, severo-západní Slovensko, střední Slovensko a Bratislava se širokým zázemím.

Nejvyšší pohoří Slovenska, ale i celých Karpat je tradiční turistickou destinací. Atraktivita **Vysokých Tater** je založena na morfologických a klimatických podmínkách. Vysokohorský terén je využíván pro náročnou turistiku a horolezectví. Hlavní vysokohorská střediska plní i funkci klimatických lázní. Nejvýše leží Štrbské pleso u stejnojmenného jezera (středisko zimních sportů), mezi dalšími lze jmenovat Starý Smokovec a Tatranskou Lomnici. V podhůří Vysokých Tater je řada kulturních pamětihodností: lidová architektura a folklor Žiaru, historické jádro Kežmaroku. Administrativním a sociálně-ekonomickým centrem oblasti je Poprad – důležitý dopravní uzel (mezinárodní letiště, železnice) a vstupní brána oblasti.

Rovněž oblast **severozápadního Slovenska** je bohatá na přírodní atraktivity a kulturně historické zajímavosti. Těží ze své blízkosti k nejvýznamnějšímu zdrojovému trhu Slovenska – České republice. Osou oblasti je řeka Váh, která proráží hlubokou soutěsku v pohoří Malá Fatra. Toto pohoří je z oblasti nejintenzivněji využíváno (především jeho severní část – Vrátna dolina obklopena vysokými vrcholy v čele s Velkým Krivánem (1 709 m n. m.)). Svěbytným regionem je Orava s dochovanými folklórními zvyky. Střediskem celé oblasti je Žilina.

Střední Slovensko je hornaté území, jež vyplňují mimo jiné Nízké Tatry, Pol'ana a Slovenské Rudohorie. Nízké Tatry poskytují pro aktivní turistiku výborné podmínky, oblast okolo střediska Donovaly a Demänovská dolina (odtud vedou sedačkové lanovky na Chopok) tvoří nejvýznamnější lyžařskou oblast. Pozoruhodností je Demänovský kras, v němž se nachází světoznámá Demänovská ledová jeskyně. Poněkud méně frekventované je rozlehlé Slovenské Rudohorie s vynikajícím souborem přírodních krás (krasová kaňovitá údolí a malebné doliny) v Slovenském ráji. Totéž platí o Polaně, jež je typická hustými lesy nádhernými horskými loukami (je biosférickou rezervací UNESCO). Historicky a kulturně významná jsou středověká města Kremnica a Banská Štiavnica (UNESCO) spojená s tradicí dobývání nerostných surovin.

Bratislava nemá, například ve srovnání s Českou republikou, zdaleka tak dominantní postavení jako Praha. Přesto přiláká největší počet návštěvníků, jde však o krátkodobé pobyty (počtem přenocování jsou významnější výše zmíněné oblasti). Díky historickým okolnostem se po druhé světové válce stala Bratislava hospodářským, kulturním a vědeckým centrem Slovenska. Historické jádro města není příliš velké, ale dominuje mu Bratislavský hrad, který byl po více jak 150 letech obnoven. Mezi další historické památky patří: gotický dóm sv. Martina, gotická kaple sv. Jana ze souboru Františkánského chrámu, Michalská brána, četné paláce – Primaciální palác, Mirbachův palác, Stará radnice, atd. Z hlediska památkového fondu jsou některá města Slovenska historicky cennější i bohatší.

Z ostatních atraktivních oblastí můžeme jmenovat dva národní parky: Pieniny s průlomovým údolím pohraniční řeky Dunajec (vodácky atraktivní řeka), Slovenský kras při hranici s Maďarskem je největším krasovým územím v Evropě a má nejvíce podzemních prostor (asi 400 jeskyní a propastí).

Polsko, Polská republika (*Polska, Rzeczpospolita Polska*)

Polsko leží ve východní části střední Evropy při jižním pobřeží Baltského moře. Na západě hraničí s Německem, na jihu s Českou republikou a Slovenskem a na východě s Běloruskem a Ukrajinou. Na severovýchodě sousedí s Litvou a Kaliningradskou oblastí ruské federace. Polsko je šestým největším státem Evropy (jeho rozloha činí 312 683 km²). V současné době žije v Polsku přes 38 mil. obyvatel (červenec 2004) a hustota zalidnění dosahuje 123 obyv./km². Hlavní město je Varšava (Warszawa) s 1 640 000 obyv. Dalšími velkými městy jsou Lodž (828 000) a Krakov (746 000).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska mezinárodního cestovního ruchu nejsou přírodní předpoklady v Polsku příliš příznivé. Většinu povrchu Polska tvoří monotónní krajina nížin, pahorkatin a plošin. Baltské pobřeží není z důvodu klimatických i infrastrukturních pro zahraniční cestovní ruch atraktivní (je nejčastěji cílem domácích návštěvníků) a lem pohoří na jihu Polska zatím zůstává v kvalitě infrastruktury.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Polsko je zemí poměrně bohatou na kulturní památky se silnou náboženskou vazbou (kostely, chrámy). Poláci velice silně dodržují tradice - jak folklórní, tak jiné. Problémem je jejich rozptýlení do velkého prostoru, ucelených souborů památek (hlavně historických měst) je v Polsku málo a díky historickému vývoji (četné války, včetně 2.světové) z mnohých z nich zůstaly sutiny nebo jen základy.

Význam cestovního ruchu

Upozornění

Uvedené podmínky se projevují v postavení Polska v mezinárodním cestovním ruchu. Přestože statistika WTO řadila ještě na konci 90. let Polsko mezi nejnavštěvovanější země Evropy (okolo 17 mil. návštěvníků ročně), reálná pozice je poněkud nižší. Důvodem je metodika měření zahraniční návštěvnosti (při použití stejné metodiky jako v ČR klesá počet zahraničních návštěvníků na úroveň okolo 4 – 5 mil.), dále vysoký podíl příhraniční nákupní turistiky a v devadesátých letech minulého století i intenzivní zájem návštěvníků z Německa, vyplývající ze specifické poválečné situace. Ani postavení cestovního ruchu, měřeno podílem sektoru na HDP, nedosahuje evropského průměru. Podle posledních odhadů se jeho podíl pohybuje okolo 2,2 %.

Turistické regiony

Turistický ruch má regionálně velmi odlišnou intenzitu a význam. K nejatraktivnějším oblastem patří pobřeží Baltského moře, oblast Mazurských a Pomořanských jezer a pohoří na jihu, především Krkonoše, Tatry a Beskydy.

Největší intenzita cestovního ruchu u **Baltského moře** se soustřeďuje do dvou oblastí. Prvním je Gdaňský záliv s úzkými úzké poloostrovy, Helské a Viselské kosy (turistická centra Jastarnia, Hel a Krynica Morska) a se třemi městy Gdaňsk – historické hanzovní město s gotickými a renesančními památkami, Gdynia a Sopoty – přímořské lázně. Druhá oblast se rozkládá od ústí řeky Odry s přístavem a historickým městem Štětín po lázně Kołobrzeg.

Oblast **Mazurských a Pomořanských jezer** v malebné lesnaté krajině poskytuje možnosti pro pobytovou rekreaci, rybolov a vodní sporty. Největší jezera (Sniardwy a Mamry) nalezneme v oblasti Mazurské jezerní plošiny. Většímu využití potenciálu oblasti brání relativní odlehlost od západoevropských zdrojových trhů a chladné počasí.

Další oblastí koncentrace cestovního ruchu v Polsku jsou pohoří při jeho jižní hranici. Na Česko-polské hranici jde o rozlohou malé polské části **Jizerských hor** a **Krkonoš** (hlavní střediska Karpacz – lázně a Jelenia Góra) doplněné pásem menších lázeňských středisek v Kladsku (Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój a Duszniki Zdrój). Nejvyšší polská horská oblast se nachází podél celé hranice se Slovenskem. Nejatraktivnější částí jsou **Tatry** se

horským střediskem Zakopane. Tatry obklopuje oblouk Beskyd, který začíná na česko-slovensko-polském trojmezí Západními Beskydy, též zvané Vysoké Beskydy (Babia Góra, 1725 m n. m., průlomové údolí Dunajce vápencovým pohořím Pieniny) a končí Východními Beskydy, resp. Nízkými Beskydy, kde nalezneme mj. národní park Bieszczady s hojným výskytem zvěře.

Z ostatních oblastí cestovního ruchu se pozornost návštěvníků soustřeďuje na izolovaná turistická střediska hlavně v podobě historických měst. Z mezinárodního hlediska je nejcennější lokalitou **Krakov** – komplex královského zámku Wawel s cennými sbírkami a interiéry, rozsáhlé náměstí s krytou tržnicí a mariánským kostelem a budova Jagellonské univerzity z roku 1364. V Horním Slezsku leží některé další atraktivita mezinárodního významu: Osvětim, Wieliczka (solné doly) a poutní místo Czestochowa. Centry cestovního ruchu jsou i historická města Vratislav (gotická radnice a katedrála), Poznaň (renesanční radnice, veletržní město), Toruň (gotická radnice, měšťanské domy, hradby a hrad řádu německých rytířů, rodiště M. Koperníka) a Malbork (hrad řádu německých rytířů, ukázka cihelné gotiky).

Lichtenštejnsko, Lichtenštejnské knížectví (*Fürstentum Liechtenstein*)

Lichtenštejnsko je malé středoevropské knížectví rozkládající se na pravém břehu horního toku Rýna (rozloha 160 km²). Řeka tvoří hranici se Švýcarskem, se kterým má celní unii a společnou měnu. Druhým a zároveň posledním sousedem země je Rakousko. Povrch je v západní části tvořen plochou říční nivou a směrem k východu se zvyšuje jeho nadmořská výška. Nejvyšší horou je Grauspitz (2599 m). Poloha uprostřed Alp podmiňuje funkční využití území pro cestovní ruch. Nabídka cestovního ruchu Lichtenštejnska je zaměřena na přírodě založené aktivity. Jde především o zimní sporty (lyžařském středisku Malbun) a letní vysokohorskou turistiku. Nabídka kulturně-historických pamětihodností je soustředěna v hlavním městě Vadusu. Největšími atraktivitami jsou muzea (např. muzeum poštovních známek) a uměleckých galerií.

Otázky k zamyšlení

1. Z hlediska forem a druhů cestovního ruchu vyjmenujte nejvýznamnější rozdíly mezi popsanými zeměmi střední Evropy?
2. Vyjmenujte faktory, které přispívají k rozvoji cestovního ruchu v jednotlivých státech střední Evropy?
3. Které regiony střední Evropy vykazují nejvyšší intenzitu cestovního ruchu a proč?
4. Srovnajte roli kulturně-historických předpokladů Německa a České republiky v nabídce cestovního ruchu.
5. Jaké determinanty ovlivňují postavení jednotlivých zemí střední Evropy v mezinárodním cestovním ruchu?

7.2 Země severní Evropy

Obsah kapitoly

Švédsko, Švédské království (Sverige, Konungariket Sverige)

Norsko, Norské království (Kongeriket Norge)

Finsko, Finská republika (Suomi, Suomen Tasavalta)

Dánsko, Dánské království (Kongeriget Danmark)

Island, Islandská republika (Lýðveldið Ísland)

Časová zátěž

5 hodin

Způsob studia

práce s mapou a eAtlasem

Švédsko, Švédské království (Sverige, Konungariket Sverige)

Švédsko se nachází na severu Evropy a svojí rozlohou 450 tis. km² zabírá největší část Skandinávského poloostrova. V rámci Evropy je čtvrtou největší zemí. Švédsko sousedí na západě a severozápadě s Norskem a na severovýchodě s Finskem. Počtem obyvatel (více než 8,9 milionu) Švédsko sice předstihuje Rakousko, ovšem stejně jako ostatní severské státy i Švédsko je charakteristické nízkou hustotou zalidnění (20 osob/km²). Rozdíly mezi zalidněním jsou dány především klimatickými podmínkami, které způsobují, že největší část obyvatelstva žije v jižní polovině Švédska. Důležitými městy z hlediska koncentrace obyvatelstva tak jsou hlavní město Stockholm (1,6 mil. obyvatel), Göteborg a Malmö.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Největší devizou Švédska je nádherná nedotčená severská příroda, a to jak fauna tak flóra. Skandinávské pohoří svými tvary vytváří zajímavou krajinu s množstvím jezer (největší Vänern 6240 km²) – zabírají téměř 10% rozlohy. Na severu je Skandinávské pohoří nejvyšší (Kebnekaise 2111 m) a směrem k jihu se území svažuje až do pobřežních nížin a pahorkatin. Svahy Skandinávského pohoří jsou protkány nesčetnými říčkami, které jsou využívány nejen pro výrobu energie, ale i pro náročnou vodní turistiku. Krajina Skåne na jihu se podobá dánské. Švédové si svoje přírodní bohatství chrání, a proto zde najdeme řadu přírodních rezervací a národních parků.

Klimatické podmínky

Nevýhodou pro rozvoj cestovního ruchu je odlehlost a klimatické podmínky. Na jihu převládá mírné podnebí, které se postupně směrem na sever proměňuje ve velmi chladné. Léta ve Švédsku nejsou příliš teplá a zima dokáže být dlouhá a drsná. Také nadmořská výška hraje významnou roli. V pohořích leží sníh třeba i osm měsíců, zatímco v pobřežních nížinách na jihu vydrží měsíc nebo i méně.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Návštěvníky Švédska nepřitahuje pouze nedotčená příroda, ale také kulturně historické památky. Nejatraktivnější památky se nacházejí přímo v hlavním městě Stockholm a jsou koncentrovány převážně na ostrovech (odtud i název „Benátky severu“). Dalším atraktivním místem je historické město Uppsala, které od 6. století bylo centrem země. Řadou

středověkých památek se může pochlubit hlavní město ostrova Gotland Visby. Švédsko nabízí celkem jedenáct památek zapsaných do seznamu světového dědictví UNESCO.

Turistické regiony

Jedním z nejzajímavějších destinací Švédska je bezesporu **oblast Lappland**, která se rozprostírá v jeho severní části. Zabírá území nejen provincie Lappland, ale přechází přes Västerbotten, Norrbotten a pokračuje až do severní části Finska. Tato oblast přitahuje turisty i díky přírodním úkazům jako je polární záře či polární den. Díky klimatickým a geografickým podmínkám je region vhodný pro provozování jak zimních (lyžování, projížďky na skútrech či na psím spřežení) tak i letních (kempování, rybaření, procházky atd.) sportů. Celkově je pro severní část Švédska typická velká koncentrace národních parků, z nichž nejvýznamnější se nacházejí na nejvýše položených svazích Skandinávského pohoří (např. NP Sareks, NP Abisko a NP Vadvetjåkko).

Ve středním Švédsku je nejnavštěvovanější oblastí **Dalarna** s více než 6 000 jezery, řadou řek vhodných pro náročnou vodní turistiku s výbornými podmínkami pro lyžování a túry. Z kulturních tradic vynikají hlavně folklór a hudební festivaly. Ve středním Švédsku nalezneme nejznámější lyžařské středisko Åre, dějiště světového poháru v lyžování nebo Falun.

V mírně zvlněné krajině jižního Švédska nalezneme největší švédská jezera (např. Vänern, Vättern a další), která jsou rekreačním zázemím městského obyvatelstva. V jižním Švédsku se nacházejí největší města, která přitahují návštěvníky svými kulturně-historickými památkami. Zahraniční návštěvnost se realizuje hlavně v hlavním městě **Stockholm**, jehož centrální část se rozprostírá na několika ostrovech (odtud název „Benátky severu“), které spojují jezero Mälaren a Baltské moře. Srdcem Stockholmu je staré město (Gamla Stan), kde se také nachází jeden z největších dosud užívaných královských paláců Kunliga Slottet. Za povšimnutí stojí i nedaleká katedrála Storkyrkan, historické muzeum Gustava II, královský palác v Drottningholmu situovaný na ostrově ne jezere Mälaren (UNESCO) nebo královský park Djurgården, ve kterém se nachází řada muzeí, včetně muzea Skansen, jehož název používáme pro označení muzeí v přírodě, tzv. pod širým nebem.

Dalším významným městem **Goteborg**, nejdůležitější přístav a zároveň průmyslové a obchodní centrum Švédska. Kromě architektonických památek se pyšní řadou parků (Slottsskogen, Trädgårdsföreningen – největší rosarium v Evropě, atd.), a nejen těch přírodních. Vyhledávanou atrakcí je největší zábavní park Skandinávie Liseberg.

Malmö, původně průmyslové přístavní město na jihu Švédska (provincie Skåne), je dnes označováno za moderní centrum vědy a výzkumu a především vstupní bránou do Švédska (Öresund most a tunel spojující Švédsko s Dánskem). Historickému centru Malmö (Gamla Staden) dodávají kouzlo kanály, které jsou jím doslova protkány. Z historických památek stojí za zmínku radnice (Rådhuset), gotický kostel St Petri Kyrka či zámek Malmöhus z 15. století (původně dánské královské sídlo). Celkovou atmosféru Malmö dotvářejí parky, zelená prostranství a zvláště pak dva kilometry dlouhá písečná pláž.

Význam cestovního ruchu

Význam cestovního ruchu v národním hospodářství Švédska je z hlediska podílu na HDP ze všech skandinávských zemí nejnižší, dosahuje hodnoty okolo 2,5 %. Zahraniční návštěvnost dosahuje 9,7 miliónu přenocování (to odpovídá cca 3 mil. zahraničních návštěvníků), z toho nejvíce z Norska, Německa, Dánska a Velké Británie. Švédsko patří mezi země z vysokým saldem peněžních toků z cestovního ruchu. Bilance zahraničního cestovního ruchu je hluboce pasivní.

Norsko, Norské království (*Kongeriket Norge*)

Norské království je nejsevernější zemí Skandinávského poloostrova. Norsko je mimořádné svým protáhlým kapkovitým tvarem, rozšířeným zejména na jihu. Tvar území a mimořádná horizontální členitost pobřeží se promítají v délce a charakteru hranic. Zemi omývá na severu Barentsovo moře, na západě Norské moře a na jihu Severní moře. Území zabírá 324 220 km² včetně ostrovů Svalbard a sopečného ostrova Jan Mayen v Atlantiku. V současnosti v Norsku žije 4 574 560 obyvatel. Hlavním městem je Oslo s cca 470 tisíc obyvatel. Největšími městy jsou Bergen, Trondheim a Stavanger.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Norsko je charakteristické svým členitým povrchem (2/3 území tvoří zaledněné Skandinávské pohoří; nejvyšší hora Galdhøpiggen 2 469m), dramatickou krajinou, pobřežím dlouhým 21 925 km a s tisíci fjordy (většinou vzniklých v době ledové) zařezávajícími se do pevniny. Největším a nejhlubším fjordem je Sognefjord. Řeky jsou převážně krátké ale strmé s vydatným průtokem vody a četnými vodopády. Nejdelší řekou je Glåma (Glomma) 610 km a největším jezerem je Mjøsa.

Takto rozmanité přírodní podmínky nabízejí návštěvníkům Norska širokou škálu outdoorových aktivit. Provozují se zde nejen zimní sporty, ale i pěší turistika (po ledovcích), cyklistika, horolezectví, vodní sporty, rybaření atd.

Teplota při pobřeží je vlivem teplého Severoatlantského proudu příznivá (přístavy nezamrzají). Chladněji je však ve vnitrozemí, kde se vyskytují četné srážky a léta jsou zde studená.

Význam cestovního ruchu

Díky přírodním podmínkám – nádherné čisté panenské přírodě – je Norsko ideálním místem pro cestovní ruch. Ovšem na druhou stranu jsou to právě přírodní podmínky (a z toho plynoucí nesnadná dopravní dostupnost) a především zdejší klima, které brání intenzivnějšímu mezinárodnímu cestovnímu ruchu. Norsko je zemí, které má ze skandinávských zemí po Švédsku druhý nejvyšší schodek bilance zahraničního cestovního ruchu. Ročně navštíví zemi okolo 3,8 mil zahraničních návštěvníků, nejvíce z Německa, Švédska, VB, Dánska, Nizozemí a USA.

Kulturně-historické předpoklady

Z kulturně-historického hlediska není Norsko tak bohaté na památky jako jiné země například západní Evropy. Přesto však se zde najdou i několik tisíc let staré pamětihodnosti, což dokazuje i zápis 5 památek do seznamu UNESCO. Charakteristickými architektonickými pamětihodnostmi Norska jsou středověké dřevěné kostely a domy. Významné jsou i památky ve městech Oslo, Thondheim, Bergen.

Turistický ruch se koncentruje v jižní části Norska, 90 % všech návštěvníků necestuje dál, než do Trondheimu. Stejně výrazné je soustředění podle sezónnosti, kde období květen až září představuje 2/3 zahraniční návštěvnosti.

Zájem návštěvníků se zaměřuje na dopravně nepřístupnější fjordy s úchvatnými vodopády, zaklíněné do mohutných masívů hor. Mezi nejnavštěvovanější patří Sognefjord (považovaný za nejdelší fjord světa – 220 km), Hardangerfjord a severněji ležící Geirangerfjord (asi nejkrásnější – UNESCO). Z národních parků jsou velmi vyhledávány Jotunheimen (tzv. „pohoří obrů“ s nejvyšší horou Norska Galdhøpiggen – 2469 m), dále Rondane a pustá horská plošina Hardangervidda.

Přírodně atraktivní oblastí je i sever Norska, především odlehlý mys Nordkapp a ostrovy Lofoten.

Vstupní branou do Norska je obvykle jeho hlavní město Oslo. Nabízí hlavně muzea spojená s norskou historií a kulturním dědictvím (např. Národní muzeum, Norské námořní muzeum, Norské lidové muzeum, galerie A. Mucha, atd.). V zázemí Osla se setkáváme s tradicí a folklorem Vikingů (muzeum vikingských lodí z 9. století na poloostrově Bygdøy). Soubor dřevěných kupeckých domů Bryggen v Bergenu je součástí světového kulturního dědictví UNESCO. V katedrále v Trondheimu se tradičně konají korunovace norských panovníků.

Finsko, Finská republika (Suomi, Suomen Tasavalta)

Finsko, jehož rozloha činí něco málo přes 338 tis. km², se nachází v severovýchodní Evropě u Baltického moře, a přestože pouze jeho nepatrná část území se rozkládá na Skandinávském poloostrově, řadí se mezi Skandinávské státy. K Finsku náleží i souostroví Ahvenanmaa (švédsky Åland) a další zhruba 3000 ostrovů a ostrůvků na jihozápadě. Ve Finsku žije přes 5,2 mil. obyvatel, což zhruba odpovídá počtu obyvatel v Dánsku. Hustota zalidnění představuje 15 obyv./km², přičemž většina obyvatel je koncentrována v jižních oblastech Finska, kde se také nacházejí významná města, jako jsou Turku, Tampere a hlavní město Finska Helsinky.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Finské krajině dominuje nížinatý povrch, který oživují četná jezera (35 000, největší Inari na severu 1 385 m²). Ta nalezneme hlavně na jihu země, slouží však hlavně domácím návštěvníkům. Území je také typické vysokým podílem jehličnatých lesů (přes 70 % rozlohy), z nichž jedna třetina roste na zamokřené půdě). Finsko má celkově chladnější podnebí než v ostatních skandinávských zemích (zejména na severu). Během krátkého léta však denní teploty mohou vystoupit i vysoko, což je dáno na jihu blízkostí moře. Největším lákadlem pro návštěvníky je, stejně jako v ostatních zemích severu, čistá nedotčená příroda (Ve Finsku je 35 národních parků), která nabízí podmínky jak pro zimní, tak pro letní turistiku. Významnými středisky zimních sportů jsou Lahti a Tampere. Za návštěvu stojí mj. panenská příroda Laponska na severu, ovšem téměř bez turistické infrastruktury..

Kulturně-historické předpoklady cestovního ruchu

Finsko zůstalo nedotčeno vlivem evropské kultury až do 12. století. Od té doby bylo Finsko dlouho nejprve pod nadvládou Švédska a později Ruska. Stopy po obou těchto kulturách jsou ve Finsku patrné dodnes, např. klasicistní stavby z období carské nadvlády v Helsinkách atd. Zájem vzbuzuje i charakteristická finská architektura, která spojuje prvky moderního bydlení s přírodou, např. moderní sportovní haly vybudované ve skále. Finsko si ovšem zachovalo i svoje původní tradice a folklór, a to v malebné krajině Laponska, kde dosud žijí původní obyvatelé.

Helsinky jsou západním městem s moderním skandinávským způsobem života. Návštěvníkům nabízejí pestrou architekturu, četná muzea a galerie, nádherné parky a kavárny. Helsinky se mohou pochlubit pevností Suomenlinna, která byla vybudována v 2. pol. 18. stol. Švédy a dnes se jedná o pozoruhodný příklad evropské vojenské architektury té doby. Pevnost je chráněna UNESCO.

Význam cestovního ruchu

Ve Finsku zahraniční návštěvníci ročně uskuteční více než 4,3 mil. přenocování. Nejvíce dní, resp. nocí, strávili ve Finsku Švédové (612 607 nocí), Němci (532 953) a Rusové (478 433 přenocování). Z pohledu salda platební bilance cestovního ruchu patří Finsko k zemím

s převahou výjezdového cestovního ruchu. Podíl cestovního ruchu na HDP se pohybuje kolem 3,6 %.

Dánsko, Dánské království (*Kongeriget Danmark*)

Dánsko je nejmenší skandinávskou zemí (43 tis. km²), která se rozkládá ze 2/5 na ostrovech (Sjælland, Fyn, Lolland, Bornholm atd.) v Baltském moři a ze 3/5 na Jutském poloostrově. Součástí Dánska jsou i autonomní oblasti v Atlantickém oceánu Faerské ostrovy a Grónsko. V Dánsku žije přes 5,4 mil. obyvatel. Z hlediska hustoty zalidnění (125 obyv./ km²) se vymyká ostatním severským zemím. Většina obyvatel (necelé dvě třetiny) žije na ostrovech, a to zejména na největším ostrově Sjælland. Dánsko je vysoce urbanizované, podíl městského obyvatelstva dosahuje hodnoty 81,5 %, což je patrné i ze skutečnosti, že téměř 1/3 obyvatel žije v aglomeraci hlavního města København (Kodaň, asi 1,6 mil. obyvatel). Další významná města jsou: Arhus (246 tis. obyvatel), Odense (169 tis. obyv.), Alborg (155 tis.) a Esbjerg (79 tis. obyvatel).

Dánsko patří k nejnavštěvovanějším skandinávským zemím (4,5 mil. zahraničních návštěvníků. Jeho pozice je dána příznivou, tranzitní polohou (mezi Německem a Skandinávií) a intenzivní „nákupní turistikou“ (dovoz alkoholu z Dánska do Švédska).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Přírodní předpoklady cestovního ruchu jsou omezené. Především rovinný povrch Dánska (průměrná nadmořská výška Dánska nepřesahuje 30 m n.m, nejvyšší vrchol Yding Skovhøj měří 173 m) a relativně chladné léto omezuje rozvoj cestovního ruchu. Nejčastějšími aktivitami návštěvníků je cykloturistika s pojená s poznáváním dánského venkova a písčiny pláží.

Kulturní předpoklady cestovního ruchu

Omezený přírodní potenciál cestovního ruchu je kompenzován kulturně historickými předpoklady. Když se řekne Dánsko většina z nás si vybaví, kromě architektonických pamětihodností, zábavní park Legoland postavený ze stavebnice Lego (vynález Dánů), postava Malé mořské víly umístěná v malém záhybu kodaňského přístavu či vikingský skanzen v Ribe.

Prostorové rozložení návštěvnosti je koncentrováno do několika mála lokalit. Kodaň, politické a ekonomické centrum země přiláká nejvíce návštěvníků. Přestože nemá historických památek mnoho, zájem zahraničních návštěvníků se soustřeďuje na galerie a obrazárny, zábavní park Tivoli, Thorvalesnovo muzeum a zámky Christinborg a Amalienborg. Mimo hlavní město ostrov Sjælland nabízí historické město Helsingør, ve kterém se nachází monumentální renesanční královský hrad Kronborg), na který Shakespeare umístil děj své hry Hamlet (UNESCO), dále bývalé hlavní město Roskilde s cihlovou katedrálou a zámek Frederiksborg. Na Jutském poloostrově nalezneme několik přímořských letovisek a zábavní park Legoland.

Island, Islandská republika (*Lýðveldið Ísland*)

Přestože se Island nenachází na Skandinávském poloostrově, z kulturně-historického hlediska se řadí do skupiny Skandinávských zemí. Island je ostrovním státem situovaným na severu Evropy mezi Grónským mořem a Atlantickým oceánem. Ze skandinávských zemí patří Island k nejméně zalidněným státům 3 obyv./ km². Největším městem je hlavní město Reykjavík (115 000 obyvatel).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Ne bez důvodně se říká Islandu „ostrov ledu a ohně“. Tento arktický ostrov, z více jak 11% pokrytý ledem (Vatnajökull – největší ledovec v Evropě), je sopečného původu. Vulkanické jevy (činné sopky - Hekla, horké prameny a gejzíry), které jsou zde dosud aktivní, jsou jedním z lákadel pro turisty. I samotný tvar ostrova s početnými zálivy a fjordy je atraktivní.

Nejvyšším vrcholem Islandu je Hvannadalshnjúkur (2 119 m). Impozantní jsou na Islandu vodopády. Z řady četných jezer je nejproslulejší Mývatn, a to svojí fascinující scénérií a bohatstvím ptactva.

Podnebí je na Islandu, vzhledem k jeho poloze, relativně mírné, což je způsobeno proudy vanoucími ze severního Atlantiku. Na jižním pobřeží jsou velice časté přeháňky. Zimy jsou mírné a větrné. Denní světlo trvá pouze tři až čtyři hodiny. Naproti tomu v létě je po dva až tři měsíce neustálé světlo. Léta jsou celkově chladná a vlhká.

Jako ostatní skandinávské země i Island je poznamenán nordickou kulturou a vlivem Vikingů. Z islandskou kulturou jsou spojeny legendy a ságy (hrdinské příběhy), které se váží k určitým místům a lidem na Islandu. Nejznámější postavou celé islandské historie je beze sporu Erik Rudý, objevitel Grónska.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska pamětihodností je Island charakteristický svojí architekturou, která se ovšem nijak zvláště neliší od ostatních skandinávských zemí, - typické nízké dřevěné domky a kostely obklopené panenskou přírodou.

Většina turistů přilétá letadlem od Reykjavíku a poté cestuje (většinou vypůjčeným automobilem) po jediné okružní silnici kolem ostrova, z níž je možné učinit několik odboček. Vnitrozemí je dostupné pouze terénními automobily, cesta se doporučuje v letním období a s průvodcem. Střediska jako Ólafsvík nebo Húsavík jsou základnami pro pozorování velryb.

Otázky k zamyšlení

1. Jaké jsou nejvýznamnější formy cestovního ruchu v zemích severní Evropy?
2. Vyjmenujte faktory, které významně omezují rozvoj především zahraničního cestovního ruchu?
3. Které regiony severní Evropy patří k nejnavštěvovanějším a proč?
4. Charakterizujte postavení kulturně-historických předpokladů cestovního ruchu v turistické nabídce Švédska?
5. Uveďte nejvýznamnější koncentrace návštěvnosti na území Norska.

7.3 Země západní Evropy

Obsah kapitoly

Velká Británie, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)

Irsko, Irská republika (Éire, Poblacht Na h'Éireann, Ireland, Republic of Ireland)

Francie, Francouzská republika (France, République Française)

Nizozemí, Nizozemské království (Nederland, Koninkrijk der Nederlanden)

Belgie, Belgické království (Royaume de Belgique, Koninkrijk België)

Ostatní země západní Evropy

Časová zátěž

8 hodin

Způsob studia

práce s mapou a eAtlasem

Velká Británie, Spojené království Velké Británie a Severního Irsku (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)

Poměrně komplikovaný název je důsledkem geopolitické role státu v jeho historii a nutí k opatrnosti při jeho používání. Pojem Velká Británie je totiž názvem ostrova, na němž leží tři (Anglie, Wales, Skotsko) ze čtyř historických zemí státu. Dlouhý oficiální název se nejčastěji nahrazuje názvem Spojené království (U.K.). Spojené království se rozkládá na větší části Britského souostroví. Kromě samotného ostrova Velká Británie je součástí Spojeného království část území na severu Irsku a řada větších či menších v okolí hlavního ostrova.

Význam cestovního ruchu

Spojené království se řadí na šesté místo nejnavštěvovanější země světa. Kromě zahraničních návštěvníků těží britský turistický průmysl z domácí turistiky. Její objem je více než dvojnásobný (měřeno příjmem z cestovního ruchu resp. počtem přenocování). Celková bilance zahraničního cestovního ruchu je však vysoce pasivní. Velká Británie tak patří k nejvýznamnějším zdrojovým zemím světové turistiky.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Přírodní předpoklady pro cestovní ruch jsou z hlediska mezinárodních měřítek průměrné. Základním omezením jsou klimatické podmínky, které neumožňují přímořskou rekreaci v takové míře jako ve Středomoří. Přímořská letoviska na jihovýchodě Anglie slouží převážně domácím návštěvníkům. Ani geomorfologické podmínky atraktivitu přírodní složky příliš nezvyšují. Vzhledem k velkému geologickému stáří ostrovů je jejich povrch většinou nízký, s měkce modelovanými tvary. Hlavně v Anglii se setkáme s přeměněnou kulturní krajinou, téměř bez lesů. Nicméně některé lokality mají vysokou přírodní atraktivitu. Jde o řídké osídlené oblasti ve Skotsku, Walesu a Severním Irsku a úseky skalnatého pobřeží s útesy.

Británie je také zemí, která má dvě přírodní lokality zapsané v seznamu světového přírodního dědictví UNESCO. Jedná se o Giant's Causeway and Causeway Coast (Obrova cesta – čedičové útvary a skalnaté pobřeží) v Severním Irsku a ostrov St. Kilda patřící k souostroví Hebrid.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Kulturně historický potenciál Velké Británie je determinován bohatou historií země. V minulosti patřilo Spojené království k nejmocnějším státům světa, jejíž bohatství umožnilo nashromáždit (koncentrovat) hodnoty velkého kulturního a historického významu. V Británii nalezneme už objekty z prehistorického období (komplex v Stonehenge a Avebury), či ze starověku – Hadriánův val (Cumbria, Northumbria a Tyne and Wear). Z hlediska architektonických památek je Británie typická zejména svými katedrálami, hrady a paláci (zámky). Nejstarší katedrály nalezneme v městech St. Albans, Cantenbury a Norwich (normanské období). Od konce 12. do začátku 16. století dosáhla gotika v Anglii vlastního a nezaměnitelného výrazu. Důkazem jsou katedrály ve Wellisu, Salisbury, Exeteru a Yorku. Z tohoto období pocházejí i nejvýznamnější britské hrady a zříceniny (Windsor, Endinburgh, Dover, Tower of London, Dunnottar atd.). Přestože není Británie příliš rozlehlou zemí oplývá velkým množstvím historických měst, obcí či vesnic. Mezi nejvýznamnější historická města Velké Británie patří Salisbury, Winchester, Bath, Oxford, Cambridge, Shrewsbury, St. David's, York, Whitby, Durham, Edinburgh, St. Andrews.

Turistické regiony

V následujícím textu se zaměříme na nejexponovanější oblasti cestovního ruchu. V Anglii jde hlavně o turistické regiony London, South West, South East, Heart of England a North West. Dále budou stručně charakterizovány ostatní země Spojeného království: Skotsko, Wales a Severní Irsko.

Nejnávštěvovanějším regionem Británie je hlavní město **Londýn**, a to díky zahraniční návštěvnosti. Londýn patří k nejnávštěvovanějším metropolím Evropy, který láká návštěvníky svojí komplexní nabídkou atraktivit (pamětihodností, parků, muzeí, galerií, divadel, restaurací a obchodů). Kromě poznávací turistiky je Londýn centrem obchodu a financí a s tím spojené obchodní turistiky. Celá aglomerace Londýna (Greater London) se rozprostírá na ploše přesahující rozlohu 2000 km². Turisticky nejatraktivnější je jeho vnitřní část. Tu lze rozdělit do čtyř částí City a East End, West End, North a South.

Největší koncentrace turistů se nachází ve **West Endu**. Z turistický atraktivit této části Londýna můžeme jmenovat Trafalger Square, Soho, Piccadilly Circus, Leicester Square či Regent's St. a Bond St. Ve zdejších čtvrtích St. James's a Westminster nalezneme 10 Downing St., budovu Parlamentu, Big Ben, Westminsterské opatství a Buckinghamský palác. V další čtvrti South Kensington je soustředěno velké množství známých muzeí (the Victoria and Albert Museum, Science Museum a Natural History Museum). Více na západ nelze opomenout objekty zapsané v seznamu kulturního dědictví UNESCO Hampton Court Palace a Kew Gardens.

City a East End je již méně vybaven turistickými atraktivitami. City je jedním z nejdůležitějších finančních center světa a je tak významným lokalizačním faktorem obchodní turistiky do Londýna. V City se nacházejí i některé pamětihodnosti z nichž nejvýznamnější jsou Tower, katedrála sv. Pavla a trh v ulici Petticoat Lane. East End je oblastí, kde se mísí nejrůznější kultury a rasy. Zahrnuje v sobě londýnskou čtvrť Docklands s obchodními centry Canary Wharf a West India Quay.

Nejvýznamnější atraktivity **jižního Londýna** jsou lokalizovány v těsné blízkosti West Endu při řece Temže. Vůbec nejnávštěvovanější placenou atraktivitou Londýna je vyhlídkové kolo British Airways London Eyes naproti budově Parlamentu. Tato část Londýna je i místem, kde je umístěna novostavba Tate Modern gallery (nejnavštěvovanější neplacená atraktivita). Dalšími kulturními centry jsou South Bank Center, Wimbledon a Greenwich. V čtvrti

Greenwich se nachází stavby vysoké architektonické hodnoty, volní prostranství a nultý poledník.

Tab.: Nejnavštěvovanější atraktivita Londýna (placené)

Atraktivita	Lokalita	Počet návštěv 2002	Počet návštěv 2001
British Airways London Eye	London	4 090 000	3 850 000*
Tower of London	London	1 940 856	2 019 183
Westminster Abbey	London	1 058 854	986 354
Kew Gardens	London	969 188	989 352
London Zoo	London	891 028	906 923
Royal Academy of Arts	London	794 042	910 276
St Paul's Cathedral	London	781 364	837 894
Hampton Court Palace	Hampton Court	526 686	571 605
Buckingham Palace	London	334 654	310 815
Kensington Palace	London	307 672	228 676

Pramen: International Passenger Survey, United Kingdom Tourism Survey, UK Statutory Tourist Boards

* - odhad

Tab.: Nejnavštěvovanější atraktivita Londýna (neplacené)

Atraktivita	Lokalita	Počet návštěv 2002	Počet návštěv 2001
Tate Modern	London	4 618 632	3 551 885
British Museum	London	4 607 311	4 800 938
National Gallery	London	4 130 973*	4 918 985*
Natural History Museum	London	2 957 501	1 696 176
Victoria & Albert Museum	London	2 661 338	1 446 344
Science Museum	London	2 628 374	1 352 649
National Portrait Gallery	London	1 484 331	1 269 819
Tate Britain	London	1 178 235	1 011 716
Somerset House	London	900 000*	700 000*
St Martin-in-the-Fields	London	700 000*	700 000*

Pramen: International Passenger Survey, United Kingdom Tourism Survey, UK Statutory Tourist Boards

* - odhad

Turistický region **South East England** je tvořen celou řadou hrabství západně a jižně od Londýna, mezi které patří i tradiční hrabství Anglie Kent, Sussex, Hampshire, Oxfordshire, atd. Četná turistická střediska jsou v regionu soustředěna zejména při jeho pobřeží. Nejznámějšími letovisky jsou Brighton, Hastings a Eastbourne. Mezi nejdůležitější turistické cíle patří i historická města a městečka, jako jsou Canterbury (katedrála), Oxford (univerzitní kampus), Windsor (hrad, sídlo královské rodiny) a Eton (Eton College), případně hrady Leeds Castle, Hever Castle a Dover Castle.

V regionu **South West England** nalezneme hrabství Cornwall, Devon, Gloucestershire, Wiltshire, Somerset a Dorset. Celou oblast můžeme rozdělit na dvě části: Devon a Cornwall, vybíhající z pevniny do moře, na západě a daleko přístupnější Dorset, Wiltshire a Somerset na východě. Západní část regionu láká návštěvníky především svými přírodními zajímavostmi. Nejatraktivnějšími místy jsou národní parky Dartmoor a Exmoor, pobřežní trasy (zejména South West Coast Path) a zahrady (Eden Project). Naopak východní část je přitažlivá pro svůj kulturně-historický potenciál – Stonehenge (Avebury), Maiden Castle, historická města Bath, Salisbury, Wells, Gloucester či lázeňské město Cheltenham. Součástí regionu jsou i Scillské ostrovy, které jsou přírodní rezervací a charakteristické písčivými plážemi a lagunami.

Heart of England se skládá ze dvou regionů West Midlands a East Midlands. Toto území je z hlediska domácí turistiky druhým nejnavštěvovanějším regionem Velké Británie (u zahraničních návštěvníků je třetím nejpreferovanějším). Kromě klasického poznávacího cestovního ruchu je centrem i obchodní turistiky (zejména díky Birminghamu: National

Exhibition Center, International Convention Center). 80 % východní části regionu (East Midlands) tvoří venkovský prostor. Nachází se zde pouze čtyři větší města Nottingham, Leicester, Derby a Lincoln, z nichž turisticky nejvýznamnější jsou první dvě jmenovaná. Turistický ruch je zde tak postaven na přírodních atraktivitách. Jde zejména o Sherwood Forest (Sherwoodský les) a národní park Peak District, který patří k nejnavštěvovanějším NP v Anglii a Walesu (viz. následující tabulka).

Tab.: Přehled návštěvnosti a její intenzity národních parků Anglie a Walesu

Národní park	Návštěvníci/den (v mil.)	Výměra (v ha)	Návštěvníci/den/ha	Počet obyvatel	Denní návštěvníci na obyvatele
Brecon Beacons	3,6	135 144	27	32 200	112 : 1
The Broads	5,3	30 292	174	5 500	963 : 1
Dartmoor	3,8	95 338	40	29 100	130 : 1
Exmoor	1,4	68 637	20	10 000	140 : 1
Lake District	13,9	229 198	61	40 000	348 : 1
Northumberland	1,4	104 947	13	2 200	700 : 1
N Yorks Moors	7,8	143 603	54	25 500	306 : 1
Peak District	12,4	143 833	86	37 400	332 : 1
Pembrokeshire	4,6	58 431	79	23 000	200 : 1
Snowdonia	6,6	214 159	31	23 800	277 : 1
Yorks Dales	8,3	176 860	50	18 600	446 : 1
New Forest	-	-	-	-	-

Pramen: Sustainable Tourism in National Parks and Protected Areas: an Overview, Scottish Natural Heritage Commissioned Report. 2002

Západní část regionu je na atraktivitu poměrně bohatší. West Midlands nabízí široké spektrum turistických cílů, od městské turistiky – Birmingham, Coventry, Stratford upon Avon, Warwick (Warwick Castle) po přírodní a technické zajímavosti – The Costswolds, Peak District. V hrabství Shropshire se nachází technická památka zapsaná do seznamu UNESCO – Ironbridge Gorge (první železný most na světě). Naopak v sousedním hrabství Staffordshire byl vybudován největší zábavní park v Británii Alton Towers.

Turistický region **North West** se skládá z hrabství Cheshire, Greater Manchester, Lancashire a Merseyside. Okolí města Blackpool je rozsáhlou přímořskou turistickou oblastí s největší koncentrací ubytovacích a zábavních zařízení v Británii. v Cumbrii jsou dalšími centry a památkami cestovního ruchu regionu. Jižně od ústí řeky Mersey je hrabství Cheshire. Pro tuto oblast jsou typické četné parky a zahrady. Správním střediskem je historické město Chester.

Tab.: Přehled hlavních center kongresové turistiky

Aberdeen	Edinburgh
Belfast	Glasgow
Birmingham	Harrogate
Bournemouth	London
Brighton and Hove	Manchester
Cardiff	

Pramen: www.visitbritain.com

Skotsko se rozprostírá na severu Velké Británie. Ke Skotsku patří i souostroví Hebridy, Orkneje a Shetlandy. Je převážně hornatou zemí, k jejíž nehostinnosti přispívá i drsné klima. Turistická atraktivita Skotska nečerpá pouze z jejího přírodního potenciálu (Skotská vysočina, četná jezera, rozeklané pobřeží), ale i z kulturně-historického potenciálu (historických památek, tradic, folklóru, atd.) Sever Skotska je řídké osídlené území, kde nalezneme pouze hory, vřesoviště, slatiny, jezera a široký prázdný prostor. Střediskem této oblasti je město

Inverness. Mezi nejatraktivnější části patří ostrov Sky a díky pověsti i jezero Loch Ness. Západní Vysočina je turisticky nejatraktivnější částí Skotska. Nachází se zde nejvyšší hora Velké Británie Ben Nevis (1343 m.n.m.), údolí Glencoe, poloostrovy Cowal a Kintyre nebo jezero Loch Lomond. Hlavním turistickým střediskem Západní Vysočiny je malé městečko Fort William (výchozí bod k vrcholu Ben Nevisu). Východní část Vysočiny rozkládající se mezi Perthem a ústím řeky Tay na jihu a mezi Inverness a ústím řeky Moray na severu již tak atraktivní není. Nicméně i zde nalezneme zajímavé lokality. Jsou to především hory Cairngorm Mountains s lyžařským střediskem Aviemore, východní pobřeží mezi Stonehaven (hrad Dunnottar) a Buckie a údolí řeky Dee díky rezidenci Jejího Veličenstva v Balmoralu. Východní Vysočina je také typická velkou koncentrací místních palíren whisky (Malt Whisky Trail).

Poznávací a městská turistika je ve Skotsku soustředěna zejména do jejího hlavního města Edinburghu. Jeho atraktivita je založena na neobvyklé architektuře (město je chráněnou památkou UNESCO) a celkovém zasazení města do okolní krajiny (při jižním ústí řeky Forth (Firth of Forth)).

Folklor – keltský jazyk, skotská folklórní hudba, tradiční skotská kuchyně, skotské hry (Highlands games) a tradiční oblečení (kilts) – utváří tradiční obraz Skotska ve světě.

Atraktivnost **Walesu** je založena na jejích přírodních předpokladech. Převážní část waleské krajiny pokrývá pohoří Cambrian Mountains, které vytvářejí přírodní bariéru mezi Walesem a Anglií. Na severu tohoto pobřeží se nachází národní park Snowdonia s nejvyšších horou Walesu (Snowdon). Naopak v jižním Walesu nalezneme dva národní parky Brecon Beacons (vhodný pro pěší turistiku) a Pembrokeshire Coast. Kromě krajinného rázu tedy Wales čerpá i z jejího členitého pobřeží (Cardigan Bay, Carmarthen Bay). Zde jsou také koncentrovány jedny z nejvýznamnějších přímořských letovisek ve Velké Británii. Kulturně historický potenciál Walesu je dán zejména středověké hrady (Bearmaris, Conwy a Cardiff), historickými městy (Hay-on-Wye, Brecon, St David's, Dolgellau, Llanberis a Betws-y-Coed – zejména v jižním Walesu) a keltskou tradicí (hudba, jazyk, písně, legendy).

Mezi nejatraktivnější místa **Severního Irsku** patří pobřežní trasa Causeway Coast, horské strže Antrimu, staré městské opevnění v Derry či kosmopolitní Belfast. Přitažlivost Severního Irsku je však negativně ovlivněna vnitřními spory mezi skupinami katolíků a protestantů (místní nepokoje jsou sice již minulostí, ale image Severního Irsku je těmito událostmi poznamenána).

Irsko, Irská republika (Éire, Poblacht Na h'Éireann, Ireland, Republic of Ireland)

Irská republika leží na druhém největším ostrově Britského souostroví, západně od britského hlavního ostrova, od kterého ho dělí mělké Irské moře. Území státu zabírá asi pět šestin ostrova a jeho rozloha činí 70 284 km² (včetně vodních ploch). Zbývající severní část Irsku je územím Severního Irsku, které je součástí Velké Británie.

Význam cestovního ruchu

Cestovní ruchu v Irsku v posledním desetiletí zažívá rychlý rozvoj. Dnes navštíví Irsko 7,3 mil. zahraničních návštěvníků. Irsko je tak těsně za první desítkou nejnavštěvovanějších zemí Evropy. Návštěvníci z Velké Británie tvoří více jak polovinu všech zahraničních návštěvníků Irsku. Druhou nejpočetnější skupinou jsou návštěvníci z USA. Další návštěvníci pocházejí z Německa, Francie, Nizozemí a Itálie. Irsko jako cílová destinace je také oblíbené u turistů z Austrálie a Nového Zélandu (např. jedna pětina Australanů, kteří navštíví Evropu, zamíří do Irsku).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Ploché vnitrozemí ostrova ohraničují téměř po celém ostrově pohoří a vrchoviny. Společně s horizontální členitostí pobřeží patří mezi hlavní determinanty atraktivnosti irské krajiny. Turisticky nejatraktivnější horské masivy nalezneme v Connemaře a na jihozápadě - Galtee Mountains, Boggeragh Mountains, Macgillycuddy's Reeks s nejvyšší horou Irska Carrantuihill (1040 m). Tvary pobřeží jsou téměř shodné jako ve Velké Británii, klidné linie na východě a velmi členité a místy skalnaté s četnými ostrovy na západě. Zvláště jihozápad charakterizují hornaté poloostrovy oddělené hlubokými zátokami, jako jsou Dingle, Kenmare a Bantry. V Irsku se nachází také čtyři národní parky Connemara (Galway), Glenveagh (Donegal), Killarney (Kerry) a Wicklow Mountains (Wicklow). Jistým omezením rozvoje některých forem turistiky je irské klima. Výrazně oceánské, tedy větrné a deštivé podnebí, s malými teplotními rozdíly (teplá zima, chladnější léta) znamenají nepříliš ideální podmínky pro cestovní ruch.

Kulturně historické předpoklady

Irsko je zemí s velkým množstvím památek ze všech vývojových období země. Jde hlavně o prehistorické stavby jako jsou menhiry, dolmeny a megalitické hrobky (megalitické kruhy), dále o románské a gotické kláštery, kostely a hrady. K zajímavým stavbám patří i objekty ve skanzenech (Bunratty). Významné jsou i soubory památek v městech Dublin, Cork, Limerick, Kilkenny a Armagh, kde se setkáme zejména s gregoriánským slohem z 18. století, případně se středověkými kamennými stavbami. Bohatství irské kultury však nespočívá pouze v památkách, ale i ve folklórních tradicích. Znamé jsou především irská lidová hudba, tanec a specifický irský jazyk.

Turistické regiony

Návštěvnost Irska se koncentruje do několika mála lokalit. Jde hlavně o hlavní město Dublin, dále jeho jihozápadní a západní pobřeží – regiony Cork and Kerry a Shannon a Západní Irsko.

Dublin je nejnavštěvovanějším regionem a vstupní branou většiny zahraničních návštěvníků do Irska. Samotné město neoplývá velkým množstvím památek, ale přitahuje návštěvníky svým kosmopolitním charakterem a příjemným prostředím. Dublin je také známý jako místo zábavy hlavně britských turistů (předsvatební večírky). Mezi nejvýznamnější atraktivity Dublin Castle, městská část Temple Bar, objekt univerzity Trinity College, či sousední pěší zóna Grafton Street.

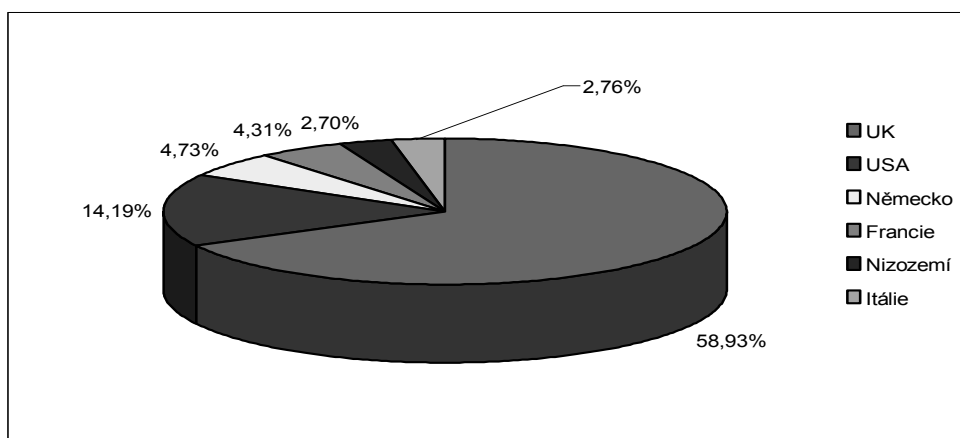
Region **Cork and Kerry** někdy nazývaný South – West Region se nachází v jihozápadní části Irska. Tato oblast je atraktivní hlavně díky 1 000 km dlouhému pobřeží s četnými zálivy, útesy a plážemi a horským masívům - Macgillycuddy's Reeks, Cahal Mountains, Slieve Mish Mountains. Region tak těží z přírodních podmínek oblasti. K nejvýznamnějším patří Bantry Bay s poloostrovem Iveragh a ostrovem Valentia (subtropická zahrada Irska), Ring of Kerry a Killarneyská jezera na poloostrově Kenmare, či archeologické lokality na poloostrově Dingle. Tento region je tou částí Irska, kde se pořádá velké množství festivalů a kulturních akcí.

Na středozápadě Irska nalezneme turistický region **Shannon**. Je tvořen dvěma ucelenými hrabstvími Clare a Limerick a částí hrabství Kerry, Tipperary a Offaly. Clare je poloostrovem na západním pobřeží, přičemž na severu sousedí s hrabstvím Galway. Toto hrabství je místem s velkým množstvím přírodních atraktivit, jde hlavně o skalnaté útesy (Cliffs of Moher), jezera (Lough Derg) a řeky (Shannon). Z dalších zajímavostí lze jmenovat krasovou oblast Burren, která je národním parkem. Z kulturně-historických atraktivit uvádíme historická městečka a vesničky Doolin, Ballyvoughan, Kilrush a Bunratty se stejnojmenným hradem (Bunratty Castle). Turisticky přitažlivý je i hrabství Limerick. Hrabství je typicky venkovským regionem

s historickým centrem Limerick (King John`s Castle, Hunt Museum), které leží při ústí řeky Shannon s mnohakilometrový fjordem. Castleconnell, Killmallock a Adare jsou další turisticky atraktivních města.

Turistický region **Západní Irsko (Ireland West)** se skládá ze tří relativně odlišných hrabství Galway, Mayo a Roscommon. Turisticky nejvýznamnější je hrabství Galway, ve kterém se nachází národní park Connemara (horská oblast rašelinových slatin a malých jezer). Na východě hrabství pak leží jedno z největších irských jezer – Corrib. V celém regionu se nachází velké množství ostrovů, z nichž nejznámější jsou Achill (největší irský ostrov), Aran a Inishbofin, kde se unikátním způsobem střídají písčné pláže s ostrými útesy a horami s vřesovišti.

Graf : Podíl zdrojových zemí na zahraniční návštěvnosti v roce 2000

Pramen: WTO

Francie, Francouzská republika (*France, République Française*)

Francie leží ve výhodné poloze omývána na západě Atlantským oceánem, severozápadně průlivem La Manche a na druhé straně, na jihu mořem Středozemním. Hranici se Španělskem na jihozápadě tvoří Pyreneje, na jihovýchodě se Švýcarskem pohoří Jura. Část hranice s Německem tvoří řeka Rýn. Pouze na severu a severovýchodě, kde nížiny a vrchoviny přecházejí do Belgie a Německa, nelze hovořit o přírodní hranici. Celková rozloha včetně ostrova Korsiky činí 544 tis. km² (největší stát poloostrovní části Evropy) a má podle posledních odhadů 60,5 mil. obyvatel.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Francie je stále klasickou zemí cestovního ruchu z komplexními podmínkami pro rozvoj cestovního ruchu. K jeho významu přispívají příznivé přírodní předpoklady v podobě morfologicky diferencovaného charakteru země. Díky výrazné vertikální členitosti reliéfu a dispozicím pro celoroční rekreaci jsou Alpy nejintenzivněji využívaným pohořím Francie. To platí hlavně o krystalickém systému Západních Alp, kde na hranici s Itálií leží i nejvyšší hora Evropy, Mont Blanc (4 807 m). Další velehory – Pyreneje mají pro cestovní ruch menší význam, což souvisí s jejich odlehlostí od hlavních center poptávky.

Vedle vysokohorských masivů se ve Francii setkáváme s atraktivními typy krajiny středohor. Patří mezi ně mírně zvlněná krajina Bretaně, krasový (kaňony a soutěsky řek Ardeche, Tarn a Lot) a vulkanický (Auvergne s nejvyšší horou Puy de Sancy) reliéf Massif Central a kraj zalesněných kopců a zelených údolí v pohoří Jura a Vogézy (až 1 400 m vysoké). Ze Středozevního pobřeží je z hlediska cestovního ruchu významná jeho východní část známá jako Azurové pobřeží. Sem vybíhají nízká pohoří Maures a Esterel a dále na východ vyšší Přímořské Alpy. Díky tomu je tato část spíše skalnatá, plná malých zátok.

Více než polovinu francouzských hranic Francie tvoří mořské pobřeží. Díky svoji členitosti, přírodní rozmanitosti (skály střídající s obláskovými a písčnými plážemi) a příznivému klimatu patří hlavně východní část pobřeží Středozevního moře k nejnavštěvovanějším přímořským oblastem v Evropě. Oproti tomu Atlantské pobřeží je hůře turisticky využitelné (chladnější podnebí), nicméně i tak jsou jeho některé části tradičně vyhledávanými rekreačními oblastmi. Severní pobřeží kanálu La Manche charakterizují písčné duny a rozeklané útesy z bílého vápence. Na ně navazují poloostrovy Cotentin a Bretaň, jejichž pobřeží je tvořeno bezpočetnými skrytými zátokami a skalnatými útesy. Území mezi ústím řek Loiry a Gironde je typické písčnými plážemi a malými pobřežními ostrůvky. Dále na jih má pobřeží poměrně rovinný charakter, zde se také nachází oblast Landes (největší duna Evropy – Dune de Pyla).

Ostrov Korsika je převážně hornatý, přičemž jeho západní pobřeží je skalnaté, zatímco podél východního se táhne úzký pruh nížiny.

Minerální prameny spolu s dobrými mikroklimatickými podmínkami daly základ francouzskému lázeňství. Nejznámějšími středisky jsou Vichy, Aix-les-Bains, Lurdy, klimatické lázně Biarritz, Deauville a Chamomix. (Štěpánek, V. – Kopačka, L. – Šíp, J. 2001)

Z hlediska přírodních předpokladů je třeba zmínit i existenci šesti národních parků – Cévennes ve Francouzském středohoří, Écrins, La Vanoise a Mercantour v Alpách, Port-Cros na Azurovém pobřeží a Pyreneje.

Kulturně historické předpoklady

Francie je světovou kulturní velmocí. Její kulturní dědictví přináší řadu společenských atraktivit od architektury, muzejní sbírky až po tradiční zvyky a kuchyni. Z architektonických památek lze vyzdvihnout římské chrámy, arény, mosty a akvadukty (Arles, Orange, Nîmes v Provence, Besançon, Remeš či Paříž), románské kláštery a kostely v Cluny, Toulouse, Sutině a Vézelay, gotické katedrály v Chartres, Paříži, Remeši a Amiens, renesanční zámky v okolí Loiry, Louvre, Lucemburský palác nebo zámek Fontainebleau a také barokní zámek ve Versailles. Francouzskou kulturu také obohatili vynikající malíři (Claude Lorrain, François Boucher, Claude Monet, Paul Cézann) a spisovatelé (Villon, Molière, La Fontaine, Descartes, Voltaire, Honoré de Balzac, Zola, de Saint-Exupéry, atd.). Návštěvnost země výrazně ovlivňuje rovněž francouzská kuchyně. S francouzskou kuchyní souvisí i silná tradice výroby vín světoznámých značek (Burgundská červená vína – Aloxé-Corton, Vougeot, Pommard, z oblasti Bordeaux – Médoc, Graves, Saint-Emilion, Sauternes a z oblasti Côtes du Rhône – Châteauneuf-du-Pape, Hermitage).

Turistické regiony

Územní turistická regionalizace Francie vychází z jejího administrativního členění. Francie je tak z hlediska propagace členěna do 22 turistických regionů, které odpovídají ve svých hranicích administrativním jednotkám - regionům. Výjimkou je administrativní region Provence-Alpes-Côte-D'Azur, který se dělí na dva turistické regiony Provence a Riviera (pouze departement Alpes-Maritimes).

Dále se budeme věnovat pouze turisticky nejnavštěvovanějším regionům, mezi které lze zařadit Paříž, Côte d'Azur, Provence, Languedoc – Roussillon, Rhône – Alpes, Bretaň, Normandie, Midi - Pyrenées a Korsika.

Paříž je jednou z nejvýznamnějších světových metropolí (její aglomerace čítá 9,5 mil. obyvatel) a vedle Londýna patří mezi nejnavštěvovanější města Evropy. Nejčastějšími cíli turistů jsou stavební památky (katedrála Notre Dame, Arc de Triomphe – Vítězný oblouk, Eiffelova věž, Invalidovna, Pantheon, Opera), muzea a galerie (Louvre, Orsay, moderní Centrum G. Pompidou), ale i typická atmosféra pařížského života (Latinská čtvrť, Montmartre, La Défense, Elysejská pole, Trocadero, Lucemburská zahrada, náměstí Concorde). V bezprostřední blízkosti města leží jeden z nejnavštěvovanějších turistických cílů – královský zámek ve Versailles nebo zábavní park v Euro-Disney.

Celá oblast je charakteristická zejména příjezdy na kratší období spojenými s návštěvou památek, galerií či různých kulturních, vzdělávacích, sportovních či vzdělávacích akcí. Nejčastější formou je poznávací cestovní ruch následován kongresovým cestovním ruchem a pobyty spojenými se služebními cestami. Z hlediska ročních období je návštěvnost rovnoměrně rozložená do celého roku.

Provence je společně s **Côte d'Azur** po Paříži druhou nejnavštěvovanější oblastí Francie.

Provence se rozkládá na levém břehu řeky Rhône. Hlavním městem regionu je , kosmopolitní přístav Marseille. Nedaleko je i turisticky významné město Aix-en-Provence, které je nejvíce spojováno se svým rodákem Paulem Cézannem. Na západ od Marseille ústí Róna do moře svou širokou deltou nazvanou Camargue (přírodní park), v jehož blízkosti se nachází historické město Arles.

Severnější oblast Vaucluse nese všechny atributy typické provensálské krajiny. Leží tam malebná římská města, pěstuje se víno, byliny a levandule. Město Avignon je centrem umění a kultury, proslulé je svými hradbami a hlavně dřevěným mostem Pont St-Bénézet ze 12. století. V severovýchodní části Provensálska najdeme největší kaňon v Evropě Gorges du Verdon.

Od italské hranice až po město Toulon se táhne **Azurové pobřeží** (*Côte d'Azur*). Tento region je někdy nazýván Francouzská riviéra a je to místo silně zaměřeno na přímořskou turistiku, většinou je spojováno se středisky pro slavné a bohaté. Mezi ta nejznámější patří Nice, Antibes, Cannes a St-Tropez. V severním cípu regionu se nachází svrchovaný stát Monaco. Tento mini stát je daňovým rájem, pravidelně se tam koná Grand Prix a jeho středisko Monte Carlo je známé svými kasiny.

Region **Languedoc – Roussillon** leží na pobřeží Středozemního moře a sahá na severu až k Provence a na jihu k Pyrenejím. Turistický potenciál tohoto regionu je značný, protože nabízí hory, moře i historická centra. Region vznikl roku 1960 spojením dvou historických provincií. Severnější Languedoc se skládá ze dvou částí. Bas Languedoc (Dolní Languedoc) má typicky jižanský charakter, je to nejrozsáhlejší vinařská oblast ve Francii a nacházejí se tam vyhledávaná střediska jako např.: Montpellier, Nîmes, Sète, Narbonne nebo Carcassonne. U města Nîmes leží hojně navštěvovaný akvadukt zvaný Pont du Gard, který je zapsán na seznamu UNESCO. Haut Languedoc (Horní Languedoc) je spíše hornatý, celá oblast je vyhledávaná pěšími turisty, běžkaři, cyklisty či vodáky. Leží zde národní parky Parc National des Cévennes (biosferická rezervace UNESCO, kaňon Gorges du Tarn) a Parc Naturel Régional des Grands Causses, kterým protékají řeky Tarn, Jonte a Doubrie. V srdci tohoto parku leží městečko Roquefort, v jehož sklepích zraje nejznámější francouzský sýr.

Rhône – Alpes je třetím nejnavštěvovanějším regionem Francie. Využívá zejména svého přírodního potenciálu, který je dán především pohořím Alp. Ty se zde dělí na dvě části: severnější Savojské Alpy (Mt. Blanc, Aguille du Midi) a jižnější masiv nazývá Dauphiné. V Savojských Alpách leží národní park Vanoise, v Dauphiné je to Écrins. Celá oblast je velmi oblíbená pro své ideální podmínky pro sjezdové lyžování, běžkování i vysokohorskou turistiku. Přehled nejvýznamnějších lyžařských středisek uvádí následující tabulka.

Tab.: Přehled nejvýznamnějších alpských středisek Francie

název střediska	charakteristika	sjezdařské tratě	běžkařské tratě	zaměření	počet vleků
Chamonix Mont Blanc	vysoká nadmořská výška, módní středisko	152 km	42 km	Středně pokročilí, pokročilí, free ride	49
Portes du Soleil	exklusivní středisko pro usedlejší lyžaře	650 km	40 km	univerzální, free ride	220
St-Gervais & Megève	nákladné, v kurzu	300 km	84 km	začátečníci, středně pokročilí	79
La Clusaz	nenákladné, oblíbené mezi místními	132 km	70 km	začátečníci, středně pokročilí	55
La Grand Bornand	nedaleko města Annency	65 km	56 km	začátečníci, středně pokročilí	39
Trois Vallées	Méribel - silný provoz, množství barů a klubů	600 km	90 km	univerzální	200
La Plagne	vhodné pro rodiny s dětmi, olympijská bobařská dráha	210 km	90 km	začátečníci, středně pokročilí	111
Les Arcs	výborné pro sjezd i snowboarding, bez aut ale i bez atmosféry	200 km	45 km	univerzální, free ride	60
Val d'Isère	bezkonkurenční alpské lyžování, bohatý noční život	300 km	24 km	středně pokročilí, pokročilí, free ride	98
Les Deux Alpes	vhodné pro snowboarding, letní ledovcové lyžování, čilý noční život	200 km	20 km	středně pokročilí, pokročilí	59
Alpe d'Huez	snowboardingový park, nejdelší černá sjezdovka, letní ledovcové lyžování	220 km	50 km	univerzální	84
Le Grand Serre Chevalier	dobře dosažitelné sjezdovky	250 km	45 km	univerzální, free ride	72
Métabief Mont d'Or	nízká nadmořská výška, sníh nejistý	42 km	120 km	běžkování	33
Les Rousses	vyhledávané mezi Francouzy a Švýcary	40 km	220 km	běžkování	40

Pramen: France (OLIVER, J. A KOL.: 2003)

Nejzápadnější region Francie **Bretaň** (*Bratagne*) byl po staletí samostatný a následně relativně izolovaný od zbytku země, a tak si dodnes zachovává svou odlišnou kulturu i jazyk. Návštěvníci míří do Bretaně hlavně za velmi členitým jižním a západním pobřežím, vč. oblasti Morbihan, která je významná svými megality, z nichž nejznámější jsou ty v Carnacu. Střediskem jižní Bretaně je historické přístavní město Vannes. Oblast Finistere na západě poloostrova je centrem keltské kultury (místy se zde používá i keltský jazyk).

Pobřeží sousední **Normandie** těží nejen z přírodních atraktivit, ale i z kulturně-historických předpokladů regionu. Ve východní části je vyhlášené sto kilometrů dlouhé Alabastrové pobřeží (Côte d'Albâtre), kde se nachází známá letoviska jako Fécamp, Honfleur, Deauville nebo Trouville. U hranice s Bretaní se potom nalézá Mont St. Michel. Ve vnitrozemí se těší zájmu město Rouen, kde byla upálena Johanka z Arku nebo Giverny, jehož muzeum Clauda Moneta ročně navštíví okolo 500 000 lidí.

Midi – Pyrénées je rozsáhlý a tudíž i velmi rozmanitý region. Na severu se nachází department zvaný Quercy, kde se pěstuje víno a kde se nachází hluboké kaňony řeky Lot. Střediskem oblasti je město Cahors.

Hlavním magnetem regionu jsou Pyreneje typické svými rozeklanými vrcholy a hlubokými údolímí. Mezi údolímí Valée d'Aspe a Valée d'Aure leží národní park Parc National des Pyrénées. Oblast Pyrenejí je velmi vhodná pro pěší turistiku, k dispozici je i trail od Atlantického oceánu až ke Středozemnímu moři. V podhůří leží i světově proslulé poutní místo Lurdy (Lourdes).

Korsika (*Corse*) je nejhornatější a geograficky nejrozmanitější ostrov ve Středozemním moři. Největší potenciál regionu je spjat s jeho přírodním bohatstvím. Korsika disponuje vysokými horami, kvalitními plážemi, čistým mořem, najdeme zde i poušť Désert des Agriates, na východním pobřeží jsou naopak bažiny a mokřady. Nejvýznamnější střediska ostrova leží při pobřeží a jsou to Ajaccio (Z), rodiště Napoleona Bonaparte, Bonifacio (J), Bastia (S) a Calvi (Z).

Význam cestovního ruchu

Francie je dlouhodobě nejvyhledávanější destinací na světě, ročně ji navštíví až 75 mil. zahraničních turistů. Vedle toho podíl domácí turistiky je dokonce vyšší než-li zahraničního příjezdového cestovního ruchu. V celosvětovém srovnání příjmů z cestovního ruchu zaujímá Francie třetí pozici za USA a Španělskem. Význam cestovního ruchu potvrzuje i jeho podíl na HDP (6,6 %) a zaměstnanosti.

Ekonomické dopady cestovního ruchu jsou ve Francii rozloženy nerovnoměrně. Pouze několik málo regionů je cílem masového turismu. Všeobecně jsou západní a jižní části země mnohem populárnější než severní a střední Francie. Nejnavštěvovanějšími regiony Francie (v relativním vyjádření) jsou Provence-Alpes-Côte-d'Azur, Languedoc-Roussillon a Rhône-Alpes. Druhou nejvýznamnější oblastí je pobřeží Atlantského oceánu s regiony Aquitaine, Poitou-Charentes a Bretagne. V absolutním vyjádření je však nejnavštěvovanějším regionem Paříž a okolí, a to díky zahraniční návštěvnosti.

Velký podíl celkové návštěvnosti tvoří zahraniční návštěvnost. Nejvýznamnější zdrojovou zemí je Velká Británie, a to jak z hlediska příjezdů, tak počtu přenocování. Druhou nejčastější skupinou zahraniční návštěvnosti jsou Němci, následováni Nizozemci. Britové ve Francii utratí i nejvíce finančních prostředků, i když přepočteno na jeden příjezd daleko zaostávají za prvními Američany.

Nizozemí, Nizozemské království (*Nederland, Koninkrijk der Nederlanden*)

Název státu je v češtině někdy zaměňován s nesprávným výrazem Holandsko. Holandskem je přitom jenom část území (kolem Amsterdamu a Rotterdamu) státu. Nizozemí je přímořský státem ze západu omývaný Severním mořem. Vnitrozemské hranice má pouze na východě s Německem a na jihu s Belgií. Z koloniální minulosti Nizozemí zbyly dva ostrovy v Karibském moři. Rozloha státu není příliš velká – necelých 42 tis. km², což představuje rozlohu o něco větší než polovina České republiky. Téměř polovina země leží pod úrovní mořské hladiny, jako výsledek více než tisícileté snahy Nizozemců o vysoušení a odvodňování země. Za tímto účelem byla v Nizozemí vybudována důmyslná síť kanálů a hrází, doplněná o typické větrné mlýny (ty sloužily k vyčerpávání vody z mělkých pozemků za hrázemi). Vzhledem k poměrně malé rozloze státu a vysokému počtu obyvatel (okolo 16 mil.) je Nizozemí státem s největší hustotou zalidnění v Evropě (386 obyv./km²). Vysoká hustota zalidnění je rovnoměrně rozložena po celém území státu, snad jen sever Nizozemí je méně osídlen (oblast nových poldrů v IJsselmeer).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Největší část Nizozemí je tvořena přímořskou nížinou, která mírně stoupá k východu. Na západě leží pod úrovní moře a je chráněna před jeho působením valem písečných přesypů a lavic. Pouze Limbursko na jihovýchodě má odlišný ráz krajiny. Rozkládá se zde Limburská pahorkatina, do které pak na samém jihu zasahuje výběžek Rýnského pohoří. Severní ploché pobřeží je lemováno dlouhým obloukem Západofříských ostrovů, uzavírající mělké watové moře Waddensee. To je odděleno od nyní již sladkovodní nádrže IJsselmeeru hrází Afsluitdijk dlouhou 32 m. Vybudováním hráze došlo k zániku tehdejšího mořského zálivu Zuiderzee. V provincii Zeeland na jihozápadě se řeky Rýn, Maasa a Šelda vlévají do Severního moře rozsáhlou deltou, kterou tvoří nálevkovitá ústí a ostrovy. V této oblasti byly také vybudovány ochranné hráze.

Podnebí je mírně oceánské. Typické pro tento ráz klimatu jsou mírné a vlhké zimy, obvykle jen s několika málo mrazivými dny, léta jsou pak poměrně chladná. Déšť je častý, avšak většinou lehký a relativně rovnoměrně rozložený v průběhu celého roku (nejméně srážek spadne v březnu). Nejvíce srážek spadne v severovýchodní části Nizozemí, přičemž západní a severní část země je na srážky poněkud chudší.

Kulturně historické předpoklady

Z kulturního hlediska má Nizozemí co nabídnout. Pestrá minulost se odráží v mnoha historických budovách a velkém počtu cenných muzejních sbírek. Pokud jde o stavební památky, pak mezi nejvýznamnější patří gotický dóm v Utrechtu, renesanční stavby Nieuwe Kerk a Münzturm v Amsterdamu, Fleischhalle v Haarlemu, či barokní stavby Nieuwe Kerk v Haarlemu, Mauritshuis v Haagu a radnice (dnešní královský palác) v Amsterdamu. Nejvýznamnější muzejní sbírky nalezneme v amsterdamském Rijksmuseumu a v haagské Mauritshuis. To vše spolu s hustou sítí kanálů a volným životním stylem (regulovaná prostituce, volný prodej marihuany, otevřenost k homosexuálům, směs různých ras a jazyků) vytváří předpoklady k rozvoji městské turistiky. Centry městské turistiky jsou Amsterdam, vládní město Haag, Utrecht a Rotterdam. I kulturně-historický potenciál se realizuje i na nizozemském venkově. Venkovské statky, větrné mlýny, hustá síť cyklistických cest, květinová pole (v Bollenstreeku) a parky (Keukenhof), syrové trhy (Gauda), tradiční výroba (delfská fajáns) a řemesla (dřeváky) jsou klasickými zdroji (prvky) venkovské turistiky.

Význam cestovního ruchu

Objem celkové návštěvnosti činí více jak 27 mil. návštěvníků, přičemž podíl zahraniční cestovního ruchu mírně přesahuje polovinu celkové návštěvnosti. Regionální diference návštěvnosti jednotlivých provincií se z pohledu domácí a zahraniční turistiky významně liší. Mezinárodní příjezdy jsou koncentrovány do relativně malého počtu provincií. Více jak polovina všech návštěvníků přijíždí do provincie Noord-Holland. Tato skutečnost je dána návštěvností hlavního města Amsterdamu. Mezi hojně navštěvované oblasti zahraničními turisty patří jižní provincie Nizozemí (Zuid-Holland, Zeeland a Limburg). Naopak domácí cestovní ruchu není tak regionálně diferencovaný. Nejnavštěvovanějšími provinciemi jsou Gelderland (díky národnímu parku Hoge Veluwe), Overijssel – Flevoland, Noord-Brabant a Limburg.

Turistické regiony

Hlavní oblastí cestovního ruchu je západní Nizozemsko, které je tvořeno třemi provinciemi **Noord-Holland, Zuid-Holland a Zeeland**.

Noord-Holland je hospodářsky i turisticky nejvýznamnější oblastí Nizozemí. Tato provincie je převážně rovinná, ze tří stran obklopena vodou. Na západě jej omývá Severní moře, východě jezero IJsselmeer (někdejší Zuiderzee) a rovinnu mezi nimi přetínají dva velké průplavy (Severomořský průplav a průplav mezi Zaandam a Den Needer). Z hlediska cestovního ruchu je významné umístění mezinárodního letiště Schiphol v centru tohoto regionu. Podél severomořského pobřeží se táhne linie přímořských letovisek (Zandvoort, Edmond), na druhé straně podél jezera IJsselmeer nalezneme rybářské vesnice (Marken, Edam, Volendam). Vnitrozemí regionu je územím větrných mlýnů. Městská turistika se realizuje zejména ve správním středisku Haarlem (náměstí Grote Markt s gotickým kostelem, tržnicí a goticko-renesanční radnicí) a historickém Alkmaaru (sýrový trh). V provincii Noord-Holland leží i hlavní město Amsterdam.

Amsterdam je nejnavštěvovanější lokalitou Nizozemí. Jeho atraktivita je dána polohou, město leží na 100 ostrovech a je tak protkáno hustou sítí kanálů (grachtů) – okružní plavby. Amsterdam je největším kulturním střediskem země, nachází se zde 100 galerií, 50 muzeí (nejvýznamnějším je Rijksmuseum), 60 divadel a koncertních sálů. Historické jádro města je největším v Evropě, kde nalezneme více jak 7 000 chráněných architektonických objektů (zejména patrijské měšťanské domy). Mimo muzea patří k nejnavštěvovanějším atraktivitám Královský palác (Koninklijke paleis Amsterdam), botanická zahrada Hortus Botanicus Amsterdam, zoologická zahrada Dierentuin Artis, brusírna diamantů Coster Diamonds a Begijnhof – dvůr v centru města. Amsterdam je i místem mezinárodních kongresů, sympozií, veletrhů a výstav. Centrem obchodní turistiky je kongresové centrum RAI ve čtvrti Amsterdam-Zuid.

Společně s Noord-Holland je provincie **Zuid –Holland** historickým jádrem státu a jeho města a vesnice to potvrzují. Jde zejména o Den Haag (S-Gravenhage), sídlo řady správních orgánů Nizozemí, které leží nedaleko pobřeží Severního moře (odděleno 3 km pásem písčných dun). Předměstím Haagu jsou příměstské lázně Scheveningen a Kijkduin. Hlavními atraktivitami města Mauritshuis (královská obrazárna Mořicův dům), komplex správních a reprezentačních budov Binnenhof a Modurodam (park s modely nejvýznamnějších staveb v Nizozemí v měřítku 1:25). Z dalších měst a vesnic je třeba uvést Noordwijk (lázeňské město), Leiden (univerzitní město), Gouda (staré kupecké město) a Delft (historické centrum s grachty). V Noord-Holland se nachází i Kinderdijk - lokalita devatenácti větrných mlýnů (památka UNESCO). Mezi Leidenem a Haarlemem se rozprostírají známá květinová pole.

Provincie Zeeland se výrazně liší od ostatních částí země. Kdysi jako doslovná “země v moři” představovala řadu malých ostrovů v široké deltě řek Maasu a Šeldy, kterou opakovaně devastovaly jarní přívaly vody. Katastrofální záplavy v roce 1953 (1835 obětí, 47 000 zničených budov, 200 000 hektarů pod vodou) si vynutily realizaci plánu Delta: přehrazení delty pevnými hrázemi. Volné zůstalo pouze rameno Westerschelde, které je lodní cestou do belgických Antverp. V této souvislosti vznikala moderní technická díla, která jsou sami osobě navštěvovanými atraktivitami. Hrázemi se členitá pobřežní linie zkrátila o stovky kilometrů. Vzniklo tak území s výbornými podmínkami pro rekreaci a vodní sporty (70 km pláží, 22 km dlouhé jezero Veerse meer a mnoho dalších vodních ploch). Nejatraktivnějšími městy provincie je její správní středisko Middelburg (komplex opatství, radnice a Nieuwe Kerk) a Veere (starobylé přístavní městečko).

Cestovní ruch na ostatním území je reprezentován jednotlivými lokalitami. Popularitě domácích návštěvníků se těší národní park Hoge Veluwe (největší v Nizozemí s hustou sítí cyklostezek) severně od Arnhemu, zábavní park Efteling v provincii Noord Brabant nebo zbylá větší města Nizozemí – Utrecht, Rotterdam, Eindhoven nebo Maastricht. Provincie na severu Nizozemí jsou navštěvovány podstatně méně (hlavně Friesland).

Belgie, Belgické království (Royaume de Belgique, Koninkrijk België)

Belgie je přímořským západoevropským státem s rozlohou přibližně 30,5 tis. km². Má výhodnou geografickou polohu. Leží na pobřeží Severního moře, sousedí s Nizozemskem, Německem, nejdlejší hranici má s Francií. Počtem obyvatel je Belgie srovnatelná s Českou republikou (10,3 mil.), přitom rozloha je jen o něco větší než rozloha Moravy a Slezska, takže hustota zalidnění dosahuje mimořádně vysoké hodnoty 336 obyv./km².

Po letech vnitropolitického napětí mezi Vlámky a francouzsky mluvícími Belgičany byla v 90. letech (1993) dokončena vnitřní ústavní reforma, která definovala jednak jazyková společenství (vlámské, frankofonní a německé), jednak dala federální statut třem regionům: jsou jimi Flandry (s vlámským jazykovým společenstvím), jihobelgické Valonsko (jih Belgie s frankofonním a německojazyčným společenstvím) a zhruba milionová aglomerace Bruselu (má statut dvoujazyčné oblasti).

Význam cestovního ruchu

Cestovní ruch v Belgii představuje celkově přes 11 mil. příjezdů ročně. Z toho více jak 60 % tvoří zahraniční návštěvníci (6,7 mil turistů). Přes vysokou návštěvnost a tedy i příjmy z cestovního ruchu Belgie vykazuje záporné saldo z mezinárodního cestovního ruchu. Regionálně je návštěvnost značně diferencovaná. Atraktivnější částí Belgie je Vlámsko, na celkové návštěvnosti se podílí 55 %. Brusel a Valonsko přiláká téměř stejný počet návštěvníků (okolo 2,5 mil.). Z hlediska jednotlivých provincií jsou nejnavštěvovanějším regionem Západní Flandry, následovaný Bruselem. Ten těží zejména ze zahraniční návštěvnosti (až 90 % všech návštěvníků), naopak Západní Flandry z domácí návštěvnosti (52,8 %). Centry cestovního ruchu Západních Flander jsou Bruggy a Oostende a pro domácí cestovní ruch Furnes. Naopak nejméně atraktivními provinciemi jsou valonské regiony Brabant Wallon a Hainaut.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska přírodních předpokladů můžeme definovat dvě atraktivní oblasti. První je jihovýchodní část Belgie vyplněná pohořím Ardeny – nízká plochá parovina připomínající Českomoravskou vrchovinu. Druhou oblastí je krátké pobřeží Belgie (64 km), které se podobá pobřeží Nizozemska. Vyznačuje se táhlými plážemi s pásmem písečných dun, které se k francouzským hranicím rozšiřuje. Tyto přesypy chrání přímořskou nížinu, a nalezneme zde 13 lázeňských středisek (např. Ostende).

Turistický význam střední Belgie není založen na jejich přírodních předpokladech, jelikož pahorkovitě a nížinné území je intenzivně využíváno zemědělstvím, popřípadě těžebním průmyslem.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Atraktivnost Belgie spočívá také v bohatství kulturně historických památek a zajímavostí. Přispěla k tomu skutečnost, že země hospodářsky i kulturně prosperovala v období vrcholného středověku. Z této doby pochází jedinečné stavby radnic (Bruggy, Brusel, Lovaň, Antverpy) s čtyřbokými věžemi a zvony (beffroi či belfort), tržnice – Halles (Ypry, Bruggy, Gent), cechovní domy a patricijské domy. Zájem turistů přitahují také muzea v jejichž sbírkách jsou díla zejména vlámského malířství (Rubens, Van Eyck, H. Bosch). Nejznámějším je královské muzeum v Antverpách a muzeum Groeninge v Bruggách. Vzhledem k častým válkám na území Belgie patří k hojně navštěvovaným místům památníky bitev a bojů (Waterloo, Ypres). Ke kulturně historickým předpokladům lze zařadit i gastronomii (tradice vaření piva, výroba sladkostí a úprava mořských živočichů). Oblíbené jsou také karnevaly, lidové slavnosti a procesí.

Vlámsko se nachází v severní části Belgie a spolu s přilehlými částmi Nizozemí a Francie tvoří historické území Flandry. Mluví se zde vlámsky. V této oblasti se vyrábí mnoho druhů pív a belgických sýrů. Hlavní potenciál oblasti je v jejich městech. Největší jsou Antverpy (historické jádro s katedrálou Panny Marie, přístav, brusírna diamantů, rodiště malíře Petera Paula Rubense), nicméně nejnavštěvovanějším městem jsou Bruggy (zachovalé centrum se středověkými náměstími Markt a Burg, síť vodních kanálů). Mezi další významná vlámská střediska patří města Gent a Mechelen. Mimo městské turistiky se ve Vlámku realizuje cestovní ruch při jeho pobřeží. Na 67 km dlouhém pobřeží je koncentrováno velké množství lázní a přímořských středisek (Oostende, Koksijde, Wenduine, Knokke-Heist). V zázemí pobřeží se nachází další z velmi atraktivních měst – Ypres. Středověké město v jehož blízkosti se odehrála jedna z velmi těžkých bitev první světové války (bitva, která se stala symbolem utrpení, způsobeného bojovými otravnými plyny, které zde byly roku 1917 poprvé masově nasazeny).

Brusel je hlavní město Belgie a centrum historického Brabantska, zároveň sídlo panovníka, a od roku 1989 i jedna z autonomních oblastí v rámci federativního uspořádání státu. Leží téměř uprostřed státu na řece Senne. Brusel se postupně stal sídlem několika univerzit, vysokých škol a významných kulturních zařízení. Počtem mezinárodních a nadnárodních společností - jako jsou NATO, EU, EURATOM, CECA aj. - předčí Londýn i Paříž a v počtu diplomatických sborů je druhý za Washingtonem. Je to město v pravdě kosmopolitní. Turistický potenciál města se převážně odvozuje od tohoto jeho postavení, převážná část turistů sem přijíždí pracovně. Brusel nabízí i mnohé architektonické památky, mezi nejvyhledávanější patří Grand Place (Velké náměstí), Place Royale (Královské náměstí) či kostel St.-Jacques-sur-Coudenberg a soška Manneken-Pis.

Turistický ruch se ve **Valónsku** soustřeďuje především v zalesněných pohořích – Ardenny a Hohes Venn (hluboká údolí řek Massa, Lesse a Ourthe), jde však spíše o domácí cestovní ruch. Evropský význam mají termální lázně ve Spa (prameny znali již Římané). Dalšími přitažlivými městy jsou Liege (palác knížecího biskupství – jedna z největších gotických sekulárních staveb v Evropě), Tournai (románsko-gotická katedrála) a Namur. V tomto regionu se také nachází městečko Waterloo (Napoleonské války).

Ostatní země západní Evropy

Monako, Monacké knížectví (Principauté de Monaco)

Monako je malý přímořský stát při Středozezemním moři, zcela obklopený francouzským územím. Celé území (1,95 km²) je hustě obydlené a tvoří je čtyři městské okrsky nebo čtvrtě (Monte Carlo, La Condamine, Monako a Fontvieille). Cestovní ruch je rozvíjen hlavně v městských okresech Monte Carlo – proslulá kasina, divadlo a mezinárodní moteristické soutěže a Monaco s botanickou zahradou a oceánografickým muzeem. Díky klimatické poloze je knížectví jedno z nejprestižnějších letovisek v Evropě. Knížectví je také centrem kongresové turistiky.

Lucembursko, Lucemburské velkovévodství (Groussherzogtum Lëtzebuerg, Grand-Duché de Luxembourg)

Lucembursko se v mezinárodním cestovním ruchu uplatňuje jako tranzitní země. Hlavní město Lucemburk leží v členitém terénu překonávaném 90 mosty a viadukty. Lucembursko je také centrem mezinárodních institucí (sekretariát Evropského parlamentu, Evropský soudní dvůr, Evropský účetní dvůr, Evropská investiční banka), které sami o sobě vyvolávají externí návštěvnost (obchodní turistika).

Otázky k zamyšlení

1. Z hlediska forem a druhů cestovního ruchu vyjmenujte nejvýznamnější rozdíly mezi popsányými zeměmi západní Evropy?
2. Které regiony západní Evropy vykazují nejvyšší intenzitu cestovního ruchu a proč?
3. Které regiony západní Evropy těží z nadprůměrných přírodních předpokladů cestovního ruchu?
4. Vyjmenujte specifika postavení západní Evropy v mezinárodním cestovním ruchu?
5. Pokuste se odhadnout další vývoj a postavení západní Evropy v mezinárodním cestovním ruchu.

7.4 Země jižní Evropy

Obsah kapitoly

Španělsko, Španělské království (España, Reino de España)
Portugalsko, Portugalská republika (República Portuguesa)
Itálie, Italská republika (Italia, Repubblica Italiana)
Slovensko, Republika Slovensko (Republika Slovenija)
Chorvatsko, Chorvatská republika (Republika Hrvatska)
Řecko, Řecká republika (Elliniki Dhimokraia, Ελληνική Δημοκρατία)
Ostatní státy jižní Evropy

Časová zátěž

8 hodin

Způsob studia

práce s mapou a eAtlasem

Španělsko, Španělské království (España, Reino de España)

Španělsko se rozkládá na Pyrenejském (Iberském) poloostrově mezi Atlantským oceánem a Středozezemním mořem. Španělsku patří ostrovy Baleáry ve Středozezemním moři a Kanárské ostrovy v Atlantském oceánu západně od afrického pobřeží. Svoji rozlohou (506 tis. km²) je druhým největším státem kontinentální Evropy. Ve Španělsku žije přes 42 miliónů obyvatel a hustota zalidnění tedy činí 84 obyv./ km². Hustým zalidněním se vyznačují zejména přímořské oblasti a ostrovy, zatímco vnitrozemí (s výjimkou Madridu a jeho aglomerace) je sídleno řidce. Španělsko bylo ještě nedávno vnímáno jako venkovská země, nyní již skoro 80 % obyvatel žije ve městech. Hlavní město Madrid s více než 3 mil. obyvatel je největším městem země. Podle počtu obyvatel následuje Barcelona (1,75 mil.), Valencia (800 tis.), Sevilla (700 tis.), Zaragoza (600 tis.), Málaga, Bilbao, Las Palmas.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Přírodní sféra Španělska je neobyčejně různorodá s výraznými kontrasty a širokým funkčním využitím, které jsou v souhrnu příznivé pro cestovní ruch. Povrch Španělska tvoří plošina o značných nadmořských výškách (40 % území leží ve výškách 500 – 100 m, 20 % nad 1000 m) – více než polovinu země zaujímá španělská Meseta – rozsáhlá centrální plošina s průměrnou nadmořskou výškou 600 – 800 m. V průměrné nadmořské výšce je Španělsko po Švýcarsku na druhém místě v Evropě. Nicméně zaostává za Francií nebo Itálií, díky nižší využitelnosti pohoří (s jistou výjimkou Pyrenejí), kdy klimatické podmínky a chybějící tradice a infrastruktura neumožňují rozvoj zimních aktivit. Cestovní ruch se tak realizuje především ve formě přímořské a v menší míře městské turistiky. Územně se cestovní ruch koncentruje na nejvýznamnější ostrovy (Kanárské a Baleárské) a španělské pobřeží při Středozezemním moři.

Podnebí se vyznačuje značnými kontrasty. Z hlediska cestovního ruchu jsou nejpříznivější poměry v pásmu podél jižního a východního pobřeží, kde převažuje subtropické klima. Centrální Meseta má kontinentální podnebí s horkými léty a chladnými zimami. Pobřeží Galicie a západní Pyreneje jsou jedny z nejdeštivějších oblastí.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Velmi bohatá historie Španělska se výrazně projevila v jeho kulturní i jazykové diferencovanosti. Na území Španělska se již od starověku křížily civilizační proudy mezi vlivy, ale nepřehlédnutelný je i vliv židovské nebo cikánské kultury. Arabský vliv se nejvíce

uplatnil v architektuře, ornamentální a keramické tvorba a tradiční hudbě. Doba největšího rozmachu je spojována se zámořskými objevy a rozvojem země jako koloniální mocnosti.

Díky svému postavení v procesu rozvoje evropské kultury je Španělsko bohaté na různorodé kulturně historické památky a společenské atraktivitu (architektonické památky různých epoch a stavebních slohů, bohaté muzeální sbírky a kolekce galerií, originální a exotické folklorní i jiné slavnosti s výraznou regionální diferenciací, proslulé býčí zápasy apod.). Ve Španělsku je soustředěno množství kulturně historických památek, společenských atraktivit a etnografických zajímavostí. Podklady výtvarného umění patří k nejbohatším na světě, stejně tak muzeální sbírky.

Množství památek se zachovalo z období půl tisíciletí trvajících římské nadvlády a romanizace ostrova (akvadukty, triumfální oblouky, mosty, plastiky atd.). Za muslimské nadvlády a během reconquisty se rozšířilo jednak muslimské umění, ale i projevy morarabské a múdejarské kultury. Románská architektura patří k nejvyspělejší v Evropě (např. katedrála v Santiagu de Compostela). Z neznámějších gotických staveb stojí za zmínku katedrála v Burgosu, Leónu, Toledu i světské stavby (např. hrady). Španělsko je bohaté na renesanční, barokní i klasicistní památky, barokní malba patřila k vrcholům světové tvorby. Z období secese vyniká soubor Gaudího staveb.

V období od 15. do 17. století Španělsko prožívalo velký rozkvět umění a literatury. Světově prosluli především spisovatelé Lope de Vega, Miguel de Cervantes. Skvělé malíře reprezentují El Greco, Diego Velázquez, Francisco de Goya, Pablo Picasso, Salvador Dalí. Zejména lidová hudba a tanec jsou nejosobitějšími a výrazově nejbohatšími v Evropě (bolero, paso doble, flamenco).

Turistické regiony

Nejnavštěvovanější oblastí je autonomní oblast **Katalánsko/Katalánie** (*Cataluña*) na severovýchodě země. Území oblasti je velice rozmanité. Pobřeží **Costa Brava** i přes masový turismus a betonové budovy přitahuje množství turistů. Pyrenejské třítisícovky se tyčí z údolí posetých vesničkami, které stále budí dojem středověku. Rovinatý kraj na západě a jihu oblasti není tak turisticky atraktivní, ale najdou se zde historická města **Tarragona** a **Lleida**. Katalánsko se liší od zbytku Španělska nejen jazykem, ale také tradicemi, kuchyní a historickými památkami (románské a gotické stavby). Centrem oblasti je kosmopolitní **Barcelona**. Město má ohromné středověké centrum plné gotické architektury. Kromě toho se zde nacházejí díla surrealistického modernismu z dílny Antonia Gaudího. Barcelona dále nabízí rušný noční život, luxusní restaurace a prvotřídní muzea.

Druhou turisticky nejnavštěvovanější oblastí jsou **Baleárské ostrovy** (španělsky *Islas Baleares*, katalánsky *Illes Balears*) ve Středomoří se čtyřmi hlavními ostrovy Mallorca, Menorca, Ibiza a Formentera. Ostrovy jsou využívány k rekreaci (nejvíce **Mallorca** a **Ibiza**) – pláže, stálý sluneční svit, dobré jídlo a bujný noční život každoročně přitahuje řadu turistů. Kromě toho se ve vnitrozemí jsou i vidění trosky z doby kamenné, gotické katedrály, rybářské vesničky, olivové a mandloňové háje, pomerančovničky. Palma na ostrově Mallorca je hlavním městem.

S velkým odstupem oproti dvěma výše zmíněným oblastem následuje **Andalusie** (*Andalucía*) zabírající jih země. Tato velká oblast je tvořena dvěma horskými pásmy – Sierra Morena a **Sierra Nevada** s nejvyšší horou Španělska na pevnině (Mulhacén 3482 m). Andalusané jsou známí pro svoji vášeň ve večírky, hudbu, divadlo a zábavu, je zde domov flamenga, srdce býčích zápasů. Města jako **Sevilla**, **Granada**, Málaga, **Córdoba** a Cádiz mají fascinující historii a umělecké tradice. Při pobřeží **Costa del Sol** je rozvinutý turistický průmysl. Andaluská kopcovitá krajina nabízí možnost turistiky.

Kanárské ostrovy (*Canarias*) ležící západně od jižního pobřeží Maroka tvoří vrcholy vyhaslých sopek a mají místy strmé pobřeží a prudké svahy. Turisticky nejdůležitějšími ostrovy jsou Grand Canaria, Fuerteventura, Lanzarote, La Palma a Tenerife. Na ostrově Tenerife se nachází nejvyšší hora Španělska (Pico de Teyde 3718 m). V roce 1942 ostrovy použil jako základnu Kryštof Kolumbus a od té doby se staly důležitou spojnicí mezi americkými koloniemi. Příznivé klima umožňuje turistickou sezónu po celý rok. Cestovní ruch je nejdůležitějším zdrojem příjmů zejména na východních ostrovech.

Autonomní oblast **Valencia** (*C. Valenciana*) je středověká oblast s bohatou historií. Pět staletí jí vládli muslimové a její křesťanské evropské dějiny utvářely okolní oblasti. Hlavní město Valencia je významné pro moderní architekturu Ciudad de las Artes y de las Ciencias (Centrum umění a vědy, které ročně navštíví okolo 4 mil. lidí). Pobřeží regionu tvoří Costa del Azahar (pobřeží pomerančových květů) a Costa Blanca. První z nich se nachází na sever od Valencie a centry přímořské turistiky jsou Peñíscola a Benicàssim. Costa Blanca (Bílé pobřeží) se nachází na jih od Valencie a je nejnavštěvovanějšími oblastmi Evropy. Turistickými letovisky oblasti jsou Benidorm, Torre Vieja nebo Alicante. Ve vnitrozemí se táhnou hory. Kromě toho se zde dochovaly stopy po islámské a muslimské kultury.

Madrid, hlavní město Španělska, nepatří k nejkrásnějším městům Evropy. Historické dědictví města muselo v minulosti ustoupit nové zástavbě. Nicméně některé pamětihodnosti město má. Například náměstí Plaza Mayor či královský palác Palacio Real. Především však Madrid nabízí tři velké umělecké galerie – Prado, Thessen-Bornemisza a muzeum královny Sofie. Hlavní předností města je však jeho atmosféra naplněná bezstarostným životem v pulzujících ulicích mnohdy až do pozdních nočních hodin. Madrid je také výchozím místem pro návštěvy okolních atrakcí (El Escorial, Toledo, Segovia).

Oblast **Kastilie León** (*Castilla y León*) leží severně od Madridu. Tato rozlehlá oblast pokrývá přibližně území někdejšího království Leónu a Staré Kastilie a nabízí řadu zajímavých měst (např. Salamanca, León, Segovia, Ávila, Burgos). K hlavním střediskům vinařství patří Toro. V minulosti se jednalo spíše o chudý region.

Oblast **Baskicko** (*País Vasco*) tvoří pozoruhodnou historickou anomálii. Její obyvatelé mají jedinečný smysl pro nezávislost, svébytnost i jazyk. Území je charakteristické hornatým vnitrozemím svažujícím se k pobřeží a kosmopolitními středisky. K pojmům také patří místní kuchyně.

Autonomní oblasti **Galicie** (středověké poutní místo Santiago de Compostela), **Murcia** (hedvábnictví), **Aragonie** (hory, hrady, staré kamenné vesničky), **Kantabrie** (zelená část Španělska), **Extremadura** (římské památky v Méridě), **Asturie** (zelená část Španělska), **Kastilie-La Mancha** (Toledo, středověká města), **Navarra** (slavnosti spojené s během býků v Pamploně) a **La Rioja** (proslulý vinařský kraj) mají relativní podíl na zahraniční návštěvnosti menší než 2 % a proto se jimi nebudeme podrobněji zabývat.

Význam cestovního ruchu

Španělsko je turistickou velmocí. Země je na druhém místě jak v počtu příjezdů (52 mil.) tak i výši příjmů z turismu (po USA). Zároveň Španělsko vykazuje vysoce aktivní saldo bilance cestovního ruchu. Podíl turismu na tvorbě hrubého domácího produktu se pohybuje okolo 7,3 %. V některých oblastech je cestovní ruch dominantním odvětvím a obyvatelstvo je závislé na příjmech z tohoto odvětví. Nejnavštěvovanějšími oblastmi je Katalánsko, Baleárské ostrovy, Andalusie a Kanárské ostrovy.

Portugalsko, Portugalská republika (República Portuguesa)

Portugalsko, jehož rozloha činí 92 389 km², se nachází v západní části Pyrenejského poloostrova. Portugalsko zabírá zhruba 16 % Iberského (Pyrenejského) poloostrova. K Portugalsku patří i dvě souostroví v Atlantickém oceánu, a to Madeira a Azory. Na území Portugalska žije téměř 10,5 mil. obyvatel, přičemž největší koncentrace obyvatel je v aglomeraci dvou největších přístavů a zároveň důležitých center Portugalska – v hlavním městě Lisboa (Lisabon; 2,9 mil. obyvatel) a v Porto (1,3 mil.). Průměrná hustota zalidnění představuje 113,9 obyv./km².

Význam cestovního ruchu

Portugalsko má pro cestovní ruch podobné přírodní a kulturní předpoklady jako sousední Španělsko, i když chladnější pobřeží Atlantského oceánu a odlehlá poloha od hlavních zdrojových trhů tyto předpoklady snižují. Přesto ročně Portugalsko navštíví přes 11 mil. zahraničních návštěvníků, což řadí zemi do první desítky nejnavštěvovanějších zemí Evropy. Portugalsko je vyhledávanou destinací zejména pro sousední Španělsko. Další početné skupiny zahraničních návštěvníků tvoří Britové a Němci.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Hlavní devizou přírodní složky potenciálu cestovního ruchu je jižní pobřeží, kam se koncentruje největší návštěvnost ze zahraničí (Algarve). Druhá přímořská oblast v okolí Lisabonu slouží hlavně domácím návštěvníkům (středisko Estoril). Dále je Portugalsko bohaté na geotermální prameny a vřídla, jež jsou významným potenciálem pro lázeňský cestovní ruch.

Kulturně historický potenciál

Kulturní a historický vývoj Portugalska je patrný téměř na každém kroku. Svědčí o tom řada pamětihodností, a to nejen z dob nadvlády Římanů a Maurů. Naprostou většinu památek tvoří církevní stavby a pevnosti, které jsou k vidění téměř na každém kroku. Z architektonického hlediska je Portugalsko názornou ukázkou manuelské gotiky.

Samotná existence církevních staveb nasvědčuje tomu, že Portugalsko má náboženské kořeny, které se projevují i v oslavách svátků a pořádání světských poutí. Tradiční venkovskou kulturu Portugalska zachycují folklorní tance a písně (tzv. fado). Své místo má i tradice řemesel, jako je např. výroba krajek na severu (Vila de Conde) či dlouholetá vinařská tradice, která se proslavila světově známým portským vínem. Ovšem vinařské oblasti se nenacházejí pouze v okolí města Porta a na svazích podél řeky Douro. Kvalitní víno se pěstuje i v jiných částech Portugalska, a to i na ostrovech Azory a Madeira.

Turistické regiony

Turistický region **Algerve**, jehož písčité pláže, teplé moře a příhodné klimatické podmínky (závětrná strana pohorí Espinhaco de Cao, Monchique a Caldeiral) lákají nespočet turistů. Jedním z nejvyhledávanějších letovisek je (sportovní) přístav Lagos, které je obehnané hradbami, za nimiž se nachází impozantní kostely, guvernérský palác atd. Množstvím historických památek z dob Maurů a Římanů oplývá i hlavní město regionu Faro, které je zároveň také přímořským střediskem.

Vedle přímořské turistiky lákají návštěvníky do země historická města. Mezi ty nejatraktivnější patří hlavní město Lisabon, dále Coimbra, Évora a Porto.

Na březích řeky Tejo se rozprostírá i město Lisabon bohaté na historii, kterou je možné spatřit v podobě hradu sv. Jiří, řadě klášterů (např. klášter sv. Jeronýma s věží Torre de Belem), kostelů a středověkých čtvrtí.

Turisticky atraktivní je starobylé město Coimbra ležící na řece Mondego. Město je proslulé nejen jednou z nejstarších univerzit v Evropě, ale také architektonickými památkami z dob nadvlády Římanů. Již portugalští králové využívali léčebných pramenů zdejších lázeňských středisek (Curia, Laso či S. Pedro du Sul).

V samotném srdci regionu Alentejo leží historické město Évora, které je dokonalou ukázkou (skanzenem) římské architektury. Právem je toto centrum, plné chrámů, kostelů, klášterů a paláců, zapsáno do seznamu památek UNESCO.

Sever Portugalska proslavilo portské víno, které se pěstuje na terasovitých vinicích táhnoucích se podél toku řeky Douro. Ta ústí do moře u města Porto, které patří mezi hlavní portugalská centra cestovního ruchu. Porto je známé svými úzkými středověkými uličkami, řadou mostů a dalších významných pamětihodností, mezi které patří i původně románský kostel Cedofeita či kostel Clerigos s věží, která je nejvyšší v Portugalsku. Směrem na sever od Porta je pobřeží lemováno písčnými plážemi. Horské oblasti severního Portugalska, dosud nedotčené moderním turismem, si stále uchovávají atmosféru rurálního života.

Azory (původem vulkanické ostrovy) lákají návštěvníky především svými přírodními úkazy, tj. výskytem sopečných kuželů a kráterů – dnes okouzlujících blankytně modrých kráterových jezer, bohatou pestrobarevnou vegetací. Azorské ostrovy také nabízejí kulturní a historické atraktivitu, jeden příklad za všechny: historické centrum města Angra do Heroísmo (hlavní město ostrova Terceira), které je Světovým kulturním dědictvím.

Na rozdíl od Azorských ostrovů má souostroví Madeira zcela jiný charakter. Přestože oba ostrovy jsou sopečného původu a jejich dominantou je panenská příroda, návštěvník na ostrovech Madeiry spíše narazí na malé vesničky či rybářské přístavy, které nerušeně dotvářejí ráz krajiny.

Itálie, Italská republika (Italia, Repubblica Italiana)

Itálie je středomořský stát, jehož větší část leží na Apeninském poloostrově. Součástí Itálie jsou velké ostrovy Sicílie a Sardinie i několika menších souostroví a ostrovů (Liparské ostrovy, Elba). Itálie má velmi dlouhé pobřeží, které začíná Janovským zálivem Ligurského moře. To je průlivem mezi pevninou, ostrovem Elbou a francouzskou Korsikou spojeno s rozsáhlým Tyrhénským mořem omývajícím na jihu Sicílii a na západě Sardinii. Na jihovýchodě Itálie omývá pevninu Jónské moře, a konečně východní pobřeží je tvořeno Jaderským mořem.

V roce 2004 žilo v Itálii 58 mil. obyvatel. Itálie je tedy nejlidnatější ze všech evropských středomořských států (průměrná hustota zalidnění 192 obyv./km²), ale obyvatelstvo je z geografického hlediska rozmístěno nerovnoměrně. Některé regiony mají hustotu zalidnění vyšší než 250 obyv./km² (Kampánie, Lombardie, Ligurie a Lazio), na druhé straně Valle d'Aosta dosahuje okolo 40 obyv./km².

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska přírodních předpokladů těží Itálie zejména z teplého moře, mimořádné délky pobřeží (tvoří z 80 % státní hranici), příznivých klimatických podmínek, bohaté a různorodé členitosti povrchu. Ze dvou hlavních horstev se cestovní ruch realizuje hlavně v Alpách, návštěvnost Apenin je mnohem menší (dominuje domácí návštěvnost).

Značná část pobřeží je skalnatá, se sráznými břehy, někdy však s písčnými či kamenitými plážemi. Neatraktivnější je pobřeží ligurské s Rivierou di Ponente a di Levante (Květinová a Levantská riviéra), podobné francouzskému Azurovému pobřeží. Z pobřeží Thyrhénského moře jsou nejvýznamnější oblasti Neapolského a Salernského zálivu, které je na rozdíl od zbývajících částí značně členité a vysoké. Naopak pobřeží Jaderského moře je nízké z písčnými plážemi s významnými centry přímořské turistiky – Rimini, Ancona, San Benedetto.

V Itálii je více než 500 jezer, největší jsou tektonicko-ledovcového původu při jižním okraji Alp. Zejména Lago di Como, Lago di Garda a Lago di Maggiore turisticky nejexponovanější (lázeňská a sportovní turistika). Svůj význam mají i jezera v kráterech vyhaslých sopek – Lago di Bolsena (největší) a Lago Albano (nejznámější).

Negativním přírodním jevem je seismická činnost a vulkanismus. Nicméně činné i vyhaslé sopky jsou z hlediska cestovního ruchu složkou přírodního potenciálu. Oblastí silné seizmické činnosti jsou Abruzzo, západní pobřeží Kalábrie a východní Sicílie. V Kampánii vulkanismus skončil v 11. století, najdeme zde však jedinou činnou sopku kontinentální Evropy Vesuv (1227 m). Nejmohutnějším vulkánem v Evropě je sicilská Etna (3270 m), jejíž masiv obklopuje 200 bočních kuželů. Sopečného původu jsou i Liparské ostrovy (sopky Bolcano a Stromboli).

Kulturně-historické předpoklady cestovního ruchu

Itálie má nejdélší, prakticky nepřerušenu tradici kulturního rozvoje v Evropě. Proto je na jejím území soustředěno kulturně historických památek, z nichž řada má světový význam (např. v Itálii nalezneme okolo 40 památek UNESCO). Jsou rozptýleny na celém území, přitom značná část je ve městech. Postavení Itálie v dějinách a vývoji evropské kultury je klíčové.

Nejnavštěvovanější jsou památky Říma (včetně Vatikánu) a turisticky atraktivní města Florencie, Benátky, Neapol, Pisa, Janov, Turín, Milán, Ravenna, Orvieto, Padova, Bologna, Siena a další. V Itálii nalezneme i četné galerie, z nichž nejvýznamnější jsou Galleria degli Uffizi a Galleria Palatina v Palazzo Pitti ve Florencii, Galleria Borghese v Římě, Pinacotece v Miláně a Galleria dell' Accademia v Benátkách. Z muzeí lze jmenovat Kapitolské muzeum v Římě a Národní muzeum v Neapoli (památky z Pompejí).

Tab.: Objekty zapsané do seznamu UNESCO

	Objekt	Zařazení	Lokalita
1.	Královský palác v Caserta , park a akvadukt	kultura	Campania
2.	Sacri Monti v Piemontu a Lombardii (skupina kaplí)	kultura	Piemonte, Lombardia
3.	Kostel a dominikánský klášter Santa Maria delle Grazie (Poslední večeře od Leonarda da Vinci)	kultura	Lombardia
4.	Historické centrum Florencie	kultura	Toscana
5.	Benátky a její laguna	kultura	Veneto
6.	Piazza del Duomo (Pisa – skupina čtyř budov na Campo dei Miracoli – katedrála, nakloněná věž, baptisterium a Camposanto)	kultura	Toscana
7.	Historické centrum San Gimignano	kultura	Toscana
8.	Sassi di Matera (městečko vytesané ze skály – jeskynní sídliště)	kultura	Basilicata
9.	Město Vicenza a stavby architekta Palladia	kultura	Veneto
10.	Historické centrum Siena	kultura	Toscana
11.	Historické centrum Neapol	kultura	Campania
12.	Crespi d`Adda (dělnické město z 19. – 20. století)	kultura	Lombardia
13.	Ferrara (renesanční město) a delta řeky po	kultura	Emilia Romagna
14.	Castel del Monte (unikátní hrad z 13. století)	kultura	Puglia
15.	Alberobello (město s typickými domy – tzv. trulli)	kultura	Puglia
16.	Ravenna (raně křesťanské stavby a mozaiky)	kultura	Emilia Romagna
17.	Pienza (historické centrum)	kultura	Toscana
18.	Val Camonica (údolí s prehistorickými petroglify)	kultura	Lombardia
19.	Řím (historické centrum s antickými památkami a budovy patřící Svaté stolici)	kultura	Lazio
20.	Budovy královského domu v Savoy	kultura	Piemont
21.	Botanická zahrada v Padově	kultura	Veneto
22.	Portovenere, Cinque Terre a ostrovy (Palmaria, Tino a Tinetto) – Ligurské pobřeží	kultura	Liguria
23.	Modena – katedrála, brána Torre Civica a náměstí Piazza Grande	kultura	Emilia Romagna
24.	Pompeje, Herculaneum a Torre Annunziata – archeologická naleziště	kultura	Campania
25.	Costiera Amalfitana – pruh pořeží s městy Amalfi a Ravello	kultura	Campania
26.	Archeologické naleziště v Agrigento	kultura	Sicilia
27.	Villa Romana del Casale	kultura	Sicilia
28.	Su Nuraxi di Barumini (komplex obranných staveb)	kultura	Sardegna
29.	Archeologické naleziště a patriarchální bazilika v Aquileia	kultura	Fruli Venezia Giulia
30.	Historické centrum města Urbino	kultura	Marce
31.	Národní park Cilento a Vallo di Diano s archeologickými nalezišti Pateum a Velia a Certosa di Padula (kulturní krajina s řadou svatyní a osad)	kultura	Campania
32.	Villa Adriana (Tivoli) – komplex klasických budov	kultura	Lazio
33.	Verona	kultura	Veneto
34.	Eolské ostrovy (Isole Eolie)	příroda	jižní Tyrénské moře
35.	Assisi, basilika San Francesco a další františkánské památky	kultura	Umbria
36.	Vill d`Este – Tivoli (renesanční palác a zahrada)	kultura	Lazio
37.	Pozdně barokní městečka v údolí Val di Noto	kultura	Sicilia
38.	Val d`Orcia – kulturní zemědělská krajina	kultura	Toscana
39.	Cervereri a Tarquinia – etruské nekropole	kultura	Lazio

Pramen: List of World Heritage, UNESCO

Pozn.: jejich územní rozložení naleznete na internetových stránkách atlasu

Turistické regiony

Itálie je klasickou zemí cestovního ruchu, využívá vynikající přírodní podmínky a bohatství kulturně-historických památek a má velmi rozvinutou materiální základnu. Administrativně se člení na 20 krajů (Regioni), které jsou prakticky totožné s hlavními turistickými oblastmi. Z hlediska cestovního ruchu lze zemi rozdělit i na tři lokality dle turistických cílů: moře – prakticky celé pobřeží země; historie a kultura – Řím, Benátky, Florencie, Verona, Neapol a

další; hory (sever země) a horská střediska jako Cortina d'Ampezzo nebo Madona di Campiglio.

Italské Alpy patří k nejatraktivnějším přírodním oblastem Itálie. Vyplňují její severní část a zasahují do pěti turistických regionů: **Piemonte**, **Valle d'Aosta**, **Lombardia**, **Trentino-Alto Adige** a **Veneto**. Vyšší západní část Alp nabízí největší italská horská střediska, např. v Piemonte je to Sestriere nebo v regionu Valle d'Aosta jsou to střediska Courmayeur a Entrèves pod Mont Blancem či Cervinia pod Mattehornem (obě lokality jsou propojeny systémem lanovek se sousedními zeměmi na druhé straně hřebene – ve Francii s Chamomix a ve Švýcarsku s Zermattem).

Východní část Alp je sice nižší, ale v oblasti Dolomit nabízí mimořádně atraktivní reliéf strmých stěn skalnatých věží a útesů. K nejoblíbenějším formám cestovního ruchu, tak jako v ostatních částech Alp, patří v létě vysokohorská turistika (vč. ferrat) a v zimě lyžování. Nejvýznamnějšími lokalitami jsou Cortina d'Ampezzo nebo údolí Val di Fiemme.

Mimo horských terénů lákají návštěvníky na sever Itálie četná jezera. V Lombardii se nacházejí největší z nich Lago Maggiore, Lago di Como, Lago Iseo a největší italské jezero Lago di Garda s lázeňským městem Sirmione. Podnebí a teplota v jezerech je srovnatelná s přímořskými oblastmi.

Oblast Pádské nížiny je hustě osídleným územím s množstvím kulturně-historických památek. Největší město oblasti Miláno je jejím ekonomickým a společenským centrem, nabízí mnoho římských památek (divadlo, amfiteátr, lázně), kromě nich jsou zde stavby v románském, gotickém (Milánský dóm) a renesančním slohu. Největším turistickým magnetem je Venezia (Benátky): nám. a bazilika San Marco, Dóžecí palác, Canal Grande, Most Rialto. Z dalších významných lokalit můžeme jmenovat Veronu (mj. římská Aréna) či Ravennu (památky byzantského umění) nebo Bolognu (nejstarší univerzita na světě) v turistických regionech **Veneto** a **Emilia-Romagna**.

Vedle Pádské nížiny se městský cestovní ruch koncentruje do střední Itálie. Jde o turistické regiony **Toscana** (*Toskánsko*), **Umbria** (*Umbrie*), **Marce** a **Lazio**. Hlavně Toskánsko patří k nejpřitažlivějším turistickým oblastem Itálie. Hlavním městem je Firenze (Florencie) – renesanční památky, galerie Uffizi, atd. Mezi další vyhledávané turistické cíle patří Pisa (šikmá věž), Siena, San Gimignano a další. Zájem turistů se v tomto regionu zaměřuje také na pozůstatky etruské kultury, jenž se nalézají na celém území kraje.

Regionu Lazio dominuje jeho správní středisko a zároveň hlavní město celé země Řím. Největším lákadlem je především samotný Řím s celou řadou pozoruhodných památek z doby Římského impéria. Jsou situovány hlavně v samotném centru města. Mezi nejnavštěvovanější patří Forum Romanum a Koloseum. Nejzachovalejší starořímskou památkou je chrám Pantheon. Kromě starořímských památek nabízí Řím např. čtvrť Trastevere, fontánu Trevi, Španělské schody nebo katakomby na kraji města. Samostatným státem na území Říma je Vatikán.

Pobytový cestovní ruch se realizuje, tak jako v ostatních středomořských státech, hlavně na pobřeží Jaderského moře. Lze říci, že význam jednotlivých přímořských středisek klesá s rostoucí vzdáleností od hlavních zdrojových trhů (tedy ve směru sever – jih). K nejatraktivnějším lokalitám patří úzký pás pobřeží podél Ligurského moře, který se dělí na dvě části: Riviera di Levante východně od Janova (Rapallo, Portofino) a Riviera di Ponente na západ od Janova, někdy též nazývána jako Květinová riviéra (Varazze, Alassio, San Remo). I západní část pobřeží Itálie představuje mimořádnou koncentraci cestovního ruchu. Hlavními oblastmi cestovního ruchu jsou severní závěr Jaderského moře se přímořskými středisky Bibione a Iésolo a pás středisek jižně od Ravenny (Rimini, Cesenatico či Cattolica). Pás

přímořských středisek pokračuje i ve střední Itálii (regiony Marche, Abruzzo a Apulia), z nichž jmenujme například Anconu, St. Benetetto, poloostrov Gargano.

Jižní Itálie díky odlehle poloze, slabé vybavenosti infrastrukturou a vyšší kriminalitě je poněkud stranou turistických proudů. Mezi nejatraktivnější lokality patří hlavní město Campanie (Kampánie) Neapol a její okolí (město, pobřeží Neapolského zálivu – Sorrentský poloostrov, archeologické areály v Pompejích a Herculaneu, ostrovy Capri a Ischia či výstup na Vesuv) a ostrov Sicílie – největší ostrov ve Středozezemním moři. Památkami je nejvíce proslulé město Syracuse nebo archeologický park Valle dei Templi (Údolí Chrámů). Z přírodních zajímavostí nejvíce pozornosti lákají Etna (Parco Naturale Dell'Etna) a Stromboli (Isole Eolie – Liparské ostrovy) – 2 činné sicilské sopky. Celé pobřeží ostrova lemují pláže.

Význam cestovního ruchu

Pro italskou ekonomiku má cestovní ruch mimořádný význam. Devizové příjmy z cestovního ruchu dosahují 27,6 mil. €. Takto vysoké příjmy dnes stále umožňují Itálii, i přes růst výdajů na zahraniční cestovní ruch, vykazovat aktivní saldo bilance cestovního ruchu (9,4 mil €). Velikost podílu cestovního ruchu na HDP je odhadována na 5 % a stejný je i podíl na zaměstnanosti.

Celkový počet zahraničních návštěvníků v Itálii se pohybuje okolo 40 mil. turistů. Itálie je tak patří mezi nejnavštěvovanější země světa (objem domácího cestovního ruchu se pohybuje okolo 47 mil. turistů). Nejčastějšími návštěvníky Itálie jsou hosté z Německa, jejich podíl činí téměř jednu čtvrtinu celkové návštěvnosti. Druhou nejvýznamnější zdrojovou zemí jsou Spojené státy americké, těch je však již méně než desetina. Následují hosté z Francie, Velké Británie a Rakouska.

Slovinsko, Republika Slovinsko (Republika Slovenija)

Díky svému přístupu k Jadranskému moři (necelých 47 km pobřeží) se Slovinsko řadí mezi přímořské státy. Svojí polohou náleží mezi státy střední Evropy, přestože se nachází na Balkánském poloostrově. Rozlohou (20,3 tis. km²) i počtem obyvatel (2 mil.) patří k malým evropským zemím.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Z hlediska přírodního potenciálu cestovního ruchu má Slovinsko rozhodně co nabídnout. Návštěvnost se soustřeďuje do dvou oblastí – v první řadě to jsou to Alpy v severozápadním cípu Slovinska a následně několik desítek kilometrů dlouhé pobřeží Jaderského moře. V zázemí obou oblastí se nachází další významné lokality cestovního ruchu. V případě slovinských Alp to jsou lázeňská střediska Rotačka Slatina, Dobrna, Kadenci, nedaleko jaderského pobřeží se zájmu návštěvníků těší oblast Krasu s atraktivními jeskyněmi.

Podnebí je mírné střeoevropské, ovlivněné nadmořskou výškou, u pobřeží se zřetelným přechodem k podnebí středomořskému s teplými léty a silnými dešti v září a říjnu.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Kulturně-historické předpoklady nehrají v mezinárodním cestovním ruchu Slovinska takovou roli jako předpoklady přírodní. Z dochovaných památek může Slovinsko zaujmout více než 200 hrady, z nichž některé pochází ještě z románských dob, je samozřejmě dochována spousta kostelů, klasicistní parky a paláce, ve městech pak např. renesanční radnice. Na památky je nejbohatší hlavní město Lublaň. Odlišný charakter mají pobřežní letoviska, kde je patrný vliv italské kultury. Proslavená chovem koní je Lipica.

Turistické regiony

Z marketingového hlediska je Slovinsko rozděleno do 9 turistických regionů: Julské Alpy (Julijske Alpe), Lublaň a okolí (Ljubljana z okolico), Pobřeží a Kras (Obala in Kras), Pohorje a okolí (Pohorje z okolico – Podravje), Corniola - Savinjské Alpy, Oblast řeky Savinja (Savinjska), Oblast Dolenjska a Bela (Dolenjska in Bela krajina), Pomuří (Pomurje) a Posávi (Zasavje). Na tomto místě se zmíníme pouze o nejvýznamnějších regionech.

Nejvýznamnějším turistickým regionem jsou **Julské Alpy** (*Julijske Alpe*), ve kterém pramení řeky Soča a Sáva. Mezi nimi se rozprostírá Národní park Triglav, který je pojmenován podle nejvyšší hory Slovinska Triglav (2864 m). Obě řeky jsou vhodné pro provozování vodní sportů, zejména raftingu. V zimě se pak letovisko Kranjska Gora stane cílem lyžařů. Okouzující jsou v tomto regionu ledovcová jezera, mezi ty nejznámější patří jezero Bled s legendárním ostrůvkem uprostřed a jezero Bohinj nacházející se ve stejnojmenném údolí. Dále na sever pokračuje horské pásmo Karavankami, Savinjskými a Kamnišskými Alpami.

Turistický region **Pobřeží a Kras** (*Obala in Kras*) se nachází v jihozápadní části Slovinska. Název regionu naznačuje hlavní přednosti oblasti. Je regionem, který jako jediný má přístup k moři. Cestovní ruch je uskutečňován po celé délce pobřeží. Hlavními letovisky jsou Piran, Izola a Koper. V zázemí slovinské pobřeží leží oblast krasových jeskyň. Nejceněnějšími jeskyněmi jsou Pastojanska jama a Škocjanske jame (zapsané na seznamu UNESCO).

Pro návštěvníky, kteří dávají přednost rušnějšímu způsobu rekreace, je určen turistický region hlavního města **Lublaně a jeho okolí** (*Ljubljana z okolico*). Samotné město Lublaň je kulturním centrem Slovinska. Ve městě se každoročně pořádají mezinárodní festivaly (Lublaňský letní festival, Lublaňský jazzový festival, atd.), nalezneme zde množství galerií a muzeí. Díky architektu J. Plečnikovi je město přitažlivé i svou architekturou, a to nejen stavbami z minulého století, ale i z období renesance, baroka a zejména secese. Středem zájmu návštěvníků je především místní hrad, který se tyčí nad městem. V hlavním městě se díky obchodnímu a komerčnímu centru realizuje i kongresový a veletržní cestovní ruch.

Význam cestovního ruchu

Z posledních statistik vyplývá, že ročně Slovinsko navštíví 1,3 mil. zahraničních návštěvníků, nejvíce z Itálie (cca 275 tis.), Německa (230 tis.) a Rakouska (necelých 200 tis.). Výše zahraniční návštěvnosti Slovinsko řadí až těsně za první dvacítkou nejnavštěvovanějších zemí Evropy. Ani objem domácí turistiky není příliš vysoký, představuje necelých 900 tis. příjezdů. Slovinsko tak většinou těží z mezinárodního cestovního ruchu. Slovinsko vykazuje aktivní saldo bilance příjmů z cestovního ruchu.

Chorvatsko, Chorvatská republika (Republika Hrvatska)

Chorvatsko je balkánský stát s poměrně neobvyklým tvarem území. Stát tvoří dvě ramena, severní (meziřící Sávy a Drávy – Slavonie) a jižní (pobřeží Jaderského moře), která jsou spojena metropolitní oblastí s hlavním městem Záhřebem. Území mezi rameny vyplňuje Bosna a Hercegovina. Ta je zároveň příčinou územní necelistvosti Chorvatska – její území odděluje dubrovnickou oblast od zbytku Chorvatska. Důsledkem popsaného tvaru Chorvatské republiky je dlouhá délka hranic. Kromě Bosny a Hercegoviny sousedí Chorvatsko se Slovinskem, Maďarskem a Srbskem a Černou Horu. Bývalé jugoslávské pobřeží přešlo téměř celé pod kontrolu Chorvatska. Obdobně tomu bylo i v případě ostrovů.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Chorvatsko je charakteristické mimořádným přírodním bohatstvím. Pro cestovní ruch mají rozhodující význam hlavně podnebí a množství přírodních zvláštností, jako jsou jezera, přírodní parky, krasové jevy a chráněné oblasti. V Chorvatsku je chráněno necelých 8 % z celkové rozlohy území. Nejznámějším a zároveň nejnavštěvovanějším národním parkem v Chorvatsku jsou bezesporu Plitvičká jezera (Plitvička jezera), která jsou zahrnuta i do seznamu UNESCO mezi nejceněnější přírodní hodnoty ve světovém měřítku. Dalšími národními parky Chorvatska jsou Paklenica (přímořská část pohoří Velebit), Mljet, Kornatské ostrovy, Brijunské ostrovy, tok řeky Krka a širší okolí hory Risnjak.

Chorvatský cestovní ruch těží zejména ze svého pobřeží. Chorvatské pobřeží je velmi členité, vzniklo díky poklesu částí Dinarské horské soustavy. Moře zatopilo údolí mezi horskými pásmy a jejich nejvyšší vrcholy dnes vystupují z moře jako ostrovy. Důkazem mládí těchto poklesů je skutečnost, že se na mořském dně zachovala zatopená údolí, říční terasy a krasové jevy.

Podnebí ve vnitrozemí je mírné kontinentální s horkými a suchými léty a s chladnými a vlhkými zimami. V horských oblastech je podnebí horké s chladnějšími léty a drsnými zimami s hojností sněhu. Podnebí na ostrovech se liší od podnebí na pobřeží. Rozdíly jsou i mezi severním a jižním pobřežím. Na ostrovech jsou relativně nižší teploty. Na pobřeží se množství vodních srážek pohybuje od 1 000 do 1 700 mm ročně, ale na ostrovech jen 500 až 1 000 mm. Srážky jsou mezi jednotlivá roční období rozdělena nerovnoměrně. Minimum srážek je v letních měsících a nejvíce jich je na jaře.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Kulturně-historické atraktivity jsou spíše doplňkovou funkcí dominantního přímořského cestovního ruchu. Přesto Chorvatsko nabízí velmi cenné a atraktivní turistické cíle, z nich některé jsou dokonce zapsány na seznam kulturního dědictví UNESCO. Jde hlavně o město Dubrovník, palác Diokleciána ve Splitu, staré jádro města Trogir, bazilika Eufrazia v Poreči a katedrála svatého Jakuba v Šibeniku. K dalším významným místům patří antická aréna v Pule, předrománský kostel sv. Donata v Zadaru, historické město Hvar a jeho divadlo a románské město Krk.

Turistické regiony

Chorvatský národní turistický úřad (The Croatian National Tourist Board – CNTB), který definuje 9 chorvatských turistických regionů. Z nich se největšímu zájmu turistů těší přímořské regiony: Istrie, Kvarner a Vysočina, Dalmácie - Zadar, Dalmácie – Šibenik, Dalmácie – Split, Dalmácie – Dubrovník. Turistické využití vnitrozemských regionů Záhřeb, Střední Chorvatsko a Slavonie je daleko menší či žádné.

Nejzápadnějším turistickým chorvatským regionem je **Istrie**. Představuje největší poloostrov na chorvatském pobřeží, který je nazývaný zelenou oázou – až k samému moři sahají borové lesy, a jednu z významných turistických oblastí ve středomoří. Tato oblast je nejnavštěvovanější v celém Chorvatsku, přičemž v západní části poloostrova soustředěno nejvíce ubytovacích zařízení (tvoří jej členité pobřeží o délce 240 km). V průběhu posledních 30 let tu vyrostla letoviska cestovního ruchu, jako jsou Poreč, Umag, Vrsar, Rovinj a největší město Pula (jde o jakousi turistickou aglomeraci, jelikož jednotlivá střediska na sebe vzájemně navazují). Nejnavštěvovanějším a největším turistickým střediskem na západním pobřeží poloostrova Istrie je město Poreč.

S Istrií na východní straně sousedí další chorvatský turistický region **Kvarnerské ostrovy a Vysočina**. Tato oblast zahrnuje jednotlivé severochorvatské ostrovy jako je např. Rab, Lopar,

Baška, Krk či Lošinj a rozsáhlé pohoří Gorski Kotar (velké nedotčené plochy lesa, krasové formace). Ostrovy jsou využívány zejména k přímořské turistice. Nejnavštěvovanějším ostrovem je Krk následován ostrovy Lošinj a Rab. V regionu se nachází tři národní parky, mezi kterými nejvyšší návštěvnosti dosahuje NP Plitvická jezera. Centrem turistického regionu je Rijeka, která představuje druhé největší město na chorvatském pobřeží Jadranu a jeden z nejvýznamnějších přístavů v evropském tranzitním obchodu.

Na jih od turistického regionu Kvarnerské ostrovy a Vysočina se nachází region **Dalmácie – Zadar**. V žebříčku návštěvnosti se tento region nachází zhruba uprostřed. Jedná se o celkem pusté přímoří s divokými skalami Velebitu a krasovou krajinou s minimem vegetace. Nejsou zde významnější přímořská letoviska, neboť zde chybí základní turistická infrastruktura. Ráz této části severní Dalmácie určuje pohoří Velebit, které představuje největší pohoří v Chorvatsku (zároveň je biosférickou rezervací organizace UNESCO). Návštěvníky láká především samotné město Zadar (historické centrum s městským opevněním) a četné ostrovy a ostrůvky – například Kornatské ostrovy, které jsou zároveň chorvatským národním parkem.

Mezi turistickými regiony Dalmácie – Zadar a Dalmácie – Split leží turistický region **Dalmácie – Šibenik**. Z hlediska návštěvnosti se nachází na stejné úrovni jako oblast Zadaru. I tento region neoplývá příliš kvalitní turistickou infrastrukturou – ročně jej navštíví kolem 640 tisíc turistů, převážně z Německa a České republiky. Největšími atraktivitami jsou město Šibenik (římské a renesanční památky), město Knin se středověkou tvrzí nad městem a národní park Krka (řeka protékající krasovou krajinou s četnými vodopády a jezery).

Se Šibenikem sousedí turistický region **Dalmácie – Split**. Tato oblast patří mezi nejnavštěvovanější a pro turisty nejatraktivnější. Ročně ji navštíví kolem 1,2 milionu turistů, kteří obdivují především město Split. Pro mimořádně cenné kulturně historické památky, středomořský kolorit, malebnou polohu a rostlinstvo patří k nejnavštěvovanějším místům regionu. Organizací UNESCO byl splitský Diokleciánův palác zapsán do listiny kulturních památek světa. Na seznamu UNESCO je i historické město Trogir s katedrálou ze 13. století. Součástí regionu je také ostrov Hvar, kde se nachází nejstarší městské divadlo v Evropě. Z přímořských letovisek jmenujme Makarskou, Baška Vodu či Omiš.

Posledním přímořským turistickým regionem je **Dalmácie – Dubrovnik**, která sousedí na severu s již zmiňovaným Splitem. Z hlediska turistické návštěvnosti se řadí k průměrným regionům, které ročně navštíví zhruba 700 tisíc turistů. Důvodem je vzdálenost regionu od nejvýznamnějších zdrojových zemí. Tento region charakterizují tři úplně odlišné oblasti: delta Neretvy, pusté pobřeží holých vápenců od delty až po Neum a poloostrov Pelješac. K rekreaci se využívá téměř všech přímořských obcí, většina z nich pro jednoduché pobyty v kempech a v soukromí. Z kulturně-historického hlediska je nejcennějším objektem město Dubrovnik (je zapsáno na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO).

Vnitrozemská část Chorvatska je využívána zejména domácími návštěvníky ke krátkodobým pobytům – například termální lázně. Určitou návštěvnost mají i společenská a ekonomická centra země Záhřeb (hlavní město) a Karlovac.

V Chorvatské republice má cestovní ruch významné postavení, neboť významným způsobem ovlivňuje velikost HDP v zemi (podíl cestovního ruchu na HDP činí téměř 10 %) a zaměstnanost (12 %). Z hlediska zahraniční návštěvnosti se Chorvatsko řadí na přední místa v Evropě. Podle Ministerstva pro námořní záležitosti, cestovní ruch, dopravu a rozvoj navštívilo Chorvatskou republiku v roce 2006 okolo 9 miliónů turistů. Většina zahraničních turistů pochází z Německa, Slovinska, České Republiky, Itálie a Rakouska.

Řecko, Řecká republika (Elliniki Dhimokraia, Ελληνική Δημοκρατία)

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Řecko zabírá jih Balkánského poloostrova a četné ostrovy v Egejském, Jónském a Krétském moři. Ostrovy zaujímají asi 15 % jeho území. Díky velmi členitému pobřeží a množství ostrovů (okolo 1400, z nichž 169 je obydlených) má Řecko jedno z nejdelších pobřeží v Evropě (mírně přes 15000 km). Společně se příhodným, subtropickým klimatem řadí Řecko mezi nejdůležitější destinace přímořské turistiky.

Velký přírodní potenciál skýtá i vnitrozemí Řecka. Tři čtvrtiny země vyplňují hory, převážně vápencové, a tudíž zkrasovělé. Hory tak dávají krajíně atraktivní vertikální členitost. Západní polovinu území prostupuje pohoří Pindos, které je výběžkem Dinárských Alp (stejný systém zasahuje i na Peloponéský poloostrov a na ostrovy v Krétském moři). Severovýchod Řecka je pokryt horskými systémy, které jsou pokračováním bulharských Rodop a Pirinu. Jde o pohoří Othrys s největší horou Řecka Olympem (*Όλυμπος -2907 m*). Také ostrovy jsou hornaté, a to často i ostrovy malé. V celém Řecku je mnoho vápencových krasových oblastí s hlubokými údolími, jeskyněmi a ponornými toky.

Klimatické poměry odpovídají poloze země v jihovýchodním cípu Evropy a přispívají k atraktivitě Řecka. Průměrná teplota v letním období se pohybuje okolo 27 °C, vody okolo 25 °C. Klimaticky nejvhodnější doba pro poznávání památek je od dubna do konce června, k pobytům u moře od června do konce září.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Turistickou přitažlivost Řecka významným způsobem posilují kulturně-historické atraktivity. Díky dlouhé kulturní tradici země (jedna z kolébek evropské civilizace) má Řecko výrazné předpoklady pro rozvoj kulturně-poznávací turistiky, která je často doplňkem přímořské turistiky. Největší pozornost návštěvníků se orientuje na architektonické památky a výtvarného umění (sochy, vázy) z období antického Řecka i nadvlády římského impéria, ale i kultur starších (krétské, mykénské). Řecko je bohaté i na byzantské památky (chrámy v Soluni, kláštery Dafni u Athén). Cennost kulturně-historického potenciálu potvrzuje i 16 památek zapsané na seznam světového dědictví UNESCO.

Turistické regiony

Athény (*Athína, Αθήνα*) společně s protáhlým poloostrovem Attika se vyznačují vysokou koncentrací antických památek. Největší návštěvnost na sebe soustředí Athény, kde se na pahorku Akropolis nachází soubor dochovaných chrámů z klasického antického období (Parthenon, Erechtheion, chrám bohyně Nike a Propylaje). Ve městě je i prestižní Národní archeologické muzeum. Jinak však Athény nemají příliš co nabídnout, jde o betonové město těžce sužované moderní dobou. Kromě města samotného Attika nabízí vhodné podmínky pro realizaci přímořské turistiky. Ta je soustředěna na tzv. Attické riviéře, pláže mezi Athénami a mysem Sounion (známý díky Poseidonovu chrámu). V zázemí Attiky, ve středním Řecku nalezneme tři hlavní atraktivity – starověké Delfy s antickou věštírnou (Apollónův chrám) nacházející, soubor skalních klášterů Mereora (UNESCO) a poloostrov Pilio s tradičními kamennými domy.

Peloponés (*Πελοποννησος, Peloponnisos*) je poloostrov spojený s Attikou pouze úzkou Korintskou šíjí (proraženou atraktivním Korintským průplavem). Krajina má členitý reliéf s vysokými pohořími (Tayjeto, Parnón) a dobré podmínky k přímořské rekreaci (Argolský, Korintský a Lakonský záliv s prostředním výběžkem poloostrova). Poloostrov je bohatý i na velké množství historických lokalit. Nejznámější památkou je Olympia (místo konání starověkých olympijských her). Vzhledem k dostupnosti od Athén je nejvíce frekventovanou

oblastí poloostrova je jeho severovýchodní část Agrolis (starověká města Mykény, Agros a Epidauros, či Náfplio s benátskou pevností). Významnou pamětihodností regionu jsou i zbytky byzantského města Mystra (památko UNESCO), které leží na jihu poloostrova.

Severní Řecko (*Βόρεια Ελλάδα, Voreio Ellada*) svým charakterem více připomíná Balkán než ostatní části Řecka. Metropolí řecké části Makedonie je Soluň, druhé největší město v Řecku (kdysi druhé největší město byzantské říše). Nabízí zejména byzantské chrámy, římské trosky a řadu muzeí. Jihovýchodně od města se nachází poloostrov Chalkidiky (vybíhá třemi dlouhými prsty do Egejského moře). První výběžek Kassandra je místem s velkou koncentrací letovisek, druhý Sithonia není masovým turismem tak zasažen, přestože nabízí jedny z nejlepších pláží v Řecku. Poslední výběžek je autonomní mnišskou republikou Athos (ženy mají do republiky vstup zakázán) s kláštery zapsanými na seznam kulturního dědictví UNESCO. Navštěvovaný je i masiv Olympu s nejvyšší řeckou horou.

Kyklady (*Κυκλάδες, Kyklades*) jsou skalnaté ostrovy v Krétském moři, které se nacházejí severně od ostrova Kréta. Mezi turisty nejvíce navštěvované ostrovy patří Mýkonos, Ios (pláže, noční život) a Thira (též zvaný Santoriny, jde o souostroví pěti ostrovů, které jsou pozůstatky sopečného výbuchu, černé pláže), Páros a Náxos.

Největším ostrovem Řecka je **Kréta** (*Κρήτη, Kríti*). Ostrov navštíví až jedna čtvrtina všech návštěvníků Řecka. Ubytovací kapacity a turistická infrastruktura je soustředěna zejména na severním pobřeží ostrova (hlavně mezi Iráklio a Ajios Nikolaos a západně od Chania). Kréta je rodištěm první vyspělé evropské civilizace (minojská kultura s pozůstatky palácových komplexů Knóssos, Faistos, Malia a Zakros)

Dódekanésos (*Δωδεκάνησα, Dodekanesa*) jsou ostrovy rozprostírající se podél tureckého pobřeží. Kulturně tedy mají blíže k Malé Asii než k pevninskému Řecku. Souostroví je tvořeno 18 ostrovy, z nichž největší jsou Rhodos a Kos. Dominantním funkčním využitím území je přímořská turistika. Díky pestrým dějinám je souostroví bohaté i na historické památky. Například staré opevněné město Rhodu je součástí světového dědictví UNESCO, na Kosu je to starověká Asklepieion.

Jónské ostrovy (*Ιονιοί Νήσοι, Ionioi Nisoi*) se od zbytku Řecka mírně liší klimatickými podmínkami. Oproti ostatním ostrovům mají větší srážky a tudíž i bujnější vegetaci (orchideje, eukalypty, akácie, platany, duby, javory). Souostroví tvoří sedm ostrovů, přičemž nejnavštěvovanější jsou Korfu (Kerkyra), Kefalonia, Levkáda a Zákynthos.

Význam cestovního ruchu

Přínos cestovního ruchu na HDP Řecka vyčíslila WTTC na úrovni 7,2 %. V případě zahrnutí i nepřímých přínosů cestovního ruchu tento podíl činí 16,2 %. Podíl cestovního ruchu na zaměstnanosti je ještě větší (7,8 %, resp. 18,2 %). Ročně navštíví Řecko 16 mil. zahraničních turistů, nejvíce z Německa, Velké Británie a Itálie.

Ostatní státy jižní Evropy

Andorra, Knížectví Andorra (Principat d'Andorra)

Andorra leží ve východních Pyrenejích a tvoří ji dvě velká údolí obklopená horami. Od severu k jihu měří 25 km, od východu k západu v nejširší části 29 km, celková rozloha činí 486 km². Díky své poloze má Andorra vhodné přírodní podmínky, ze kterých také těží. Kulturně historické předpoklady nejsou příliš velké. V Andoře je pět lyžařských středisek s nejlepšími podmínkami v Pyrenejích. Největšími středisky jsou Pas de la Casa–Grau Roig a

Soldeu-El Tarter. Andorská ekonomika stojí zejména na rozvoji cestovního ruchu, který je podporován i bezcelní politikou.

San Marino (Repubblica di San Marino)

Vnitrozemský stát rozkládající se na Apeninském poloostrově. Leží nedaleko od Jaderského moře kolem hory Monte Titano. Jde jeden z nejstarších a nejmenších států na světě (61 km²). Cestovní ruch je hlavním zdrojem příjmů. Vzhledem ke své poloze je hlavním zdrojem atraktivity státu jeho kulturně-historický potenciál (historické centrum města, pevnosti La Rocca, Guaita, Fratta a Montale).

Malta, Maltská republika (Repubblika ta` Malta, Republic of Malta)

Maltskou republiku tvoří ostrovy Malta (250 km²), Gozo a Comino a několik skalisek. Malta má nízký povrch, maximální nadmořská výška dosahuje 250 m. Pobřeží je částečně skalnaté s útesy z vápence. Vyskytují se zde krasové jevy a jeskyně. Ostrovy mají teplé subtropické podnebí. Z kulturně-historických pamětihodností se pozornost turistů soustřeďuje na hlavní město Valleta (katedrála, palác velmistra řádu maltézských rytířů, palác kastilských rytířů Albergia) a na ostrov Gozo se zbytky magalitického chrámu Hagar Oimu (jedna z nejstarších staveb na světě).

Bosna a Hercegovina (Bosna i Hercegovina)

Bosna a Hercegovina je jedním ze států, jež byla v minulosti součástí bývalé Jugoslávie. Její vznik je úzce spojen s občanskou válkou, která měla negativní vliv i na rozvoj cestovního ruchu v zemi. Válečný konflikt zničil téměř veškerou turistickou infrastrukturu, která by umožnila rozvoj poměrně vysokého kulturního a přírodního potenciálu. Velkou část území pokrývá krasový horský systém Dinárská planina, jehož součástí je pohoří Jahorina (ZOH v Sarajevu). Paradoxně, zdroj výjmečných kulturně-historických předpokladů státu a válečného konfliktu má společného jmenovatele. Je jím historický vývoj území, kde se střetávali tři nábožensky odlišné skupiny obyvatel – vyznávající západní a východní křesťanství a islám. Obnova poničených kulturních a přírodních hodnot je časově i finančně náročná a je v současnosti nejdůležitějším limitem rozvoje cestovního ruchu v zemi.

Srbsko (Srbija)

Srbsko se nachází v centru balkánského poloostrova. Jde o zbytkové území bývalé Jugoslávie vzniklé po odtržení Slovinska, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny, Makedonie a Černé Hory. Turistický potenciál není zatím využití. Zahraniční návštěvníci přijíždějí hlavně do hlavního města Bělehradu (jeho návštěva je dnes módní záležitostí). Přírodně nejatraktivnější částí Srbska je jih. Nachází se zde několik horských masívů (Kopaonik, Zlatibor, Šara) s lyžařskými středisky a národními parky. Důležitým prvkem cestovního ruchu Srbska je i lázeňství. Nejznámějším lázeňským střediskem je Vrnjačka Banja. Bohatá historie země, kde se mísí celá řada kulturních vlivů se uplatňuje především v církevních památkách (kláštery – např. Studenica) a vesnické architektuře (Mokra Gora).

Černá Hora (Crna Gora)

Od roku 2006 je Černá Hora je podle mezinárodního práva nezávislým státem. V nedávné minulosti utrpěla politickou nestabilitou bývalé Jugoslávie. Přes nepochybný turistický potenciál je dnešní Černá Hora poněkud stranou zájmu zahraničních návštěvníků. Cestovní ruch se soustřeďuje hlavně na pobřeží Jaderského moře se středisky Kotor, Budva, Bar a Ulcinj. Velký potenciál vykazuje i vnitrozemí Černé Hory. Většina je součástí krasové dinárské soustavy. K nejatraktivnějším patří pohoří Durmitor (se stejnojmenným národním

parkem a přírodní památkou na seznamu světového kulturního dědictví Unesco), a na hranicích s Albánií pohoří Prokletije.

Makedonie, Bývalá jugoslávská republika Makedonie (Makedonija, Paranešna Jugoslovenska Republika Makedonija)

Stejně jako ostatní státy Balkánského poloostrova (snad s výjimkou Chorvatska) Makedonie nedostatečně využívá možnosti rozvoje cestovního ruchu. Ty jsou jednak dány přírodními předpoklady v podobě přírodních zajímavostí v horských oblastech – národní parky Mavrovo, Galičica, Pelister – a kulturními předpoklady především křesťanské a muslimského původu (Skopje).

Albánie, Albánská republika (Shqipëria, Republika e Shqipërisë)

Albánie je hornatý stát na západě Balkánského poloostrova. Mnoho zdejších horských skupin převyšuje výšku 2000 m nad mořem. Sousedí se Srbskem, Černou Horou, Makedonií a Řeckem. Ze západu je Albánie ohraničena Jaderským mořem. Albánie tak má obdobné přírodní předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu jako Chorvatsko, ale v kvantitativně menším rozsahu. Podobně je tomu i v oblasti kulturně-historického potenciálu. V zemi téměř chybí moderní materiální základna pro rozvoj cestovního ruchu, včetně dopravní infrastruktury.

Otázky k zamyšlení

1. Jaké formy a druhy cestovního ruchu jsou pro popsání země jižní Evropy společné a v čem se naopak odlišují?
2. Pokuste se identifikovat největší rizika dalšího rozvoje cestovního ruchu zemí jižní Evropy?
3. Která země jižní Evropy disponuje největším potenciálem rozvoje cestovního ruchu v jejím vnitrozemí?
4. Pokuste se zhodnotit význam jednotlivých zemí z hlediska jejich vzdálenosti ke zdrojovým trhům?
5. Identifikujte potenciální rizika rozvoje cestovního ruchu ostrovních destinací.

7.5 Země východní Evropy

Obsah kapitoly

Litva, Litevská republika (Lietuva, Lietuvos Respublika)
Lotyšsko, Lotyšská republika (Latvija, Latvijas Republika)
Estonsko, Estonská republika (Eesti Vabariik)
Bulharsko, Bulharská republika (Republika Bălgarija, Република България)
Rumunsko (România)
Ostatní státy východní Evropy

Časová zátěž

5 hodin

Způsob studia

práce s mapou a eAtlasem

Litva, Litevská republika (Lietuva, Lietuvos Respublika)

Litva je z trojice pobaltských republik nejjihněji položeným státem. Leží při jihovýchodním cípu Baltského moře a sousedí s Lotyšskem, Běloruskem, Polskem a Ruskem (s jeho odloučenou částí Kaliningradskou oblastí). Ačkoliv rozloha (65 200 km²) ani populační velikost (3,7 mil. obyvatel) Litvy nejsou velké, přesto z obou hledisek ostatní pobaltské státy převyšuje. Nejlidnatějším městem Litvy je hlavní město Vilnius (585 tis.).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Přírodní podmínky nejsou pro využití cestovním ruchem nijak mimořádné. Většinu území vyplňují mírně zvlněné nížiny. Ploché pobřeží s rozsáhlými písčitými plážemi znehodnocuje chladné Baltské moře. Přírodní atraktivitou jsou 60 m vysoké písečné duny na Kurské kose. Pouze na jihovýchodě se rozkládá pahorkatina s četnými jezery.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Pozornost návštěvníků se tak soustřeďuje na města s historickými jádry. Hlavní město Vilnius připomíná svým půvabem a atmosférou Prahu. Jeho rozkvět nastal v 16. století, kdy bylo postaveno mnoho kostelů, klášterů a paláců. V té době patřil Vilnius k největším městům v Evropě. Podobně i druhé největší město Litvy Kaunas (dříve hanzovní město) oplývá velkým množstvím architektonických památek (zejména z doby renesance).

Centrem domácího cestovního ruchu je Baltské pobřeží se střediskem cestovního ruchu Palanga a oblast Aukštaitijos se stejnojmenným národním parkem. Oblast má charakter „vysočiny“, od které byl odvozen i název. Hlavními realizovanými formami cestovního ruchu jsou zde pěší a vodní turistika.

Význam cestovního ruchu

Cestovní ruch se podílí přibližně 3,5 % na tvorbě litevského HDP a představuje více než 6 % exportu. V posledních letech roste počet zahraničních návštěvníků, dnes se pohybuje okolo 2 mil. ubytovaných turistů. Mění se i struktura zahraniční návštěvnosti. Z původní dominance okolních zemí se těžiště zahraniční návštěvnosti přesouvá ve prospěch západoevropských zemí. Největším zdrojovým trhem je pro Litvu Německo, následované Polskem, Běloruskem, Ruskem a Velkou Británií.

Lotyšsko, Lotyšská republika (Latvija, Latvijas Republika)

Lotyšsko je malý stát, který má mnoho společných znaků s oběma sousedními republikami, Estonskem na severu a Litvou na jihu. Na území o rozloze 64 500 km² žije přibližně 2,4 milionu obyvatel, takže hustota zalidnění činí asi 37 osob/km². Největším městem Lotyšska je hlavní město Riga (860 tis. obyvatel).

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Stejně jako ostatní pobaltské státy nedisponuje Lotyšsko pro rozvoj cestovního ruchu příliš velkým přírodním potenciálem. Jeho území je rovinaté a nadmořské výšky jsou většinou nepatrné (maximálně 300 m). Země má dlouhé, písčité pobřeží, jehož velkou část tvoří hluboký a široký Rižský záliv. Převládajícím typem krajiny je zvlněná nížina, která na východě stoupá v nízkou plošinu posetou jezery a bažinami. Mírně chladné podnebí se pod vlivem kontinentality vyznačuje značně chladnou zimou.

Dubové a borové lesy se střídají s pastvinami a loukami a dohromady pokrývají většinu území. Na území Lotyšska byly zřízeny 3 národní parky (Gauja, Ķemerī a Slītere), biosférická rezervace Severní Vidzemska, 5 přírodních rezervací a 11 krajinných parků.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Lotyšsko patřilo po většinu svého středověkého i novověkého vývoje a existence do západoevropského kulturního i civilizačního okruhu pod silným německým vlivem, což samozřejmě zanechalo stopy i v oblasti kultury. Je bližší kultuře estonské než litevské, se kterou mají Lotyši příbuzný jazyk a etnický původ. Hlavní příčinou je 600 let německé nadvlády společné pro Lotyšsko a Estonsko, které mimo jiné způsobilo, že se jednotlivé lotyšské kraje vyvíjely odděleně a nejednotně.

Hlavní město Riga je nejvýznamnější turistickou atraktivitou Lotyšska. Nejvýznamnější památky se nachází ve Starém městě (soubor měšťanských domů z 15. – 17. století). Centrum je soustředěné kolem dvou kostelů, dalšími atraktivitami jsou hrad, Rižský dóm, řada muzeí.

Nedaleko Rigy leží nejvýznamnější lotyšské středisko přímořské turistiky Jūrmala, které je zároveň i lázeňským městem (32 km dlouhá pláž, NP Ķemerī). Další lokalitou přímořské turistiky je okolí města Ventspils. Ostatní pobřeží je cenné spíše z přírodního hlediska. Příkladem může být národní park Slītere v severním Kurzemska s mnoha druhy lesů, močály a tisíci ptáky.

Vnitrozemí země je využíváno hlavně domácími návštěvníky. Mnoho jezer je léte využíváno ke koupání a rekreaci (jihovýchodní část Lotyšska), v zimě je Lotyšsko zemí lyžařské turistiky (Sigulda, Madona). Z kulturně-historických památek je možné jmenovat hrad Bauska a zámek Rundāle.

Význam cestovního ruchu

Cestovní ruch nepatří mezi nejdůležitější sektory ekonomiky Lotyšska. Nicméně se stabilním růstem zahraničních návštěvníků (okolo 10% ročně) jde o úspěšně se rozvíjející sektor ekonomiky. Podíl na celkovém HDP tvoří podle údajů Ministerstva pro ekonomiku 1,7 %. Počet příjezdů zahraničních návštěvníků Lotyšska se v posledních letech pohybuje okolo hranice 2,5 milionů (včetně jednodenní návštěvnosti).

Estonsko, Estonská republika (Eesti Vabariik)

Estonsko je stát na pobřeží Baltského moře a hraničí pouze s Ruskou federací a s Lotyšskem. Pobřeží Estonska je velmi členité s mnoha ostrovy, které zabírají cca 1/10 plochy země. Estonsko je počtem obyvatel (1,4 milionu) i rozlohou (45 100 m²) nejmenší z pobaltských republik. Hlavním městem země je Tallinn s necelým půl miliónem obyvatel.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Estonsko je nížinatá země a jeho průměrná nadmořská výška činí 50 m (pouze 1/10 plochy Estonska je vyšší než 100 m). Nejvyšší vrchol Estonska a také všech pobaltských republik dosahuje výšky 318 m. Typické pro Estonsko jsou písčité usazeniny v nížinách porostlé borovými lesy, na pobřeží Rížského zálivu a Baltského moře jsou to písčné duny. V jezerních oblastech se často vyskytují rozsáhlé bažiny. Estonsko je země bohatá na řeky a jezera, kterých se v Estonsku nachází kolem 1400 (přírodních i umělých).

Rovinný charakter země vytváří předpoklady pro rozvoj cykloturistiky a v zimě běžeckého lyžování. Estonsko nabízí velmi dobré podmínky pro všechny druhy vodních sportů. Celkově však přírodní potenciál cestovního ruchu v Estonsku není příliš velký. Přispívá k tomu i klima, které je chladné a vlhké, v zimě s četnými sněhovými srážkami.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Estonské území bylo v minulosti několikrát přerozdělováno a podmaňováno jinými národy (Kyjevská Rus, Dánsko, Švédsko, němečtí rytíři, Rusko, Německo, SSSR), což mělo značný vliv na jeho vývoj a také kulturu. Architektura a umění bylo nejprve ovlivňováno tradicemi Kyjevské Rusi, Novgorodu a Skandinávie při výstavbě a výzdobě kostelů a klášterů. Mezi evropské klenoty patří gotická architektura, která má i nenáboženský charakter. Mnoho zámků v Estonsku je postaveno v klasicistním stylu. Estonsko má silně vyvinuté kulturní tradice, zvláště v hudbě a literatuře. Luteránská církev, ke které se hlásí většina lidí, má dlouhou tradici sborového zpěvu, pěstovaného na hudebních festivalech po celé zemi. Estonský národ je charakteristický tím, že po mnoho staletí cizí nadvlády opatruje své významné kulturní dědictví.

Turistické regiony

Estonsko tvoří tři turistické regiony, jejichž vymezení vychází z jejich geografické polohy. Turisticky nejatraktivnějším regionem je oblast **severního Estonska**. Nachází se zde hlavní město Estonska Tallinn, které je hlavní turistickou atraktivitou země. Toto historické město se zachovalým středověkým jádrem (hradby, severské cihlové stavby) patří mezi nejvýznamnější městské rezervace (UNESCO). Krajina severního Estonska se vyznačuje příkrými srázy a vodopády, jezery a močály ale také písčnými plážemi. Asi nejvýznamnější přírodní atraktivitou oblasti je národní park Lahemaa. Z kulturně-historického hlediska je region typický vysokou koncentrací hradů a zámků.

Druhým nejpopulárnějším regionem je oblast **západního Estonska**. Jeho povrch tvoří extrémní rovina, písčné pláže, lesy, močály, větrné mlýny. Tato oblast je cílem tisíců stěhovavých ptáků. Turisticky velice oblíbené je největší město Pärnu s bílými plážemi.

Jižní Estonsko nabízí mnohotvárnou krajinu – hluboká údolí, malá jezera, nejvyšší horu Pobaltí, hluboké lesy, řeky. Vzhledem k úrodnosti oblasti a osídlení v dávné minulosti zde lze nalézt řadu archeologických památek. Folklórní tradice a zvyky jsou v jižním Estonsku obzvláště živé. Centrem oblasti je univerzitní město Tartu.

Počet zahraničních návštěvníků Estonska neustále roste, dnes dosahuje 3,38 mil. osob. Příčinou růstu návštěvnosti je zlepšování turistické infrastruktury a rozvoj letecké dopravy. Zahraniční návštěvnosti dominují turisté ze sousedního Finska, jejichž podíl je stále více jak poloviční. Nicméně jejich podíl v čase klesá ve prospěch návštěvníků ze západní Evropy.

Bulharsko, Bulharská republika (Republika Bǎlgarija, Република България)

Bulharská republika leží v jihovýchodní části Balkánského poloostrova. Ve srovnání s Českou republikou je rozlohou o dvě pětiny větší republikou. V současné době žije v Bulharsku 7,5 mil. obyvatel, hustota zalidnění je poměrně nízká kolem 72 obyv./km². Největším městem je hlavní město Sofie (Sofija) s 1,1 mil. obyvateli.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Rozhodujícím lokalizačním faktorem jsou přírodní podmínky. I přes relativně velkou geografickou odlehlost má Bulharsko dobrý potenciál pro přímořský cestovní ruch. Kvalitní pobřeží Černého moře se svými přírodními podmínkami vyrovná obdobným oblastem ve Středomoří (střední a jižní Itálie, Španělsko). Zaostává však ve vybavenosti turistickou infrastrukturou. Druhým významným prvkem přírodních předpokladů cestovního ruchu jsou horské oblasti. Horstvo zabírá dvě třetiny území Bulharska. Podélnou osou státu tvoří pohoří Stará planina (též nazývána Balkán), které se táhne od hranic Srbska až téměř k pobřeží Černého moře (nejvyšším bodem pohoří je 2376 m vysoký Botev). Svým charakterem se poněkud podobá Nízkým Tatrám. Další pohoří se nacházejí v jihozápadní části Bulharska. Jde o masiv Vitoša (2290 m), krystalické pohoří Rila s nejvyšším vrcholem Balkánu Musala (2925 m), vápencové pohoří Pirin (2915 m) a rozsáhlé zalesněné Rodopy (2191 m), táhnoucí se podél hranic s Řeckem. Na ztvárnění Rily a Pirinu měly vliv ledovce, které daly vzniknout ostrým štítům. Zejména v Rile se nachází velké množství jezer.

Jih a východ má středomořské podnebí s teplými suchými léty a mírnými vlhkými zimami. Nejméně srážek má Dobrudža (pod 400 mm) a Trácká nížina. Sever a západ země je kontinentálnější s chladnějšími zimami.

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Kulturně-historické památky nedosahují úrovně přírodních předpokladů. Přesto v zemi nalezneme bohatou směsici památek ovlivněnou kulturními vlivy původních vládců (antická a thrácká, řecko-byzantská, osmanská kultura). Mezi nejvýznamnější památky patří středověký kostel v Bojaně, rozvaliny paláců a chrámů na pahorcích nad Veliko Trnovem, středověké přímořské městečko Neseber, Rilský klášter či chrám Alexandra Něvského v Sofii.

Nejvýznamnější oblastí koncentrace domácího i zahraničního cestovního ruchu zůstává pobřeží Černého moře. Centrem severní části pobřeží je Varna (přístavní město). Nejvýznamnějšími turistickými letovisky jsou Zlaté Písky, Svatý Konstantin (nejdelší tradice, přírodní sirný pramen), Albena a Rusalka. Turistickým centrem jižního pobřeží je Burgas. Ten je čtvrtým největším městem Bulharska. Nalezneme zde dvě univerzity a bulharský největší námořní přístav. Stejně jako Varna je Burgas branou do přilehlých přímořských středisek. Na severu je to tzv. Sluneční pobřeží (pláže s více než 100 hotely), na jihu Sozopol či Djuny. Dalšími přímořskými centry jsou Nesebăr (thrácké město s unikátní lidovou architekturou – městská památková rezervace UNESCO), Eleny, Pomorie (je známé léčivým bahnem a železitým pískem), Primorsko, Tsarevo, Ahtopol. Nacházejí se zde přírodní rezervace v povodí řeky Ropotamo.

Nejvýznamnější horské oblasti se nacházejí v jihozápadní části země. Jde o hlavně o masivy Rily a Pirinu, které poskytují mnoho příležitostí pro náročnou turistiku i pro horolezecké výstupy. Z Rily je nejvíce navštěvovaná její východní část. Oproti Rile je Pirin rozlohou asi poloviční a má alpínský charakter. Neatraktivnější je její severní část. Tato pohoří také vytváří podmínky pro lyžařskou turistiku, nejvýznamnějšími středisky jsou Borovec (Rila) a Bansko (Pirin). Z dalších turistických center lze uvést Melnik (vinařská turistika), Sandanski, Sapareva Banja (lázeňství).

Poněkud menší je turistické využití dalšího horského masivu – Rodop. Rodopy jsou svou rozlohou druhým největším horstvem Bulharska. Nedosahují takových vrcholů jako Rila a Pirin, ale zaujmou svou mohutností, krásou luk a zdravých lesů. V údolích je celá řada monastýrů. Navštěvovaná je především jejich západní část. Hlavními turistickými centry jsou Černatica a Buková planina a lyžařské středisko Pamporovo.

Z měst je nejpřitažlivější bulharské hlavní město Sofia. Leží na upatí hor Vitoša, má přes 1 mil. obyvatel a je druhým nejstarším hlavním městem Evropy. Sofia se specializuje především na horskou turistiku (Vitoša), ozdravnou turistiku (Bankja, Gorna Banja, Pančarevo) a turistiku zaměřenou na poznávání kulturních a historických památek (Rotunda sv. Jiří, středověký kostel Bojana, chrám Alexandra Něvského, chrám sv. Sofie). V Sofii se také nachází archeologické muzeum, v němž je uložen Vlčitrnský poklad (12,5 kg zlata).

Význam cestovního ruchu

V bulharské ekonomice tvoří cestovní ruch velmi významný sektor hospodářství. Jeho podíl na HDP je v evropském kontextu nadprůměrný (dosahuje 5 %). Bulharsko také vykazuje kladné saldo bilance příjmů a výdajů z cestovního ruchu. Ročně zemi navštíví již 5,2 mil. zahraničních návštěvníků, přičemž největší zdrojovou zemí je Srbsko a Černá Hora, následované Řeckem a Makedonií. Mimo návštěvníky ze sousedních států láká Bulharsko turisty z Německa, Velké Británie, Ruska a České republiky.

Regionálně je většina návštěvnosti (až 70 %) soustředěna na pobřeží Černého moře. Návštěvnost vnitrozemí je z tohoto pohledu minimální. Významnějších hodnot dosahují pouze hlavní město Sofia a regiony Plovdiv a Blagoevgrad.

Rumunsko (România)

Rumunsko leží na Balkánském poloostrově v jihovýchodní Evropě. Celkový počet obyvatel Rumunska činí 21,6 mil. obyvatel, hustota zalidnění je nižší než v České republice a dosahuje 91 obyv./km². Největším městem je hlavní město Bukurešť (*Bukurești*) s 2,3 mil. obyvatel.

Přírodní předpoklady cestovního ruchu

Rumunsko má v podstatě příznivé přírodní předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu. Disponuje jak mořským pobřežím (Černé moře), tak rozlehlým pohořím (Karpaty). Ty se rozkládají na jedné třetině povrchu Rumunska a vytvářejí oblouk ve jeho střední části. Nejvyšší pohoří v jižní části Karpat (mírně přesahují 2500 m) mají již velehorský ráz. Karpatský oblouk uzavírá rozsáhlou Transylvánskou vysočinu (bývalé Sedmihradsko). Rumunsko je ale i státem nížin. Jde hlavně o nížiny lemující západní hranici z Maďarskem (Banát) a Valašskou nížinu, ohraničenou na jihu tokem Dunaje (tvoří jižní hranici s Bulharskem). Pahorkatina Dobružže na východě stáčí Dunaj na sever a ten potom ústí do Černého moře rozsáhlou deltou. Jde o největší mokřad v Evropě s limanovými jezery na pobřeží.

Přírodní bohatství země je chráněno v 8 národních (např. Retezat, Rodna, Maramureș, Calimani) a 4 přírodních parcích (Apuseni, Ceahlău).

Kulturně historické předpoklady cestovního ruchu

Kulturně-historický potenciál země je povětšinou malý. Výjimkou jsou historická města, z nichž některá jsou na seznamu UNESCO. Jde například o historické centrum města Sighișoara, středověké město Sibiu či Temešvár (vlivy západoevropské kultury) a Brašov.

Turistické regiony

Nejvýznamnějšími místy koncentrace návštěvníků jsou dvě oblasti. Jde horský masiv Karpat a pobřeží Černého moře. Vedle těchto lokalit lze vymezit další místa cestovního ruchu jako jsou Delta Dunaje, Transylvánská vysočina a Bukurešť.

Pobřeží Černého moře (v délce 244 km) lze rozdělit výběžkem Midia na dva úseky: severní úsek s Dunajskou deltou a jižní úsek s vysokým břehem, zátokami a výběžky využívanými pro přímořský cestovní ruch. Rumunské pobřeží je proslulé svým velmi jemným pískem, čistou mořskou pláží, nízkou slaností (jen 17 promile) a pozvolným svažováním mořského dna. Je tedy vhodné pro provozování vodních sportů. Hlavními centry přímořské turistiky jsou Constanța (pozůstatky římských památek, mořské akvárium), Mamaia (nejstarší rekreační letovisko, umístěné na sever od Constanțy), Eforie Nord (jedno z nejznámějších středisek Rumunska), Mangalia (leží na jihu pobřeží, klimatické lázně), Cap Aurora (pás ubytovacích zařízení a hotelů, který se táhne od lesa Comorova podél umělé vodní nádrže Tismana až k mořskému břehu) a Jupiter.

Na jihovýchodě Rumunska, při ústí řeky Dunaje do Černého moře se na ploše 5800 km² rozprostírá přírodní rezervace a památka světového dědictví UNESCO **Delta Dunaje**. Její atraktivita je dána bohatostí druhů rostlin a živočichů. Je jedním z největších hnízdišť ptáků v Evropě (pelikáni, volavky bílé, kormoráni, labuť). Delta je tvořena řadou kanálů, plovoucích ostrovů, mokřadů, jezer (sladkovodní i slaná), dubových lesů a písčinych dun. Přírodní složky území jsou doplněny o původní rybářské vesnice, které dotvářejí celkový charakter oblasti. Svoji jedinečností je srovnatelná například s lokalitami v Amazonii. Centrem a branou do regionu je město Tulcea.

Rumunské Karpaty jsou charakterem reliéfu předurčené pro zimní i letní turistiku, rekreaci a sporty. Přesto doposud nejsou cestovním ruchem zatěžovány. Větší návštěvnost se soustřeďuje v okolí středisek s dostatečnou turistickou Sinaia, Poiana Brașov (lyžařské terény). Vlastní rumunský horský oblouk se dělí na Východní, Jižní a Západní Karpaty.

Východní Karpaty (Carpații Orientali) se rozprostírají v severo-východní části Rumunska. Mimo jiné zahrnují masivy Maramureș, Rodna (ledovcovou modulací podobné nízkým Tatrám, jsou také nejvyšším pohořím této části Karpat – Pietroșul 2305 m), Calimani, Harghita a Ceahlău. Ve Východních Karpatech vyvěrá celá řada minerálních pramenů. Charakteristickým rysem této oblasti jsou i církevní památky, především soubor dřevěných kostelíků v Moldavsku, zapsaných na seznam světového dědictví UNESCO. Hlavním centrem turistiky je Suceava.

Jižní Karpaty představují nejmalebnější část karpatského oblouku. Někdy jsou také nazývány „Transylvánskými Alpami“. Tyčí se zde nejvyšší rumunské horské vrcholy. V horském masivu Făgărăș je to nejvyšší hora Rumunska Moldoveanu 2544 m či Negoiu 2535 m, v pohoří Parîng Parîngul Mare 2519 m nebo v Retezatu Peleaga 2509 m. Centrem oblasti je středověké město Brašov (*Brașov*). V blízkosti města se nalézají turisticky atraktivní hrady Bran (Drakulův hrad) a Rasnov. V Jižních Karpatech leží i výše zmíněná střediska, zejména

lyžařské turistiky. Horské město Bușteni v masivu Bucegi je východiskem k horolezeckým výstupům.

Západní Karpaty tvoří dva masivy hor: Banát (*Munții Banatului*) – vápencové pohoří s krasovými plošinami a dlouhými a hlubokými kaňony. V banátském krasu žije i česká menšina. Druhou skupinou je rozsáhlé pohoří Munții Apușeni, vrcholící uprostřed masivem Bihor (Curcubata Mare 1849 m). Severní část Bihoru je tvořena dolomitickými vápenci a nalezneme zde významné krasové jevy. Zdejší krasové lokality jsou nejpozoruhodnější v Evropě (např. Scarisoara). Jsou zde četné soutěsky, ponory, propasti, jeskyně, krasová pole, vodopády, ledové jeskyně apod.

Uprostřed prstence hor se nachází Transylvánská plošina (též zvaná Sedmihradská vysočina), které je srdcem turistického regionu **Sedmihradsko**. To je jedno z historických knížectví, které stálo u vzniku Rumunska. Turisticky atraktivními městy regionu jsou Alba Iulia (bývalé hlavní město Sedmihradska, bývalé římské opevnění na jehož základech vyrostla mohutná pevnost z 18. století), historické město Sighișoara (ve Starém Městě v podhradí se zachovaly starobylé domy s typickými nádvořími a střechami) a středověké město Sibui.

Bukurešť (*București*), hlavní město země, leží ve středu Valašské nížiny mezi Východními Karpatami a Dunajem při řídce Dâmbovița. Mezi dvěma světovými válkami byla výstavná metropole nazývána Paříží Východu. Za vlády Nicolae Ceaușesca však na své přitažlivosti výrazně ztratila díky monumentální přestavbě města (byla zbourána polovina starého města). Dnes je tak spíše centrem obchodní turistiky vyplývající ze statutu hlavního města. Atraktivní částí města je oblast severně od řeky Dâmbovița s rušnou obchodní tepnou Calea Victoriei, Palácem Republiky či napodobeninou řeckého chrámu Aeneul Roman (Atheneum).

Význam cestovního ruchu

Přes velký především přírodní potenciál cestovního ruchu země, nedosahuje Rumunsko v cestovním ruchu adekvátních výsledků. Periferní poloha vzhledem k hlavním zdrojovým oblastem evropského cestovního ruchu, nedostatečně rozvinutá turistická infrastruktura a poměrně špatná image země jsou faktory, které se významně podílejí na doposud nevyužitém potenciálu cestovního ruchu Rumunska. Podíl cestovního ruchu na HDP je podprůměrný (pouhá 1,4 %), obdobně je tomu i u podílu na zaměstnanosti. Rumunsko sice vykazuje celkovou zahraniční návštěvnost dosahující 4,8 mil. příjezdů, ty však zahrnují veškeré příjezdy zachycené na hranicích (jednodenní návštěvnost, tranzit). Z pohledu počtu ubytovaných zahraničních návštěvníků nezaznamenává Rumunsko ani jeden milión příjezdů.

Ostatní státy východní Evropy

Ukrajina (Ukrajina, Україна)

Rozlohou druhá největší země Evropy má převážně rovinný terén s minimální členitostí. Výjimku tvoří Ukrajinské Karpaty (Zakarpatská Ukrajina) na západě a Krymské hory na jihu. Významným geografickým prvkem je i přístup k Černému a Azovskému moři. Reliéf krajiny a moře tak určuje hlavní koncentrace cestovního ruchu Ukrajiny. Nejdůležitější oblastí je černomořské pobřeží, zde zejména oblast jižní Oděsy (střediska Otrada, Lebedovka) – domácí cestovní ruch a oblast jihovýchodního pobřeží poloostrova Krym (Alupka, Jalta, Feodosija). Na Ukrajině se nachází dvě památky UNESCO. První z nich je historické centrum města Lvov, druhou je hlavní město Kyjev pro klášterní komplex Kyjevsko-pečorské lávry a katedrálu sv. Sofie.

Rusko (Rossijskaja Federacija, Российская Федерация)

Rusko je rozloho největší země na světě. Rozkládá se na ploše přes 17 mil. km², z toho na evropskou část tvoří asi 23 % území. V tomto textu se budeme zabývat pouze evropským Ruskem. Podmínky pro rozvoj cestovního ruchu jsou v Rusku výrazně diferencované. Většinu území evropské části Ruska vyplňuje rovinný terén Východoevropské roviny a společně s kontinentálním podnebím neposkytuje mnoho možností pro realizaci cestovního ruchu. Na území Ruské federace můžeme vyčlenit tři typy oblastí koncentrace cestovního ruchu (1992, Kopšo a spol.):

- města s různými společenskými a kulturně-historickými atraktivitami,
- oblasti víkendové rekreace v zázemí městských aglomerací,
- oblasti s kvalitními přírodními předpoklady pro dlouhodobé pobyty.

Mezinárodní cestovní ruch se orientuje především na nejvýznamnější města, černomořská letoviska a vybrané tranzitní trasy. Městská turistika se soustřeďuje na hlavním město Moskva s širokou škálou historických památek (Kreml se svými chrámy, chrám Vasila Blaženého na Rudém náměstí, Tret'jakovská galerie) a Petrohrad (architektonicky přitažlivé město s četnými kanály Něvy; proslulá je i galerie výtvarných umění Ermitáž či palácové komplexi Petrodvorec, Puškin, Lomonosov v okolí Petrohradu). Městská turistika je dále realizována v okolí Moskvy, kde se nachází tzv. Zlatý prsten Moskvy. Jde o řadu historických měst především s církevní architekturou (Jaroslavl', Suzdaľ, Vladimír, Tver'). V této oblasti také rozprostírá největší příměstská rekreační zóna (Kalugy, Serpuchova, Volokolamska, Borodina Sergijevskáj Posad – Troický chrám).

V severozápadní a centrální části evropského Ruska je několik historických měst a kulturních pamětihodností. Atraktivní jsou města jako Pskov a Novgorod, případně Oněžské jezero – největší ruský skanzen na ostrově Kiži.

Poslední oblastí koncentrace cestovního ruchu je pobřeží Černého moře a jeho zázemí. Hlavním rekreačním a lázeňským střediskem je Soči. V zázemí pobřeží v podhůří Kavkazu jsou dobré podmínky pro rozvoj lázeňství (Kislovodsk a Piatigorsk).

Otázky k zamyšlení

1. Jaké formy a druhy cestovního ruchu jsou pro popsané země východní Evropy společné a v čem se naopak odlišují?
2. Pokuste se identifikovat největší rizika dalšího rozvoje cestovního ruchu zemí východní Evropy?
3. Vyjmenujte nejvýznamnější pohoří východní Evropy, která poskytují příznivé předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu? Pro každou oblast charakterizujte faktory konkurenceschopnosti.
4. Vyjmenujte nejvýznamnější centra městského cestovního ruchu a identifikujte determinanty jejich postavení.
5. Identifikujte bariéry rozvoje nejvýznamnějších regionů CR ve východní Evropě? Mají společný charakter?

Shrnutí kapitoly 7

V kapitole jste se seznámili se základním geografickým přehledem cestovního ruchu v zemích Evropy, zejména s přehledem o přírodních a kulturně-historických podmínkách a atraktivitách, o regionálním rozložení návštěvnosti, o největších turistických střediscích a atraktivitách. Získané poznatky Vám umožní kvalifikovaně hodnotit rozdíly v prostorovém rozdělení poptávky a identifikovat možnosti a limity dalšího rozvoje.

8 Shrnutí

Dynamický růst světového cestovního ruchu a postupná integrace do světové ekonomiky signalizují jeho potenciální význam v období přechodu industriální společnosti na společnost postindustriální. Cestovní ruch lze považovat za jeden z alternativách nástrojů regionální politiky jejímž cílem je dosáhnout, prostřednictvím aktivace vnitroregionálních zdrojů, optimálního rozvoje regionu.

Interdisciplinární charakter cestovního ruchu vyžaduje participaci řady navzájem odlišných vědních oborů (viz schéma). **Geografie** má v cestovním ruchu důležité postavení jak z hlediska inventarizace turistických atraktivit, jejich popisu a poskytování informací návštěvníkům, tak i z hlediska studia vztahů jednotlivých regionů, územního i regionálního plánování a regionálního rozvoje.

Předložený text DSO seznámil studenty s objektem a předmětem geografie cestovního ruchu a především s úkoly, k nimž patří zejm.:

- Analýza a hodnocení základních lokalizačních, selektivních a realizačních faktorů a předpokladů cestovního ruchu (studium přírodních a socio - ekonomických předpokladů a faktorů cestovního ruchu)
- Prostorová analýza cestovního ruchu (modely prostorového rozložení různých druhů cestovního ruchu, rajoniza a typologizace oblastí a středisek cestovního ruchu)
- Analýza a hodnocení základních prostorových vztahů vytvořených cestovním ruchem (například mezi oblastmi poptávky a nabídky)
- Analýza a hodnocení vlivů cestovního ruchu na geografické prostředí (přírodní prostředí, ekonomika a struktura oblastí, sociální struktura obyvatelstva, vývoj sídel a změny jejich funkcí)
- Kartografické metody a principy znázorňování a vymezení jevů a procesů v cestovním ruchu
- Regionální geografie cestovního ruchu (regionální přehled geografie cestovního ruchu zemí Evropy)

Absolvováním základního kurzu **Geografie cestovního ruchu** posluchači pochopili problematiku zákonitostí prostorového rozložení cestovního ruchu, jsou schopni vysvětlit význam lokalizačních faktorů cestovního ruchu (vliv přírodních a kulturně-historických předpokladů na lokalizaci středisek cestovního ruchu). Kromě faktorů nabídky cestovního ruchu budou také schopni analyzovat faktory turistické poptávky (sociální, demografické, urbanizační faktory). Smyslem „domácí“ studijní přípravy je potom pochopení pojmového aparátu, věcných souvislostí včetně základních metod a zopakování regionálně - geografických znalostí ze středních škol. V neposlední řadě získají posluchači schopnost hodnotit příčiny a důsledky regionálních rozdílů v prostorovém rozložení cestovního ruchu.

9 Vybraná terminologie²⁹

A

aktivní cestovní ruch (zkratka ACR, též incoming; angl. active travel/tourism) = pojem odvozený z aktivní bilance devizových příjmů z hlediska hostitelské země – příjezdy návštěvníků do hostitelské země (*přijímající země*). Je ekvivalentní s pojmem *příjezdový cestovní ruch*.

atraktivita cestovního ruchu (též turistická atraktivita, atraktivita; angl. tourist attraction, visitor attraction) = zajímavá součást přírody a přírodní podmínky (*klima*, léčivé prameny, krajinná scenérie, *jeskyně*, moře, *skalní města*, *gejzíry*, atd.), sportovní, kulturní nebo společenský objekt, kulturní, sportovní, společenská nebo jiná událost, které přitahují *účastníky cestovního ruchu*. Lze je dělit na přírodní a společenské, hmotné (např. přírodní úkazy, historické objekty) a nehmotné (*genius loci*, společenské události, *životní styl* aj.). Vybrané *lidmi vytvořené atraktivity* vznikly jako součást *infrastruktury CR* (vysoké mosty, *horské železnice*, *dobová ubytovací zařízení* aj.). Někdy je nesprávně místo pojmu atraktivita CR používán pojem *atrakce CR* (užší význam).

C

cestovní ruch (turismus, zkratka CR, angl. tourism) = souhrn aktivit osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí a pobývajících v těchto místech po dobu ne delší než jeden rok, za účelem trávení *volného času*, podnikání či jiným účelem (WTO). Obdobné je vymezení v návrhu normy EU /: aktivity osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí nebo pobývajících v těchto místech za účelem trávení volného času, podnikání či jiným účelem.

D

destinace (též cíl cesty; angl. destination) = místo navštívené *účastníkem cestovního ruchu*. Pro mezinárodní *návštěvníky* je destinací buď celá navštívená země, nebo její některý region, případně město. Pojem destinace je často používán relativně volně. V některých zemích je území rozděleno do turisticky, historicky nebo administrativně souvisejících destinací (turistických *regionů*, turistických marketingových regionů - např. Česká republika), s tvorbou a propagací společného turistického produktu regionu a případně i zpracováním turistických statistik. Viz též *destinační management*, *hlavní cíl cesty*, *motivační cíl cesty*, *vzdálenostní cíl cesty*.

destinace cestovního ruchu (angl. tourism destination) = **1. v užším smyslu:** cílová oblast v daném *regionu*, typická významnou nabídkou *atraktivit CR* a *služeb CR*; **2. v širším smyslu:** země, regiony, lidská sídla a další oblasti, které jsou typické velkou koncentrací *atraktivit CR*, rozvinutými službami CR a další *infrastrukturou*, jejichž výsledkem je velká dlouhodobá koncentrace *návštěvníků*.

dlouhodobý cestovní ruch (angl. long-term tourism, long-duration tourism, long-stay tourism) = *druh CR* rozlišený podle délky trvání – jeho součástí jsou nejméně čtyři (pět) přenocování (nejednotná klasifikace, liší se podle zemí). Obdobným pojmem je dlouhodobá dovolená (angl. long holidays). Cesta v rámci krátkodobého cestovního ruchu (krátkodobé dovolené - angl. short holiday, short vacation) zahrnuje tedy maximálně tři přenocování *turistů*.

domácí cestovní ruch (zkratka DCR; angl. domestic travel/tourism) = cestování a pobyty občanů mimo místo jejich obvyklého pobytu za účelem využití *volného času* realizace obchodu nebo profesních povinností, nebo za jiným účelem, trávající ne déle než jeden rok a realizované kompletně ve vlastním státě na rozdíl od

²⁹ Následující terminologie je převzata a upravena z publikace ZELEŇKA, J., PÁSKOVÁ, M. (2002): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha, MMR ČR. 448 s.

mezinárodního cestovního ruchu (podle WTO). V systému národních účtů (SNA) širší význam - jako domácí cestovní ruch se označuje souhrn domácího CR (vymezeného výše podle WTO) i *příjezdového cestovního ruchu*, což odpovídá pojmu *vnitřní cestovní ruch*.

druh cestovního ruchu (angl. type of tourism) = typ CR, pro jehož určení je klíčovým kritériem „jevový průběh cestovního ruchu a způsob jeho realizace v závislosti na geografických, ekonomických, společenských a jiných podmínkách, jakož i jeho účinky“. Toto obecné kritérium se dále dělí podle objektivních faktorů (prostorové, časové, sociální a demografické, vlivů CR) – místa realizace CR (*domácí CR, zahraniční CR, mezinárodní CR, národní CR, příhraniční CR, výjezdový CR, vnitřní CR*), vztahu k *platební bilanci* státu (*zahraniční aktivní CR, zahraniční pasivní CR*), *doby trvání pobytu* – kritériem je hranice tří (resp. čtyř) přenocování (*krátkodobý CR, dlouhodobý CR*), způsobu zabezpečení cesty a pobytu (*organizovaný CR, neorganizovaný CR*), počtu účastníků (*individuální CR, skupinový CR*), způsobu financování (*komerční CR, sociální CR*), věku účastníků (CR dětí, CR mládeže, *seniorský CR*), převažujícího prostředí pobytu (*městský CR, venkovský CR, lázeňský CR, přírodní CR*), vlivu na místní komunitu a životní prostředí (*měkký CR, ostatních kritérií (rozložení CR během roku - celoroční CR a sezónní CR, způsobu ubytování, použitého dopravního prostředku - motorizovaný cestovní ruch)*“ .

druhé bydlení (angl. second houses, second home, holiday home, residences, second housing) = souhrn jevů a procesů, spojených s objektem (nebo jeho částí), který je přechodným místem pobytu vlastníka či uživatele, využívajícího tento objekt převážně k rekreačním účelům (Vágner, Fialová) - mimo jiné o pobyt v *objektech individuální rekreace* (OIR), zejména *chataření, chalupaření* a pobyt v soukromých sezónních sídlech i rekreačních vilkách. Charakteristická je individuální různorodost v době, délce i periodicitě využívání objektu, častá lokalizace v příměstském, ale i ve venkovském prostředí, nezřídka přírodně atraktivním. Významná součást CR, typická pro *Skandinávii, Francii*, méně v USA, Kanadě a Velké Británii.

F

forma cestovního ruchu (angl. form of tourism) = typ CR, pro jehož určení je klíčovým kritériem motivace *návštěvníka*. Základními motivacemi CR jsou odpočinek, poznávání prostředí a kontakty s lidmi, odtud základní formy CR: rekreační (CR mimo *veřejné formy CR*, pobytový “plážový” CR, *lázeňský CR*, sportovně orientovaný CR, *lovecký CR*), poznávací (kulturně poznávací, přírodně poznávací, historicky poznávací), socio-profesní (profesně orientovaný CR: např. *obchodní CR, kongresový CR, incentivní CR* a společenský CR: např. *krajanský CR, etnický CR*, návštěvy přátel a příbuzných).

G

geografie cestovního ruchu (angl. geography of tourism) = obor zabývající se studiem zákonitostí prostorových aspektů interakce mezi cestovním ruchem a *rekreací* na straně jedné a krajinou na straně druhé, zákonitostí a faktickým rozmístěním cestovního ruchu v oblastech různé hierarchie, studiem činitelů rozvoje cestovního ruchu (*životní úroveň, urbanizace, životní prostředí, infrastruktura* apod.). Provádí analýzu vlivu cestovního ruchu na změny ve struktuře a rozmístění hospodářství v oblasti jeho realizace, vyhodnocuje oblasti z hlediska možných a vhodných *forem cestovního ruchu* s ohledem na přírodní, kulturní, společenské podmínky, ochranu *životního prostředí*, hospodářský rozvoj.

H

hodnocení potenciálu území pro rozvoj cestovního ruchu (též valorizace potenciálu území pro rozvoj cestovního ruchu; angl. territory potential valorization in tourism) = proces vyhodnocování podmínek daného území pro rozvoj CR - přírodních, společenských, *infrastruktury CR* včetně místní dopravy, *dostupnosti* do místa. Zpravidla bývají hodnoceny také faktory nepříznivě ovlivňující rozvoj CR (přírodní katastrofy – povodně, zemětřesení, *laviny*, tsunami, *cyklony*, sopečná aktivita apod.), výskyt hmyzu, nakažlivých chorob, patologické společenské jevy (kriminalita, *terorismus, fundamentalismus* aj.) atd. Mnoho metod - bodování jednotlivých faktorů, využití GIS aj.

hromadné ubytovací zařízení cestovního ruchu (angl. collective tourism accommodation establishment) = *ubytovací zařízení* poskytující přenocování v pokoji nebo v jiné ubytovací jednotce, počet poskytnutých míst

musí být větší než určené minimum pro skupiny osob přesahující jednu rodinnou jednotku a všechny ubytovací jednotky musí podléhat stejnému řízení (podle *WTO*)

CH

chalupaření (angl. weekend house activities) = využívání vlastních *chalup* a jejich okolí k *rekreaci*, v České republice významná součást *domácího CR*, realizovaná mimo *veřejné formy CR*. Chalupaření oživuje venkov, přispívá k udržování objektů a jejich okolí (zahrady, *cesty*). Vzhledem k organičtějším umístění chalup ve vztahu ke *krajině* a lidským sídlům má výrazně nižší dopad na krajinu v porovnání s *chatařením*.

chataření (angl. weekend home holiday stays) = *druh CR, rekreace* v rámci vybudovaných *objektů individuální rekreace* - pobyty na vlastních *chatách*, dříve v České republice často živelně stavěných. V České republice významná součást *domácího CR*, realizovaná mimo *veřejné formy CR*.

I

individuální cestovní ruch (angl. individual tourism) = *druh CR, cesty* jednotlivců nebo rodin (malých skupin) cestujících samostatně, nikoli v rámci organizované skupiny. Tyto zájezdy a jejich jednotlivé služby buď nejsou zajištěné některým ze subjektů cestovního ruchu (*neorganizovaný CR*), nebo mohou být tímto subjektem zcela nebo částečně zajištěny (*organizovaný CR - letenky, ubytování, celý zájezd* apod.). Typický individuální cestovní ruch je provozován v *objektech individuální rekreace* (OIR) - individuální cestovní ruch mimo *veřejné formy CR*.

infrastruktura cestovního ruchu (angl. tourist infrastructure) = souhrn organizačně – technických předpokladů pro uspokojování potřeb účastníků CR v dané *destinaci* (doprava, komunikace, zásobování elektřinou, pitnou vodou, kanalizace, maloobchodní síť, banky, *směnárnny*, kulturní zařízení, zábavní zařízení, sportovní zařízení atd.). Kvalita této *infrastruktury* má výrazný dopad na prožitek návštěvníků, kteří jsou sice prvotně motivováni *atraktivitami CR*, ale potřebují též čerpat služby spojené s kultivovaným pobytem v blízkosti těchto atraktivit. Infrastrukturu CR lze rozdělit na základní (doprava, ubytovací a stravovací služby) a doplňkovou. Jádrem infrastruktury CR je *suprastruktura CR* (ubytovací, stravovací, dopravní služby a *doplňkové služby CR*), která je budována zejména pro *návštěvníky* a do roku 1989 byla v ČR označována jako *materiálně-technická základna*. Ostatní infrastruktura představuje běžnou občanskou vybavenost, při jejímž plánování je nutné si uvědomit, že se během *sezóny* v navštěvovaných *destinacích* její uživatelé mnohonásobí, a jejím správným dimenzováním se vyhnout nepříjemným následkům *kongesce*, problémům se zásobováním a jiným tlakům.

K

kongresový cestovní ruch (angl. congress tourism, convention tourism) = *forma cestovního ruchu*, účast na níž je motivována setkáváním odborníků a odborným programem na *kongresech*, sympóziích, *konferencích*, seminářích, přednáškách, *workshopech*. Časté jsou doprovodné akce pro účastníky a jejich rodinné příslušníky. Kongresový cestovní ruch je podporován různými slevami dopravců, organizován pro předem známý okruh účastníků. Rychle rostoucí *segment trhu*. Jde o jednu z *forem CR*, které nejsou provozovány ve *volném čase účastníka CR*. Místo pojmu kongresový cestovní ruch je často nesprávně používán pojem *kongresová turistika*.

L

lázeňský cestovní ruch (angl. health tourism, spa tourism) = *forma CR*, účast na němž je charakteristická pobytem v *lázních*, ať již za účelem regenerace, poznání nebo sociálních kontaktů. Moderním trendem jsou kondiční a preventivně – zdravotní pobyty v lázních. Vzhledem k dlouholeté tradici a pověsti českého *lázeňství* a klientele s nadprůměrnými výdaji (a tedy s vysokou návratností investic) se jedná o jednu z klíčových forem *ACR* pro ČR.

lokalizační předpoklady cestovního ruchu (angl. localization prerequisites of tourism) = *předpoklady CR* zahrnující obvykle (podle P. Mariota) *přírodní předpoklady* (reliéf, struktura a *přírodní atraktivity krajiny, klima, vodstvo, flóra, fauna, kvalita vzduchu*) a kulturně-municipální předpoklady – *lidmi vytvořené atraktivity*, lidové tradice, folklór a umění, struktura institucí státní a místní správy a samosprávy.

M

makroregion cestovního ruchu (angl. tourist macroregion, global tourism regions) = mezinárodní *region CR*. Pro statistické účely CR stanovila *WTO* následujících šest makroregionů CR: Evropa, Amerika, Východní Asie a *Pacifik*, Afrika, Střední východ, Jižní Asie. Odlišně jsou vymezeny např. makroregiony pro leteckou dopravu, viz *oblasti letecké dopravy*.

měkký cestovní ruch (angl. soft tourism) = *druh cestovního ruchu*, který minimalizuje vliv aktivit spojených s cestovním ruchem na *místní komunitu a životní prostředí*. Základními principy jsou maximální zapojení místních zdrojů (suroviny, lidé, know-how, *tradice, kultura* aj.) a malokapacitní cestovní ruch.

mezinárodní cestovní ruch (též zahraniční cestovní ruch; angl. international travel/ tourism) = součet *příjezdového cestovního ruchu* všech zemí světa; mezinárodní cestovní ruch zahrnuje tedy cestování *návštěvníků* mezi všemi zeměmi světa.

N

nabídka cestovního ruchu (angl. tourism supply) = maximální množství *produktu CR* na *trhu CR*, které má určitý subjekt (nebo souhrn subjektů – agregovaná nabídka) v úmyslu prodat za danou cenu. Funkce nabídky – za jinak stejných podmínek (tedy vyloučí – li se mimocenové, níže uvedené faktory) vyjadřuje poměr mezi maximálním množstvím produktu CR, které subjekt CR hodlá prodat, a jeho cenou. Objem nabídky závisí, kromě ceny nabízeného produktu CR, také na cílech subjektu CR (maximalizace zisku nebo podílu na trhu, stabilizace pozice, konkurenční boj atd.), technologické úrovni, cenové hladině v zemi (míra inflace), na politice prostorové či tematicky blízké konkurence, na ceně výrobních faktorů (cena pozemků, pracovní síly, kapitálu – výše úroků z úvěrů).

O

objekt individuální rekreace (zkratka OIR; angl. individual recreation object) = *rekreační objekt* ve vlastnictví *účastníka CR* (resp. jeho přátel či příbuzných), který umožňuje realizaci rekreačních aktivit spadajících mimo *veřejné formy CR*. Jedná se o objekty tzv. *druhého bydlení*, zejména *chaty* (chata trvalá, chata dočasná, zahradní domky (zahradkářské domky), nevyužívané byty, rekreační domky, *chalupy* (vyřazené i nevyřazené z bytového fondu), vinařské domky, další objekty (*hausbóty, maringotky, vagóny* aj.).

P

pasivní cestovní ruch (zkratka PCR; angl. outbound travel/tourism, outgoing) = souhrn cest, při nichž *občané* daného státu vyjíždějí jako *účastníci CR* za jeho hranice. Pojem je odvozen z pasivní bilance devizových příjmů z hlediska *vysílající země*.

poptávka v cestovním ruchu (angl. tourism demand) = množství dané služby nebo zboží CR, které kupující (jedinec – individuální poptávka, nebo skupina jedinců – agregátní poptávka), zajímající se o dané služby nebo zboží CR, hodlá koupit (koupěschopná poptávka) za danou cenu na daném trhu a v daném čase. Poptávka CR je parametrem měřeným po určitý časový úsek, zpravidla měsíc. Během *hlavní sezóny* poptávka po službách CR a zpravidla i jejich cena výrazně roste. Funkce poptávky – za jinak shodných podmínek poměr mezi množstvím poptávaných produktů CR a jejich cenou. Zpravidla klesající je průběh závislosti ceny na množství poptávaného zboží, kde změna polohy křivky (a jejího průběhu, tvaru) je dána necenovými faktory (sezóna, politické vztahy, přírodní katastrofy, sociálně – ekonomická situace atd.). Dynamiku vztahu zákazník - produkt vystihuje nejen *elasticita poptávky* - závislost poptávky na ceně, ale také závislost poptávky na modifikacích daného produktu (třídy v dopravě, v ubytování aj.), na segmentech zákazníků, na čase. Závislost poptávky na různých parametrech je široce využívána v různých marketingových strategiích v cestovním ruchu (elasticita poptávky je jedním ze základů *Yield managementu*). Pro *destinační management* je účelné provádět segmentaci poptávky a podle toho

diferencovat ceny (viz Yield management). Poptávka po *produktech CR* se vyznačuje výraznou *cenovou elasticitou* a *příjmovou elasticitou*.

potenciál cestovního ruchu (též potenciál rozvoje cestovního ruchu; angl. tourism development potential) = souhrnná hodnota všech *předpokladů CR*, oceněných na základě bodovací škály, snížená o zápornou hodnotu negativních faktorů rozvoje CR – zejména o špatný stav složek *životního prostředí* (*kyselé deště*, nízká *kvalita vzduchu*, znečištění moře, *pláží* aj.) a konfliktní *land-use* daného území

předpoklady cestovního ruchu (angl. prerequisites of tourism) = souhrn přírodních a antropogenních aspektů včetně jejich mnohoúrovňových vazeb, které vytvářejí předpoklady pro realizaci cestovního ruchu. Podle funkčně – chorologického členění (P. Mariot) je lze členit (základní klasifikace) na *lokalizační předpoklady cestovního ruchu*, *selektivní předpoklady cestovního ruchu* a *realizační předpoklady cestovního ruchu*. Lokalizační předpoklady se dále dělí na přírodní a kulturně-municipální, realizační předpoklady na komunikační a materiálně-technické, selektivní předpoklady se člení na politické, demografické, administrativní, urbanizační, sociologické, personální a ekologické.

příjezdový cestovní ruch (angl. inbound travel/tourism, incoming tourism) = cestovní ruch do dané země, realizovaný *obyvateli* jiných zemí, *jednodenními návštěvníky* i *turisty*. Podle *WTO*: aktivity *zahraničních návštěvníků* v dané oblasti, pohybujících se mimo jejich obvyklé prostředí a pobývajících zde po dobu ne delší než jeden rok, za účelem trávení *volného času*, podnikání nebo jiným účelem. V odborné komunikaci se v ČR často používá slangový pojem *incoming*. Viz též *mezinárodní cestovní ruch*, *výjezdový cestovní ruch*, *aktivní cestovní ruch*.

příměstská rekreace (angl. suburban recreation) = *rekreace* v *zázemí měst*, využívající díky dobré dostupnosti území městskou veřejnou dopravou, pěšky nebo na kolech *příměstské parky*, rekreační zařízení, vodní plochy, lesy apod. Příměstská rekreace je víkendovou alternativou pro *druhé bydlení*, může být využívána i krátkodobě ve všedních dnech. Viz též *push a pull faktory*.

přírodní atraktivita (angl. natural attraction) = *atraktivita CR*, která motivuje k účasti na *přírodním CR* a spočívající v zajímavých (resp. zvláštních, unikátních, význačných, výjimečných) vlastnostech či prvcích přírodního prostředí (viz *životní prostředí*), často koncentrovaných v *národních parcích*, *přírodních rezervacích*, v horských oblastech (vysoké hory, vyhlídky do údolí a okolní krajiny, *skalní města*, *ledovce*, *propasti*, *jeskyně* aj.), přímořských a ostrovních oblastech (*pláže*, *atoly*, korálové útesy, *fjordy*, *mysy* aj.), vulkanické oblasti (*gejzíry*, *termální prameny*, vulkanická činnost - činné i vyhaslé *sopky* aj.), oblasti s vysokým stupněm *biodiverzity* (*tropické deštné pralesy*, *mokřady*, příznivé klimatické podmínky aj. Srovnej *lidmi vytvořené atraktivitu*, *kulturní atraktivitu*).

přírodní předpoklady cestovního ruchu (angl. natural prerequisites of tourism) = předpoklady rozvoje CR zahrnující *krajinu* s jejím reliéfem, přírodními zdroji a přírodními útvary (pohoří, roviny, osamělé skalní útvary, sopky, jeskyně, propasti atd.) a vodstvem (vodní plochy a vodní toky - moře, oceány, jezera, vodopády, přehrady atd.), *klima*, flóru, faunu (podle Mariota). Součástí přírodních předpokladů jsou *fytogeografické předpoklady CR*.

R

rajonizace cestovního ruchu (angl. Tourism regionalisation) = dokument direktivně plánovacího charakteru z roku 1962 (vydal Terplan), vyhodnocující předpoklady a podmínky rozvoje cestovního ruchu na území Československa. Aktualizace dokumentu proběhla v roce 1981, výsledkem rajonizace byla klasifikace *regionů* podle jejich vhodnosti pro cestovní ruch. V současné době může tento dokument sloužit pouze jako metodický materiál.

realizační předpoklady cestovního ruchu (angl. realisation prerequisites of tourism) = *předpoklady CR* zahrnující komunikační předpoklady (textura a struktura komunikační sítě, dostupnost území) a *infrastrukturu CR*

(*ubytovací zařízení, stravovací zařízení, kulturní zařízení, zábavní zařízení, sportovní zařízení, dopravní zařízení, další zařízení infrastruktury CR*).

region cestovního ruchu (angl. tourist region) = jeden z typů regionů, který může být vymezen jako homogenní region (území relativně homogenní z hlediska předpokladů pro realizaci CR - typů *atraktivit CR*, dostupností a úrovní *infrastruktury CR*) nebo heterogenní region. Z pojetí homogenních regionů vycházela v minulosti v České republice provedená tzv. *Rajonizace cestovního ruchu*. Příkladem homogenního regionu je CHKO s předpoklady pro přírodní CR. Příklady pro heterogenní regionu: *atraktivita CR* a její infrastrukturalní zázemí – např. světznámá atraktivita Machu Picchu a její mnoho kilometrů vzdálené infrastrukturalní zázemí, nebo středisko zimních sportů představující vlastní lyžařský areál a jeho infrastrukturalní zázemí. Odlišné pojetí turistické *regionalizace* představuje členění na marketingové regiony cestovního ruchu, iniciované ČCCR, kde hlavní kritérium spočívá v organizačně-ekonomických vazbách, v ochotě obcí a mikroregionů daného regionu komunikovat a spolupracovat na společném *marketingu* a rozvoji *infrastruktury CR* - hranice regionů nejsou tak pevně vymezeny, ale vyvíjejí se v čase. Problémem zůstává statistické podchycování rozvoje CR, neboť vymezení těchto regionů se plně nekryje ani nesestává ze správních jednotek, pro které jsou statistická data zjišťována, a také finanční toky rozhodujícím způsobem určené podle administrativních jednotek.

regionalizace (angl. regionalisation, regional differentiation) = proces členění území na *regiony* - vymezení přirozeným procesem (kulturně – historický vývoj, přírodní charakteristiky), na základě zvolených kritérií (nejčastěji podle administrativních, historických, fyzicko-geografických a sociálně-geografických kritérií), nebo v rámci administrativního členění. Dva základní přístupy - agregace (spojování menších oblastí ve větší) a rozdělení (větší oblasti na menší). Administrativně vytvořený region je často využíván jako územní statistická jednotka, neboť za přirozeně vzniklý region je zpravidla velmi obtížné zjistit statistická data. V případě CR jsou v těchto administrativně vzniklých regionech sledovány *výkonnostní ukazatele CR* i kapacitní ukazatele CR. Srovnej *zonace*.

rekreace (angl. recreation) = **1. užší pojetí:** souhrn odpočinkových činností, provozovaných ve *volném čase* (o dovolené) a často jako jedna z *forem CR* (rekreační CR) - zpravidla však nedaleko bydliště v rámci *druhého bydlení*, dětských táborů atd.; **2. obecnější pojetí:** využití volného času, jehož součástí může být aktivní pohyb, aktivní nebo pasivní účast na různých akcích, cestování a turistika. Základním dělením rekreace může být dělení podle motivace na zdrojově orientovanou (angl. resource - based; příroda, venkov; push motivace) a uživatelsky orientovanou (angl. user oriented; vytváření podmínek pro rekreaci s dostupností pro velké části populace; pull motivace), další dělení rekreace: letní/zimní, individuální/hromadná, indoorová/ outdoorová, v obvyklém prostředí/ mimo obvyklé prostředí, jednorázová/pravidelná, aktivní/ pasivní (podle množství fyzické nebo psychické aktivity), organizovaná/neorganizovaná, přírodní/ v antropogenním prostředí, v obvyklém prostředí/ mimo obvyklé prostředí. Jejím výsledkem by měla být *regenerace* životních sil účastníků. Za neúčinnější pro regeneraci je považována aktivní outdoorová rekreace mimo obvyklé prostředí.

rekreační infrastruktura (angl. recreation infrastructure) = vybavenost sídla pro volnočasové aktivity místních obyvatel i *návštěvníků* (sportovní, kulturní, zábavné, vzdělávací). Součást *infrastruktury CR*, *primárních zdrojů CR*. Vybudováním *superstruktury CR* dochází k rozšíření rekreační *infrastruktury* zejména mimo sezónu (*hotel – fitness, sauna, bowling, kuželky, bazén, tenisové kurty* otevřené i kryté atd.).

rekreační migrace a imigrace (angl. recreation migration and immigration) = *migrace za rekreací* z velkých měst do jejich okolí (*extravilán*) a do malých sídel (z hlediska místních obyvatel jde o imigraci). Může mít pravidelný charakter – víkendová migrace obyvatel měst do *objektů individuální rekreace*.

rekreační oblast (angl. resort) = území se *službami CR* (ostrov, *lázně*, metropole, horské údolí aj.) nebo ucelený komplex zařízení, nabízející větší počet rozmanitých zařízení, služeb a činností, sloužících k *ubytování návštěvníků*, jejich zábavě, sportovním aktivitám, léčení a jiným potřebám.

rekreační středisko (angl. holiday activities resort, leisure activities resort) = místo (území) vybavené pro *rekreaci*, často specializované na určitý typ rekreace (sportovní pobyty, rekreace u vody, zimní rekreace apod.). Srovnej *honey - pot*.

S

satelitní účet cestovního ruchu (angl. Tourism Satellite Account, zkratka TSA) = specifický průřezový meziodvětvový účet, čerpající data z upravené soustavy "tradičních" národních účtů a dávající přesnější ekonomický a sociální obraz o postavení cestovního ruchu v národním hospodářství. Satelitní účet tvoří 14 vzájemně propojených tabulek - např. Účet produkce charakteristických odvětví CR, Přidaná hodnota charakteristických odvětví CR a jiných odvětví, čistý základ. Vytváření národních satelitních účtů bylo schváleno v roce 2000 Komisí pro statistiku OSN a metodika byly společně publikovány organizacemi *WTO*, *EUROSTAT* a *OECD*. Satelitní účet již byl zaveden v USA, Francii, Mexiku, Kanadě a dalších zemích.

selektivní předpoklady cestovního ruchu (angl. selective prerequisites of tourism) = *předpoklady CR* zahrnující demografické předpoklady CR (hustota a věková struktura obyvatelstva, struktura obyvatelstva podle pohlaví), politické předpoklady CR (politická stabilita/ nestabilita, válka, *terorismus*, *fundamentalismus*, *nacionalismus*, *rasismus*, bezpečnostní situace atd.), sociologické předpoklady CR (ekonomické aktivity, vlastnictví dopravních prostředků a *objektů individuální rekreace*, sociální příslušnost, vzdělání, průměrný příjem na člena rodiny, počet a struktura členů domácnosti, mentalita, životní styl, *xenofobie*; mnohé jevy klasifikované ve společnosti (demografické, sociální, politické apod.) se vzájemně ovlivňují a není mezi nimi pevná hranice), urbanizační předpoklady CR (hustota a velikost sídel, zástavba sídel, bytový fond), ekologické předpoklady CR (nejen aktuální kvalita *životního prostředí*, ale také trendy vývoje jeho kvality, minulá kvalita - setrvačnost myšlení; ekologické předpoklady souvisí úzce s lokalizačními předpoklady), personální předpoklady CR (profesionalita ve službách, managementu).

sociální cestovní ruch (angl. social tourism) = *druh cestovního ruchu*, typologizovaný podle způsobu hrazení nákladů - část nákladů nebo celé náklady na cestování pro sociálně handicapované osoby (vysoký věk, nízké příjmy, tělesné nebo duševní postižení apod.) nebo pro osoby v rámci motivačních programů hradí instituce, stát, zaměstnavatel, nadace apod. Tvoří jej vybrané lázeňské a léčebné pobyty, *incentivní cestovní ruch*, dětské tábory, sportovní soustředění atd., je součástí *vázaného CR*.

statistika cestovního ruchu (angl. tourism statistics) = aplikovaná statistika, poskytující základní souhrnné údaje (a jejich trendy) o aktivitách *návštěvníků*, jejich tocích, ekonomickém přínosu CR, *infrastrukturu CR* atd. Územními jednotkami pro statistiku jsou svět, regiony světa, státy, *destinace CR*, *regiony*, mikroregiony, obce. Tematicky je statistika cestovního ruchu tříděna podle podnikatelských a návštěvnických aktivit, nejčastějším časovým měřítkem je měsíc, rok. Zahrnuje tři hlavní způsoby sběru dat – evidence přechodu přes hranice, evidence hostů v *ubytovacích zařízeních*, evidence klientů CK. Problémem statistiky CR je malá vypovídací schopnost, vyplývající z nejednotnosti metodiky vykazování statistických údajů, nejednotnosti *kategorizace* a *klasifikace*, sledování pouze malé části aktivit CR, neaktualnost a opoždění zejména celosvětových údajů (zpracovává *WTO*), složitá provázanost CR s dalšími aktivitami, nejednoznačné vymezení metodiky a popisu výstupů.

středisko cestovního ruchu (též resort, místo soustředěného CR; angl. resort) = *sídelní útvar*, jehož hlavním funkčním využitím a ekonomickým přínosem je cestovní ruch. Jedná se o lokalitu nabízející relativně komplexní *infrastrukturu CR*, umožňující tak *účastníkovi CR* realizaci variantních kombinací *forem CR* a vyznačující se tedy zvláště vysokou *intenzitou CR*. Základní čtyři typy středisek cestovního ruchu vykrytalizovaly během konce 19. století: lázeňská, klimatická, alpská a přímořská střediska cestovního ruchu. Alternativní členění nabízí typologii středisek CR na základě kombinace více kritérií (funkční a časová využitelnost, ekonomická závislost na CR, *intenzita CR*, plocha či počet obyvatel, urbanistická struktura apod.): městská střediska CR (kulturně-historické, administrativně-správní, obchodní), lázeňská místa (termální, klimatická), střediska CR a rekreace (vodní sporty, turistika, zimní sporty), rekreační obce (s výlučně, převážně či doplňkovou rekreační funkcí), chatové lokality (při vodní ploše, ostatní plochy), výletní místa (přírodní, civilizační, společenská)). Resorty procházejí v závislosti na úrovni kvality svého *destinačního managementu* životním cyklem různou rychlostí a s různými následky pro *životní prostředí* a *hostitelskou komunitu*.

T

turismus (angl. tourism) = alternativní pojem pro *cestovní ruch*; součást jednoslovného označení řady aktivit spojených s cestovním ruchem. Vhodná postupná náhrada tam, kde se vžilo používání nepřesných pojmů (správně mototurismus místo mototuristika, *ekoturismus* místo ekoturistika aj.). Odvozeno z angl. tourism.

turistika (angl. hiking, hike) = *druh CR*, kdy se účastník pohybuje vlastní silou (případně s využitím síly zvířat, ale nemotorizovaně), jde tedy o aktivní formu účasti *návštěvníků* na cestovním ruchu. Typický je pobyt v přírodě a často také jednodušší způsob *ubytování* a stravování (*stan, turistická ubytovna, bivak, vlastní příprava jídel* apod.). Formami turistiky jsou *pěší turistika, cykloturistika, vysokohorská turistika, silvoturistika, speleoturistika, hipoturistika, kameloturistika, dobrodružný CR, survival, vodní turistika, silvoturistika, hipoturistika*, běh na lyžích aj. Pojem turistika (byl odvozen od slova *túra*) se často nesprávně používá i pro označení činností, v nichž pohyb vlastní silou nepřevažuje nebo není jejich hlavním smyslem a měly by být označovány jako cestovní ruch (případně turismus) - např. nesprávně kongresová turistika (správně *kongresový cestovní ruch*, nákupní turistika (správně *náкупní "CR"*), autoturistika (přesněji *autoturismus*), udržitelná turistika (přesněji *udržitelný cestovní ruch*) apod.

U

udržitelný cestovní ruch (nepřesně též udržitelná turistika; angl. sustainable tourism) = cestovní ruch, který dlouhodobě nenarušuje přírodní, kulturní a sociální prostředí. **1. environmentální vymezení, návrh normy EU:** koncepce rozvoje a plánování cestovního ruchu, jehož cílem je ochrana a zachování *životního prostředí* ve všech jeho aspektech a respektování *životního stylu* místních obyvatel; **2. holistická definice:** Udržitelný je takový cestovní ruch, jehož služby a aktivity při dopravě *návštěvníků* do destinace a v dané destinaci a aktivity *návštěvníků* ovlivňují přírodní a *antropogenní* životní prostředí, *místní komunitu* a *biosféru* jako celek pouze v takové míře a kvalitě, která neobnovitelně negativně nemění globální ani lokální životní prostředí, místní komunitu a biosféru jako celek a neomezuje tak možnost využití cestovním ruchem a další antropogenní využití destinace v budoucnosti, stejně jako funkce biosféry (Zelenka); **3. ekonomicko-environmentální vymezení, WTO:** Schopnost destinace udržet si potenciál konkurence v soutěži s novými, historicky méně využívanými destinacemi; přitáhnout první i opakované návštěvy; podržet si kulturní jedinečnost; být v rovnováze s životním prostředím.

V

vázaný cestovní ruch (angl. articulated tourism, bound tourism, social tourism) = cestovní ruch, u něhož je účast klientů závislá na splnění určitých podmínek (doporučení lékaře, zaměstnání, členství v organizaci, trvalé bydliště v určité lokalitě apod.). Úhrada klienta je částí úhrady *zájezdu* (pobytu), zbytek je hrazen z jiných prostředků (společenské fondy - nemocenské pojištění, fond kulturních a sociálních potřeb, fondy organizace aj.). V dřívějším Československu typický druh *cestovního ruchu* - podniková *rekreace*, výběrová *rekreace ROH*, dětské tábory, *lázeňský cestovní ruch*, *rekreace družstevních rolníků*, členů výrobních družstev, příslušníků armády. V současné době v CR zejména *lázeňský cestovní ruch*, podniková *rekreace*, *rekreace dětí z oblastí se znečištěným životním prostředím*. Jeho součástí je *sociální cestovní ruch*.

venkovský cestovní ruch (též rurální cestovní ruch; angl. rural tourism) = souborné označení pro *druh cestovního ruchu* s vícedenním pobytem a s rekreačními aktivitami na venkově (procházky a *pěší turistika*, projížďky na kole nebo na koni, pozorování a péče o domácí zvířata, konzumace podomácku vyrobených potravin atd.), s *ubytováním* v soukromí nebo v menších hromadných *ubytovacích zařízeních*. Přitažlivost rurálního cestovního ruchu je založena na některých aspektech skutečného nebo fabulovaného venkovského způsobu života - rozsáhlá, tichá, klidná *krajina*, čistý vzduch, pracovní aktivity, zvyky a *folklór*, rozmanité stromy a zvířata atd. Jeho rozvoj souvisí s rozvojem venkova, budováním *pěších tras* a *cyklotras*, *farem s alternativním zemědělstvím*, budováním *místních muzeí, skanzenů, revitalizací* (rozvíjením) tradičních řemesel, budováním a obnovou *menších ubytovacích zařízení a stravovacích zařízení* atd. Venkovský CR může mít různé formy - *agroturismus, ekoagroturismus, ekoturismus, dobrodružný cestovní ruch, kulturní CR*.

výjezdový cestovní ruch (též slang. outgoing; angl. outbound travel/tourism) = cestovní ruch obyvatel dané země, realizovaný cestou do jiných zemí (cesta nebo pobyt na dobu kratší než jeden rok souvisle, jehož cílem je využití *volného času*, podnikání či jiný účel). Zejména v odborném styku se používá alternativní slangový pojem outgoing.

Z

zahraniční cestovní ruch (angl. foreign tourism) = *druh CR*, při němž dochází k překročení státních hranic. Pojem je používán z pohledu daného státu a je vyjádřen jako souhrn příjezdového a výjezdového CR. Podle dopadu na platební *bilanci státu* se dělí na *aktivní CR* a *pasivní CR*, podle směřování návštěvníků z hlediska dané země na *výjezdový CR* a *příjezdový CR*.

zahraniční návštěvník (angl. foreign visitor) = osoba, která cestuje do dané země, odlišné od země jeho obvyklého bydliště, na dobu nepřevyšující 12 měsíců, přičemž účel návštěvy je jiný než výkon činnosti finančně odměňované z navštíveného místa (vymezení z hlediska dané země). Ve statistikách CR je nutné zahraniční návštěvníky důsledně rozlišovat od *zahraničních turistů* (viz statistiky o návštěvnosti ČR).

10 Použitá literatura

- [1] BARBIER B., PEARCE D. G. (1984): The Geography of Tourism in France: Definition, Scope and Themes. *GeoJournal*, 9, 1, s. 47-53.
- [2] BARTOŠÍKOVÁ, M.: Belgie, Lucembursko. 1. vyd. Praha: Olympia, 1998. 214 s. ISBN 80-7033-504-1
- [3] BARTOŠÍKOVÁ, M.: Nizozemsko, průvodce do zahraničí. 1. vyd. Praha: Olympia, 1993. 206 s. ISBN 80-7033-266-2
- [4] BATEMAN, G. - EGANOVÁ, V.: Zeměpis světa: encyklopedie. Praha: Columbus, s.r.o., 2000. 512 s. ISBN 80-901727-6-8
- [5] BECKER, CH., HOPFINGER, H., STEINECKE, A. (Hrsg.) (2003): *Geographie der Freizeit und des Tourismus: Bilanz und Ausblick*. München/Wien : Oldenbourg.
- [6] BENTHIEN, B. (1997): *Geographie der Erholung und des Tourismus*. 1. Auflage, Gotha und Stuttgart : Klett-Perthes.
- [7] BERRIANE M (2003): Einblicke in die französische Tourismusgeographie. In: Becker Ch., Hopfinger H., Steinecke, A. (Hrsg.) *Geographie der Freizeit und des Tourismus: Bilanz und Ausblick*. München/Wien : Oldenbourg, s. 51-56.
- [8] BIČÍK, I. A kol. (2001): *Druhé bydlení v Česku*. Praha: PřF UK.
- [9] BIEGER, T. (2006): *Tourismuslehre – Ein Grundniss*. 2. überarbeitete Auflage, Bern : Haupt Verlag UTB.
- [10] BRODERICK, M.: Velká Británie. 2. vyd. Praha: Ikar, 2003. 672 s. ISBN 80-249-0188-9
- [11] BUTLER, R. W. (2004): Geographical research on tourism, recreation and leisure: Origins, eras and directions. *Tourism Geographies*, 6, 2, s. 143-162.
- [12] CAZES, G. (1992): *Fondements pour une géographie du tourisme et des loisirs*. Paris.
- [13] CONNOLLY, M.: Irsko: turistický průvodce. 1. vyd. Brno : Jota, 2002. 823 s. ISBN 80-7217-055-4
- [14] CROUCH, D. (ed.) (1999): *Leisure/Tourism Geographies: Practices and Geographical Knowledge*. London : Routledge.
- [15] DEWAILLY, J.M., FLAMENT E. (1993): *Géographie du tourisme et des loisirs*. Paris.
- [16] FOSSATI, A., PANELLA, G. (eds.) (2000): *Tourism and Sustainable Economic Development*. Boston/Dordrecht/London : Kluwer Academic Publishers.
- [17] GARDAVSKÝ, V. (1975): Geografie individuální víkendové rekreace v ČSR. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 1-2, s. 123-128.
- [18] GERARD-SHARP, L.: Irsko. 1. vyd. Praha : Ikar, 2002. 384 s. ISBN 80-7202-927-4
- [19] HALL, C. M., PAGE, S. J. (2006): *The Geography of Tourism and Recreation*. 3. edition, London & New York : Routledge.
- [20] HARMANS, G. M. L.: Nizozemsko. 1. vyd. Praha: Ikar, 2004. 480 s. ISBN 80-249-0305-9
- [21] HRALA, V.: Geografie cestovního ruchu. Praha: VŠE, 2000. 109 s. ISBN 80-245-0099-X
- [22] HUMPHREYS, R.: Skotsko. 1. vyd. Brno: Jota, 2002. 763 s. ISBN 80-7217-053-8
- [23] Hungarian National Tourist Office: Hungary step by step. Budapešť, 2003. 63s.
- [24] CHRISTALLER W. (1955): Beiträge zu einer Geographie des Fremdenverkehrs. *Erdkunde*, IX, 1, Bonn, s. 1-17.

- [25] KAMINSKE W. (1981): Zur systematischen Stellung einer Geographie des Freizeitverhaltens. *Geographische Zeitschrift*, 3, s. 217-223.
- [26] KAPROWSKI, W. (2004): *Geografia turystyczna*. Warszawa : Wyższa Szkoła Ekonomiczna.
- [27] KOL. AUTORŮ: Evropa - od Severního mysu po Sicílii. 1. česká vyd. Praha: Svojka a Vašut, 1997. 496 s. ISBN 80-7180-317-0
- [28] KOWALCZYK, A. (2002): *Geografia turystyki*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [29] KRIPPENDORF, J. et al. (1986): *Freizeit und Tourismus*. Eine Einführung in Theorie und Politik. Berner Studien zum Fremdenverkehr. Bern.
- [30] KUNSKÝ, J. A KOL.: Zeměpis světa: Evropa (sv.3). 1. vyd. Praha: Orbis, 1968. 543 s.
- [31] LAZZAROTI, O. (2000): *Tourisme et géographie: Entre pense en discipline scientifique*. Paris.
- [32] LEIPER N. (1979): The Framework of Tourism – Towards a Definition of Tourists, and the Tourist Industry. *Annals of Tourism Research*, 6, s. 390-407.
- [33] LUFT, H. (2005): *Grundlegende Tourismuslehre. Theorie und Praxis*. 1. Auflage, Gmeiner-Verlag.
- [34] MARIOT, P. (2000): *Geografia cestovného ruchu*. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana.
- [35] MERCER, D. C. (1970): The Geography of Leisure. A contemporary Growth Point. *Geography*, 55, s. 261-273.
- [36] MITCHELL, I. S., MURPHY, P. E. (1991): Geography and Tourism. *Annals of Tourism Research*, 18, s. 57-70.
- [37] OLIVER, J. A KOL.: France. 5. vyd. Footscray: Lonely Planet Publications Ltd., 2003. 1080 s. ISBN 1-74059-291-3
- [38] PAGE, S. J., CONNELL, J. (2006): *Tourism. A moderne Synthesis*. 2. edition, London : Thomson.
- [39] PÁSKOVÁ, M.: *Změny geografického prostředí vyvolané rozvojem cestovního ruchu ve světle kriticko-realistické metodologie*. Disertační práce. UK Praha : Univerzita Karlova.
- [40] PEARCE, D.G. (1995): *Tourism Today: A Geographical Analysis*. London : Longman Scientific & Technical.
- [41] POLANSKÁ, Z. : Možnosti a nástroje veřejné podpory cestovního ruchu v ČR a ve Francii. (diplomová práce) Brno: ESF MU, 2004.
- [42] ROBINSON, H. (1976): *A Geography of Tourism*. London : Macdonald and Evand.
- [43] RUPPERT, K. (1975): Zur Stellung und Gliederung einer Allgemeinen Geographie des Freizeitverhaltens. *Geographische Rundschau*, 27, s. 1-6.
- [44] SIMONIS, D. A KOL.: Italy. 5. vyd. Footscray: Lonely Planet Publications Ltd., 2002. 976 s. ISBN 1-74059-291-3
- [45] SKRENTNY, W.: Irsko a Severní Irsko. 2. české vyd. Praha : Jan Vašut, 2002. 128 s. ISBN 80-7236-310-7
- [46] SOPOUCH, J.: Belgie a Lucembursko. Olomouc: Epava, 1993. 152 s. ISBN 80-901471-7-8
- [47] SOPOUCH, J.: Velká Británie a Irsko. 2. vyd. Praha: Olympia, 1996. 205 s. ISBN 80-7033-398-7
- [48] SPALOVÁ, B.: Irsko - průvodce do zahraničí. 1. vyd. Praha : Olympia, 2002. 91 s. ISBN 80-7033-732-X
- [49] STEINECKE, A. (2006): *Tourismus. Eine geographische Einführung*. Braunschweig : Westermann.

- [50] STEWART, J.: Skotsko. 2. vyd. Praha: Jan Vašut, 2002. 128 s. ISBN 80-7236-308-5
- [51] ŠPRINCOVÁ, S. (1966): Geografie cestovního ruchu (na příkladě rekreační oblasti Jeseníků). Habilitační práce. Olomouc : Univerzita Palackého.
- [52] ŠTĚPÁNEK, V. – KOPAČKA, L. – ŠÍP, J.: Geografie cestovního ruchu. Praha: Karolinum, Karlova univerzita, 2001. 228 s. ISBN 80-246-0172-9
- [53] VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. (2004): *Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku*. Praha: PpF UK.
- [54] VITURKA, M. - Řehák, S. - Vančura, M.: Regionální geografie Evropy a ČR. 1.vyd. Brno: ESF, 2004. 126 s. ISBN: 80-210-3504-8
- [55] VYSTOUPIL, J. a kol. (2006): *Atlas cestovního ruchu*. Praha, Brno : MMR ČR, Masarykova univerzita.
- [56] VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2007): *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR*. Brno : Masarykova univerzita.
- [57] VYSTOUPIL, J., HOLEŠINSKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2007): *Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu*. Brno : Masarykova univerzita.
- [58] VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M. (2005): *Geografie cestovního ruchu*. Brno : Masarykova univerzita (Distanční studijní opora).
- [59] VYSTOUPIL, J. (2007): Vybrané problémy geografie cestovního ruchu. Habilitační práce. Bratislava: Přírodovědecká fakulta UK.
- [60] VYSTOUPIL, J. (2008): Geografie cestovního ruchu. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. a kol.: Ekonomická a sociální geografie. Plzeň: nakl. A. Čeněk, s. 295-332.
- [61] VYSTOUPIL, J. (1981): *Geografické problémy (krátkodobé) rekreace v ČSR*. Kandidátská disertační práce. Brno : Geografický ústav ČSAV.
- [62] WACHOWIAK, H. (2003): Geography of Leisure and Tourism. In Becker Ch., Hopfinger H., Steinecke, A. (Hrsg.) *Geographie der Freizeit und des Tourismus: Bilanz und Ausblick*. München/Wien : Oldenbourg, s. 35-36.
- [63] WARSZYŃSKA, J. (red.) (2000a): *Geografia turystyczna świata*. Cz.1. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [64] WARSZYŃSKA, J. (red.) (2000b): *Geografia turystyczna świata*. Cz.2. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [65] WARSZYŃSKA, J. (1986): Problemy badawcze geografii turystyki. *Folia Geographica, Seria Geographia Oeconomica*, 19, s. 59-63.
- [66] WARSZYŃSKA, J., JACKOWSKI, A. (1978): *Podstawy geografii turystyki*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [67] WILLIAMS, A. M. - SHAW, G.: *Tourism and Economic Development: European experiences*. 3. vyd. Chichester : John Wiley & Sons, 1998. 425 s. ISBN 0471983160 (váz.)
- [68] WOKOUN, R., VYSTOUPIL, J. (1987): *Geografie cestovního ruchu a rekreace I*. Vysokoškolská skripta, Praha : SPN.
- [69] WOLF, K., JURCZEK, P. (1986): *Geographie der Freizeit und des Tourismus*. Stuttgart : Verlag Eugen Ulmer.
- [70] WTO: *Yearbook of tourism statistics 2002 Edition (Vol. 1)*. Madrid: WTO, 2002. 498 s. ISBN 92-844-0482-7

- [71] WTO: Yearbook of tourism statistics 2002 Edition (Vol. 2). Madrid: WTO, 2002. 501-942 s. ISBN 92-844-0483-5
- [72] WYRSZYŃSKA, J. A KOL.: Geografia turystyczna świata (część 1). 4. vyd. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe, 2003. 401 s. ISBN 83-01-13067-9
- [73] ZELENKA, J., PÁSKOVÁ, M. 2002): *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha : MMR ČR, 448 s.

Internetové zdroje

Area of Outstanding Natural Beauty [on-line] [cit. 2004-10-01]. <http://www.aonb.org.uk>

Destination guides – Amadeus.net [on-line]. [cit. 2004-06-12].

<http://www.amadeus.net/home/new/index.htm>

Euromonitor. <http://www.euromonitor.com/Travelandtourism>

Finská centrála cestovního ruchu, Finnish Tourist Board.

<http://www.mek.fi/web/MekEngl/index.nsf>

Finský statistický úřad, Tilastokeskus. <http://www.stat.fi>

Government Offices of Iceland. <http://government.is>

Holandská a Flanderská informační kancelář [on-line]. [cit. 2004-06-12].

<http://www.dutchmasters.cz/>

Hungarian National Tourist Office. <http://www.hungarytourism.cz>

Icelandic Tourist Board <http://www.icetourist.is>

Příloha

Saldo peněžních toků z cestovního ruchu v roce 1999

Pořadí	Stát	v mil. \$	Pořadí	Stát	na obyvatele
1.	Španělsko	26 877	1.	Malta	1256,7
2.	Francie	12 876	2.	Španělsko	671,98
3.	Itálie	11 446	3.	Řecko	452,2
4.	Řecko	4 794	4.	Chorvatsko	406,8
5.	Turecko	3 732	5.	Rakousko	335,75
6.	Portugalsko	2 865	6.	Portugalsko	285,12
7.	Rakousko	2 730	7.	Estonsko	239,61
8.	Polsko	2 500	8.	Maďarsko	217,28
9.	Maďarsko	2 203	9.	Francie	217,02
10.	Chorvatsko	1 742	10.	Slovinsko	215,29
11.	ČR	1 561	11.	Irsko	203,3
12.	Švýcarsko	897	12.	Itálie	198,6
13.	Irsko	772	13.	ČR	151,84
14.	Malta	474	14.	Švýcarsko	123,51
15.	Slovinsko	415	15.	Polsko	64,69
16.	Bulharsko	406	16.	Albánie	59,02
17.	Ukrajina	350	17.	Litva	57,72
18.	Estonsko	343	18.	Turecko	56,83
19.	Litva	209	19.	Bulharsko	52,07
20.	Albánie	206	20.	Slovensko	22,56
21.	Slovensko	122	21.	Ukrajina	7,12
22.	Rusko	76	22.	Makedonie	3,92
23.	Makedonie	8	23.	Rusko	0,52
24.	Bělorusko	-103	24.	Rumunsko	-6,29
25.	Rumunsko	-141	25.	Bělorusko	-9,94
26.	Lotyšsko	-150	26.	Lotyšsko	-62,37
27.	Island	-214	27.	Finsko	-97,71
28.	Finsko	-504	28.	Velká Británie	-258,91
29.	Dánsko	-1 424	29.	Dánsko	-266,85
30.	Norsko	-2 522	30.	Nizozemí	-268,94
31.	Belgie/Lucembursko	-3 018	31.	Belgie/Lucembursko	-294,68
32.	Švédsko	-3 441	32.	Německo	-386,97
33.	Nizozemí	-4 274	33.	Švédsko	-387,8
34.	Velká Británie	-15 408	34.	Norsko	-568,2
35.	Německo	-31 765	35.	Island	-774,34

Pramen: Tourism statistics 2000